

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SABANCI MÜZESİ KİTAP SANATLARI VE HAT
KOLEKSİYONUNDAN SEÇİLMİŞ EN‘AM-I ŞERİFLERDE
MÜZEHHEP UNVAN SAYFALARININ TEZHİP SANATI
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Büşra OCAKDAN

Enstitü Anasanat Dalı : Geleneksel Türk Sanatları

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN

EYLÜL – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

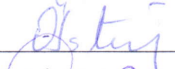
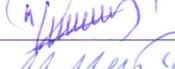
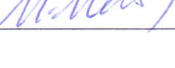
SABANCI MÜZESİ KİTAP SANATLARI VE HAT
KOLEKSİYONUNDAN SEÇİLMİŞ EN‘AM-I ŞERİFLERDE
MÜZEHHEP UNVAN SAYFALARININ TEZHİP SANATI
AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Büşra OCAKDAN

Enstitü Anasanat Dalı : Geleneksel Türk Sanatları

“Bu tez 7/09/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Ayşe Üstün	Başarılı	
Doç. Dr. Gülnur Duran	Başarılı	
Doç. Dr. Mehmet Memiş	Başarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	BÜŞRA OCAKDAN
Öğrenci Numarası	:	1460Y29003
Enstitü Anasanat Dalı	:	GELENEKSEL TÜRK SANATLARI
Enstitü Sanat Dalı	:	TEZHİP
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	SABANCI MÜZESİ KİTAP SANATLARI VE HAT KOLEKSİYONUNDAN SEÇİLMİŞ EN'AM-I ŞERİFLERDE MÜZEHHEP UNVAN SAYFALARININ TEZHİP SANATI AÇISINDAN İNCELENMESİ
Benzerlik Oranı	:	%9

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

17/09/2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbtezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

17/09/2019
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof.Dr.Ayşe ÜSTÜN

Tarih: 17.09.2019

İmza:

Ayşe Üstün

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

İstanbul Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu'ndan seçilmiş En'am-1 Şeriflerde müzehhep unvan sayfalarının tezhip sanatı açısından incelenmesi tez konusu olarak seçilmiştir. Müzede yer alan ve müzenin Digital SSM sayfası üzerinden görülen, 16.yüzyıl ilâ 19.yüzyıl arasında bezenmiş olan 16 adet el yazması En'am-1 Şerif'in unvan sayfası tezhipleri tez konusunu oluşturmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak literatürde birkaç makale dışında bezemeleri tezhip sanatı açısından incelenmemiş olan En'am-1 Şerifler; En'am suresi ve Kur'ân'da en çok okunan surelerin bir araya getirildiği küçük ebatlı dini eserlerdir. Dönemin sanatkârlarının ellerinde çıkarak günümüze kadar ulaşmış olan bu kitaplar, kültürümüzde cep kitabı olarak da bilinmektedir.

Araştırmamda bilgi ve tecrübelerini eksik etmeyen danışman hocam Prof. Dr. Ayşe Üstün'e; Yüksek Lisans programı sürecinde verdikleri dersler ve yardımları için Doç. M. Hülya Doğru'ya ve Doç. Gülnur Duran'a; ayrıca akademik eğitimim boyunca emekleri olan bütün hocalarıma; araştırmamda görsel dökümanlara ulaşılabilirliği sağlayan Sabancı Müzesi'ne; maddi ve manevi desteklerinden dolayı aileme, eğitimim süresince beni destekleyen ablam Selda Kavas Afacan'a ve eşim Semih Ocakdan'a teşekkür ederim.

Büşra OCAKDAN

17/09/2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
RESİM LİSTESİ	vi
ÇİZİM LİSTESİ	x
ÖZET	xiii
ABSTRACT	xiv
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KÜLTÜRÜMÜZDE MÜZE KAVRAMI, 16. İLÂ 19.YY TEZHİP SANATINA GENEL BAKIŞ VE EN'AM-I ŞERİFLERİN MÜZEHHEP UNVAN SAYFALARI	3
1.1. Kültürümüzde Müze ve Müzecilik Kavramları	3
1.2. Sakıp Sabancı Müzesi ve Tarihçesi.....	5
1.3. Müzedeki El Yazması Koleksiyonu	8
1.3.1. Tezhip Sanatı ve Tarihsel Gelişimi Hakkında Kısa Bilgi.....	8
1.3.2. 16. Yüzyıl ilâ 19. Yüzyıl Tezhip Sanatına Genel Bakış	19
1.4. En'am-ı Şerif'in Tanımı ve Kültürümüzdeki Yeri.....	25
1.4.1. En'am-ı Şeriflerin Müzehhep Sayfalarındaki Bezemeli Alanların Dağılımı	26
1.5. Müzehhep Yazmalarda Unvan Sayfalarının Yüzyıllara Göre Değerlendirilmesi.....	31
BÖLÜM 2: S.Ü. SSM KİTAP SANATLARI VE HAT KOLEKSİYONUNDA BULUNAN 16 ADET EN'AM-I ŞERİF'İN MÜZEHHEP UNVAN SAYFALARININ ANALİZİ	37
2.1. 16.yy'a Ait SSM'den Seçilmiş El Yazması En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfası Analizi	38
2.1.1. 101-0358 Envanter No'lu En'am-ı Şerif	38
2.1.1.1. Sayfa Numarası: Varak 1b	38
2.1.1.2. Sayfa Numarası: Varak 2a	43

2.1.1.3. EKLER/ 101-0358	48
2.1.2. 101-0336 Envanter No'lu En'am-1 Şerif	49
2.1.3. 101-0283 Envanter No'lu En'am-1 Şerif	55
2.1.3.1. EKLER/ 101-0283	62
2.1.4. 101-0296 Envanter No'lu En'am-1 Şerif	63
2.2. 17.yy'a Ait SSM'den Seçilmiş El Yazması En'am-1 Şeriflerin Unvan Sayfası Analizi	69
2.2.1. 101-0298 Envanter No'lu En'am-1 Şerif	69
2.2.1.1. Sayfa Numarası: Varak 74a	69
2.2.1.2. Sayfa Numarası: Varak 83b	76
2.2.1.3. EKLER/ 101-0298	82
2.2.2. 101-0310 Envanter No'lu En'am-1 Şerif	86
2.2.2.1. EKLER/ 101-0310	91
2.2.3. 101-0052 Envanter No'lu Enâm-1 Şerif.....	92
2.2.3.1. EKLER/ 101-0052	98
2.2.4. 101-0292 Envanter No'lu En'am-1 Şerif	99
2.2.4.1. EKLER/ 101-0292	105
2.2.5. 101-0308 Envanter No'lu En'am-1 Şerif	106
2.2.5.1. EKLER/ 101-0308	112
2.2.6. 101-0285 Envanter No'lu En'am-1 Şerif	113
2.2.6.1. EKLER/ 101-0285	119
2.2.7. 101-0303 Envanter No'lu En'am-1 Şerif	120
2.2.7.1. EKLER/ 101-0303	126
2.2.8. 101-0002 Envanter No'lu En'am-1 Şerif	128
2.2.8.1. Sayfa Numarası: Varak 1b	128
2.2.8.2. Sayfa Numarası: Varak 53b	135

2.2.8.3. EKLER/ 101-0002	141
2.3. 18.yy'a Ait SSM'den Seçilmiş El Yazması En'am-1 Şeriflerin Unvan Sayfası Analizi	143
2.3.1. 101-0407 Envanter No'lu En'am-1 Şerif	143
2.3.1.1. Ekler/ 101-0407	150
2.3.2. 101-0189 Envanter No'lu En'am-1 Şerif	157
2.3.2.1. EKLER/ 101-0189	165
2.3.3. 101-0289 Envanter No'lu En'am-1 Şerif	166
2.3.3.1. EKLER/ 101-0289	174
2.4. 19.yy'a Ait SSM'den Seçilmiş El Yazması En'am-1 Şeriflerin Unvan Sayfası Analizi	179
2.4.1. 101-0183 Envanter No'lu En'am-1 Şerif	179
2.4.1.1. Sayfa Numarası: Varak 1b	179
2.4.1.2. Sayfa Numarası: Varak 2b	184
2.4.1.3. Sayfa Numarası: Varak 3a	191
2.4.1.4. Sayfa Numarası: Varak 87b	197
2.4.1.5. EKLER/ 101-0183	202
2.5. SSM'den Seçilmiş En'am-1 Şerif Yazmalarının Hattatları	209
2.5.1. Şeyh Hamdullah (ö.926/ 1520).....	209
2.5.2. Derviş Ali (ö.1084/ 1673).....	209
2.5.3. Suyolcuzâde Mustafa Eyyûbî (ö.1097/1686)	210
2.5.4. Hafız Osman Efendi (ö.1110/1698).....	210
2.5.5. Ağakapılı İsmail (ö.1118/1706).....	210
2.5.6. Yedikuleli Seyyid Abdullah (ö.1144/1731).....	211
2.5.7. Eğrikapılı Mehmed Râsim (d.1099/1688-ö.1169/1756).....	211
2.5.8. Taşmektepli Mustafa Râkım (ö.1181/1767).....	211

2.5.9. Ahmed Hablî (18.yy)	212
2.5.10. Mehmed Şakir (19.yy)	212
BÖLÜM 3: UYGULAMALAR	213
3.1. Uygulama 1- Unvan Sayfası	213
3.2. Uygulama 2- Unvan Sayfası	215
3.3. Uygulama 3- Unvan Sayfası	217
DEĞERLENDİRME- SONUÇ	219
KAYNAKÇA	227
ÖZGEÇMİŞ	232

KISALTMALAR

Age.	: Adı geçen eser
Agm.	: Adı geçen makale
C.	: Cilt
H.	: Hicri
ICOM	: İnternational Comitee Of Museums
M.	: Miladi
SSM.	: Sakıp Sabancı Müzesi
SÜ.	: Sabancı niversitesi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
v.b.	: Ve benzeri
vd.	: Ve dięerleri
y.	: Yaprak
yy.	: Yüzyıl

RESİM LİSTESİ

Resim 1 : Sakıp Sabancı Müzesi'nin Bahçesinde Yer Alan At Heykeli	6
Resim 2 : Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu Sergi Salonları....	7
Resim 3 : Tanındı, 2010, s.196, Abbasi, Kur'ân-ı Kerîm, H.383/M.993-994, v.146a	9
Resim 4 : Tanındı, 2010, s.218, Bağdat, Kur'ân-ı Kerîm (C.2), H.600/M.1204, v.338a	11
Resim 5 : Tanındı, 2010, s.255, İlhanlı, Kur'ân-ı Kerîm, H.734/M.1333-34,v.1b12	
Resim 6 : Tanındı, 2010, s.272-73, Celayiri, Kur'ân-ı Kerîm, H.787/M.1385, v.2b-3a	13
Resim 7 : Tanındı, 2010, s.274-75, Timurlu, Kur'ân-ı Kerîm, 1430-40 Civarı, v.1b-2a	14
Resim 8 : Tanındı, 2010, s.280-81, Akkoyunlu, Kur'ân-ı Kerîm, 1480 Civarı, v.1b-2a	15
Resim 9 : Tanındı, 2010, s.339, Safevi, Kur'ân-ı Kerîm, 1580 Civarı, v.3b-4a... 16	
Resim 10 : Tanındı, 2010, s.362, Kur'ân-ı Kerîm, H.848/M.1444, v.122b.....	18
Resim 11 : Tanındı, 2010, s.368-69, Kur'ân-ı Kerîm, H.899/M.1494, v.1b-2a	20
Resim 12 : Tanındı, 2010, s.416-17, Kur'ân-ı Kerîm, H.1029/M.1619, v.1b-2a ...	21
Resim 13 : Tanındı, 2010, s.424-25, Kur'ân-ı Kerîm, H.1097/M.1686, v.1b-2a ...	22
Resim 14 : Tanındı, 2010, s.445, Yasin Suresi, H.1262/M.1845-46, v.1b.....	24
Resim 15 : Unvan Sayfası (SSM /101-0358/ v. 1b)	39
Resim 16 : Unvan Sayfası (SSM/ 101-0358/ v. 2a).....	44
Resim 17 : Sayfa Gülü, (SSM/ 101-0358/ v. 2b).....	48
Resim 18 : Unvan Sayfası (SSM/ 101-0336/ v.2b)	50
Resim 19 : Unvan Sayfası (SSM/ 101-0283/ v. 1b)	57
Resim 20 : Sayfa Gülleri (SSM/ 101-0283/ v. 6a, 7a, 8b, 12a)	62
Resim 21 : Surebaşı Tezhibi (SSM/ 101-0283/ v. 23b).....	62
Resim 22 : Unvan Sayfası (SSM/ 101-0296/ v. 1b)	64
Resim 23 : Unvan Sayfası (SSM/ 101-0298/ v. 74a).....	71
Resim 24 : Unvan Sayfası (SSM/ 101-0298/ v. 83b)	77
Resim 25 : Sayfa Gülleri (SSM/ 101-0298/ v. 3a, 15b, 33b, 59b).....	82

Resim 26: Surebaşı Tezhipleri (SSM/ 101-0298/ v. 2b, 55a).....	82
Resim 27: Derviş Ali, Ketebe Sayfası, (SSM/ 101-0298/ v. 73b).....	83
Resim 28: Mustafa b. Ömer el-Eyyubî, Ketebe Sayfası (SSM/ 101-0298/ v. 89b)84	
Resim 29: Kâtip İsmail b. Ali, Ketebe Sayfası, (SSM/ 101-0298/ v. 94b).....	85
Resim 30: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0310/ v. 1b)	87
Resim 31: Surebaşı Tezhipleri (SSM/ 101-0310/ v. 43b, 46b, 47a).....	91
Resim 32: Ketebe Sayfası, (SSM/ 101-0310/ v. 61b).....	91
Resim 33: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0052/ v. 1b)	93
Resim 34: Ketebe Sayfası, (SSM/ 101-0052/ v. 20b).....	98
Resim 35: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0292/ v. 1b)	100
Resim 36: Hâtîme Sayfası, (SSM/ 101-0292/ v. 27a).....	105
Resim 37: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0308/ v. 1b)	107
Resim 38: Surebaşı Tezhipleri (SSM/ 101-0308/ v. 23b, 46a, 51b).....	112
Resim 39: Ketebe Sayfası, (SSM/ 101-0308/ v. 52a).....	112
Resim 40: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0285/ v. 1b)	114
Resim 41: Hâtîme Sayfası, (SSM/ 101-0285/ v. 23b)	119
Resim 42: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0303/ v. 1b)	121
Resim 43: Surebaşı ve Halkârî Teyzinatlı Sayfa, (SSM/ 101-0303/v. 48b).....	126
Resim 44: Surebaşı ve Halkârî Teyzinatlı Sayfa, (SSM/ 101-0303/ v. 58a)	127
Resim 45: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0002/ v. 1b)	130
Resim 46: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0002/ v. 53b)	136
Resim 47: Sayfa Gülleri (SSM/ 101-0002/ v. 2a, 11a, 16a, 20a)	141
Resim 48: Surebaşı Tezhipleri (SSM/ 101-0002/ v. 24b, 33a, 93b).....	141
Resim 49: Tezhipli Son Sayfa, (SSM/ 101-0002/ v. 128a)	142
Resim 50: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0407/ v. 73b)	145
Resim 51: En'am Sureli Serlevha Sayfası (SSM/ 101-0407/ v. 1b-2a).....	150
Resim 52: Surebaşı ve Sonu, Haşiyesi Tezhipli Sayfa (SSM/ 101-0407/ v. 58a) 151	
Resim 53: Sultan I. Mahmud'un Tuğrası (SSM/ 101-0407/ v. 67a).....	152
Resim 54: Hz. Osman ve Hz. Ali'nin Hilyesi (SSM/ 101-0407/ v. 70b-71a)	153
Resim 55: Haşiyesi Tezhipli Sayfa (SSM/ 101-0407/ v. 97b).....	154
Resim 56: Hâtîme Sayfası (SSM/ 101-0407/ v. 104a).....	155
Resim 57: Ketebe Sayfası (SSM/ 101-0407/ v. 109a)	156

Resim 58: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0189/ v. 1b)	158
Resim 59: Surebaşı Tezhipleri (SSM/ 101-0189/ v. 16b, 36b, 43a).....	165
Resim 60: Ketebe Sayfası, (SSM/ 101-0189/ v. 60a).....	165
Resim 61: Serlevha Sayfası (SSM/ 101-0289/ v. 1b-2a).....	167
Resim 62: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0289/ v. 1b)	168
Resim 63: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0289/ v. 2a).....	169
Resim 64: Surebaşı Tezhipleri ve Esmâ-i Hüsnâ, (SSM/ 101-0289/ v. 37b)	174
Resim 65: Hâtîme Sayfası, (SSM/ 101-0289/ v. 58a).....	175
Resim 66: Hz. Muhammed'in Hilyesi, (SSM/ 101-0289/ v. 58b-59a).....	176
Resim 67: Ketebe Sayfası, (SSM/ 101-0289/ v. 59b).....	177
Resim 68: Çiçek Buketi Tasvirli Son Sayfa, (SSM/ 101-0289/ v. 60a)	178
Resim 69: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0183/ v. 1b)	180
Resim 70: Serlevha Sayfası (SSM/ 101-0183/ v. 2b-3a).....	185
Resim 71: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0183/ v. 2b)	186
Resim 72: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0183/ v. 3a).....	192
Resim 73: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0183/ v. 87b)	198
Resim 74: Surebaşları (SSM/ 101-0183/ v.30b, 53b, 59b, 61b, 69b, 107a)	202
Resim 75: Surebaşı Tezhipli Esmâ-i Hüsnâ Sayfası (SSM/ 101-0183/ v. 63b) ..	203
Resim 76: Surebaşı Tezhipli Esmâ-i Nebî Sayfası (SSM/ 101-0183/ v. 67a)	204
Resim 77: Tasvirli Sayfalar (SSM/ 101-0183/ v. 81b-82a).....	205
Resim 78: Şekl-i Mührü Nübüvvet-i Resul (SSM/ 101-0183/ v. 82b-83a)	205
Resim 79: Tasvirli Sayfalar (SSM/ 101-0183/ v. 85b-86a).....	206
Resim 80: Tasvirli Sayfalar (SSM/ 101-0183/ v. 86b-87a)	206
Resim 81: Surebaşında Zehebe Kaydı (SSM/ 101-0183/ v. 111b).....	207
Resim 82: Hilye-i Şerif Formunda Ketebe Sayfası (SSM/ 101-0183/ v. 112a) ..	208
Resim 83: 17.Yüzyıl Unvan Sayfası Uygulaması	214
Resim 84: 18.Yüzyıl Unvan Sayfası Uygulaması	216
Resim 85: 19.Yüzyıl Unvan Sayfası Uygulaması	218
Resim 86: En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Cetvel Bezemeleri (16.yy) 220	
Resim 87: En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Durak Tezhipleri (16.yy)..	220
Resim 88: En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Tığ Tezhipleri (16.yy)	220
Resim 89: En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Cetvel Bezemeleri (17.yy) 221	

- Resim 90:** En'am-1 Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Durak Tezhipleri (17.yy).. 221
- Resim 91:** En'am-1 Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Gül Tezhipleri (17.yy)..... 222
- Resim 92:** En'am-1 Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Tığ Tezhipleri (17.yy) 222
- Resim 93:** En'am-1 Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Cetvel Bezemeleri (18.yy) 223
- Resim 94:** En'am-1 Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Durak Tezhipleri (18.yy).. 224
- Resim 95:** En'am-1 Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Tığ Tezhipleri (18.yy) 224
- Resim 96:** En'am-1 Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Cetvel Bezemeleri (19.yy) 225
- Resim 97:** En'am-1 Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Durak Tezhipleri (19.yy).. 225
- Resim 98:** En'am-1 Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Çiçek Buketleri (19.yy).... 225

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1 : Unvan Sayfası Çizimi (SSM /101-0358/ v. 1b).....	40
Çizim 2 : Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM /101-0358/ v. 1b).....	41
Çizim 3 : Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM /101-0358/ v. 1b)	42
Çizim 4 : Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0358/ v. 2a)	45
Çizim 5 : Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0358/ v. 2a).....	46
Çizim 6 : Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0358/ v. 2a)	47
Çizim 7 : Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0336/ v.2b).....	51
Çizim 8 : Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0336/ v.2b).....	52
Çizim 9 : Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0336/ v.2b).....	53
Çizim 10 : Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0336/ v.2b)	54
Çizim 11 : Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0283/ v. 1b).....	58
Çizim 12 : Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0283/ v. 1b).....	59
Çizim 13 : Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0283/ v. 1b).....	60
Çizim 14 : Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0283/ v. 1b)	61
Çizim 15 : Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0296/ v. 1b).....	65
Çizim 16 : Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0296/ v. 1b).....	66
Çizim 17 : Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0296/ v. 1b).....	67
Çizim 18 : Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0296/ v. 1b)	68
Çizim 19 : Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0298/ v. 74a)	72
Çizim 20 : Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0298/ v. 74a).....	73
Çizim 21 : Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0298/ v. 74a).....	74
Çizim 22 : Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0298/ v. 74a)	75
Çizim 23 : Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0298/ v. 83b).....	78
Çizim 24 : Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0298/ v. 83b).....	79
Çizim 25 : Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0298/ v. 83b).....	80
Çizim 26 : Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0298/ v. 83b)	81
Çizim 27 : Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0310/ v. 1b).....	88
Çizim 28 : Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0310/ v. 1b).....	89
Çizim 29 : Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0310/ v. 1b)	90
Çizim 30 : Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0052/ v. 1b).....	94
Çizim 31 : Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0052/ v. 1b).....	95

Çizim 32: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0052/ v. 1b).....	96
Çizim 33: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0052/ v. 1b)	97
Çizim 34: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0292/ v. 1b).....	101
Çizim 35: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0292/ v. 1b).....	102
Çizim 36: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0292/ v. 1b).....	103
Çizim 37: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0292/ v. 1b)	104
Çizim 38: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0308/ v. 1b).....	108
Çizim 39: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0308/ v. 1b).....	109
Çizim 40: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0308/ v. 1b).....	110
Çizim 41: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0308/ v. 1b)	111
Çizim 42: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0285/ v. 1b).....	115
Çizim 43: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0285/ v. 1b).....	116
Çizim 44: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0285/ v. 1b).....	117
Çizim 45: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0285/ v. 1b)	118
Çizim 46: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0303/ v. 1b).....	122
Çizim 47: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0303/ v. 1b).....	123
Çizim 48: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0303/ v. 1b).....	124
Çizim 49: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0303/ v. 1b)	125
Çizim 50: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0002/ v. 1b).....	131
Çizim 51: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0002/ v. 1b).....	132
Çizim 52: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0002/ v. 1b).....	133
Çizim 53: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0002/ v. 1b)	134
Çizim 54: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0002/ v. 53b).....	137
Çizim 55: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0002/ v. 53b).....	138
Çizim 56: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0002/ v. 53b).....	139
Çizim 57: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0002/ v. 53b)	140
Çizim 58: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0407/ v. 73b).....	146
Çizim 59: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0407/ v. 73b).....	147
Çizim 60: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0407/ v. 73b).....	148
Çizim 61: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0407/ v. 73b)	149
Çizim 62: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0189/ v. 1b).....	159
Çizim 63: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0189/ v. 1b).....	160

Çizim 64: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0189/ v. 1b).....	161
Çizim 65: Unvan Sayfası Kenar Bezemesi (SSM/ 101-0189/ v. 1b).....	162
Çizim 66: Kenar Bezemesinin Helezon Çizimi (SSM/ 101-0189/ v. 1b).....	163
Çizim 67: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0189/ v. 1b)	164
Çizim 68: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0289/ v. 1b).....	170
Çizim 69: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0289/ v. 1b).....	171
Çizim 70: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0289/ v. 1b).....	172
Çizim 71: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0289/ v. 1b)	173
Çizim 72: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0183/ v. 1b).....	181
Çizim 73: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0183/ v. 1b).....	182
Çizim 74: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0183/ v. 1b)	183
Çizim 75: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0183/ v. 2b).....	187
Çizim 76: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0183/ v. 2b).....	188
Çizim 77: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0183/ v. 2b).....	189
Çizim 78: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0183/ v. 2b)	190
Çizim 79: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0183/ v. 3a)	193
Çizim 80: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0183/ v. 3a).....	194
Çizim 81: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0183/ v. 3a).....	195
Çizim 82: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0183/ v. 3a)	196
Çizim 83: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0183/ v. 87b).....	199
Çizim 84: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0183/ v. 87b).....	200
Çizim 85: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0183/ v. 87b)	201

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	X	Doktora		
Tezin Başlığı: Sabancı Müzesi Kitap Sanatları Ve Hat Koleksiyonundan Seçilmiş En'am-ı Şeriflerde Müzehhep Unvan Sayfalarının Tezhip Sanatı Açısından İncelenmesi				
Tezin Yazarı: Büşra OCAKDAN		Danışman: Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN		
Kabul Tarihi: 17.09.2019		Sayfa Sayısı: xiv (ön kısım) + 232 (tez)		
Anasanat Dalı: Geleneksel Türk Sanatları				
<p>Tezhip, kültürümüzde kitapların süslenmesi hususunda önemli bir yere sahip geleneksel sanatlarımızdandır. Türklerin İslâmiyeti kabulünden sonra Kur'ân-ı Kerîmler, En'am-ı Şerif, Yasin-i Şerif gibi dua ve cüz kitapları, levhalar, murakkaalar gibi el yazması eserler tezhip sanatıyla süslenmiştir. Tez konusu olarak Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat koleksiyonunda bulunan 16 adet En'am-ı Şerif seçilmiş olup, bunların tezhip sanatı açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.</p> <p>Tez konusu olarak incelenen En'am-ı Şeriflerin unvan sayfasında yer alan tezhipler, 16.yüzyıl ilâ 19.yüzyıl arasında, devirlerin üsluplarındaki tezyinatın değişim ve gelişmelerine paralel olarak görülür. Tez konusundaki amaç, yazmalardaki tezyinatın tezhip sanatı açısından analizini yaparken ayrıca yazmaların muhteviyatı hakkında da bilgi vermektir.</p> <p>SSM. Koleksiyonundan seçilen En'am-ı Şerif el yazmalarının tezhipli alanları, yüzyıllarına göre; motifleri, renkleri, kompozisyon ve sayfa şemaları açısından ayrı ayrı incelenmiş, sayfa analizleri açıklamalar ve çizimlerle desteklenmiştir. Yapılan tez çalışmasının Geleneksel Türk Sanatlarına ve Sanat Tarihimize katkıda bulunacak nitelikte olmasına dikkat edilmiştir.</p>				
Anahtar Kelimeler: Sakıp Sabancı, Müze, En'am-ı Şerif, Tezhip, Unvan sayfası				

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	X	Ph.D.	
Title of Thesis: Examination Of The Title Pages Of En'am-1 Sharifs Selected From The Sabancı Museum Of Arts Of Book And Calligraphy Collection in Terms Of The Art Of Illumination			
Author of Thesis: Büşra OCAKDAN		Supervisor: Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN	
Accepted Date: 17.09.2019		Number of Pages: xiv (front part) + 232 (thesis)	
Department: Traditional Turkish Arts			
<p>Illumination is one of our traditional arts which have an important place in the decoration of books in our culture. After the acceptance of the Islam of the Turks, the manuscripts such as the Holy Qur'an, En'am-1 Şerif, and Yasin-i Şerif and Cuz books and as well as the murakkaas, were adorned with the art of illumination. As the subject of the thesis, 16 pieces of En'am-1 Şerif were selected in Sakıp Sabancı Museum's Book Arts and Calligraphy collection and these were evaluated in terms of the art of illumination.</p> <p>The illumination on the opening page (unvan sayfası) of the En'am-1 Şerif which are examined as the subject of the thesis, are seen parallel to the changes and developments of the styles of ornament in the between the 16th and 19th centuries. The aim of the thesis is to give information about the content of the manuscripts while analyzing the ornament in the manuscripts in terms of the art of illumination.</p> <p>The Illuminated areas of the En'am-1 Şerif manuscripts selected from the collection are examined separately in the sense of motifs, colors, composition and page according to the centuries and it is supported to page analyzes with explanations and drawings.</p>			
Keywords: Sabancı Museum, the En'am-1 Şerif, Illumination, Opening Page			

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Müzecilik ve koleksiyonculuk hususunda Sabancı ailesinin sanata olan katkıları takdir edilecek, araştırmaya ve incelemeye değer görülecek nitelikte olmuştur.

Araştırmanın konusu, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonundan seçilmiş En'am-1 Şeriflerde müzehhep unvan sayfalarının tezhip sanatı açısından incelenmesi olarak belirlenmiştir. Koleksiyonda bulunan 17 adet En'am-1 Şerif yazmanın unvan sayfası tezhipleri konumuzu kapsamakta olup bir adet yazmanın unvan sayfası bulunmadığı için 16 adet En'am-1 Şerif'in unvan sayfası tezhiplerinin incelenmesi konu edinilmiştir.

Çalışmanın Önemi

Türk tezhip sanatının 16.yüzyılı yükseliş, 17.yüzyılı gerileme ve duraklama, 18. İla 19.yüzyılı batı tarzıyla birlikte yenileşme hareketlerinin yaşandığı dönemler olmuştur. Hemen her dönemde verilen klasik üsluptaki eserlerin yanı sıra batı tarzı sayfa kompozisyonlarıyla birlikte farklı motif ve renklerin kitap sanatlarımıza girdiği görülmüştür.

Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu'nda bulunan yazma eserlerin kitap cildinden başlayarak içerisindeki zahriye, serlevha, unvan, surebaşı, hatime, ketebe sayfalarının tezhiplerine kadar dönemlerin üslup anlayışına has şekilde bezendiği görülmüştür. Bu anlayış ile koleksiyondan seçilmiş En'am-1 Şeriflerdeki unvan sayfalarında yer alan klasik tezhipli ve batı tarzındaki bezemelerin motif, renk ve kompozisyon açısından değerlendirilmesi, literatüre geçecek bilgilerin ve yeni tasarımların oluşmasında önem teşkil etmiştir.

Çalışmanın Amacı

Hat, cilt, katı, ebru, minyatür gibi kitap sanatlarıyla birlikte değerlendirilen tezhip, sanat tarihimizde önemli bir yer edinmiş, sanatkârların her bir yüzyılda sanata kazandırdığı üslupların ve zengin eserlerin günümüze kadar ulaştığı sanat dalı olmuştur. Müzeler de bu sanat eserlerini koruma altına almış ve koleksiyon olarak bünyelerinde barındırmışlardır.

Tez konusu olarak seçilmiş bu özel koleksiyondaki el yazması En'am-1 Şeriflerin, birkaç makalede kapsamsız bir şekilde adının geçmesinin dışında, bu yazmalarda yer alan unvan sayfası tezhip süslemelerinin daha detaylı ele alınması, motif ve kompozisyon özelliklerinin yüzyıllar arası değişiminin yorumlanması amaçlanmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Araştırmada tez konusu olarak danışman hocamla birlikte müzedeki el yazmalarının incelenmesine karar verilmiştir. Müze ile iletişime geçilerek onay alındıktan sonra dijital ortamdan fotoğraf ve dia çekimlerine ulaşılmıştır. 16.- 19. Yüzyıl arası tezhip sanatını konu edinen kaynaklara ise üniversite kütüphanelerinin dijital sistemleri üzerinden ulaşılmış ve literatür değerlendirmesi yapılmıştır.

Konumuz olan 16 adet En'am-1 Şerifin unvan sayfaları 16. Yüzyıl ilâ 19.Yüzyıl arasında devirlerine has motif ve kompozisyon anlayışıyla tezhip edilmiştir. Seçilen eserlerin desen çizimleri, sayfa şemaları, helezon hatları ve motif analizleri ayrı ayrı ele alınmıştır.

Koleksiyondan seçilen kitaplardaki tezhipli varakların desenlerindeki anlaşılmayan ve dış etkenlere maruz kalarak yıpranmış bezemeli kısımları $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{4}$ gibi desen simetrilerine sadık kalınarak karşılaştırmalı düzeltmeleri yapılmıştır. Katalog ve yüzyıl sıralamasına göre envanter numaralarıyla birlikte her bir eser; tarih, hat ve hattat, müzehhip ve müzehhep sayfa bezemelerindeki kompozisyon, motif ve renk bilgileri verilerek değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 1: KÜLTÜRÜMÜZDE MÜZE KAVRAMI, 16. İLÂ 19.YY TEZHİP SANATINA GENEL BAKIŞ VE EN'AM-I ŞERİFLERİN MÜZEHEP UNVAN SAYFALARI

1.1. Kültürümüzde Müze ve Müzecilik Kavramları

Bugün dilimizde kullanılan “Müze” sözcüğü Grekçe “Mouseion” kelimesinden türetilmiş olup, sanat ve bilim eserlerinin ve nesnelerinin saklandığı ve sergilendiği alanlar anlamını taşımaktadır.

Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde müze ‘sanat ve bilim eserlerinin veya sanat ve bilime yarayan nesnelerin saklandığı, halka gösterilmek için sergilendiği yer veya yapı’ olarak tanımlanmıştır.¹ ICOM (İnternational Comitee Of Museums/ Türkiye Milli Komitesi) ise 1946’dan 1974’e kadar Danimarka’daki genel kurulda müze tanımı için yaptığı değişiklikler ile 1974’te ; ‘Müze, insanoğlunun ve çevresinin kesin kanıtlarını, eğitim, çalışma ve insanlığın estetik hazzı için toplayan, koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen, halka açık, toplumun ve toplumun gelişiminin hizmetinde olan kâr amacı gütmeyen kalıcı bir kuruluştur.’ tanımları son şekli olmuş, bu tanım günümüze kadar değişmeden kalmıştır.²

Türkiye’deki müzeciliğin tarihsel gelişimi dört aşamada incelenebilir. Sultan Abdülmecid’in Yalova civarındaki bir gezisinde İmparator Constantinus’un adının bulunduğu taş yazıtların toplatılmasını ve İstanbul’a gönderilmesini istemiştir. Yazıtlar, o dönemde Harbiye Ambarı olarak da bilinen Aya İrini Kilisesi’nde koruma altına alınmıştır. Ali Paşa’nın sadrazamlığı zamanında kilisede oluşturulan bu müzeye Edward Goold müze müdürü olarak tayin edilmiştir. Ardından sırayla Tarenzio ve Alman Dethier müdürlüğe getirilmiştir. 1881’de Dethier’in ölümüyle birlikte Türk müzeciliğinin ikinci dönemi olan ‘Osman Hamdi Bey Dönemi’ başlamıştır.³

Osman Hamdi Bey, Paris’te resim eğitimi görmüş, çeşitli devlet memurluklarında bulunmuş, müze müdürlüğünün yanı sıra Sanayi-i Nefise Mektebi’nde de müdürlük

---

¹ TDK Türkçe Sözlük, ‘Müze Maddesi’, www.tdk.gov.tr, Ankara

² ICOM, ‘Müze Tanımı’, www.icomturkey.org, Ankara

³ Erdem YÜCEL, ‘Müze’, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.32, İstanbul, 2006, s.241

vasfını üstlenerek gelecek yıllardaki en büyük müzeyi kurma hayaliyle 1881’de çalışmalara başlamıştır. İlk olarak Çinili Köşk’ü onartmış, bugünkü adıyla Eski Şark Eserleri Müzesi’ni (Güzel Sanatlar Okulu) inşaa ettirmiş, eski eserlerin korunması ve depolanması için mimar Valaury’e çizdirdiği projeye bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzeleri olarak bilinen binayı yaptırmıştır.⁴ Bu binanın yanında yer alan Sanay-i Nefise Mektebi 1917 yılında Cağaloğlu’nda başka bir binaya taşınmıştır. Halil Edhem Bey de Önasya kültür belgelerinin müzede sergilenmesini istemiş, buranın adını Eski Şark Eserleri Müzesi olarak düzenlemiştir.⁵ Müzeciliğin modernleşmesi için büyük çabalar gösteren Osman Hamdi Bey’in 1910 yılındaki vefatıyla birlikte göreve tayin edilen Halil Edhem Bey müdürlük görevlerini üstlenmiştir. Müdür yardımcılığını Osman Hamdi Bey’in oğlu mimar Edhem Hamdi kısa bir süre için yürütmüş, istifası üzerine 1923’de Tahsin Öz atanmıştır.

Üçüncü döneme rastgelen Cumhuriyetin ilk yıllarında; Topkapı Sarayı’nın 1924’de müze olarak hizmete açılması kararlaştırılmış, Ayasofya Camii müzeye çevrilmiş, Cumhuriyet Dönemi’nin ilk müze binası olan Ankara Etnografya Müzesi Atatürk’ün emriyle halka açılmış ve Uluslararası Müzeler Konseyi’nin (ICOM) Türkiye Milli Komitesi kurulmuştur.

1960’lı yıllara tarihlenen son dönemde, müze bina yapımlarının hız kazandığı, müzelerin koruma ve depolama gibi teknik alanda yeniliklerin yapıldığı görülmektedir. Ülkemizde Bakanlıklara, Vakıflar genel Müdürlüğüne, belediyelere bağlı müzeler ve bunlardan ayrı özel müzeler bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak; Arkeoloji ve Etnografya Müzeleri, Güzel Sanatlar Müzesi, Saray Müzeleri, Fen Bilimleri Müzesi, Devrim Müzeleri, Askeri Müzeler, Üniversite Müzeleri, Açık Hava Müzeleri, Tarih Müzeleri ve Teknoloji Müzeleri sayılabilir.⁶

Bu müzelerin modern hal almasıyla günümüz modern müzeciliğinde önemli derecede ilerlemeler yaşanmış, “Sanal Müze, Dokunulabilir Müze, Mobil Müze ve

---

⁴ Filiz GÜNDÜZ, ‘Osman Hamdi Bey’, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.33, İstanbul, 2007, s.468

⁵ ‘İstanbul Arkeoloji Müzesi, ‘Osman Hamdi Bey ve Müzecilik’, www.istanbularkeoloji.gov.tr, İstanbul

⁶ Vedat KELEŞ, ‘Modern Müzecilik ve Türk Müzeciliği’, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.1-2, Erzurum, 2010, s.4-5

Vakıf Müzeciliği'' ile müze eserlerinin bakım ve onarımları, saklama koşulları ve sergileme yöntemleri hususunda gelişen metotlar uygulamaya konulmuştur.⁷

1.2. Sakıp Sabancı Müzesi ve Tarihçesi

İstanbul' da Boğaziçi'ne bağlanan tepede bulunan, eski yerleşim yerlerinden biri olan Emirgân Korusu'ndaki günümüz tabiriyle anılan Atlı Köşk ve bulunduğu arazi, 1848-84 yılları arasında çeşitli Osmanlı paşalarının himayesinde kalmış, bir süre sonra Karadağ Sefarethanesi olarak kullanılmıştır. 1913 yılında Karadağ Kralı I. Nikola'dan alınan köşk, Sultan Mehmet Reşad'ın torunu Behiye Sultan'ın mülkiyetine verilmiştir. 1923 yılında harabe halde olan bu Sahilhaneyi satın alan Hidiv İsmail Paşa'nın torunu Prens Mehmed Ali Hasan,1927 yılında mimar Edouard De Nari'ye köşkün yenilenmesi için proje çizimi ve inşaatı talimatını vermiştir. Prens, aynı yıllarda eşi Ayşe İzzet Hanım'dan ayrılıp Mısır'daki sarayına gidince, köşk 1944 yılına kadar boş kalmıştır. 1944 yılında, Prens'in ablası Prensess İffet Hanım bu köşkte ağırlandıktan sonra buraya taşınmış, büyük kızı Misli Melek Hanım ve yeğeni Azize ile köşkte yaşamaya başlamışlardır. Prens Mehmed Ali Hasan'ın ölümüyle köşk oğullarına intikal etmiştir. Ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşmek isteyen Hacı Ömer Sabancı köşkü Prens Mehmed Hasan'ın oğullarından 1951 yılında satın almıştır.⁸

---

⁷ Berna OKAN, 'Günümüzde Müzecilik Anlayışındaki Yaklaşımlar ve Müze Oluşumunu Etkileyen Unsurlar', Düzce Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Yayını, C.3, S.4, Düzce, 2018, s.217-218

⁸ Ayşe ALDEMİR KİLERCİK, 'Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu', İstanbul, 2012, s.29

Resim 1: Sakıp Sabancı Müzesi'nin Bahçesinde Yer Alan At Heykeli

Hacı Ömer Sabancı'nın Mahmud Muhtar Paşa'nın Konağı'nda yapılan müzayededen satın aldığı bronz at heykeli köşkün önüne koyulduktan sonra bina ''Atlı Köşk'' olarak anılmaya başlamıştır. Hacı Ömer Sabancı'nın vefatından sonra köşk, Sakıp Sabancı ve ailesi tarafından konut olarak kullanılmıştır. Sakıp Sabancı'nın zengin hat ve resim koleksiyonunu barındıran köşk, 1998 yılında Sabancı ailesi tarafından içindeki koleksiyon ve eşyalar ile müzeye dönüştürülerek Sabancı Üniversitesi'ne bağışlanmıştır.⁹

2002 yılında ziyarete açılan müzenin sergi alanları, 2005 yılındaki düzenlemelerle modern galeri genişletilmiş ve teknik düzeyde uluslararası standartlara ulaşmıştır. Köşk'ün giriş katında, Sabancı ailesinin yaşadığı dönemde kullandıkları mobilya ve döşemeleri yer almakta ve korunmaktadır. Köşkün birinci katında, Sabancı koleksiyonundaki Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu'nun sergilendiği yazma eserlerden; Kur'ân-ı Kerîmler, dua kitapları, beratlar, fermanlar, hilyeler, murakkaalar, levhalar, kıt'alar ve yazı takımları yer almaktadır.

---

⁹ 'Sakıp Sabancı Müzesi', <https://www.sakipsabancimuzesi.org/tr/sayfa/muze-tarihi>, İstanbul

Resim 2: Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu Sergi Salonları

Aynı katta bulunan resim koleksiyonunda; Osman Hamdi Bey, Şeker Ahmet Paşa, Süleyman Seyyit, Nazmi Ziya, İbrahim Çallı, Fikret Mualla gibi Türk ressamlarının, Osmanlı İmparatorluğu tarafından yurt dışından davet edilmiş ve/ya burada yaşamış yabancı ressamların eserleri bulunmaktadır.¹⁰ Ayrıca müze içerisinde; heykel, madeni eser, vazo ve dekoratif tabakların bulunduğu objeler, müze bahçesinde; Roma, Bizans, Osmanlı İmparatorlukları dönemlerinden kalan arkeolojik ve taş eserler sergilenmektedir.

Müze bünyesinde Konservasyon ve Restorasyon Laboratuvarı araştırma ve uygulama çalışmaları yapılmaktadır. Eserlerle ilgili koruyucu tedbirlerin alınmasını sağlayan konservasyon çalışmaları, eserlerin bulunduğu koşulları konservasyon ilkelerine bağlı kalarak gelecek yüzyıllara aktarımını sağlayan restorasyon çalışmaları laboratuvarlarda yürütülmektedir.

---

¹⁰ 'Sakıp Sabancı Müzesi', <https://www.sakipsabancimuzesi.org/tr/sayfa/ssm-resim-koleksiyonu-hakkinda>, İstanbul

1.3. Müzedeki El Yazması Koleksiyonu

Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu'nda, 14. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıla kadarki zamanda ünlü hattatların ve müzehhiplerin elinden çıkan Kur'ân-ı Kerîmler, dua kitapları, cüz gibi dini yazmalar, ciltler, kıt'alar, meşk murakkaları, hat levhaları ve hilyeler, tuğralı ferman ve beratlar, diplomatik belgeler, hattatların yazı araç ve gereçleri yer almaktadır.¹¹

1.3.1. Tezhip Sanatı ve Tarihsel Gelişimi Hakkında Kısa Bilgi

Tezhip, yazma eserler, kıt'alar, murakkaalar, Padişah tuğraları, hilyeler, berat, ferman ve vakfiye gibi birçok sayılabilecek nüshalar üzerine altın ve boya ile yapılan bezeme sanatıdır. Lûgatta altın ile yaldızlama, sürme manasına gelmektedir.¹² Tezhiplenen bu eserlere müzehhep, tezhip yapan kişiye müzehhib, bayan ise müzehhibe denilmiştir.¹³ Eserlerin tezhiplenmesinde altın kullanımı ne kadar önemliyse altını kullanma aşamasına getirmek de o kadar önemli ve meşakkatli olmuştur. Kullanılacak altın, arap zamkı ile ezilip kullanılacak hale getirildikten sonra jelatin eriyiği ile altın, fırça yardımıyla azar azar sulandırılarak bezemeli alanlara sürülmektedir.¹⁴ Bezemelerin renklendirilmesinde ise kök boyalardan elde edilen boyalar kullanılmıştır.

Orta çağda sanata ilgi gösterilmesi ciltli, tezhipli ve minyatürlü el yazması sanat eserlerinin ortaya çıkmasına imkân sağlamıştır. Dönemin bilim merkezleri olan Şam, Kahire, Bağdat gibi şehirlerde kurulan kütüphaneler, atölyeler, dükkanlar sayesinde kitaplar ciltlenmeye başlamış ve müzehhipler, mücellitler, musavvirler, kâtipler için çalışma ortamı oluşmuştur.

İslam kültürü ile Orta Asya kültürü arasındaki etkileşim, inanç ve tarih bakımından Türk-Abbasi dönemi olan 8.-11. yy.'a denk gelmiştir. Geç Emevi erken Abbasi

---

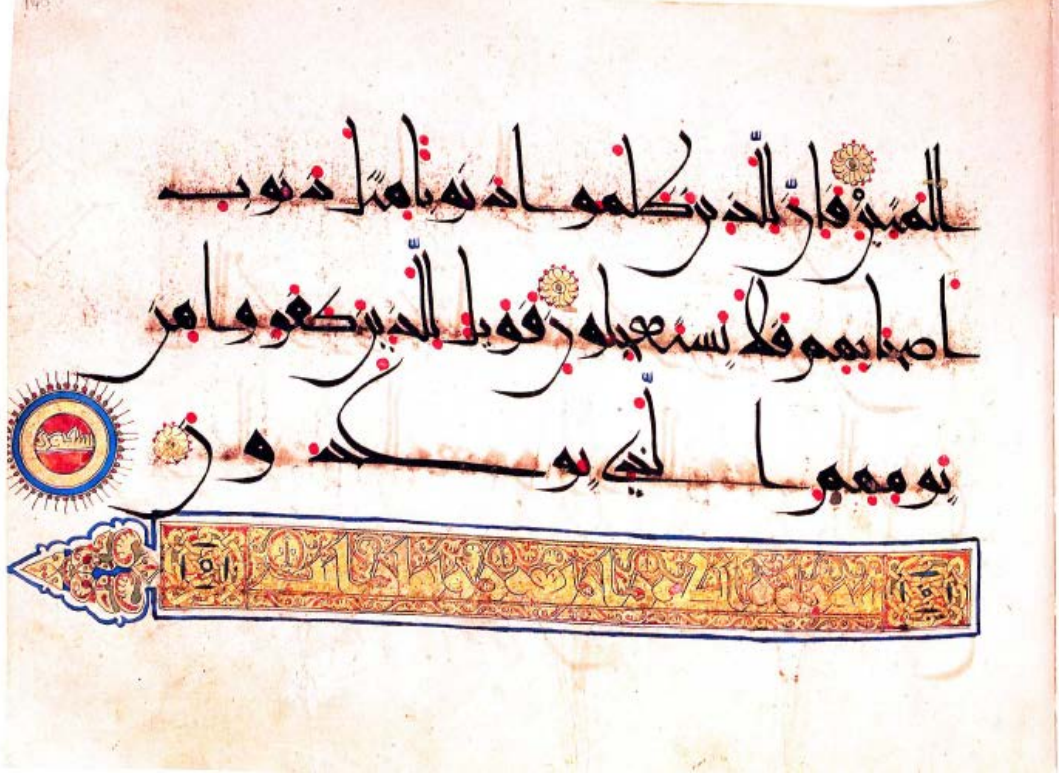
¹¹ KİLERCİK, a.g.m., s.29

¹² Ferit DEVELLİOĞLU, 'Tezhîb Mad.', Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, 26. Baskı, Ankara, 2010, s.1289

¹³ M.Zeki PAKALIN, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, s.490

¹⁴ İnci A. BİROL, 'Tezhip', TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.41, İstanbul, 2012, s.62

olarak bilinen bu dönemde Vahyin bitirilip, Kur'an nüshalarının bir araya getirilmesiyle "güzel yazı yazma" ve "süsleme" unsurları önem kazanmıştır.

Resim 3: Tanındı, 2010, s.196, Abbasi, Kur'ân-ı Kerîm, H.383/M.993-994, v.146a

8.-10. Yüzyıllar arasında parşömenlere yazılan Kur'an yazıları yatay formlu nüshalarda yer almıştır. Belirgin olarak surebaşları yatay dikdörtgen biçimde tasarlanmış, içlerine sure isimleri ve numaraları yazılmıştır. Surebaşlarından sayfa kenarlarına doğru armudi, yuvarlak biçimli çıkıntılar yapılmış, geçme bantlar, nokta tabir edilen duraklar, Kur'ân-ı Kerîm okurken kolaylık sağlayacak şekilde cüz sayısının belirtildiği (aşr, cüz, secde vs.) kare, daire, oval bezemeli levha tezhipleriyle süslenmiştir.¹⁵ Levhaların bezemeleri, altın, siyah, yeşil ve kırmızı ile renklendirilmiştir.¹⁶

¹⁵ Zeren TANINDI, 'Kur'an-ı Kerim Nüshalarının Ciltleri ve Tezhipleri', 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, Antik A.Ş. Kültür Yayınları: 11, Eylül, 2010, s.91-92

¹⁶ Zeren TANINDI, 'Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı', Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s.243

Türklerin Doğu'da yani Orta Asya'da tarih sahnesine çıktıkları dönem Büyük Hun Devleti ile başlamıştır. Hun Devleti'nin kolu olan Göktürkler ve Uygurların yaşam şartları gereği göçebe hayatları ve din kurallarına bağlı kalarak savaşma stratejileri olsa da güzel sanatlarda kalıcı izler bırakmışlardır. Duvar resimleriyle başlayan konular, figür ve motif temalarıyla devam etmiş, kitap süslemeleriyle son halini almıştır. Hun Devleti'nden süre gelen geometrik tezyinat Uygurlarda da kendini göstermiştir. Yazmalar dikdörtgen şekilde olup, bezeme ve resimlerde zeminde mavi kullanılmıştır. Altın yıldız, beyaz, yeşilin açık ve koyu tonları gibi renklerle birlikte tezyinatta basit ağaç tasvirleri ve tamamlama unsuru çiçeklerin işlendiği görülmüştür. Uygurların yıkılmasıyla birlikte kültürel manada karışıklıklar yaşanmışsa da sanat devam etmiş, birçok beylik ve devlet ortaya çıkmıştır. Uygurları takiben, tarih sahnesinde kendini gösteren Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklular önemli şahsiyetlere sahip olmuş, nadir eserlere imza atmış Türk devletleri haline gelmiştir. 11.-12.yüzyıl Büyük Selçukluların hakimiyet sürdüğü coğrafyada 20 cm ile 35 cm arasında değişen boyutlarda Kur'ân nüshaları hazırlanmış ve Orta çağ tezhip sanatının örneklerini oluşturmuştur.¹⁷

---

¹⁷ TANINDI, a.g.m., 2012, s.243-245

Resim 4: Tanındı, 2010, s.218, Bağdat, Kur'ân-ı Kerîm (C.2), H.600/M.1204, v.338a

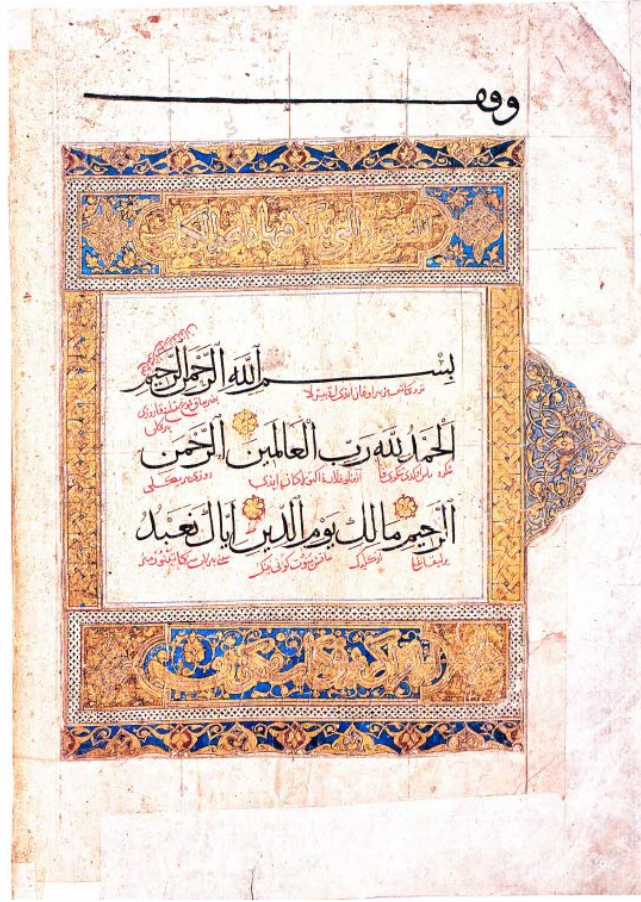
13. Yüzyıl başlarında Türkler Anadolu'ya göç oluşturmuş, Konya merkez olmak üzere Selçuklu egemenliği başlamıştır. Altını kâğıda varak şeklinde yapıstırarak üzerine bezeme yapmışlar, zemini koyu lacivert, yazı hareketlerini kırmızı ile renklendirmişlerdir. Geometrik formdaki bezemeli alanların içini dolduran rumîler ve münhaniler dönemin temel motif olma özelliğini taşımıştır. Münhani kelimesi Lûgat manası olarak eğrilik ve/ya eğri çizgi anlamına gelir.¹⁸ Kendine has bir boyama üslubuyla motifler tonlama ile renklendirilir ve bütününe bakıldığında su dalgası efekti verir. Sonraki dönemlerde Osmanlı kitap sanatlarında bordür olarak kullanılan münhani motifleri yerini geometrik geçme, rumî ve hatâyî motiflerine bırakmıştır.¹⁹

14. yüzyılın ilk yarısı olan Beylikler dönemi, süsleme sanatlarının hazırlık dönemi olarak kabul edilmiştir. 13. İla 14.Yüzyıl, Kur'ân-ı Kerîmler ile birlikte Mesnevî nüshalarının da tezhiplendiği dönemler olmuştur. Ayrıca bu dönemden itibaren

¹⁸ DEVELLİOĞLU, a.g.e., 'Münhanî Mad.', s.851

¹⁹ Cahide KESKİNER, 'Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler Hatai', İlke Kitap Sanat-1, 3. Baskı, İstanbul, 2011, s.6

Kur’ân’ın ortasına denk gelen Meryem suresinin tezhiplenmesi geleneği ortaya çıkmıştır.²⁰ Dönem üslubuyla birlikte işçiliğe de önem verilmiş, daha temiz, ince ve kıvrak hatlı uygulamalar yapılmıştır. Dikdörtgen biçimli zahriye sayfaları, serlevha ve surebaşı tezhipleri, satır arası bezemeleri, kenar süslemelerinde zencirek ağırlıklı işlemler, sarmal rumîler, renklerde altınla beraber siyah, lacivert, kırmızı ve beyaz tonlarının kullanılması dönemin üslubunu yansıtmıştır. Rumî ve münhani bu dönemde de kendini göstermiş, hatâyî motifi süsleme unsurlarına dâhil edilmiştir.²¹

Resim 5: Tanındı, 2010, s.255, İlhanlı, Kur’ân-ı Kerîm, H.734/M.1333-34, v.1b

14.Yüzyılın ilk yarısında İlhanlılar, bu yüzyıl boyunca da Memlûkler tezhip sanatında etkili olmuşlardır. İlhanlı döneminde altın, lacivert, siyah renklerdeki

²⁰ TANINDI, a.g.m., 2012, s.247-248

²¹ F. Çiçek DERMAN, ‘Tezhip Sanatında Üslûplar ve Sanatkârları’, TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.41, İstanbul, 2012, s.66

zemin üzerine sarmal rumîler, birbirine geçmiş biçimlerdeki beşgen altıgen gibi çok kollu yıldızlarla levha tezhibi yapılırken, Memlûklerde zeminde altın azalmış, lacivert ve siyah renk hâkim olmuştur. İşçiliğin incilmesiyle birlikte daha zarif sarmal rumîler, çok kollu yıldızlar yerine bant tabir edilen altınlı geçmelerin iç ve dış alanlarında kompozisyona dahil olan hatâyî motifleri yapılmış ve pembe, mor, sarı, mavi, yeşil tonlarda bezenmiştir.²² Ayrıca Memlûkler ile tezyinata giren ‘naif üslup’, levha, serlevha ve unvan sayfası tezhiplerinin iç pervazlarında surebaşlarına, koltuklara ve/ya koltuklarda açılan kitabelere hatta dış pervazda dilimli şemselerin içine sık dallar üzerine sıralanmış zarif şekilde ince fırça dokunuşuyla çiçek ve/ya çiçek buketleri, yaprak ve sap çıkıntısı şeklinde yapılan önemli bir tezyinat olmuştur.²³

Resim 6: Tanındı, 2010, s.272-73, Celayiri, Kur’ân-ı Kerîm, H.787/M.1385, v.2b-3a

²² TANINDI, a.g.m., 2012, s.250-251

²³ TANINDI, a.g.m., 2012, s.253

14.Yüzyıl sonu, 15.yüzyıl başlarına tarihlenen Celâyiri döneminde de naif üslup ortaya çıkmıştır. Geometrik tasarımlı zahriye, serlevha, surebaşı ve unvan tezhiplerinde görülen bu üslup; altınlı minik yaprak ve ince sık dallar üzerinde çiçek dizileri şeklinde olup, sayfa tasarımlarında lacivert ve/ya siyah zemin üzerine armudi ve haç formundaki biçimlerle, iç içe geçmiş daireler ve dilimli şemselerle birlikte bezemeler de yer almıştır.²⁴

Resim 7: Tanındı, 2010, s.274-75, Timurlu, Kur'ân-ı Kerîm, 1430-40 Civarı, v.1b-2a

15. Yüzyıl ilk yarısından itibaren görülen Timurîler, Celayirî tezhip üslubunu devam ettirmişlerdir. Tezyinatta altın ve/ya renk ile çift tahrir tekniğinde yapılmış motifler, hatâyî grubu çiçekler ile yer bırakılmayacak kadar yoğun konulan yapraklar süslemelerde hakimdir. Sayfaların zemin renklendirmesinde altın az kullanılarak bedahşî laciverdî ve kobalt mavisinin kullanımına ağırlık verilmiş, çiçeklerde pembe,

²⁴ TANINDI, a.g.m., 2012, s.250-253

turuncu, sarı, mavi, yeşil gibi tonlar kullanılmıştır.²⁵ Timur devri hamiliğinde oluşan Baysungur ve Hüseyin Baykara dönemlerinin kitap sanatlarının tezyinatında iç pervazlarda geometrik bezemeler, iplikler, surebaşı ve koltuklarda kitabeli arasuları ve oluşturduğu paftalarla, sade ve hurdeli rumî bezemelerine yer verilmiştir. Tezyinata yenilik olarak münhani motifi eklenmiş, bezemeli sayfanın uzun olan dışpervaz kısmında münhani motifli üçgen biçimli çıkma ve motif ile yazı alanlarının boşluklarında yapılan üç nokta dahil olmuştur.²⁶

Resim 8: Tanındı, 2010, s.280-81, Akkoyunlu, Kur'ân-ı Kerîm, 1480 Civarı, v.1b-2a

Timurîlerin yıkılmasıyla yerine önce Akkoyunlu Türkmenler sonra Karakoyunlu Türkmenler yerleşmiştir. Karakoyunlu dönemi tezhiplerinde, bedahşî laciverdî zemin üzerine çok renkli penç ve hatâyî grubu motiflerle birlikte altın rumîli bezemeler görülürken, Akkoyunlu dönemi tezhiplerinde aynı bezeme şekli devam etmiş, yenilik olarak insan ve hayvan başı figürleri tezyinata dahil edilmiştir. Bu

²⁵ Şehnaz B. ÖZCAN, 'Tezhip sanatında İhtişamlı Bir Dönem: Timur Devri Herat Üslubu', Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s.291

²⁶ ÖZCAN, a.g.m., 2012, s.294-96

desene ‘vak vak’ tabiri getirilmiştir. Ayrıca tezyinata Çin bulutunun dahil olduğu görülmektedir.²⁷

Resim 9: Tanındı, 2010, s.339, Safevi, Kur’ân-ı Kerîm, 1580 Civarı, v.3b-4a

Safevî döneminde, Tebriz, Kazvin, Herat, İsfahan, Horasan gibi önemli sanat merkezlerinde toplanan sanatkârlar nakkaşhanelerde, günümüze kadar ulaşan önemli eserler vermişlerdir. Tezyinata sayfa boşluklarını doldurmaya başlayan hatâyî grubu kompozisyonlar, çiçeklerin meşimelerine ve/ya pafta oluşan yerlerin boşluklarına yapılan insan suretleri, çin bulutları, cetvellerde titiz işçilikle yapılan ince arasuları, geometrik, rumî ve bitkisel zencirekler, dış pervazdaki desenin bitiminden itibaren başlayan bitkisel ve rumî ile bitirilmiş zarif tığlar yer almıştır. Renklerde sarı ağırlıklı olarak iki tonda altın, mavi ve tonları, pembe, küf yeşili, kırmızı ve turuncu

²⁷ TANINDI, a.g.m., 2012, s.259-260

kullanılmıştır. Tığ tezhipleri bu yüzyılda, lacivert sulu altın ile geometrik, nokta, sade çiçek ve rumîli motiflerle kompozisyonlarda yer almıştır.²⁸

15. yüzyıl tezhip sanatı, kitap dostu olan Fatih Sultan Mehmet ile başlamıştır. Fetihle birlikte saray inşa edilmiş, her türlü sanat ve zanaatın icra edildiği nakkaşhane, Timurlular, Selçuklular, Anadolu Beylikleri'nden süregelen bu dönemde de kurulmuştur.²⁹ Saray ve nakkaşhanelerin kurulmasıyla birlikte Ehl-i Hiref adı verilen sanat topluluğu oluşturulmuştur. Ehl-i Hiref, sarayın çeşitli sanatsal gereksiniminin yanı sıra, sanatçı ve zanaatçılar ile cerrahlık, uzmanlık gibi bilgi isteyen meslekleri içeren topluluktur.³⁰ Ehl-i Hiref teşkilatında padişahın yaptırdığı eserlerin bezenmesi ve işlenmesi teşkilata mensup sanatçılar tarafından gerçekleştirilmiştir. 15. Yüzyıl'da İstanbul'un fethiyle birlikte Fatih Sultan Mehmed için hazırlanacak bilimsel konuları kapsayan kitapların tezhiplerinde, önceki dönemlerde adı geçen naif üslup, dönemin ikinci yarısında etkili olacak Timurî Herat üslubu ve Babanakkaş üslubu sırasıyla etkilerini göstermiştir.³¹ Dönemin saray başnakkaşı Özbek asıllı Babanakkaş ile nakkaşhanede, usta-çırak ilişkisiyle üslup, malzeme ve teknik bakımından nadide eserler verilmiştir. Babanakkaş Üslubu'nda hatâyî motifi, iri, detaylı ve yoğun kullanılmıştır. Hatâyîler'in kendi üzerinde katlanan taç yaprakları, motife boyut kazandıran özellik olmuştur. Hatâyî motifi gibi rumî de iri ve yoğun kullanılmıştır.

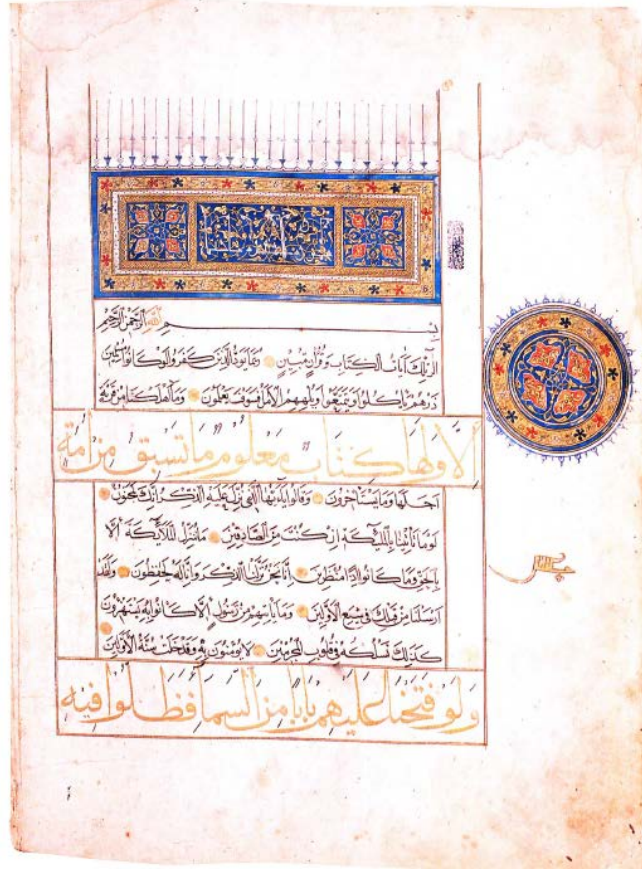
---

²⁸ Muhsine AKBAŞ vd., 'Tezhip Sanatında Tığ', Milli Kütüphane Yayınları Dizisi: 1, Ankara, 1991, s.10

²⁹ TANINDI, a.g.m., 2012, s.306

³⁰ Banu MAHİR, 'Ehl-i Hiref Kayıtlarında Müzehhipler ve Eserlerinden Örnekler', Tezhip Buluşması, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 2011, s.212

³¹ TANINDI, a.g.m., 2012, s.264

Resim 10: Tanındı, 2010, s.362, Kur'ân-ı Kerîm, H.848/M.1444, v.122b

Dönemin tezyinatında zemini boyalı klasik tezhip tekniği kullanılmıştır. Kompozisyonlarda daire ve mekik formlarının dikdörtgen içinde daire, dikdörtgen içinde mekik şeklinde sık kullanılmasıyla beraber çivit mavisi ve beyaz renkte ayırma rumîler dikkat çekmiştir. Ara pervazlarda ince arasuları, zencirek desenleri ve kitabeli hatâyî grubu motifler yapılmıştır. Altın bu yüzyılda da ağırlıklı olarak kullanılmış, zeminde beyaz, siyah ve yeşil renklerinin hâkim olduğu görülmüştür. Yer yer altın ve/ya beyaz renkte yapılan üç noktalar önemli bezeme tarzlarından olmuştur. Desenin bitiminden itibaren çekilen lacivert kuzu üzerine tığlar çizgi, çentik, nokta, daire gibi detaylarla bezenmiştir.³²

Doğadaki bitki ve/ya çiçeklerin üsluplaştırılarak boyut kazanmasıyla hatâyî tezyinat oluşmuştur. Bu tezyinatta sap ve motif alttan ve/ya üstten sarılma şeklinde karakter

³² Seher AŞICI, 'Kitap Dostu Bir Sultan: Fatih', Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s.313-317

kazanmıştır.³³ Hatâyî motifinin tezyinata girmesiyle Sazyolu Üslubu oluşmuştur. Sazyolu üslubu, Tebrizden İstanbul'a getirilen Şahkulu tarafından ortaya çıkmıştır. Üslubun en önemli özelliği, renksiz aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi kullanılarak hayvan ve peri resimlerinin hareketli desenler şeklinde işlenmesidir. Dönemin sonlarına doğru tezyinata "Çin Bulutu" eklenmiştir. Daha sonra bu motif halı dokumalarında ve çinilerde de görülmeye başlanmıştır.³⁴

Fatih Sultan Mehmet döneminde, Edirne, Bursa, İstanbul saraylarında bulunan nakkaşhaneler, Fatih'in sanata verdiği değeri göstermiştir. 15. yüzyılın bitmesiyle birlikte başlayan yeni dönem Tezhip sanatının altın çağı olmuştur.

1.3.2. 16. Yüzyıl ilâ 19. Yüzyıl Tezhip Sanatına Genel Bakış

Türk tezhip sanatının en ihtişamlı çağı 16.yüzyıl olmuştur. Fatih Sultan Mehmed devrinde oluşturulan ve Bayezid döneminde Topkapı Sarayı'nda teşkilatlanan nakkaşhanede kâtip, hakkak, zernişancı, zerdüz, mücellit, çinici gibi bölüklerin gruplandığı Bölük-i Rum ve Bölük-i Acem gruplarıyla adlandırılan nakkaşlar topluluğu bulunmaktadır. Fethedilen ülkelerden gönderilen sanatkârlar, sanatını daha rahat icra edebilmek için İstanbul'a gelen sanatkârlar buradaki nakkaşhanede meslektaşlarıyla birlikte zengin eserlere imza atmışlardır.³⁵

15. yüzyıl sonlarına doğru tam şeklini alan Mushaf tezhibindeki sayfa düzeni bu dönemde de devam etmiştir. Tezhiplerde zeminde, mat ve parlak altın, bedahşî laciverdî renkleri hakimken,³⁶ motif içlerinde pembe, domates kırmızısı, limon küfü hâkim olmuştur. Sayfa süslemelerinde; farklı renkte altın kullanılarak yapılan halkârî, sulu veya tarama şeklinde uygulanmıştır. Piçide (sarılma) rumî, çintemâni, çift tahrir ya da havalı tahrirli helezonlardan oluşan hatâyî ve bulut motifleri sayfa bezemelerinin hem dış pervazında hem de iç sahasında kullanılmıştır. Daha sade ve yalın yapılan ara pervaz süslemelerinde zencirek ve kitabeli hatâyî grubu motifler

---

³³ Celal E. ARSEVEN, 'Türk Sanatında Tezyinat', Hayât Mecmuası, C.1, S.20, Ankara, 1927, s.343

³⁴ F. Çiçek DERMAN, 'Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçinde Değişimi', Türkler, C.12, Ankara, 2014, s.294-95

³⁵ Gülnihal KÜPELİ, 'Saray Nakkaşhânesi ve XV. Yüzyılda Osmanlı Tezhip Sanatını Şekillendiren Üslûplar', Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Elmi Mecmuası, Nisan, 2009, s.476

³⁶ F. Çiçek DERMAN, 'Türk Tezhip Sanatının Muhteşem Çağı: 16. Yüzyıl', Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s.343

sayıca az olup basit ara suları tercih edilmiştir. Duraklarda, basit helezon, beş ve/ya altı katmerli penç süslemeleri hâkim olurken, tığlarda basit ama zarif bezemeler yapılmıştır. Mushaf güllerinin çok çeşitli tercih edildiği, klasik üslup ve çift tahrir tekniğinin uygulandığı görülmektedir.³⁷

Resim 11: Tanındı, 2010, s.368-69, Kur'ân-ı Kerîm, H.899/M.1494, v.1b-2a

Zahriye, serlevha, unvan sayfalarının ihtişamlı olduğu bu dönemde, desen içerisinde zer-ender-zer, desenin bitişinden itibaren başlayan lacivert tığlar ve gösterişli altın bulut motifleriyle birlikte kalan boşluklarda zerefşan denilen serpmeye altın işçiliğiyle zengin eserler verilmiştir. 16. yüzyılın ilk yarısından sonra kıt'alar ve murakkaalar mükemmel bir çalışmayla hat albümleri adı altında toplanmıştır. Bu albümler dönemin tezyinat anlayışına uygun olarak bezenmişlerdir.³⁸ Ayrıca tuğra bezemelerinde diğer dönemlere göre daha parlak ve zengin işçilik yapılmış, hurdeleri

³⁷ DERMAN, a.g.m., 2012, s.350

³⁸ DERMAN, a.g.m., 2012, s.351

ve sarılma rumî, bulut, hatâyî, çift tahrir tekniği gibi motif ve kompozisyon anlayışı uygulanmıştır.³⁹

Resim 12: Tanındı, 2010, s.416-17, Kur'ân-ı Kerîm, H.1029/M.1619, v.1b-2a

Bu devrin güzide sanatkârları Şahkulu ve öğrencisi Nakkaş Karamemi adıyla tanınan Mehmed Çelebi' dir. 1520- 1556 yılları arasında nakkaşhanede sernakkaşlık yapan Şahkulu, Tebriz-Türkmen resim geleneği "saz üslubu"nu Osmanlı sarayında da uygulamış, Kanunî'nin takdirini kazanmıştır.⁴⁰ Saz üslubunun karakteristik özelliğinde; sivri uçlu, kıvrık hançerli yapraklar, hatâyîler kompozisyon olarak ele alınmış, ayrıca ejder, kuş, peri gibi ayrıntı verici detaylarda işlemeye dahil olmuştur.⁴¹ Öğrencisi Karamemi, ustasının Uzakdoğu kökenli çiçeklerinin yerine Türk süsleme üslubunda, saray bahçelerindeki lale, gül, nergis, bahar çiçekleri,

³⁹ DERMAN, a.g.m., 2012, s.355

⁴⁰ Gülbün MESARA, 'Kanunî Sultan Süleyman'ın Sernakkaşı Karamemi', Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s.361

⁴¹ Banu MAHİR, 'Osmanlı Bezeme Sanatında Saz Üslubu', Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s.379

meyve ağaçları, servi ve narları eserlerine konu edinmiştir. Divân-ı Muhibbî, Süleymannâme, Ahmed Karahisari hattıyla istinsah edilmiş Kur'ân-ı Kerîm, Şah Mahmud Nişâburî Albümü, Murakkaa' Albüm, Nusretnâme, Kanuni'ye ait vakfiye gibi sayılı eserler Karamemi'nin elinden çıkmıştır. Bunlar haricinde, fermanlar, beratlar, mülkname, sınıname ve temlikname gibi vesikaların tuğralarını Karamemi'nin kendine has üslup anlayışıyla yaptığı anlaşılır.⁴² Saz üslubunda resimlerde ikinci önemli isim Veli can, 17. Yüzyılın başlarındaki en güzel örneklerini ise Mustafa Bin Mehmed ve Nakkaş Hasan olmuştur.⁴³

Resim 13: Tanındı, 2010, s.424-25, Kur'ân-ı Kerîm, H.1097/M.1686, v.1b-2a

17. yüzyılın ilk yarısı 16. Yüzyılın devamı olup, ikinci yarısında kompozisyon ve süslemelerde duraklama ve gerileme görülmüştür. Klasik tarzda tezhiplenmeye devam eden kitap süslemelerinde, renkler canlılığını kaybetmiştir. Yenilik olarak zer-ender-zer tekniğinde yapılan tezhiplerle birlikte altın kullanımı artmış, çiçek minyatürleri bezemelerde yer almaya başlamıştır.⁴⁴ Kalın dallar üzerine sıralanan

⁴² MESARA, a.g.m., 2012, s.363-376

⁴³ MAHİR, a.g.m., 2012, s.388-392

⁴⁴ DERMAN, a.g.m., 2014, s.296

pençler, üzerinde bulutlar, madalyona benzer dış bordürler hâkim olmuş fakat işçilik kabalaşmış, tezhip süslemeleri zarıflığını yitirmiştir.⁴⁵ Tığ tezhiplerinde de bu etkiler görülmüş, lacivert rengin solmaya başladığı ana tığlara kırmızı renkte ara tığlar eklenmiştir.⁴⁶

18. yüzyıl başlarında Fransız mallarının Türk topraklarına girdiği süreçte kültür ve ticaret ilişkileri de artmıştır. Avrupa ülkeleri gibi Fransızlarda İtalyan barok sanatkarlarından etkilenecek, mimari ve dekorasyon alanında Fransız Rokokosunu oluşturmuştur.⁴⁷ Bu etkileşimlerle birlikte Frenk usulü bezemelere ilgi artmış, klasik bezemelerin yerini Avrupa usulü bezemeler almıştır. 17. Yüzyıl ve sonrasında zahriye sayfası tezhibi ortadan kalkmış, serlevha tezhibinin klasik sayfa düzeni devam etmiştir.⁴⁸ Sayfa bezemelerinde ara pervazlardaki zencirek motifi kabalaşırken ağırlıklı olarak hatâyî grubu motiflere yer verilmiş ve zeminde kırmızı, beyaz, lacivert, siyah vb. renkler üzerine beyaz, kırmızı gibi tonlarda renkli ince arasuları uygulanmıştır.⁴⁹ Tığ tezhipleri bu dönemde de basit çizgilerle lacivert-kırmızı renklerde sıralı vaziyette yer almış, ara ara altınında kullanıldığı bezemeler yapılmıştır.⁵⁰ Devrin süslemelerine Türk Rokokosu denilen üslup anlayışıyla birlikte ışık gölge şeklinde boyama, C ve S kıvrımlı uzamış çiçek demetleri ile kıvrılmış sazyolu tarzı yapraklar, çiçek demetlerine bağlanmış kurdeleler, tabak içinde meyveler dahil olmuştur. Halkârî motifleri sayfa kenarlarını süslerken, çoğu kez klasik tezhibin ortasında çiçek buketlerinin yer aldığı görülmüştür. Karamemi üslubuyla birlikte tezhip sanatına dahil olan ve şükûfe adı verilen tonlamalı boyanan yarı üsluptaki bu çiçekler, 17. Yüzyılda karakter kazanmış, 18. Yüzyılda kulplu ve/ya

---

⁴⁵ Dilek YERLİKAYA, 'S.S.Ü. Sabancı Müzesi Koleksiyonundaki El Yazması Kuran-ı Kerimlerin Tezhip Yönünden İncelenmesi', Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s.22

⁴⁶ AKBAŞ, a.g.e., s.10

⁴⁷ Şule AKSOY, 'Kitap Süslemelerinde Türk- Barok- Rokoko Üslubu', Kültür ve Sanat 5, Ocak, 1977, s.127

⁴⁸ Gülnur DURAN, '18. Yüzyıl Tezhip Sanatı', Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s.397-98

⁴⁹ Keziban GÜNDÜZ, '18.Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Basılan Eserlerin Kitap Sanatları Bakımından İncelenmesi', Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2014, s.103

⁵⁰ AKBAŞ, a.g.e., s.10

kulpsuz vazoda, sepette çiçek demetleri şekline dönüşmüştür.⁵¹ Çiçek ressamlığının en parlak dönemi olan Lale Devri olarak adlandırılan bu dönemde Türk sanatkarlar, çiçeği bezeme amacından çok çiçeklere olan merak ve sevgisini ortaya koyma amacı gütmüştür. Gül, lale, sümbül, karanfil, menekşe gibi çiçekler süslemelere konu olmuştur.⁵² Dönemin yazma eser tezhiplerinden çok, ruganî tabir edilen lake ustası ve çiçek ressamı Ali Üsküdarî, hocası Yusuf-ı Mısrî, saray müzehhip ve mücellidlerinden Ahmed Hazîne, Ali Çâkerî, Seyyid Ahmed ve çiçek demetleriyle birlikte Batı üslubunda manzaralara da yer veren Abdullah Buhârî'nin bezediği kitap kapları ve ferman mahfazaları, ciltbendler, yazı altlıkları ve takımları, kubur kalemdanlardaki yaptıkları hassas işçilik ile günümüze ulaşan ve örnek teşkil eden nadide eserlerdir.⁵³

Resim 14: Tanındı, 2010, s.445, Yasin Suresi, H.1262/M.1845-46, v.1b

⁵¹ Ebru KARAHAN DALBAŞ, 'XVIII. Yüzyılda Hazırlanmış Bir Dîvan Tezhibi', ASOS Dergisi, S.83, Aralık, 2018, s.253

⁵² DURAN, a.g.m., 2012, s.406

⁵³ DURAN, a.g.m., 2012, s.409-10

Osmanlı tezhip sanatında yüzyıl etkili olan Türk Rokokosu, 19. Yüzyıl sonlarına kadar sürmüştür. Klasik kompozisyonların yavaş yavaş kaybolduğu, C ve S kıvrımlı kurdelelerle bağlı ve/ya vazo içinde yer alan çiçek demetleri rokoko üslubunda yer almıştır.⁵⁴ Bu üslup Kur'ân-ı Kerîm, Enâm-ı Şerif, Divan, Mecmua gibi dini veya din dışı kitapların serlevha, fasılbaşı, ketebe sayfalarının tezhibinde ağırlıklı olarak yer almış, levha, kıt'a ve hilyelerin tezyinatında da kullanılmıştır. Sıvama altın zeminlerin serbestçe yayıldığı kitap tezyinatında, iğne perdahtı ile metalik etki verilmiştir. Tezhibin ortasında metnin içindeki ve/ya dışındaki alanlarda rokoko üslubunun en çok kullanılan motifi gül, bu dönem bezemelerinin vazgeçilmez unsuru olmuştur.⁵⁵ Sadece gül değil, çiçek buketleri, akant yaprakları, sepet ve vazolar, kurdeleler ve püsküller bu dönemin kompozisyonlarında da devam etmiştir. Dönemin müzehhiplerinin başında gelen isimler; Hezargradlızâde Ahmed Ataullah, Hüseyin Hüsnü Efendi, Osman Yümnî Efendi, Bahaeddin Efendi, Lalelili Şakir Hacı Hasan Salih Tevfik Efendi, Osman Nureddin Efendi, Hacı Nuri'dir.⁵⁶

1.4. En'am-ı Şerif'in Tanımı ve Kültürümüzdeki Yeri

En'am, lügat manası olarak Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan ayet ve sureleri kapsayan dini yazma ve/ya dua kitabı anlamına gelmektedir.⁵⁷ Bu kitaplar matbaanın bulunmasından önce el ile yazılarak çoğaltıldığı için "'el yazması"' olarak adlandırılmıştır.⁵⁸ Güzel yazı ile birlikte tezhiplenerek cilt haline getirilen küçük kitap ve/ya cepte taşınabilen kitap olarak tabir edilen bu kitapların, 16x11 ve/ya 21x14 gibi ebatlarda daha küçük ve/ya daha büyük olarak farklılık gösterdiği, 20 yaprak ve/ya 130 yaprak sayısınca daha az yahut daha fazla tutulduğu, En'am-ı Şerif kitapların incelenmesi doğrultusunda anlaşılmaktadır.

---

⁵⁴ Hatice AKSU, 'Rokoko', TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.35, İstanbul, 2008, s.160

⁵⁵ Yıldız DEMİRİZ, 'Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler', Acar Matbaacılık, İstanbul, 1986, s.331

⁵⁶ Faruk TAŞKALE, '20. Yüzyıl Tezhip Sanatı', Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s.417

⁵⁷ DEVELLİOĞLU, a.g.e., 'En'am Mad.', s.251

⁵⁸ Ali ALPARSLAN, 'El Yazma Mad.', Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1997, s.508

En'am-1 Şerif kitapları, Kur'ân'da altıncı sure olan En'am suresiyle birlikte en çok okunan diğer sureleri ihtiva eden mecmuayı kapsamaktadır. Sure manası olarak tevhid inancı, peygamberliğin ve yeniden dirilişin açık delilleri, batıl inanışların belgeleri, eti yenen ve yenmeyen hayvanlarla ilgili helal ve harama dair hükümlerini kapsamaktadır.⁵⁹ En'am suresinin yanı sıra yazma kitaplarda, en çok okunan sure ve aşr-1 şeriflerden; Fâtiha Suresi, Elif Lâm Mîm, Âyetü'l Kürsî, Âmenerrasûlü, Yâsîn-i Şerîf, Fetih Suresi, Rahman Suresi, Vâkıa Suresi, Mülk (Tebareke) Suresi, Amme ve İnşirâh Suresinden itibaren sonuna kadar bütün kısa sureler, secde ayetleri, hatim duasının yer aldığı, ayrıca her bir yazmada farklılık gösterebilecek Esmâ-ül Hüsnâ, Esmâ-ül Nebî isimleriyle birlikte dört halife'nin hilyeleri, Hz. Peygamber'in Hilyesi, şifa ayetleri ve muhtelif dualar yer almaktadır. Benzeri kitap ve risaleler her ne kadar havâs kitapları kategorisinde geçse de En'am-1 Şerif kitapları (tılsım ve/ya büyü olmayanları) günlük ve/ya haftalık okunabilecek, doğruluğunun da alimler tarafınca muhakkak olduğu ilim kitaplarıdır.

1.4.1. En'am-1 Şeriflerin Müzehhep Sayfalarındaki Bezemeli Alanların Dağılımı
Nakkaşhanelerde bezenen ve ciltlenerek kitap haline getirilen yazma eserin, telif eden "müellif'i (yazar)", kâğıt üzerine yazan "müstensih'i (hattat)", yazıyı çerçeveleyip süsleyen "müzehhib'i ve/ya müzehhibe'si" ve kitabı ciltleyen "mücellid'i" vardır.

Kur'ân-ı Kerîm'ler, yazma kitaplar arasında en çok kıymet verilen ve tezhibine ayrı önem gösterilen dini eserlerdir. Mushafların sayfa tezhiplerinde zahriye sayfaları, serlevhalar, unvan sayfaları, surebaşları, mushaf gülleri, satır arası ve sayfa kenarı süslemeleri ile hatime sayfaları yer almaktadır. Mushaflar haricinde dua, edebi ve bilimsel konulu kitaplar arasında En'am-1 Şerifler de bulunmaktadır. Mushaflardaki sayfa tezyinatı En'am-1 Şeriflerde de görülmekte, zahriye, serlevha, unvan, hatime gibi tezhipli sayfalarla birlikte Mühr-ü Muhammed, Şekl-i Mührü Nübüvvet-i Resul, Mühr-ü Cafer es-Sadık, Haremü's Şerif, Ravzatü'n Nebî, Hilye-i Nebî, Esmâ-i Nebî, Esmâ-i Hüsnâ gibi yazılı ve bezemeli sayfalarda yer almaktadır. Kitaplardaki sayfa

---

⁵⁹ Emin IŞIK, 'En'am Sûresi', TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.11, İstanbul, 1995, s.169

tasarım ve düzeni ile süslemeleri devirlerine göre farklılık göstermiştir. Yazı ve tezyinat, dönemin sosyo-ekonomik şartlarına göre yansıtılmıştır.

Kitaplardaki süsleme alanlarını incelediğimizde; Zahriye kelimesi, Arapça zahr (sırt) kelimesinden türemiş sırtlık, kâğıt ve/ya sayfanın arkası anlamına gelir.⁶⁰ Yazma kitaplarda birinci yaprağının (b) yüzü başlangıç olarak kabul edildiğinde yazı ve süslemelerin yer aldığı alanlar bu sayfanın (a) yüzünü kapsamaktadır.⁶¹ Zahriye sayfa planları genel olarak kare, dikdörtgen, madalyon, mekik gibi formlarda tasarlanmış, renk ve motif bezemeleri dönemlerin üsluplarına has yapılmıştır.⁶² Bu sayfalarda detay olarak bezemeli madalyon ve/ya mekik formlarının içine ya da dışına; ayet, kime ait olduğu, kimin için yazıldığı gibi bilgilerin yer aldığı ‘‘temellük kitabesi’’ adı verilen cümlelere yer verilmiştir. 10.Yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan zahriye tezhibi, 14.yüzyıldan 16.yüzyılın ikinci yarısına kadar klasik üslupta ve ince bir işçilikle tezyin edilmiş, 17.yüzyıldan sonra eski inceliğini kaybetmiştir.⁶³

Zahriyeden sonra yazılı alanın sınırlandırıldığı ve ihtişamlı bezemelerin yer aldığı karşılıklı sayfalara ‘‘serlevha ve/ya dibâce’’ denilmektedir.⁶⁴ Karşılıklı gelen bu sayfalarda Fâtîha ve Bakara Surelerinin ilk ayetleri yer almaktadır. Serlevha tezhibinde kullanılan formlar, kubbeli (mihrabiye şeklinde olan), ikkil (taç şeklinde olan) ve mürekkep (mihrabiye ve taçlı olan) serlevhalar şeklinde tabir olunmaktadır. İncelenen En’am-ı Şeriflerde de bu formlarda sayfa tasarımları görülmüştür. Yazının küçük tutularak bezemenin geniş yer verildiği tezyini sayfalar genellikle dikdörtgen planlı olup, bazen bu çerçevenin uzun kenarının orta eksenine yerleştirilen kubbeli ve/ya üçgen biçimlerde çıkıntılarda yapılmaktadır. Serlevha tezhibinin yer aldığı yazma eserlerde kişinin maddi durumuna ve/ya isteğine göre

---

⁶⁰ DEVELLİOĞLU, a.g.e., ‘Zahr Mad.’, s.1359

⁶¹ Sevda EMLAK, ‘Tire Necip Paşa Kütüphanesi’nde Bulunan 17.Yüzyıla Ait Tezhipli Yazma Eserler’, Atatürk Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2013, s.42

⁶² Mebruke TUNCEL, ‘Osmanlı Dönemi Tezhip Sanatında Barok- Rokoko Üslûbu (18.-19. Yüzyıl)’, Mimar Sinan Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002, s.75

⁶³ Gülnur DURAN, ‘Tezhip Sanatının Kullanım Alanları’, TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.41, Ankara, 2012, s.63

⁶⁴ DURAN, a.g.m., 2012, s. 63

‘‘beyne’s sûtûr’’ diye tabir edilen satır arası tezhibi yapılmıştır.⁶⁵ Ayrıca yazma kitaplarda haşîye denilen sayfa boşluklara zerefşan ve halkârî tezyinatı yapılmıştır. Serlevha ve unvan sayfalarında daha çok görülen bu tezyinattan farklı olarak sayfa boşluklarında metin ile ilgili açıklamaların olduğu örneklere de rastlanılmıştır.⁶⁶

Tezhipli kısım, metnin başladığı ilk sağ sayfada ve sadece yazı sahasının üzerinde yer alıyorsa ‘‘unvan sayfası’’ adını alır. Metnin iki tarafını uzun cetvellerin sınırladığı alana tezhip yapılmaktadır. 9.-10.yüzyıllarda cetvelsiz yazı alanları ve bu alanlarda enli ve/ya dar şeritlerin görüldüğü tezyinat hakimdi. 12.yüzyıldan itibaren yazı sahasında cetveli örnekler görülmeye başlanmış,⁶⁷ 16.yüzyıla kadar zahriye sayfalarının önem verildiği tezyinatın yerine yine bu yüzyılda en zengin örneklerine rastlanılan serlevha sayfa tezhibine ağırlık verilmiş ve 17.yüzyıl sonrasında batı etkileri tezyinata girmeye başlayınca tezhipli sayfaların klasik üslubu inceliğini kaybetmeye başlamıştır. Batı etkileriyle birlikte tezyinata giren Barok-Rokoko üsluplarıyla bezenen sayfalar, çiçeklerdeki salaş kompozisyonlarla, cetvelsiz süslemelerle ve altın zeminlerle dikkat çekmiştir. Unvan sayfası tezhiplerinin en zengin örnekleri 14.-16.yüzyıl sonlarına kadar dönemlerinin klasik üslubunu yansıtmış, 17.yüzyıl ve sonrasında Barok-Rokoko üslubunda zengin eserler verilmiştir.

El yazması kitaplarda her bölümün başında bulunan tezhipli sahalara fasıl ve/ya bahir, mushaflarda her surenin başladığı yeri gösteren sahalara ara başlık ve/ya surebaşı denilmektedir. Surebaşı tezhiplerinde bezeme alanına dahil olarak surelerin isimleri, nazil oldukları yer, ayet sayısına karşılık kaçınıcı sure olduğu şeklinde bilgiler de yer almaktadır.⁶⁸ Ayrıca surebaşlarının ilk iki başlığı serlevhaya dahil olduğundan geriye 112 surebaşı kaldığı bilinmektedir. Tezyinatta cetvellerle ayrılan

---

⁶⁵ Muhittin SERİN (edt.), ‘İslam Sanatları Tarihi/ Tezhip Sanatı’, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2010, s.112

⁶⁶ Faruk TAŞKALE, ‘Tezhip Sanatının Kullanım Alanları’, Mimar Sinan Üniversitesi, Yayınlanmış Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul, 1994, s.71

⁶⁷ DURAN, a.g.m., 2012, s. 63

⁶⁸ F. Çiçek DERMAN, ‘Tarihimizde Mushafların Bezenmesi’, Diyanet İlmî Dergi Kur’an Özel Sayısı, DİB Yayınları, Ankara, 2012, s.649

bu bölümde tığlara yer verilmemiştir. Kitap bezemelerindeki surebaşı tezhiplerinde de diğer sayfa tezyinatı ve dönemlerine paralel olarak değişimler yaşanmıştır. ⁶⁹

Durak tezhibi, yazma eserlerde yazı sahası çerçevelendikten sonra, kitaplarda cümle sonlarını, Mushaflarda ise ayet sonlarını ortaya çıkarmak amacıyla yapılan farklı motif ve renklerdeki ekseri yuvarlak şekillerdir. En çok karşılaştığımız duraklar; *şeşhâne durak* (altıgen nokta), *mücevher durak* (geçmeli nokta), *helezon durak* ve *pençhâne durak* çeşitleridir. Durak bezemelerindeki en zengin örnekler 18.yüzyıl ve sonrasında verilmiş, altın zeminler üzerine rengarenk tonlarla iğne perdahı tekniği kullanılarak ihtişamlı hale getirilmiştir. ⁷⁰

Erken devir Mushaflarında görülmeye başlanan ve yazı alanı dışında yer alan daire ve/ya armudi formlarda tezhipli alana bitişik ve yatay şekilde tasarlanmış bezemelere ‘‘Mushaf gülü’’ denilmektedir. Mushaflarda secde yerlerini işaret eden secde gülü, on ayette bir aşere gülü, beş ayette bir hamse gülü, beş sayfada bir hizib gülü ve yirmi sayfada bir cüz gülü, cüz bölümlerini işaret eden; cüz, hizib ve cüz yarısını işaret eden nısıf gülü olarak tabir edilen bezemeler müzehhiplerin hünerine değer, yazıya mânâ katmıştır. ⁷¹ Gül tığları genellikle iki yönde olup, gül formunun iki ve/ya üç katı uzunlukta tutulmuştur. Güller aynı sayfada birden fazla ise yukarıdan aşağıya doğru inen tek bir eksen üzerinde sıralanmışlardır. Bezeme sona erdikten sonra hattat, üstübeç mürekkebiyle gereken yere sure isimlerini, güllerin numaralarını ve isimlerini yazmaktadır. Rumî ve münhani motiflerinin görüldüğü ilk örneklerin yerini klasik üslupta daire ve/ya şemse formlarında paftalı tabir edilen örnekler almıştır. Bazı Mushaf gülleri tezyinatta devam etmiş, bazıları da zamanla ortadan kalkmıştır. ⁷²

Yazma kitap, kıt’a ve/ya levha tezhiplerinde sülüs, muhakkak, tevki hattın genişçe yazıldığı satırın altına nesih, reyhanî, rikâ hattıyla eni dar tutularak yazılan, alt satırın üst satırın hizasına eşitlemek için her iki yanda kalan kare ve/ya dikdörtgen formu

---

⁶⁹ Gülnur DURAN, ‘Türk ve İslam Eserleri Müzesi 504 Numaralı Mushafın Bölümlenmesindeki Tezhibli Sayfalar’, Asos Dergisi, S.74, Temmuz, 2018, s.187

⁷⁰ SERİN, a.g.e., 2010, s.112

⁷¹ DURAN, a.g.m., 2012, s.64

⁷² DERMAN, a.g.m., 2012, s.649-50

alana, ta'lik hat ile meyilli yazılan nüshaların yazı çerçevesi ile desenin başlayacağı pervaz arasındaki üçgen formlu boşluklara yapılan bezemelere "koltuk tezhibi" denilmiştir. Örnek verilecek olursa, Mushafların en ihtişamlısı "Ahmed Karahisârî Kur'ân-ı Kerîmi" tabir edilen (TSMK. HS.5) 2360 koltuk tezhibinin yer aldığı eserdir.⁷³

Sayfa kenarı tezhiplerinde, haşiye denilen sayfa boşluklarına halkâr ve zerefşan bezemeleri yapılmıştır. Hafif renklendirilmiş altın ile yapılan şikaf halkâr ile püskürtme ve/ya silkeleme şeklinde yapılan zerefşan tezhiplerde yapılan tekniklerden olmuştur.⁷⁴

Hâtîme tezhibi, ketebe ve/ya ferağ kaydı da denilen, el yazması kitapların bezemelerinin sona erdiği sayfadır. Son sure olan Nâs suresinden sonra bitiş duasıyla birlikte hattat, ferağ kaydı diye tabir edilen kısımda imzasını içeren ibareyi, kitabın yazılış tarihini ve nerede yazıldığını belirtir.⁷⁵ Ketebe ise son sayfadaki yazı ayet de olsa hattatın imzası da olsa genel olarak yazı sahasının içine yazılmıştır. İkizkenar yamuk ve/ya üçgen formlarda bitirilen yazı satırının kenarlarında meydana gelen yamuk ve/ya üçgen alanların içi tezhiplenmiştir. Sık görülen dikdörtgen ve kare şeklindeki hâtîme tezhiplerinin, nadiren yuvarlak ve oval örneklerine de rastlanmıştır. Hatta karşılıklı tam sayfa tezhipli örnekleri de yapılmıştır.⁷⁶

Sonuç olarak sayfa tezhipleri değerlendirildiğinde, ilk sayfa tezhipleri, tüm sayfayı kaplar vaziyette olup bu süslemeler kitap içinde ağırlıklı olarak baş sayfalarda kullanılmıştır. Birbirine geçmiş bantlar, dar ve/ya enli şeritler, sayfa kenarına doğru uzayan yuvarlak, armudi bitki şekilleri sayfa süslemelerinin karakteristik özelliği olmuştur. Devir ilerlerken yatay biçimli sayfaların yerini dikey biçim almaya başlamış, dikdörtgen, daire, mekik gibi formlarla birlikte, zahriye sayfası, serlevha sayfası, unvan sayfası, surebaşlıkları, hatîme ve ketebe sayfa şemalarının

---

⁷³ DURAN, a.g.m., 2012, s.64

⁷⁴ Mine E. ÖZEN, 'Türk Tezhip Sanatı', Gözen Kitap ve Yayınevi, İstanbul, 2003, S.22

⁷⁵ Ersan PERÇEM, 'Mushaf Tezhibinin Uygulama Safhaları Üzerine Bir Çalışma', Osmanlı'dan Günümüze Kur'an ve Hüsn-i Hat, DİB Yayınları, Amasya, 2017, s.751

⁷⁶ DERMAN, a.g.m., 2012, s.652

oluşumunda önem teşkil etmiştir. Sayfa tasarımlarından sonra gelen desen aşaması değerlendirildiğinde, her devrin altın ve boya renkleri çeşitlilik göstermiştir. Motifler; hatâyî, penç, gonca, hançerli yaprak, rumî, bulut, münhani, tığ, durak, mushaf gülleri, kıvrımlı dallar, çiçek buketleri şeklinde oldukça detaylı olup bunlar da devirlerine göre farklılık göstermiştir. Bu farklılıklar En'am-ı Şeriflerin unvan sayfalarında da görülmekte, yüzyılına göre sayfa şemaları, kompozisyon, motif ve renk bakımından eserlerde yer alan diğer sayfa bezemeleriyle birlikte değişimlerin olduğu görülmüştür.

1.5. Müzehhep Yazmalarda Unvan Sayfalarının Yüzyıllara Göre Değerlendirilmesi

Yazma kitapların zahriye sayfalarından sonra gelen karşılıklı bezemeli serlevha ("ser" (baş) olarak tabir edilen) sayfalarının tek taraflı olup yazı alanının sadece üzerine tezhip yapılıyorsa buna "unvan sayfası" denmesi ne kadar doğru ise konuyu ele alacağımız başlık adı altında serlevha ve unvan sayfalarını bir arada incelemek ve dönemlerine göre değerlendirmek o kadar doğru olacaktır. Sayfa tezyinatında, zahriye ve serlevha sayfaları sırt sırta geldiğinde aynı ölçü ve/ya formlarda tasarlanmaya özen gösterilmiştir. Yazı sahasının olmadığı tamamen desen ile başlayıp bitirildiği noktadan çıkan zahriye sayfa şemalarına yazı dahil edildiğinde serlevha sayfalarının kalıpları ortaya çıkmaktadır. Serlevha sayfa şemalarından surebaşı ve dışpervaz deseni çıkarıldığında ise kalan bezemeli alanlar unvan sayfalarının kalıbını oluşturmaktadır. Bu sebeptendir ki yazma kitaplardaki (kitabı sipariş eden ve/ya hususi yapan kişinin sayfa tezyinatını kalıplara bağlı kalmadan da yapabileceği göz önünde bulundurularak) genel hatlara bakıldığında sayfa şemalarının oluşumunda kalıplar birbirine bağlı olarak ortaya çıkmıştır.

Orta çağın ilk dönemlerinde Kur'ân nüshalarında, sayfalardaki yazı ve başlıkların boşluk içerisinde askıda durur vaziyette görüldüğü çerçevesiz levha tezyinatı hakimdir.⁷⁷ 11.-12. Yüzyıllarda yatay formların yerini dikey formlar almış, yazılar çerçeve içerisine alınmaya başlamıştır. Yine bu dönemlerdeki yazma Kur'an

---

⁷⁷ Ayşe ÜSTÜN (çev.), 'Doğu'dan Gelen Yenileşme Hareketi Selçuklular'ın İran ve Anadolu'ya Girişi', D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir, 1995, S.9, s.402

nüshalarının örneklerine bakıldığında küçük boyda kitapların istinsahı fark edilir. Bunlara, Ibn el-Bevvâb'ın istinsah ettiği küçük (19.4x16.6) ebatlı dua kitabı ve aynı hattatın istinsah ettiği küçük (17.7x13.7) ölçüdeki Kur'ân yazması örnek verilebilir.⁷⁸ 13.Yüzyıla girerken Anadolu Selçuklularının kitap sanatlarında izler bıraktığı bu dönemde tezyin edilen sayfalarda altın, varak halinde sayfaya yapıştırılmıştır. Dönemin sayfa tezyinatına bakıldığında, zahriye ve serlevhalarda, pervaza bitişik daire, armudi ve/ya sivri uçlu beyzi formlara, geometrik geçmeli örgülere ve kollu yıldızların olduğu bezemelere yer verilmiştir. Pano formu surebaşlarında altın zemin üzerine helezon rumîler ve kûfi hat ile bezeme yapılmıştır. Sayfa kenarındaki pervaza bitişik olan formları sayfa gülü olarak adlandırmak doğru olacağından bu güllerin içleri rumîli bezemeler ve kûfi hatlarla bezenmiş, kabaca etrafını saran münhani deseni ince ve zarif tığlarla bitirilmiştir.⁷⁹

Zahriye ve serlevha tezhipleri başlangıç sayfasının sağ tarafında tek başına tezhiplenirken, 13.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kur'ân-ı Kerîm'lerin serlevha tezhipleri karşılıklı tasarlanmaya başlamıştır. 14.Yüzyıla yaklaşırken Mesnevî nüshalarına ve tezhiplerine önem verilmiştir. İstinsah eden ve tezhiplayen sanatçıların verdiği eserler o dönemin süsleme özelliklerini yansıtmaktadır. Mevlânâ Celaleddin Rumi'nin Mesnevîsi'nden yola çıkarak dönemin süslemeleri incelendiğinde; zahriye, levha, serlevha, unvan sayfası tezhipleri karakter kazanmaya başlamıştır. 13.Yüzyıl sonu, 14.yüzyıl başlarına tarihlenen nüshalarda tek ve/ya iki cilt halinde istinsah edilen Kur'ân-ı Kerîmler'in tek cildinin ortasında ve/ya iki ciltlik kitabın ikinci cildinin baş sayfasında yer alan Meryem suresi levha ve serlevha sayfası olarak süslenmiştir.⁸⁰ 12. ilâ 13.yüzyıllarda tığ tezhipleri, kalın çizgi ve nokta şeklinde bezenmiştir.⁸¹

---

⁷⁸ TANINDI, a.g.m., s.244-245

⁷⁹ Esra Ekin KOCAKAHYA, 'Ankara Vakıf Eserleri Müzesi Teşhirinde Bulunan Tezhipli El Yazmalarının Klasik ve Geç Dönem Süsleme Özelliklerinin Karşılaştırılması', Gazi Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012, s.22

⁸⁰ TANINDI, a.g.m., 2012, s.248

⁸¹ AKBAŞ, a.g.e., 1991, s.10

Beylikler devrinin başladığı 14.Yüzyıl'ın başlarında İlhanlı ve Memlûklerin hâkim olduğu bilinmektedir. Bu dönemde kitaplar büyük boyutlarda tasarlanmıştır. İlhanlı kitap süslemelerinin levhalarında, dar dış pervazlar, çok kollu yıldızlar, birbiri içine geçmiş kare ve oval biçimlerden oluşan tezyinat hâkim olmuştur.⁸² Memlûk dönemindeki levha süslemelerinde ise köşeli tasarlanmış enli dış pervazlar sayfa tasarımlarında gelenek haline gelmiştir.⁸³

Timurlular Bağdat'ı aldıktan sonra Bağdat ve Tebriz atölyelerinde "Celayir Üslubu", Şiraz ve çevresini aldıktan sonra "Şiraz Üslubu" ortaya çıkmıştır.⁸⁴ Timurlu müzehhiplerin ellerinden çıkan eserlerin tezyinatına bakıldığında farklı üslupların tesir ettiği görülmüştür. Şahrüh dönemindeki zahriye sayfalarında daire, mekik ve damla formları tercih edilirken, unvan sayfalarının dış pervazlarında düz cetveller çekilmiştir.⁸⁵ Baysungur döneminde, Şahrüh dönemi yazmalarına göre ebatlar küçülmüş ve geometrik bezemeli formlara yer verilmiştir.⁸⁶ Hüseyin Baykara döneminde ise dış pervazın dikey olan uzun bezemeli alanına üçgen biçimde çıkıntı eklenmiştir. Baysungur ve Hüseyin Baykara dönemlerinde sayfa tasarımında, yazı alanının her iki yanına farklı formlarda koltuk tezhibi yapılmıştır.⁸⁷

14. Yüzyıl ortalarında Timurlulardan sonra tarih sahnesine çıkan Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmenler devrinde kitap tezyinatındaki serlevha ve unvan sayfası süslemelerinde, Safevî dönemi Şiraz tezhiplerinde görülecek kompozisyon hâkim olmuştur. Daire ve dikdörtgen formlu sayfa şemalarında enli dış-iç-ara pervazlara yenilik olarak çin bulutu ve insan suretli figürler eklenmesi yine Safevî döneminde kitap tezyinatında yer alacak detaylar için hazırlık olmuştur.⁸⁸

Safevî dönemi serlevha ve unvan sayfalarında, dar iç pervazlar, enli dış pervazlar, şemse ve köşebentlerin birbiri arasından geçerek oluşturdukları paftalar, tezhipli

---

⁸² TANINDI, a.g.m., 2012, s.250

⁸³ TANINDI, a.g.m., 2012, s.251

⁸⁴ Şehnaz B. ÖZCAN, a.g.m., 2012, s.289

⁸⁵ Şehnaz B. ÖZCAN, a.g.m., 2012, s.291

⁸⁶ Şehnaz B. ÖZCAN, a.g.m., 2012, s.294

⁸⁷ Şehnaz B. ÖZCAN, a.g.m., 2012, s.296

⁸⁸ TANINDI, a.g.m., 2012, s.260

alanların dışında kalan sayfa boşluklarına yapılan halkârî tezyinat devrin bezeme üslubu olmuştur.⁸⁹ Beylikler devrinin geneline bakıldığında tığ tezhiplerini geometrik şekillerin, noktalardan meydana gelen çiçekler ve yalın rumîlerin oluşturduğu görülmüştür.⁹⁰

15. Yüzyıl serlevha ve unvan sayfası tezyinatında, surebaşı formu içerisinde dendanlı paftaların oluşturduğu yazı alanında kûfi hatla birlikte yer alan helezon rumîler, yazı alanının yanlarında kalan yine pafta formlarının oluşturduğu alanlarda ve/ya ayrılan koltuklu kısımlar devrin karakteristik bezeme tarzı olmuştur.⁹¹ Üstteki yatay dikdörtgen tezhip alanı alttaki alana göre daha ince tasarlanmıştır. Beyaz iplikli dendanlı paftalardan ve hurdeli rumî kompozisyonlarından oluşan bu alanlarda desen dendanlı bitirileceği gibi düz cetvelle de bitirilebilmektedir.⁹² Bu dönemde tığ tezhibi, genellikle münhani bordür üzerine kuzu çizgisi bırakılmadan geometrik şekillerle yapılmıştır.⁹³

II. Bayezid döneminde sayfa yapısı ve kompozisyon anlayışında geometrik ve simetrik düzenlemelere gidildiği görülmektedir. Simetrik ulama (başlangıcı ve bitişi belli olmayan sürekli devam edebilecek kompozisyon çeşidi) kompozisyonlarda desenin onda biri, sekizde biri şeklinde tasarlanıp her yöne katlanarak devam edip gitmesi bu dönemde verilen eserlerde gözle görülür niteliktedir. Dönemin serlevha ve unvan sayfası tezyinatında sayfa formundan ziyade kompozisyon ve motif detaylarına önem verilmiştir.⁹⁴

Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid devrinin kitap sanatlarındaki gelişmeler 16. Yüzyıl tezhip sanatının yükselişinin hazırlığı niteliğinde olmuştur. Bu yüzyılda Mushaf tezyinatına yoğun ilgi ve alaka gösterilmiştir. Serlevha ve unvan sayfaları ikkilil, kubbeli ve/ya mürekkep levha formunda tasarlanmıştır. İç ve dış pervazlarda

---

⁸⁹ TANINDI, a.g.m., 2012, s.271

⁹⁰ AKBAŞ, a.g.e., 1991, s.10

⁹¹ AŞICI, a.g.m., 2012, s.313

⁹² AŞICI, a.g.m., 2012, s.315

⁹³ AKBAŞ, a.g.e., 1991, s.10

⁹⁴ KÜPELİ, a.g.m., 2012, s.335

bulut ve rumîlerin zemini tarhlara ayırması en detaylı bezeme şekli olmuştur.⁹⁵ Bu dönemdeki tezhipli sayfaların tığları, zencirekli, şemse formunda rumîli, hatâyî, penç ve bulut motifli, zerefşanlı olarak çok çeşitli ve mükemmel incelikte bezenmiştir.⁹⁶

16.Yüzyılın devamı niteliğinde olan 17.yüzyıl, dini ve din dışı yazmalarda, divan, mesnevi, hamse gibi bilimsel konuların ve/ya şiirlerin yer aldığı kitaplardaki klasik tezhip anlayışına herhangi bir yenilik katılmadan devam ettiği yıllardır. Yüzyılın ortalarına kadar klasik gelenek korunurken, levha tezhibi görülmemeye başlamıştır. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren sayfa tezyinatında dar ve sık dendanlı dış pervazlar bezemelerdeki yenilik olmuştur.⁹⁷ Bu yüzyılın ilk yarısında tığ tezhibi 16.yüzyılın zarafetini sürdürürken, ikinci yarısında şekil ve/ya motifler kabalaşmaya başlamıştır.⁹⁸ Bu dönemden itibaren batı etkileri ortaya çıkmıştır. Avrupa ülkelerinde İtalyan Barok- Fransız Rokoko sanatının etkileri yayılmaya başlarken Osmanlı'nın da Avrupa ile ticari ilişkileri neticesinde bu sanatlardan etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu yüzyılın geneline bakıldığında kitap sanatlarındaki süslemelerde tekrara gidilmesi duraklama ve gerileme dönemine girildiğinin ispatı niteliğindedir.⁹⁹

Avrupa etkilerinin Osmanlı sanatına girmeye başladığı 18.yüzyılın başlarında tezhip sanatında klasik anlayış devam ederken, halkârî motiflerinden oluşan kompozisyonlar sayfa boşluklarında süslemelere dahil edilmiştir.¹⁰⁰ Serlevha tezhibinde klasik anlayış devam ederken, serlevhadan önce gelen zahriye sayfasının tezhiplenmesi geleneği ortadan kalkmıştır.¹⁰¹ Dönemin sayfa tezyinatında, dilimli şemseler ve içine yerleştirilen simetrik düzendeki çiçek buketleri önemli bezeme

---

⁹⁵ A. Fuat BAYSAL, 'Mushaf Tezyinatının Tarih İçindeki gelişimi', Marife Dini Araştırmalar Dergisi, Konya, 2010, S.3, s.370

⁹⁶ AKBAŞ, a.g.e., 1991, s.10

⁹⁷ TANINDI, a.g.m., 2012, s.273

⁹⁸ AKBAŞ, a.g.e., 1991, s.10

⁹⁹ Büşra SANDIKLI, 'Hatice Sultan Vakfiyesi'nde Süsleme (1446 Numaralı Kasa Defteri-Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)', Sakarya Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2013, s.21

¹⁰⁰ TANINDI, a.g.m., 2012, s.273-74

¹⁰¹ DURAN, a.g.m., 2012, s.398

tarzı olmuştur.¹⁰² Bu dönemdeki tığ tezhipleri, basit çizgi ve spirallerle kaba şekilde bezenmiştir.¹⁰³

19.yüzyıl tezhibinde Türk Rokokosu adı verilen akım etkili olmuştur. Kıt'a, levha ve hilye bezemelerinde etkili olan rokoko üslubu sayfa tezyinatında; dış bordürler genellikle yuvarlak ya da kare formlarda olacak şekilde tasarlanmıştır.¹⁰⁴ 19.yüzyıl sonlarına kadar serlevha ve unvan sayfalarında, yazı alanının sınırlarını belirleyen cetveller dışında herhangi bir sınırlama yapılmamıştır. Hatta bazen cetveller kaldırılarak kompozisyon, barok-rokoko üslubunun hareketliliğiyle başlayıp bitirilmiştir. Ayrıca sayfa şemalarında sütun ve/ya cetvellere verilen perspektif etkisi tezyinata dahil olmaya başlamıştır.¹⁰⁵ Tığ tezhibi de bu değişimlerden etkilenmiş, bazı eserlerde klasik ve rokoko tarzı görülürken bazen tığların bezemelerden kalktığı görülmüştür.¹⁰⁶ 20.Yüzyılın ilk yarısında klasik tezhip üslubu ve rokoko tarzı devam ederken süslemelere farklı bir şey katılmamış olsa da Cumhuriyet dönemiyle birlikte Güzel Sanatlar Akademisi ve usta sanatkârlarının tezhip sanatındaki yenilik hareketlerinin yapılacağı döneme girilmiştir.

---

¹⁰² TAŞKALE, 1994, s.18

¹⁰³ AKBAŞ, a.g.e., 1991, s.10

¹⁰⁴ TAŞKALE, a.g.m., 2012, s.417

¹⁰⁵ TAŞKALE, 1994, s.21

¹⁰⁶ AKBAŞ, a.g.e., 1991, s.11

BÖLÜM 2: S.Ü. SSM KİTAP SANATLARI VE HAT KOLEKSİYONUNDA BULUNAN 16 ADET EN'AM-I ŞERİF'İN MÜZEHHEP UNVAN SAYFALARININ ANALİZİ

Mushaflarda karşılıklı gelen, Fâtiha ve Bakara surelerinin yazılı olduğu serlevha sayfalarının tek taraflı olup, yazının üst kısmına süsleme yapılan sayfalara unvan sayfası denmektedir. Yazma kitaplarda 16.yüzyıla kadarki sürede önem verilen zahriye sayfalarının yerini bu dönemden sonra serlevha ve unvan sayfaları almıştır. Aynı durum En'am-ı Şerifler için de geçerlidir. İncelediğimiz En'am-ı Şerif yazmalarının başlangıcında da serlevha ve unvan sayfası tezhiplerinin olduğu görülmektedir. Kur'ân-ı Kerîm sayfalarında serlevhalar genellikle Fâtiha ve Bakara sureleriyle başlamaktadır. En'am-ı Şeriflerde ise En'am ve Fatiha sureleri karşılıklı ve/ya bu sureler tek tek ele alınmıştır. Bazı ara unvan sayfalarında ise cuma günü duası ve/ya bunun gibi dualara yer verilmiştir.

İncelenen En'am-ı Şeriflerin Digital SSM sayfasından da görüldüğü üzere 17 adet olup, bir adet En'am-ı Şerif yazmanın unvan sayfası bulunmadığı için 16 adet En'am-ı Şerif kitabın unvan sayfaları tezhip sanatı açısından ele alınmış, konumuz gereği sınırlandırmaya gidilerek yazmaların sadece tezhipli unvan sayfaları incelenmiş ve analiz edilmiştir. Tez, incelenen En'am-ı Şerif kitaplarının içinde bulunan unvan sayfaları haricindeki tezhipli sayfalardan da örnekler ile desteklenmiştir. Bu bilgilere ek olarak incelediğimiz En'am-ı Şeriflerin, müzenin depo arşivindeki 10 adedi de gözden geçirilmiştir. Müze sergi salonundaki 7 adet kitabın müze tarafınca teşhirden çıkarılmayacağı tarafımıza söylenmiş olup incelenemeyen kitaplardaki varakların ölçüleri sayfa analizlerinde belirtilemeyecektir. Bununla birlikte sergi salonundaki En'am-ı Şeriflerin belirli zamanlarda değiştirildiği bilgisi verilmiştir. Ancak, değişim tarihleri belirtilmeyen yazmalar, hazırlanan tez çalışması sonlandırılacağı için bunlardan yararlanmak mümkün olamayacaktır.

2.1. 16.yy'a Ait SSM'den Seçilmiş El Yazması En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfası Analizi

2.1.1. 101-0358 Envanter No'lu En'am-ı Şerif

Kitabın diğer sayfalarında; bir adet sayfa gülü tezhibi (v.2b) yer almaktadır. (Bkz. s.48)

Katalog Numarası : 1

2.1.1.1. Sayfa Numarası: Varak 1b

İstinsah Tarihi : 15. Yüzyıl sonu

Boyutlar : 19,1 x 11,9 cm; 20 yaprak, sayfada 11 satır

Hattat : Şeyh Hamdullah (ö.926/1520)

Yazı Cinsi : Nesih

Bulunduğu Yer : S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi

Müze Geliş Tarihi : 2002

Renkler : Altın, lacivert, beyaz, turuncu, gri

Desendeki Motifler : Rumî, hatâyî grubu motifler

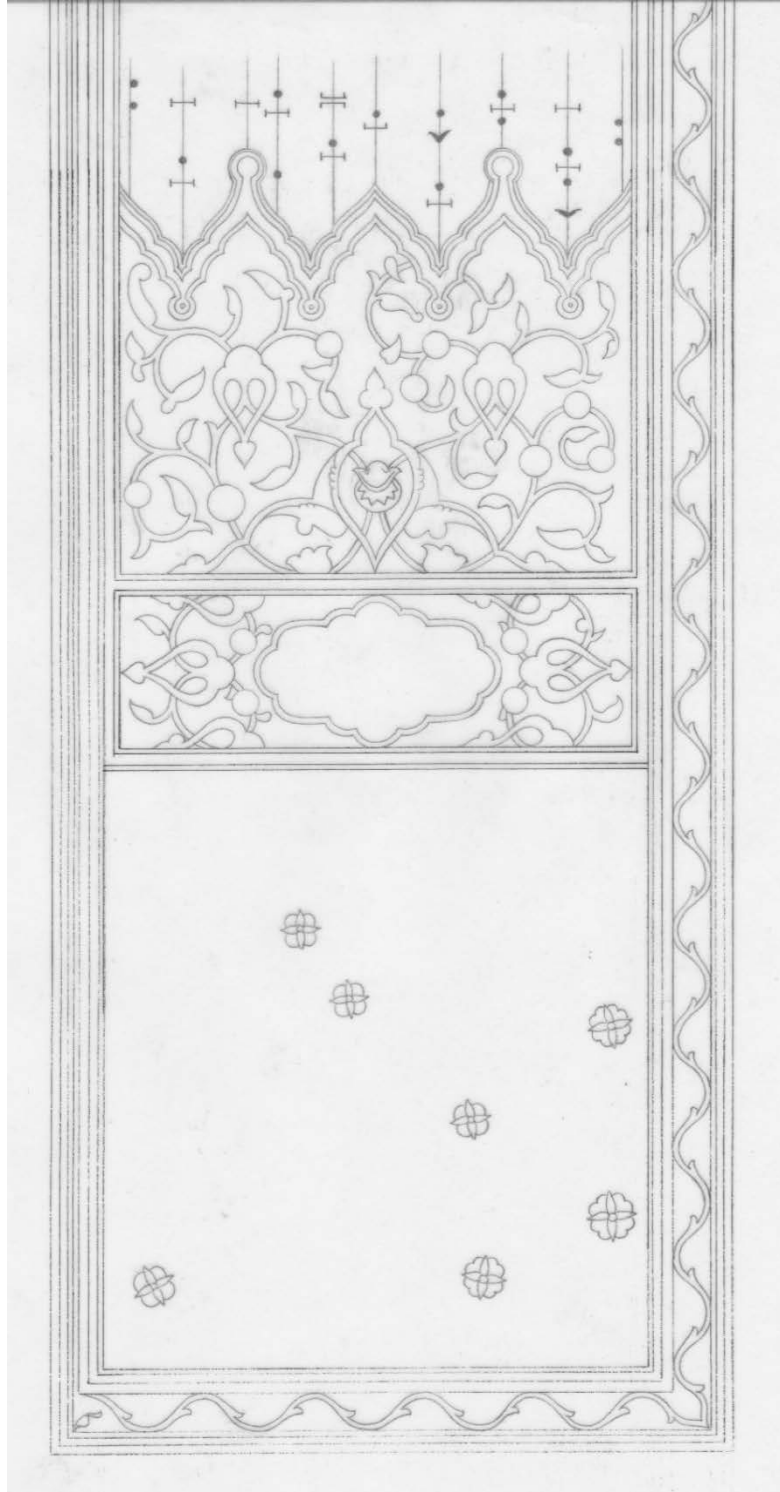
Kompozisyon Özelliği : ½ Yarı simetrik desen (üst kısım), ¼ simetrik yarı ulama desen (surebaşı)

V.1b'de bulunan, ikilil formda tasarlanan ve Fâtiha suresinin yer aldığı 85 x 170 mm ölçülü unvan sayfasında, 0,5/1 mm iplikler, 4 mm kalınlığındaki cetvelde S'ler oluşturan yapraklı altın ipliklerin yer aldığı altın, lacivert ve gri tonlarda sıralı paftaları oluşturan toplamda 9,5 mm'lik dış cetvel içine tezhipli alanı çevreleyen 1,5 mm pembe renk ince arasuyu yapılmıştır. 19 x 64 mm ölçülü surebaşı tezhibinde beyaz dandanlı ipliğin içindeki alan altın, dışındaki kısımlar lacivert yapılmıştır. Ortabağ motiflerinin birbirine bağlandığı kompozisyon ¼ simetrik olup, kalınca bir dal üzerine nokta formunda bırakılmış turuncu üzerine beyaz noktalı motif işlenmiştir. ½ simetrik görünen fakat kendi içerisinde farklı helezon dönüşleri yapan 54 x 64 mm ölçülü üst kısımdaki tezhipli alanda ayırma rumî, ortabağ ve nokta şeklinde belli belirsiz motifler bulunmaktadır. Taç formunda altın iplik ve lacivert kuzuyla bitirilen desenin tığları çizgi ve noktalarla kabaca yapılmıştır. 7 adet durak tezhibi, altın zemin üzerine dört katmerli ve pembe tonda dört yapraklı olarak bezenmiştir.

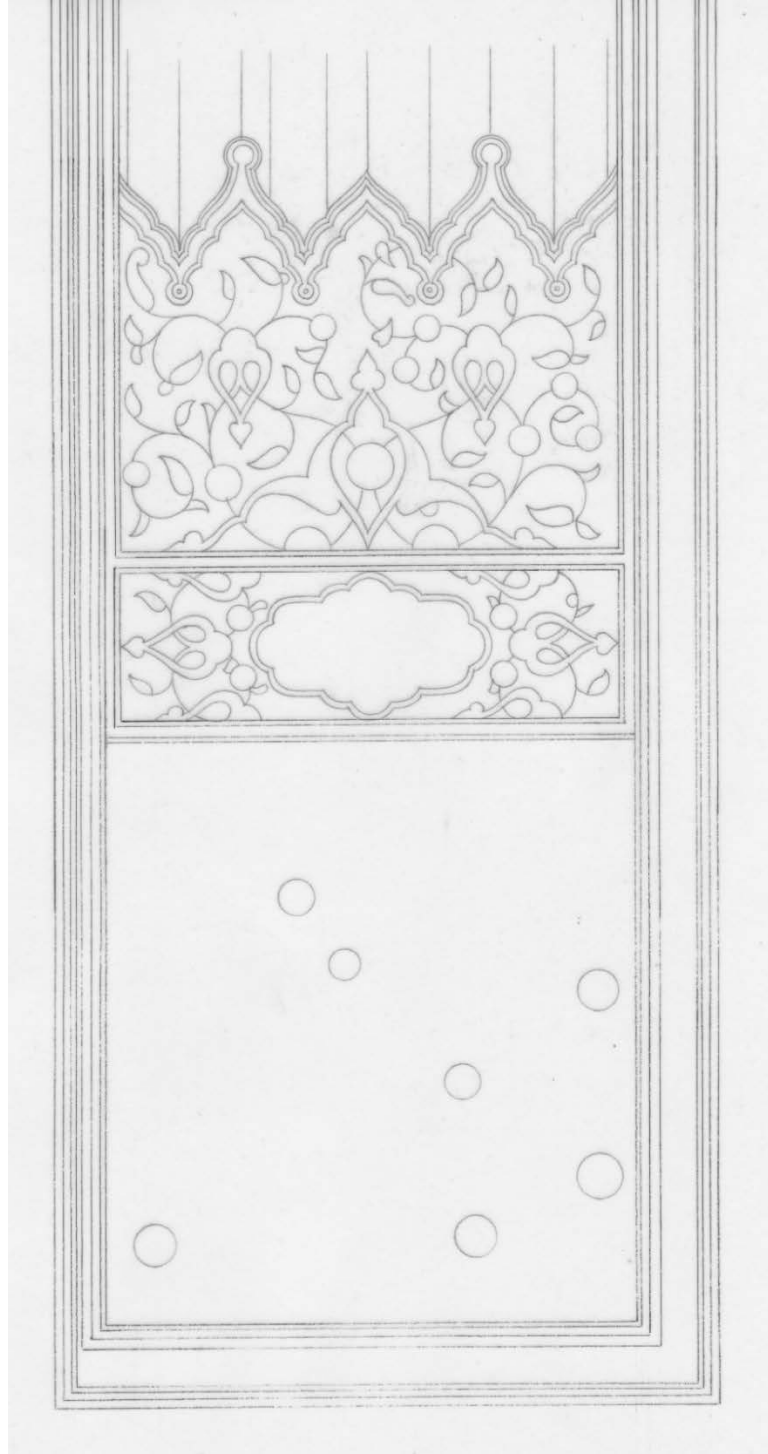

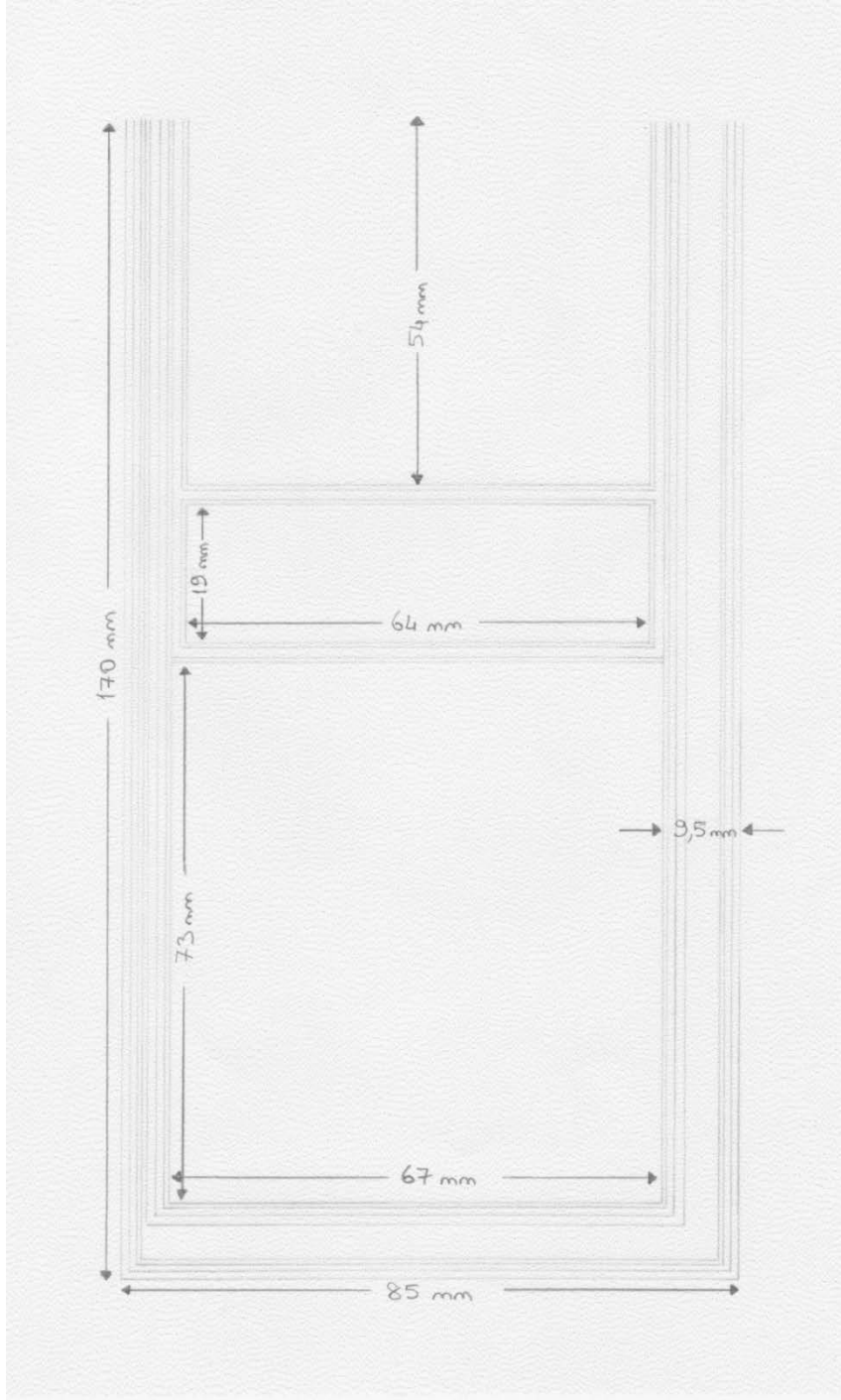
Resim 15: Unvan Sayfası (SSM /101-0358/ v. 1b)

Çizim 1: Unvan Sayfası Çizimi (SSM /101-0358/ v. 1b)

Çizim 2: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM /101-0358/ v. 1b)

Çizim 3: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM /101-0358/ v. 1b)

2.1.1.2. Sayfa Numarası: Varak 2a

İstinsah Tarihi	: 15. Yüzyıl sonu
Boyutlar	: 19,1 x 11,9 cm; 20 yaprak, sayfada 11 satır
Hattat	: Şeyh Hamdullah (ö.926/1520)
Yazı Cinsi	: Nesih
Bulunduğu Yer	: S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi
Müze Geliş Tarihi	: 2002
Renkler	: Altın, lacivert, beyaz, turuncu, gri
Desendeki Motifler	: Rumî, hatâyî grubu motifler

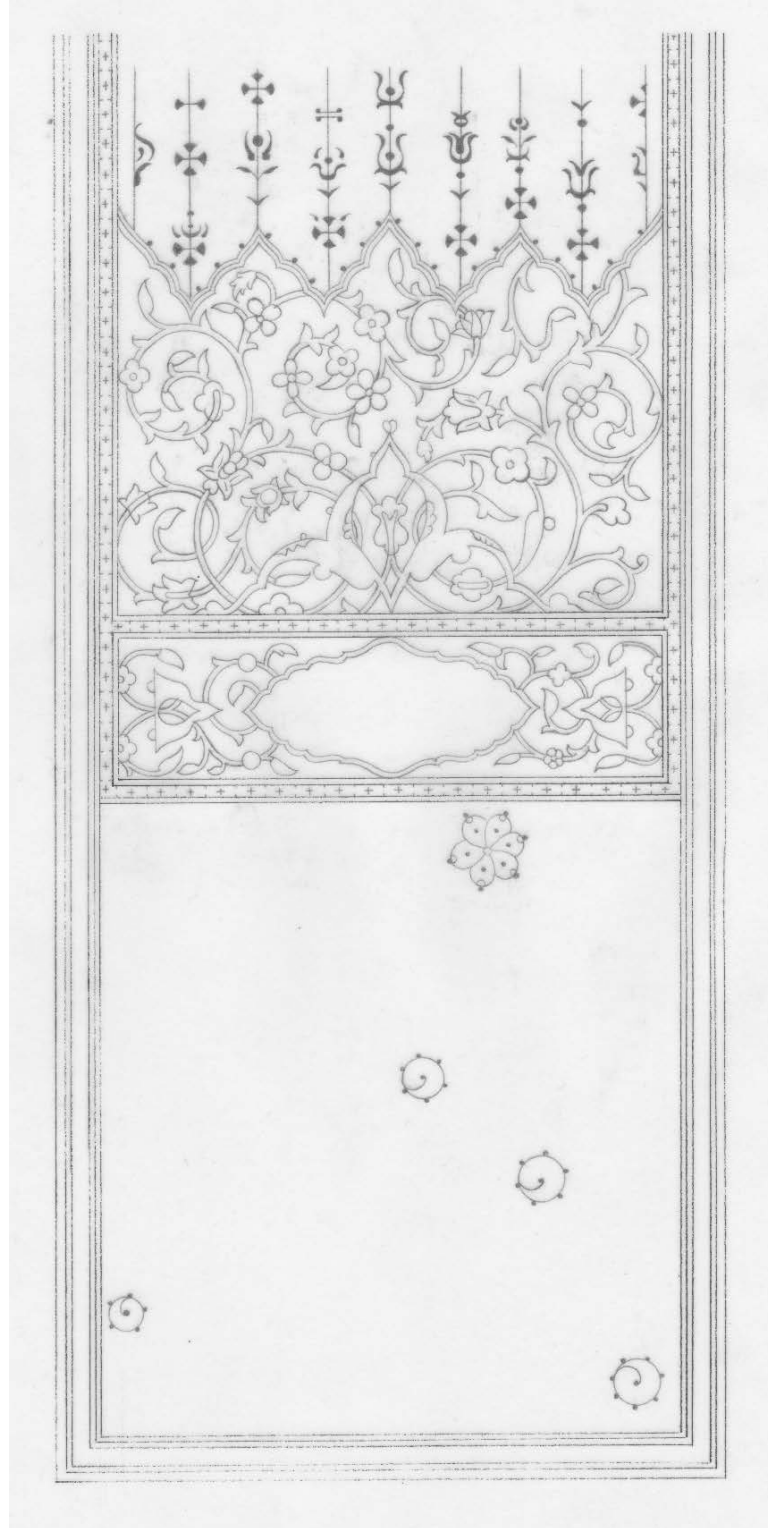
Kompozisyon Özelliği : ½ Yarı simetrik desen (üst kısım), ½ ters simetrik desen (surebaşı)

V.2a'da bulunan, ikilil formda tasarlanan ve En'am suresinin yer aldığı 75 x 166 mm ölçülü unvan sayfasında, 2 mm altın, 0,5/1 mm altın ve turuncu ipliklerden oluşan toplamda 6 mm kalınlığındaki dış cetvel içine, 2 mm beyaz renk üzerine siyah :+ : şeklinde ince arasuyu yapılmıştır. 16 x 60 mm ölçülü surebaşı tezhibinde altın zeminli ve beyaz iplikli pafta dışına, lacivert zemin üzerine belli belirsiz motifler ve dikkat çeken turuncu yapraklar yapılmıştır. 48 x 60 mm ölçülü üstteki tezhipli kısımda, simetrisiz helezonlar üzerinde hatâyî grubu motifler ve simetrik ayırma rumî yer almaktadır. Altın iplik ve lacivert kuzuyla bitirilen desenin tığları birbirinden farklı şekillerde çizgi ve nokta gibi şekillerle yapılmıştır. Yazı alanındaki durak tezhibi altın zemin üzerine helezoni ve altı katmerli penç motifinden toplamda 5 adet duraktan oluşmaktadır.

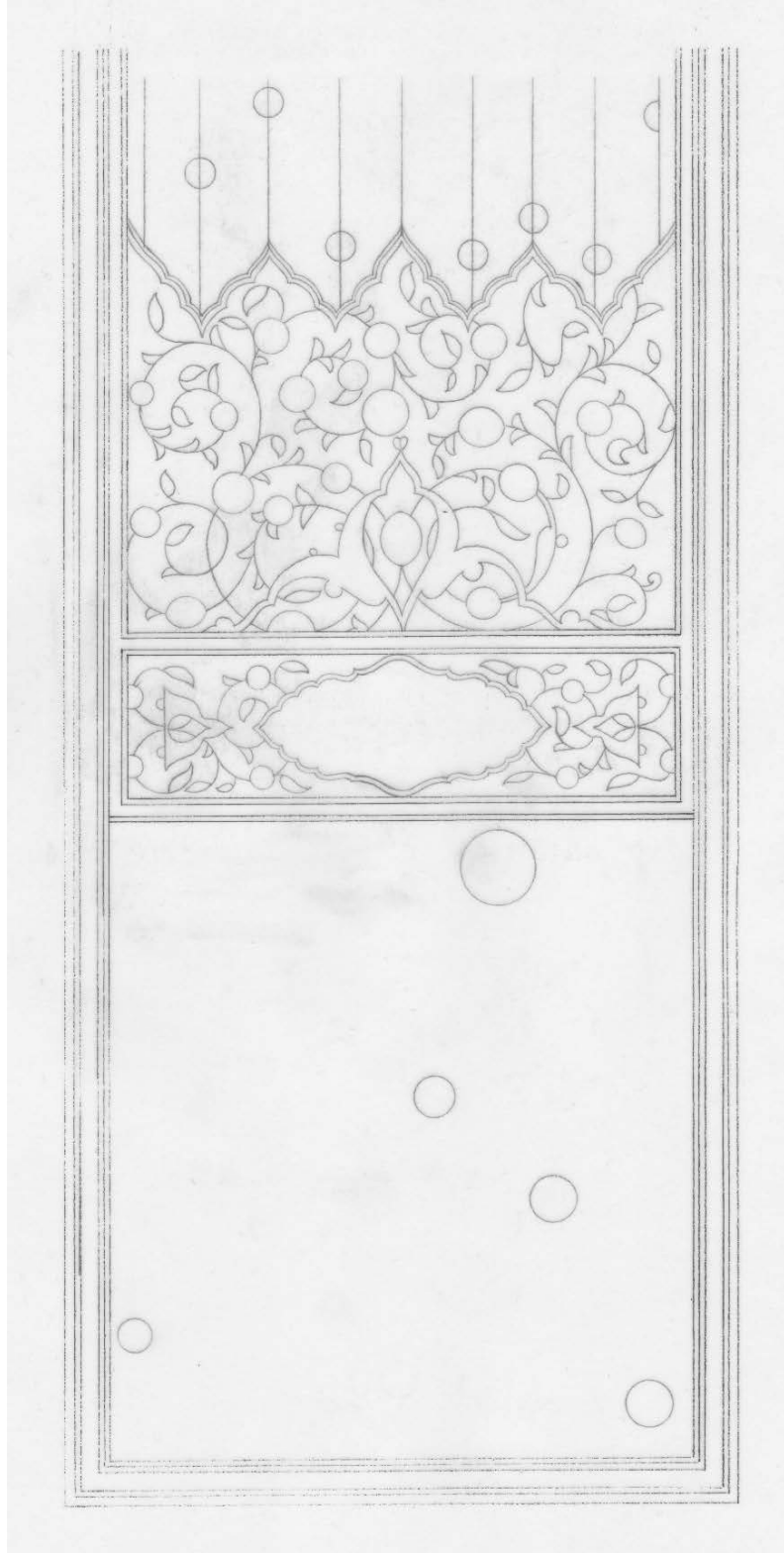

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ
 الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ
 يَعْدِلُونَ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ
 قَضَىٰ أَجَلَ وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَ اللَّهِ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ
 وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ

Resim 16: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0358/ v. 2a)

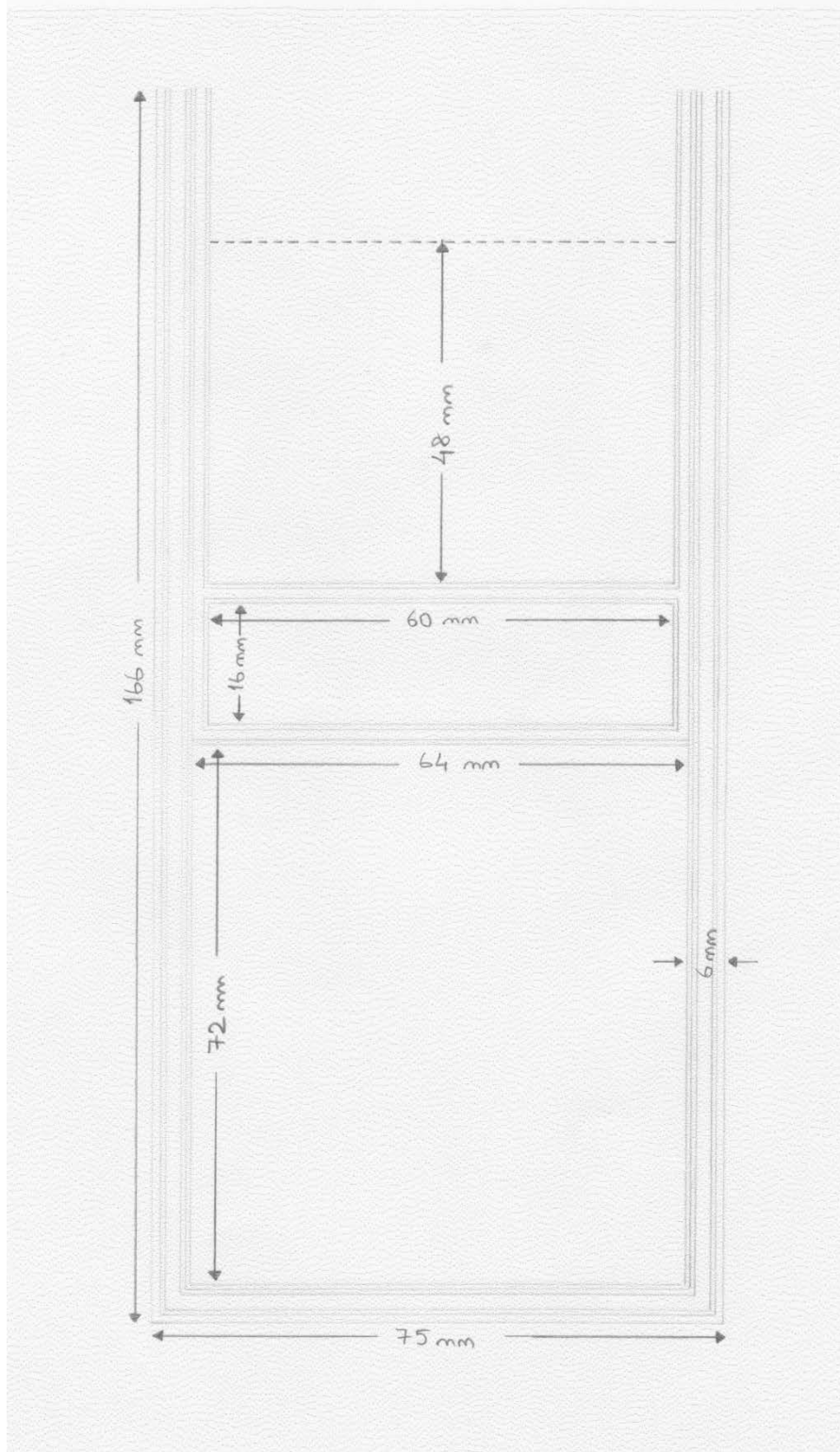

Çizim 4: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0358/ v. 2a)

Çizim 5: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0358/ v. 2a)

Çizim 6: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0358/ v. 2a)

2.1.1.3. EKLER/ 101-0358

Resim 17: Sayfa Güllü, (SSM/ 101-0358/ v. 2b)

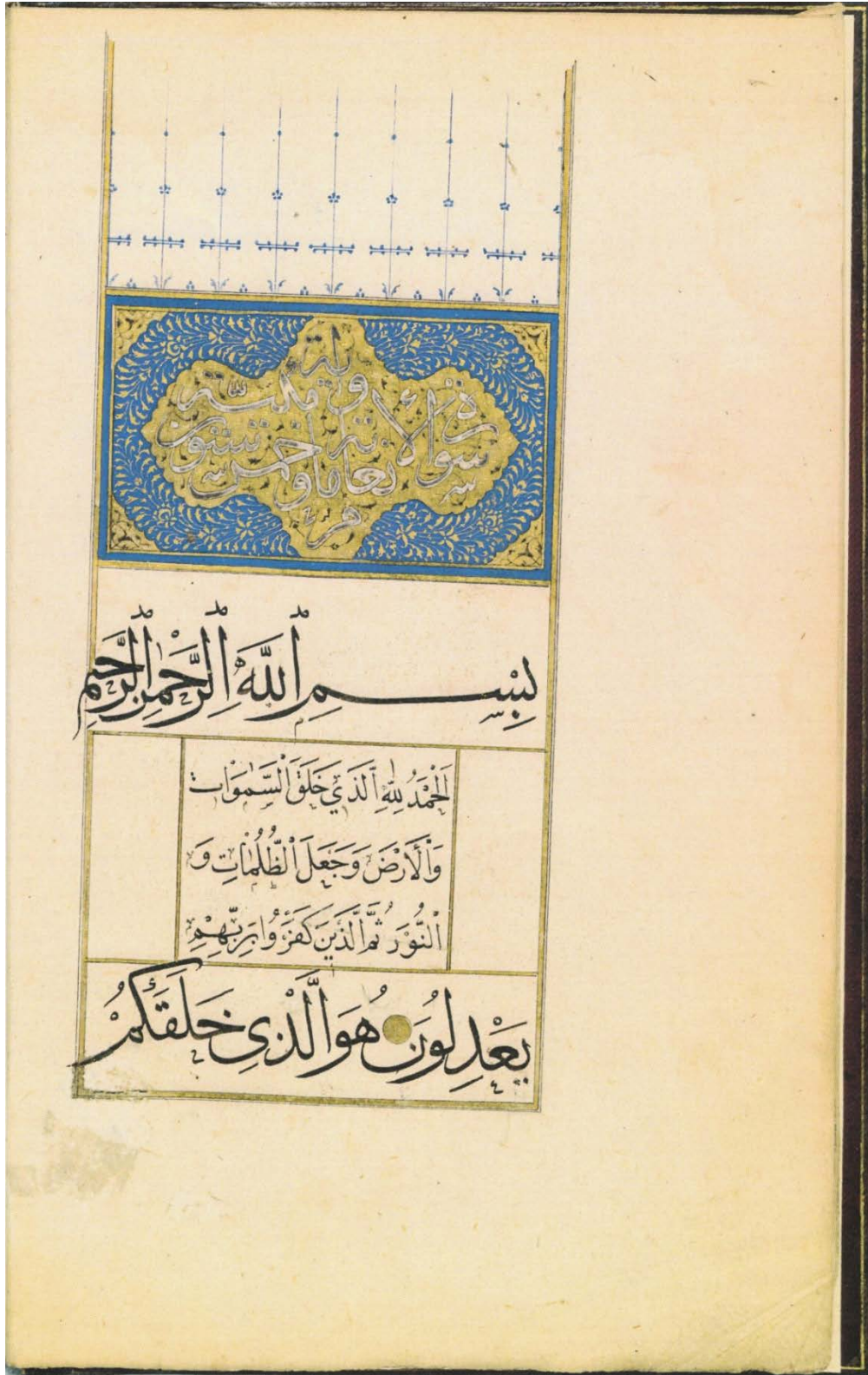
2.1.2. 101-0336 Envanter No'lu En'am-ı Şerif

Kitabın diğer sayfalarında bezemesiz sayfa şeması devam etmektedir.

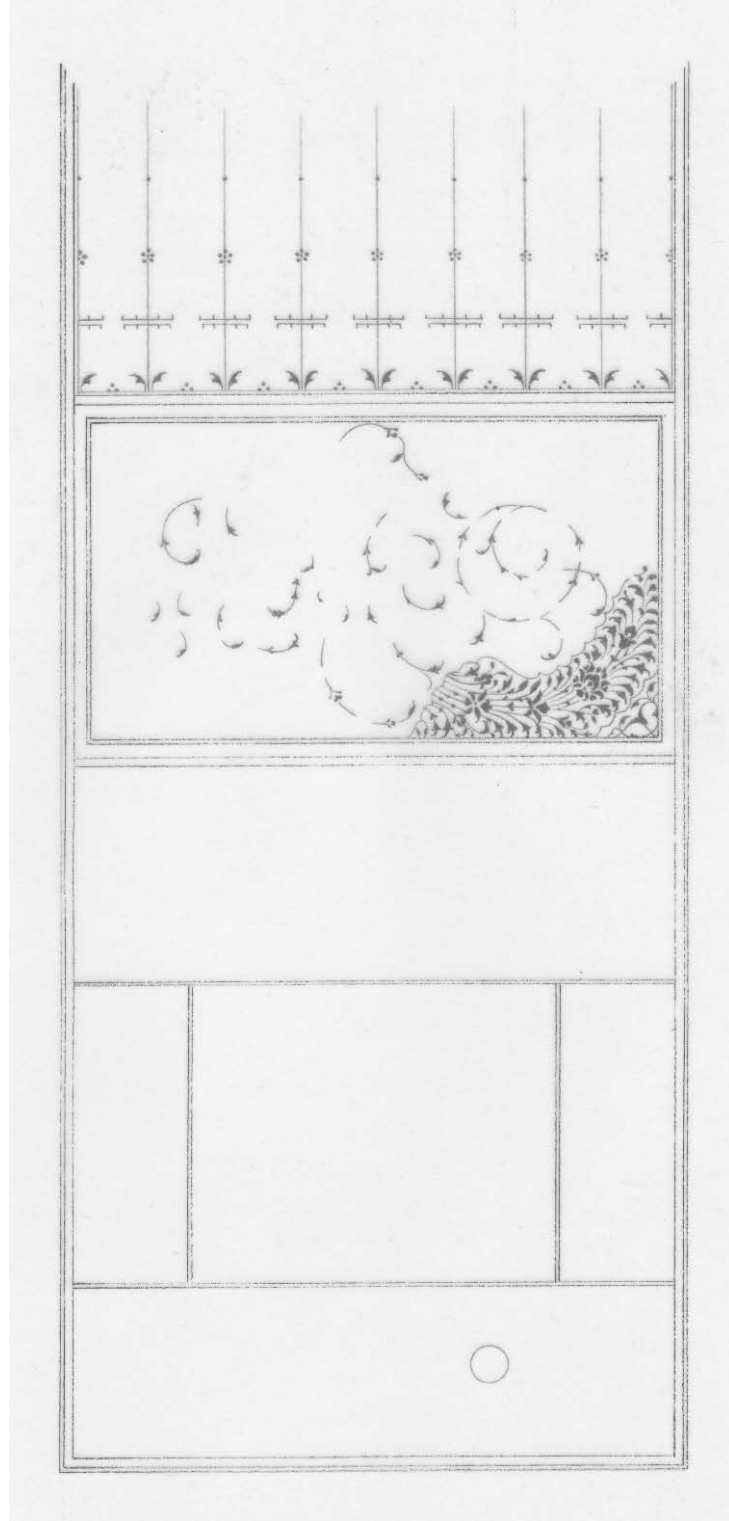
Katalog Numarası	: 2
Sayfa Numarası	: Varak 2b
İstinsah Tarihi	: 1500 Civarı
Boyutlar	: 25,7 x 16,3 cm; 31 yaprak, sayfada 9 satır
Hattat	: Bilinmiyor
Yazı Cinsi	: Sülüs/ Nesih / Muhakkak (surebaşında)
Bulunduğu Yer	: S.Ü., Sakıp Sabancı Müzesi
Müze Geliş Tarihi	: 2002
Renkler	: Altın, lacivert, siyah
Desendeki Motifler	: Rumî, hatâyî grubu motifler

Kompozisyon Özelliği : ¼ Simetrik ve serbest desen

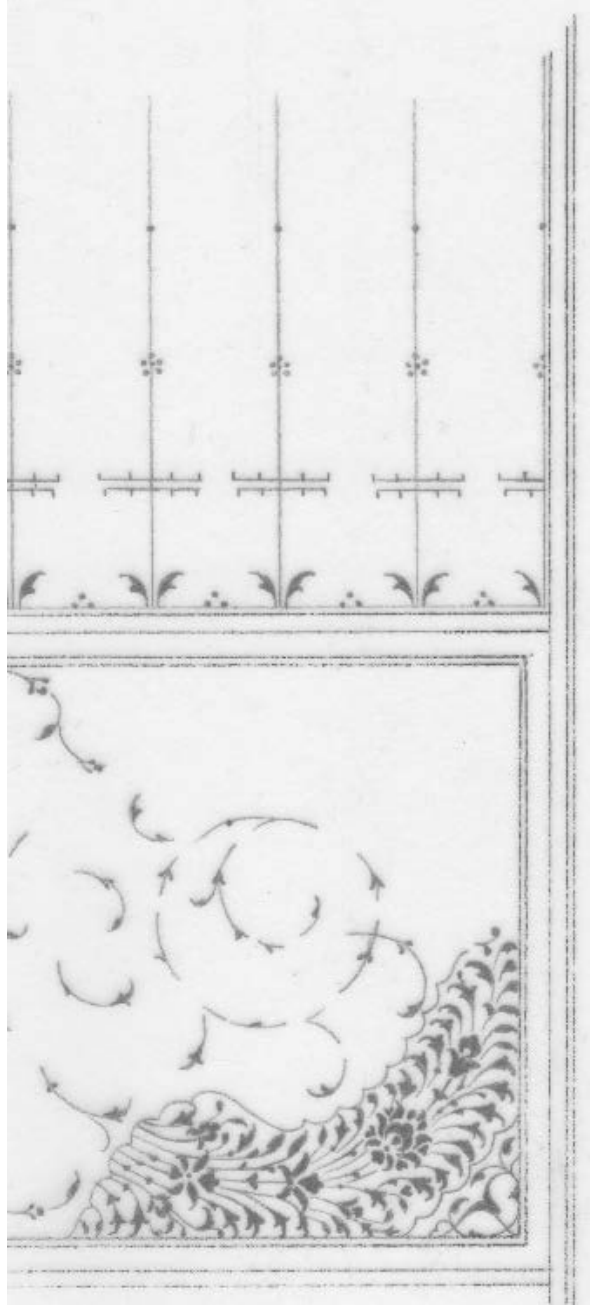
Düz levha formunda tasarlanan unvan sayfası (v. 2b), 16.yüzyıl başlarındaki klasik tezhip anlayışını yansıtmaktadır. Cetvellerin sade bırakıldığı sayfa deseni ¼ simetrik kompozisyondan oluşmuş, yer yer motifler ve yapraklarda simetri uygulanmamıştır. En'am suresinin baş kısmının yer aldığı sayfada metin bir satır muhakkak, üç satır nesih düzeninde yazılmış, altın cetvellerle sınırlanan koltuklara tezhip yapılmamıştır. Tezhipli alanda, altın zeminli, dendanlı pafta içerisine sure ismi ve kaç ayet olduğu sülüs hatla yazılmış, siyah renkteki hatâyî grubu motifler yazının alt kısmında müstakil olarak dolandırılmıştır. Paftanın dışındaki alanda lacivert renkli zemini boyalı klasik tezhip tekniğinde ince dallar üzerine altın ile çift tahrir hatâyî grubu motifler yapılmıştır. Köşebentlerde altın zemin üzerine siyah renkte rumî bezemelerine yer verilmiştir. Tığlar, mavi renkte nokta ve çizgilerle zarif bir şekilde bezenmiştir. Bir adet nokta şeklinde bırakılan altın durak bezemesizdir.

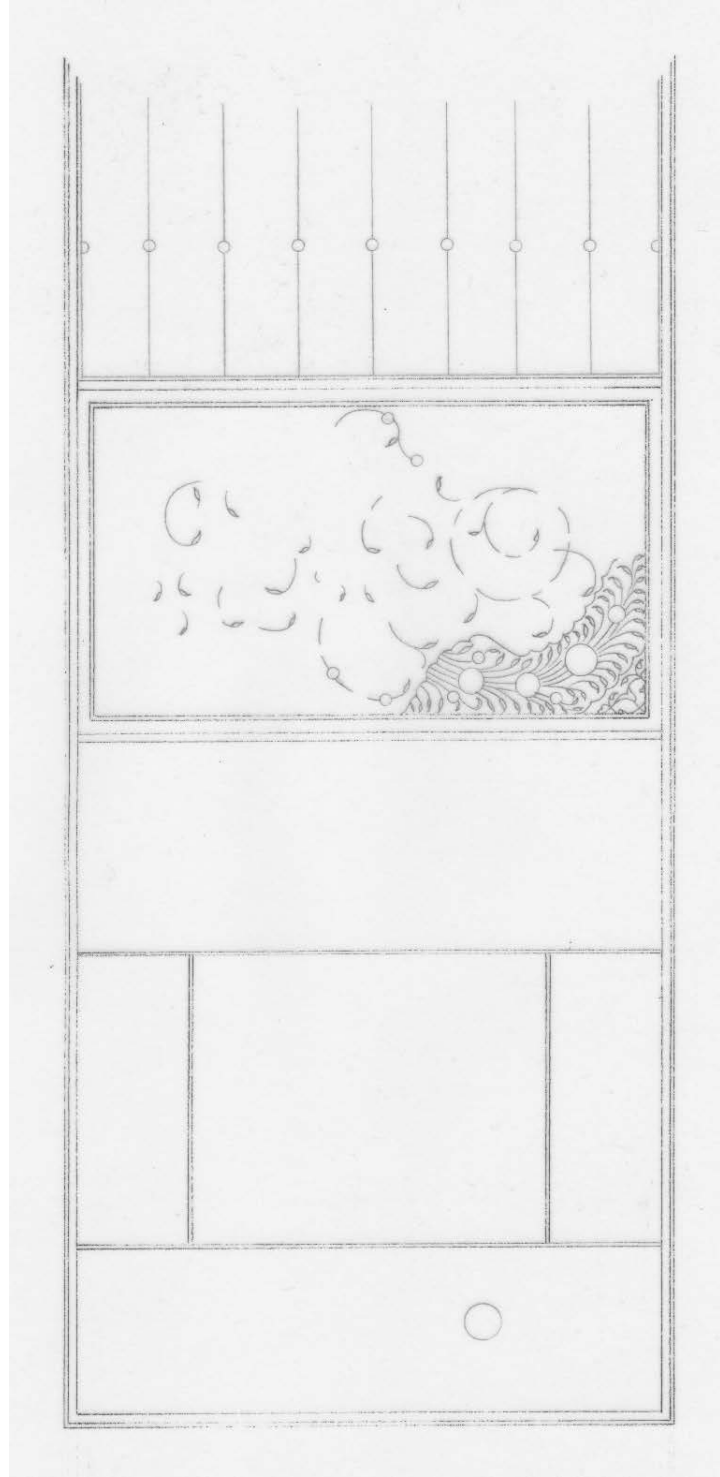
Resim 18: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0336/ v.2b)

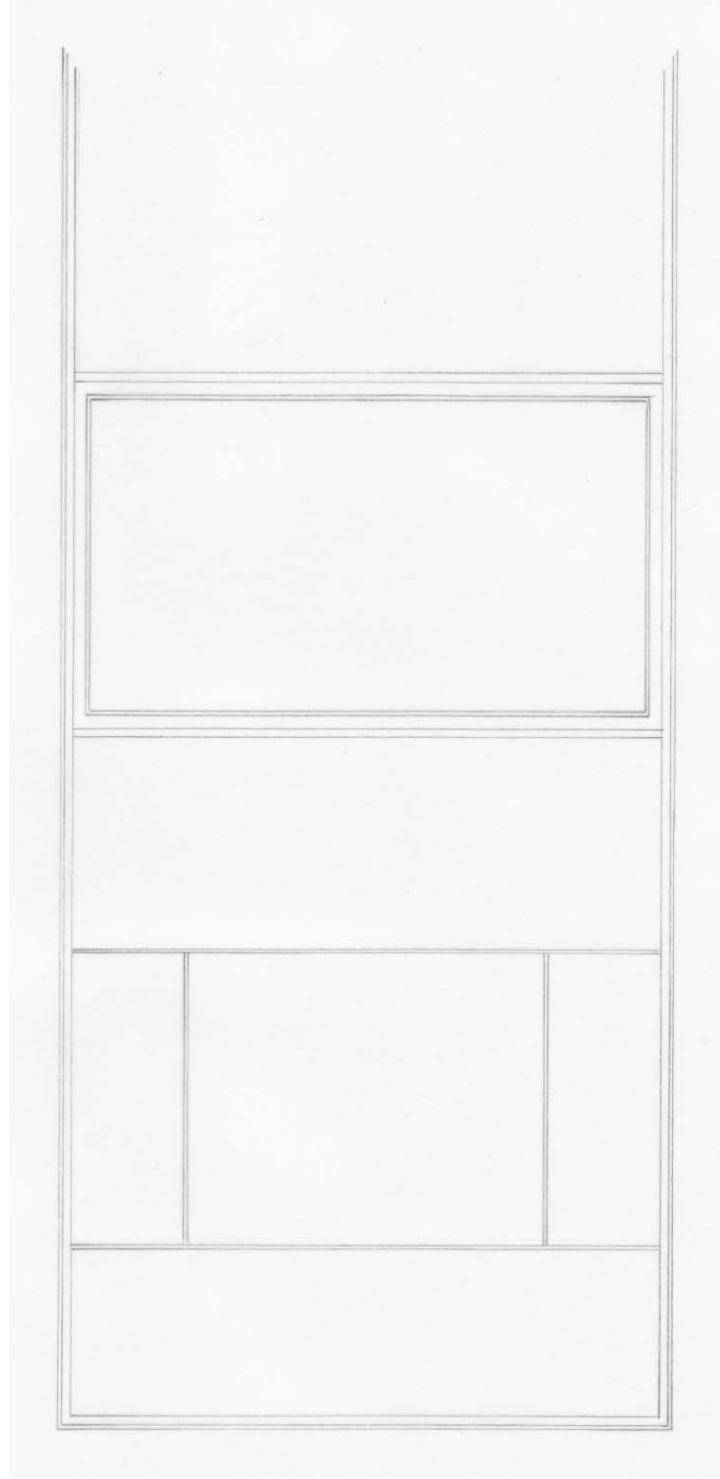
Çizim 7: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0336/ v.2b)

Çizim 8: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0336/ v.2b)

Çizim 9: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0336/ v.2b)

Çizim 10: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0336/ v.2b)

2.1.3. 101-0283 Envanter No'lu En'am-ı Şerif

Kitabın diğer sayfalarında; birbirinden farklı sayfa gülü tezhipleri, zer-ender-zer tekniğinde yapılan surebaşı tezhibi, yazı alanı küçük koltuklarla bitirilmiş, süsleme alanı boş bırakılmış hâtıme sayfasına (v. 24a) yer verilmiştir. (Bkz. s.62)

Katalog Numarası	: 3
Sayfa Numarası	: Varak 1b
İstinsah Tarihi	: 16. yüzyıl
Boyutlar	: 19.4 x 13 cm; 24 yaprak, sayfada 11 satır
Hattat	: Şeyh Hamdullah (ö.926/1520)
Yazı Cinsi	: Nesih
Bulunduğu Yer	: S.Ü., Sakıp Sabancı Müzesi
Müze Geliş Tarihi	: 2002
Renkler	: Altın, mavi, beyaz, yeşil, pembe, kırmızı, turuncu
Desendeki Motifler	: Rumî, hatâyî gurubu motifler

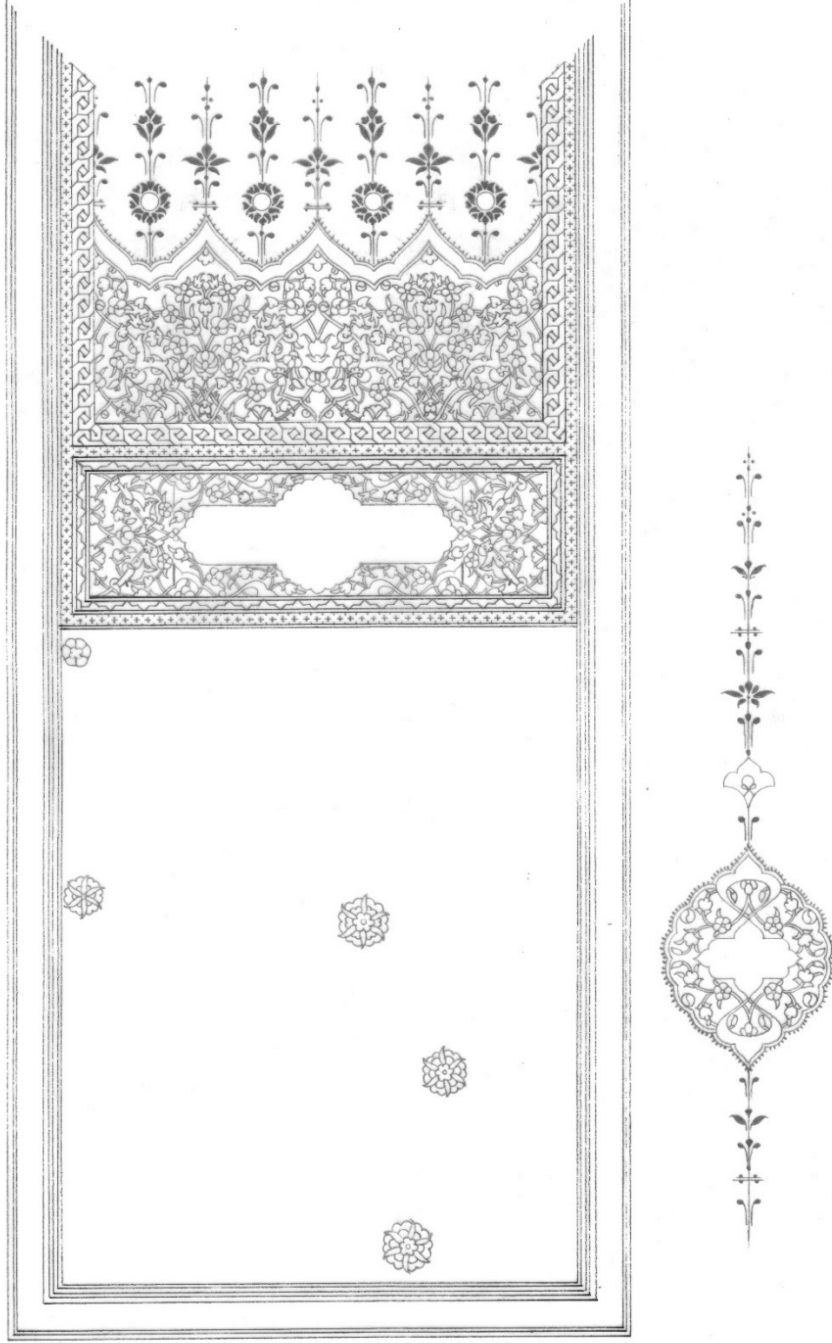
Kompozisyon Özelliği : ½ Simetrik ulama (üst kısım), ¼ simetrik ulama desen (surebaşı), ½ simetrik gül tezhibi

İklil formda tasarlanan ve 71 x 150 mm ölçülerindeki unvan sayfası tezhibinde (v. 1b), nesih hatla En'am suresinin ilk ayetleri yer almaktadır. Desen, surebaşında ¼, üstteki tezhipli alanda ½ simetrik ulama kompozisyon şeklinde tasarlanmıştır. 3 mm altın, 0,5 mm iplikler ile 1 mm yeşil rengin çerçevelediği toplam 6 mm'lik cetvelde, 2 mm kalınlığında altın üzerine zencirek, 1,5 mm kırmızı üzerine beyaz renkte :+ : ve 1 mm kalınlığındaki yeşil üzerine siyah renkte :-^ : şeklinde köşeli tekşerit ince arasuları yapılmıştır. Tezhipli alanlarda yer alan beyaz, pembe, yeşil renklere katmerli hatâyî, penç, gonca motifleri içine kırmızı çizgi ve/ya nokta detayları ile turuncu renkte yapraklar sık sık tekrarlanmıştır. 15 x 54 mm ölçülü surebaşı tezhibinde dendanlı ve altın zeminli pafta yer almaktadır. Etrafında altın üzerine kırmızıyla gölgelendirilmiş sarılma rumîler, soluklaşmış mavi renk zeminden ayrılarak paftalar oluşturmuşlardır. Üstteki 25 x 53 mm ölçülerindeki tezhipli alanda da motif ve renklere aynı şekilde yer verilmiştir. Kırmızı ince iplik üzerine beyaz noktalarla, bir üstüne altın iplik ile kalınca taç formuyla kapatılan tezhipli alan,

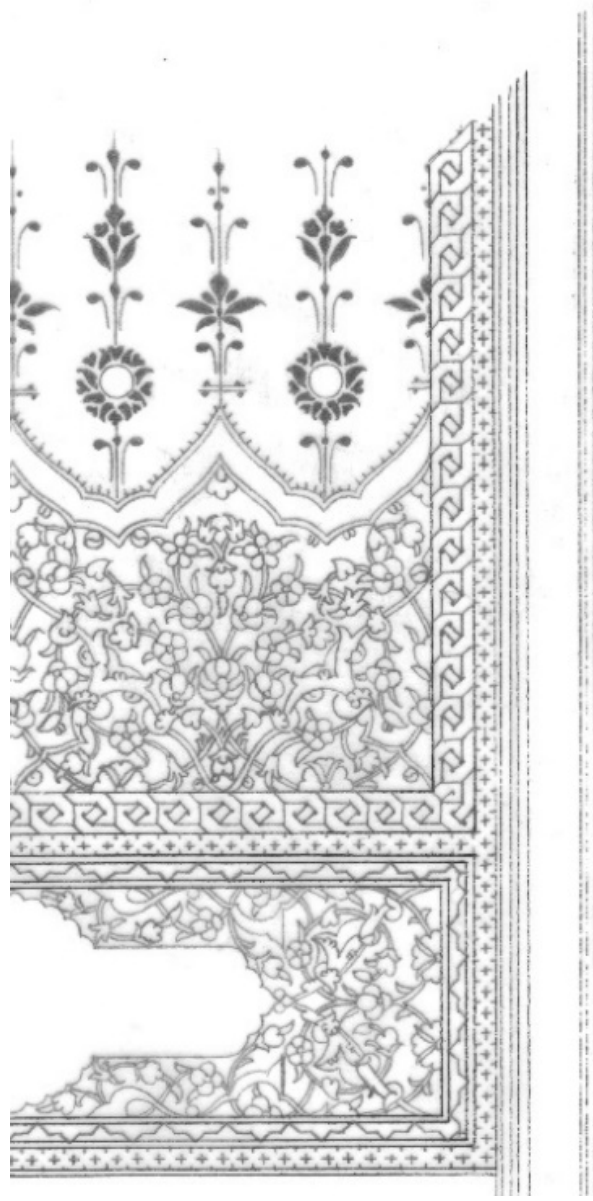
lacivert ve altın meşimeli hatâyî grubu motifler, çizgi ve noktalar ile zarif bir şekilde bitirilmiştir. Penç şeklinde bezenmiş 5 adet altın zeminli duraklar, 6 katmer ve 6 yapraklı dilimlerden oluşmuştur. Sayfa kenarında yer alan ½ simetrik ve 95 mm uzunluğundaki gül tezhibi, dandanlı pafta formu içinde, altın zemin üzerine ortabağ ile bağlanmış, altın zeminli pafta etrafına hatâyî grubu motifler ile bezenmiştir. Unvan tezhibinin tığlarıyla aynı kompozisyonda işlenmiş olan gül tezhibinin tığı üzerinde küçük bir pafta açılmış, tığ klasik üslupta başlayıp bitirilmiştir.

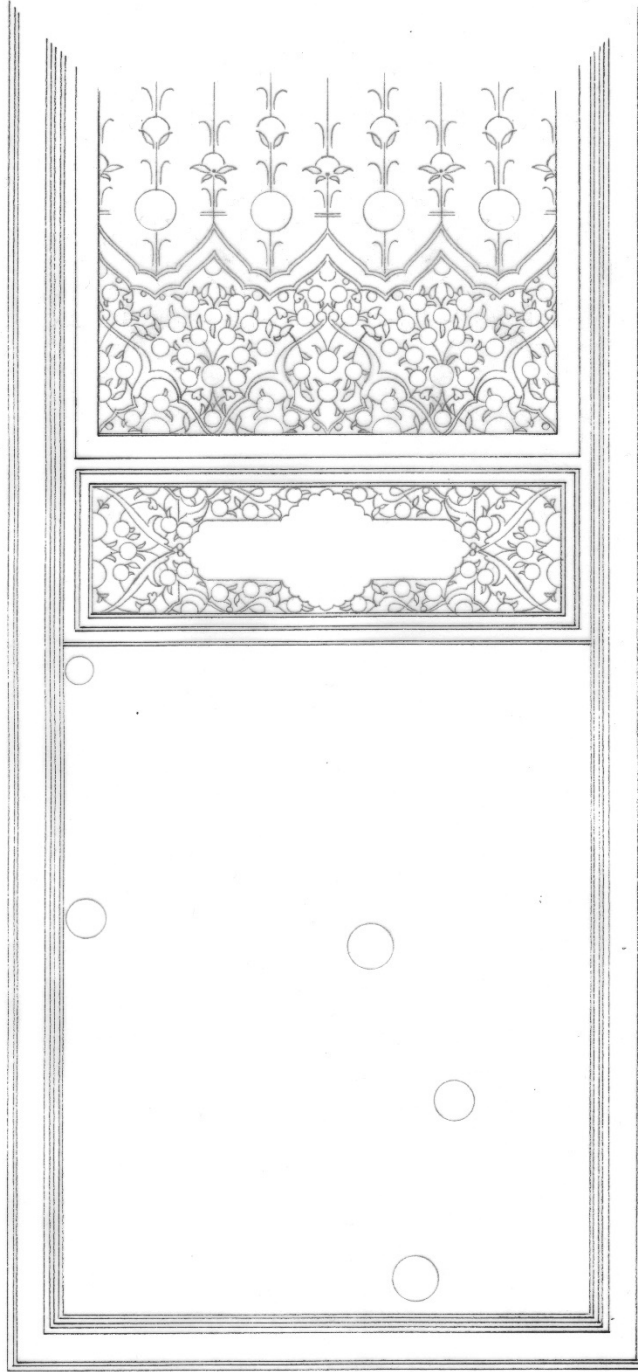
Resim 19: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0283/ v. 1b)

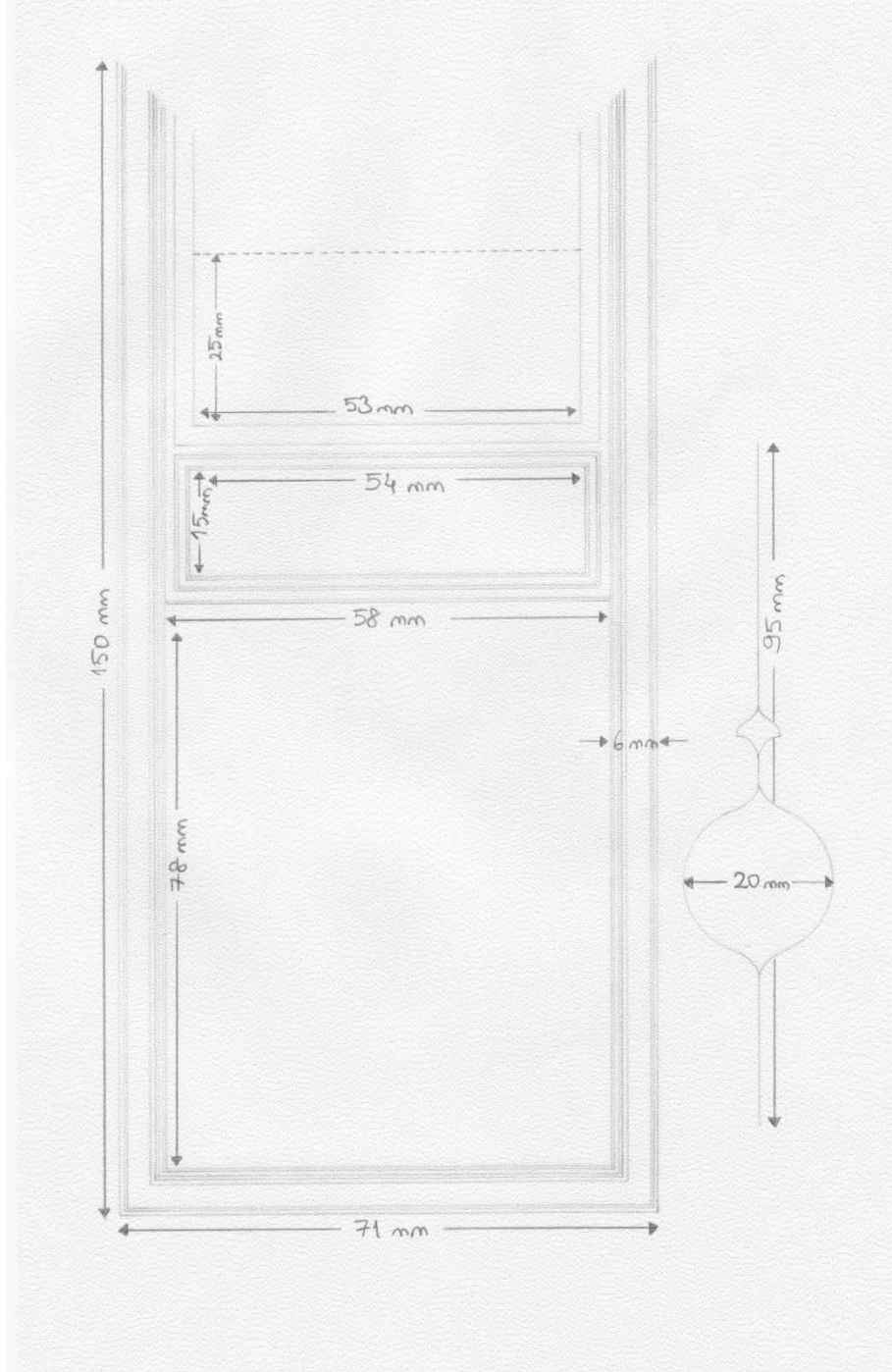
Çizim 11: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0283/ v. 1b)

Çizim 12: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0283/ v. 1b)

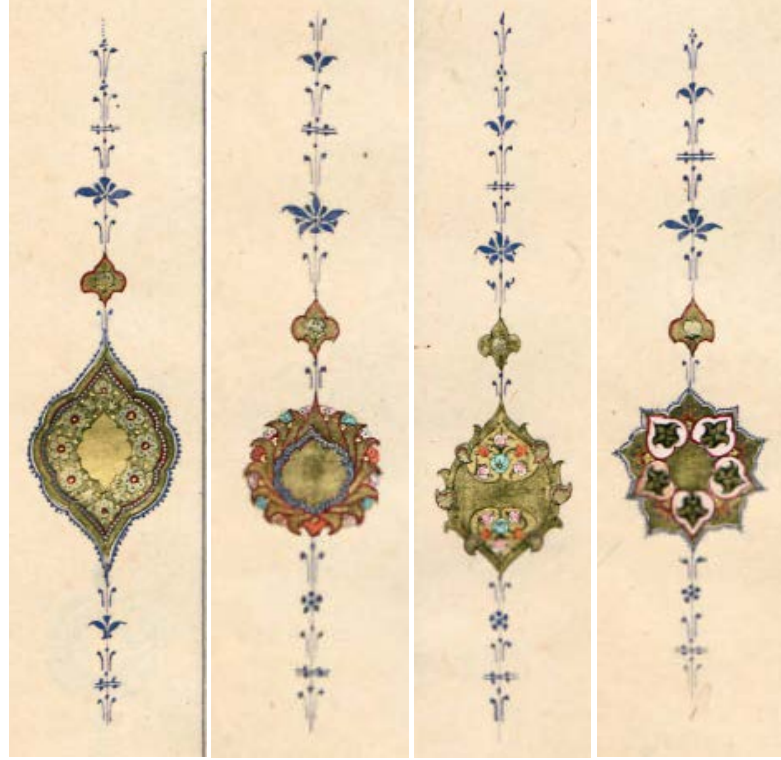

Çizim 13: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0283/ v. 1b)

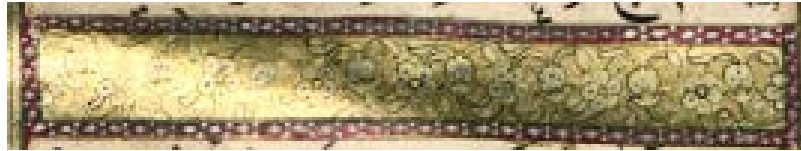

Çizim 14: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0283/ v. 1b)

2.1.3.1. EKLER/ 101-0283

Resim 20: Sayfa Gülleri (SSM/ 101-0283/ v. 6a, 7a, 8b, 12a)

Resim 21: Surebaşı Tezhibi (SSM/ 101-0283/ v. 23b)

2.1.4. 101-0296 Envanter No'lu En'am-ı Şerif

Kitabın diğere sayfaları bezemesiz olup, surebaşlıklarındaki hatlar zer-mürekkep ile yazılmıştır.

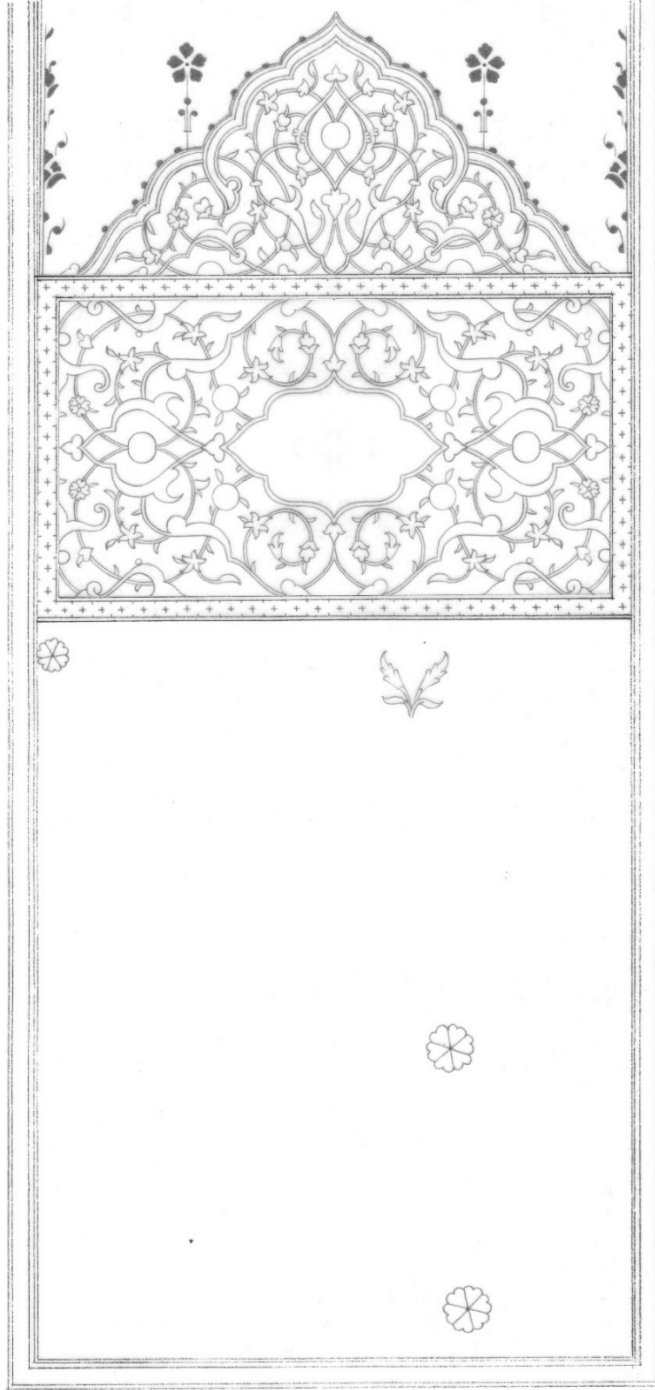
Katalog Numarası	: 4
Sayfa Numarası	: Varak 1b
İstinsah Tarihi	: 16. yüzyıl
Boyutlar	: 14.6 x 10.2 cm; 79 yaprak, sayfada 9 satır
Hattat	: Şeyh Hamdullah (ö.926/1520)
Yazı Cinsi	: Nesih
Bulunduğu Yer	: S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi
Müzeeye Geliş Tarihi	: 2002
Renkler	: Altın, lacivert, siyah, kırmızı, yeşil, turuncu
Desendeki Motifler	: Rumî, hatâyî gurubu motifler

Kompozisyon Özelliği : ½ Simetrik desen (üst kısım), ¼ simetrik ulama desen (surebaşı)

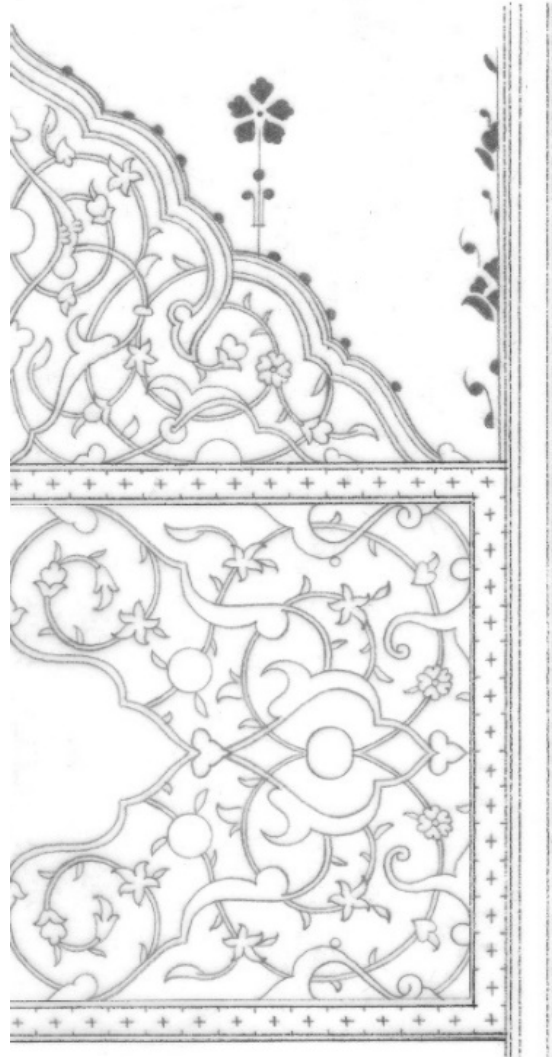
Kubbeli formda tasarlanan ve En'am suresinin yazılı olduğu 60 x 125 mm ölçülü unvan sayfasında (v. 1b), 1,5 mm altın, 0,5 mm iplikler ile toplamda 3 mm dış çerçeve içerisine 1,5 mm yeşil üzerine siyah renkte :+ : şeklinde ince arasuyunun çerçevelediği 27 x 50 mm ölçülü surebaşındaki ¼ simetrik tezyinatın orta ekseninde yer alan altın zeminli dandanlı pafta, yine altın zeminli ayırma rumîlere dört taraftan çıkış vermiştir. Kısmen belli olmayan hatâyî grubu motifler, ince helezonlar üzerine sarı ve turuncu tonlarında yapılmıştır. Üstteki kubbeli formda ½ simetrik ve 22 x 46 mm ölçülü tezhipli alanda da devam eden hatâyî ve rumî kompozisyonları, ince altın iplik, desen içine dönüş yapan kırmızı dandanlı rumî detaylı kalın iplik ve lacivert kuzu ile kapatılmıştır. Müzehhibin, desenin bitiş noktasını sayfaya sığdıramadığı ve/ya kitap içindeki sayfaların herhangi bir sebeple kat edildiği varsayılırsa, desenin orta kısmından sağ tarafa doğru yıpranmış kısım haricinde tığlar lacivert renkte ve hatâyî gurubu motifler ile klasik anlayışta yapılmıştır. Sayfada 3 adet altın zeminli ve 6 katmerli penç durak ile besmele üzerine müstakil çift taraflı hançerli yaprak motifi yapılmıştır.

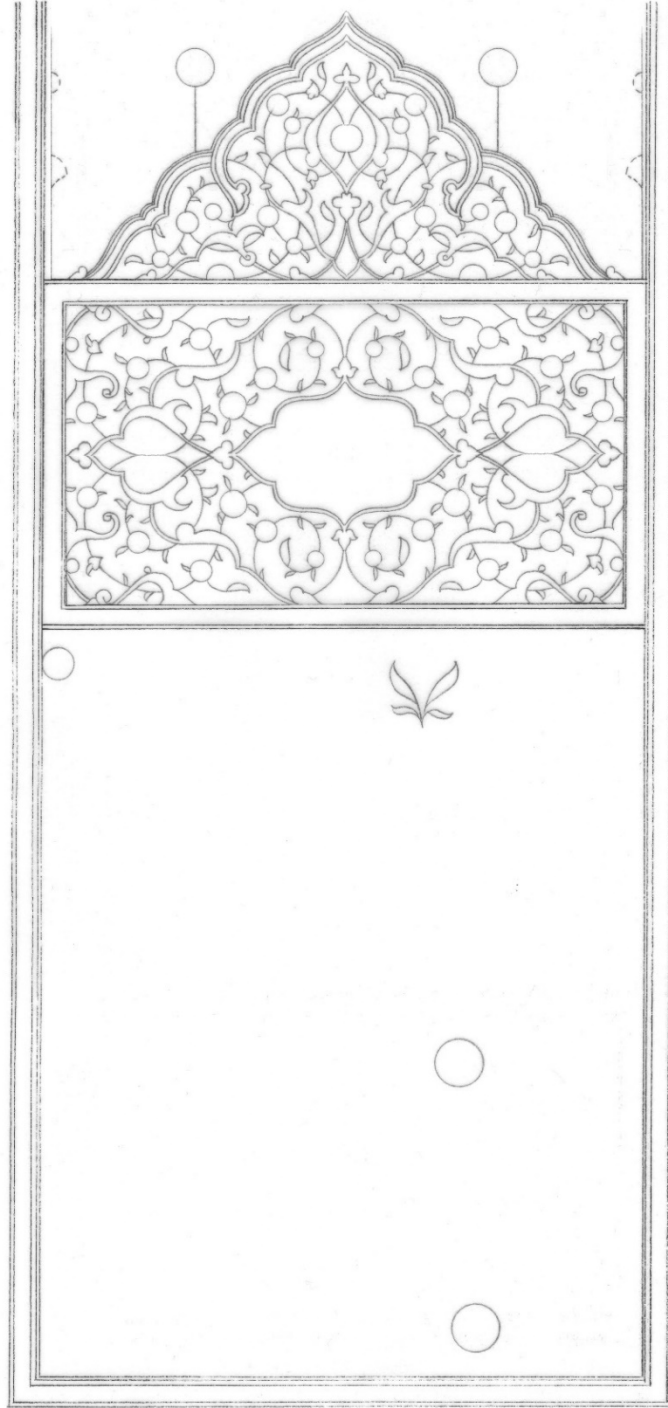
Resim 22: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0296/ v. 1b)

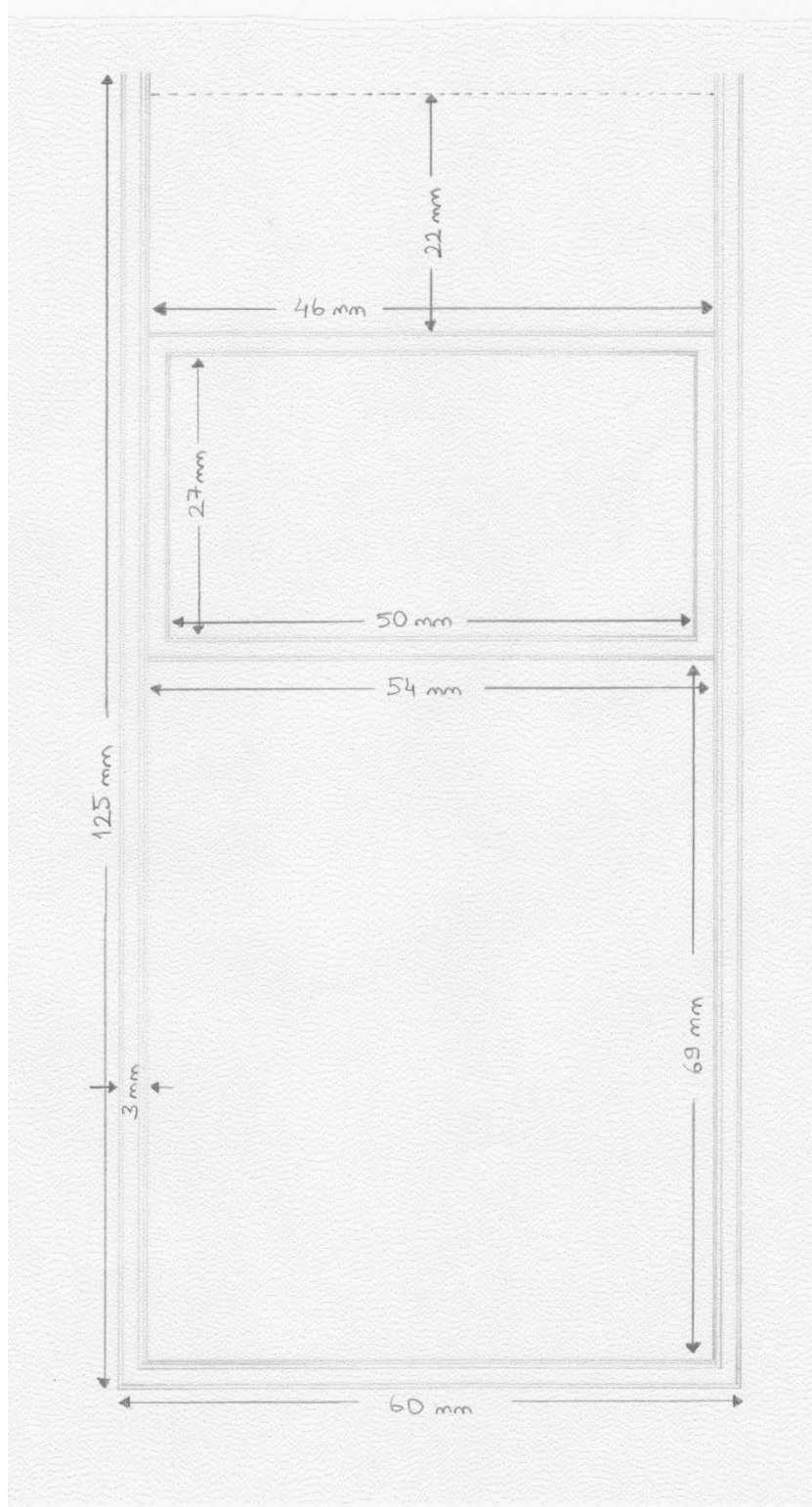
Çizim 15: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0296/ v. 1b)

Çizim 16: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0296/ v. 1b)

Çizim 17: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0296/ v. 1b)

Çizim 18: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0296/ v. 1b)

2.2. 17.yy'a Ait SSM'den Seçilmiş El Yazması En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfası Analizi

2.2.1. 101-0298 Envanter No'lu En'am-ı Şerif

Kitabın diğer sayfalarında; serlevha sayfası (v.1b-2a / 93b-94a), tezhipli surebaşları, altın duraklar, birbirinden farklı sayfa gülü tezhipleri ve üç farklı ketebe sayfasına yer verilmiştir. (Bkz. s.82-85)

Katalog Numarası : 5

2.2.1.1. Sayfa Numarası: Varak 74a

İstinsah Tarihi : 1083 H. (1672-73 M.)

Boyutlar : 16.8 x 11 cm; 94 yaprak, sayfada 10 satır

Hattat : Derviş Ali (ö.1084/1673), Suyolcuzade Mustafa Eyyubi (ö.1097/1686), Ağakapılı İsmail (ö.1118/1706)

Yazı Cinsi : Nesih / Tevki

Bulunduğu Yer : S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi

Müze Geliş Tarihi : 2002

Renkler : Altın, lacivert, turuncu, beyaz, pembe, yeşil, sarı, kırmızı

Desendeki Motifler : Rumî, hatâyî grubu motifler

Kompozisyon Özelliği : ½ Simetrik desen (üst kısım), ¼ simetrik desen (surebaşı), ½ simetrik gül tezhibi

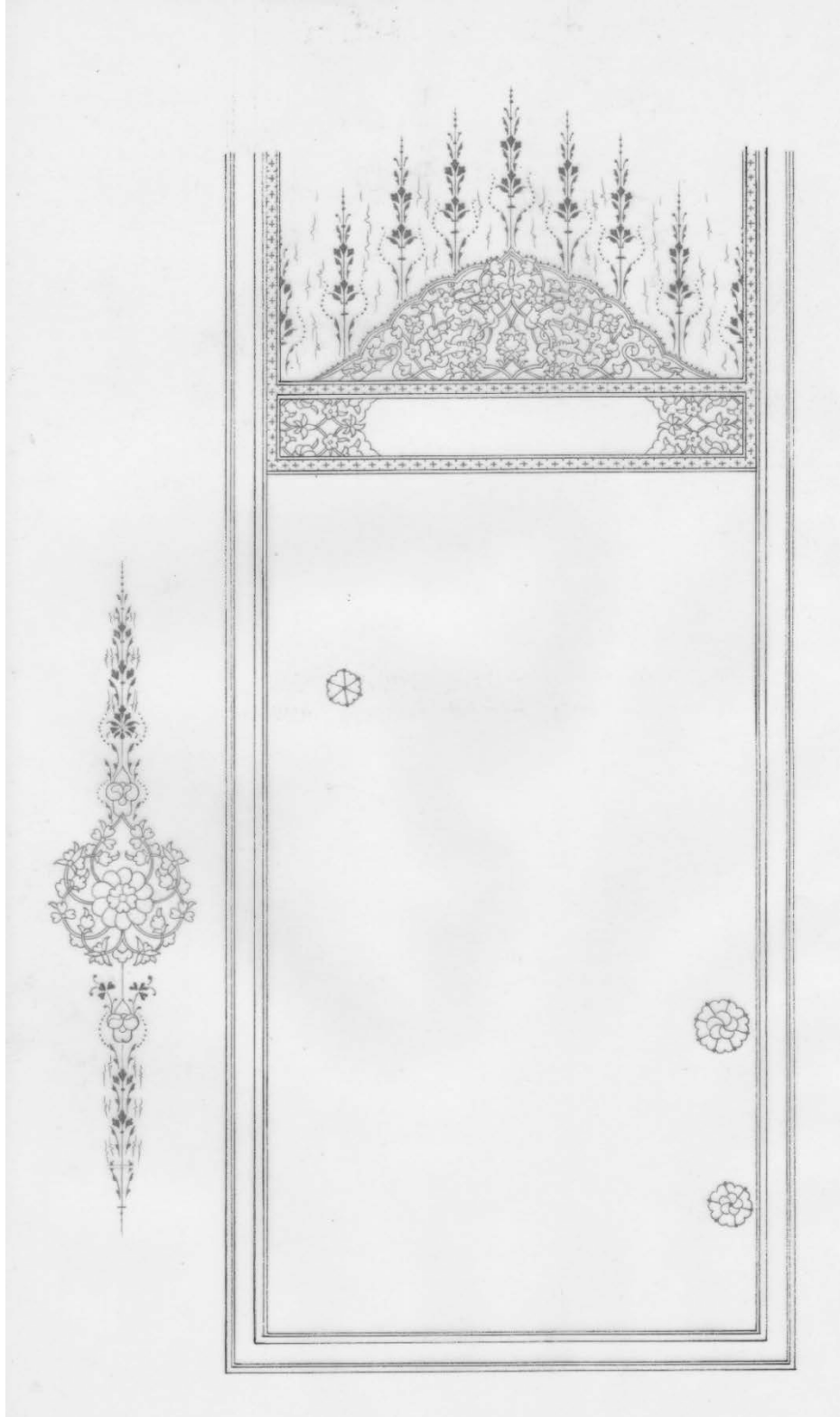
V.74a'da bulunan, kubbeli formda tasarlanmış unvan tezhibinin metin kısmında farklı surelerden seçilmiş ayetler yer almaktadır. Bu alanın etrafını çevreleyen cetvellere içten dışa doğru kırmızı üzerine beyaz renkte $:+$ şeklinde ince arasuyu, sarı ve yeşil altın iplikler, altınla geniş bir bant ve kırmızı renkte kuzu yapılmıştır. Sayfada sarı ve yeşil altın kullanılmıştır. Surebaşında ¼ simetrik şekilde altın zemin üzerine yapılmış bezemeler, pembe, sarı, yeşil, beyaz, turuncu renklerde kırmızı detaylı hatâyî grubu motiflerden oluşmuş ve bu motiflerin sınırına siyah tahrirli dandan yapılmıştır. Surebaşının üzerinde yer alan kubbe formundaki tezhipli alanda, iğne perdahlı ve yeşil gölge detaylı sarılma rumîler, ½ simetrik kompozisyonu lacivert ve altın zemin ile birbirinden ayırmıştır. Bu alanda da alttaki tezhip renkleri

hâkim olurken daha detaylı hatayî, penç ve gonca motifleri kullanılmıştır. Altın üzerine iğne perdahlı iplik ve lacivert kaba bir kuzu ile kapatılan tezhipli alanın tığları lacivert ve kırmızı renkte bitkisel motif, çizgi ve noktalarla detaylandırılmıştır. Sayfa kenarında yer alan ½ simetrik gül tezhinin ortasında pençberk meşimeli ve 10 dilimli irice bir penç motifi yer almaktadır. Bu motiften çıkış yapan hatâyî grubu motifler, iğne perdahlı yeşil ve sarı altın zeminler oluşturmuştur. Tığ tezhibi, altın üzerine kırmızı gölgeli tepelik ile kırmızı ve lacivert renklerde bitkisel, nokta ve çizgi detaylarıyla başlayıp bitirilmiştir.

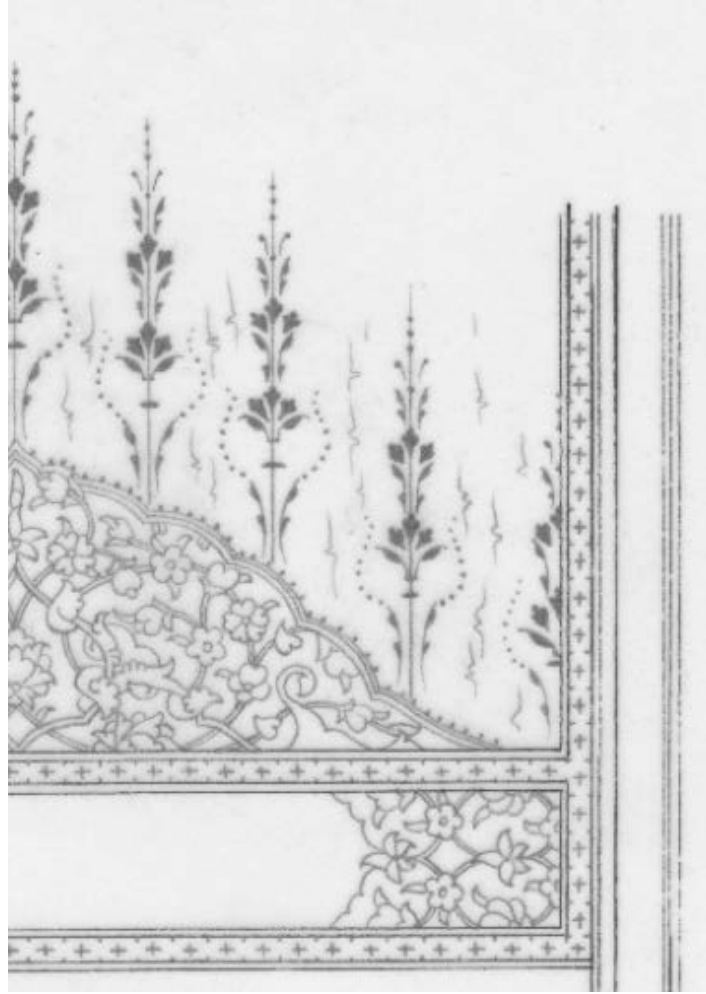

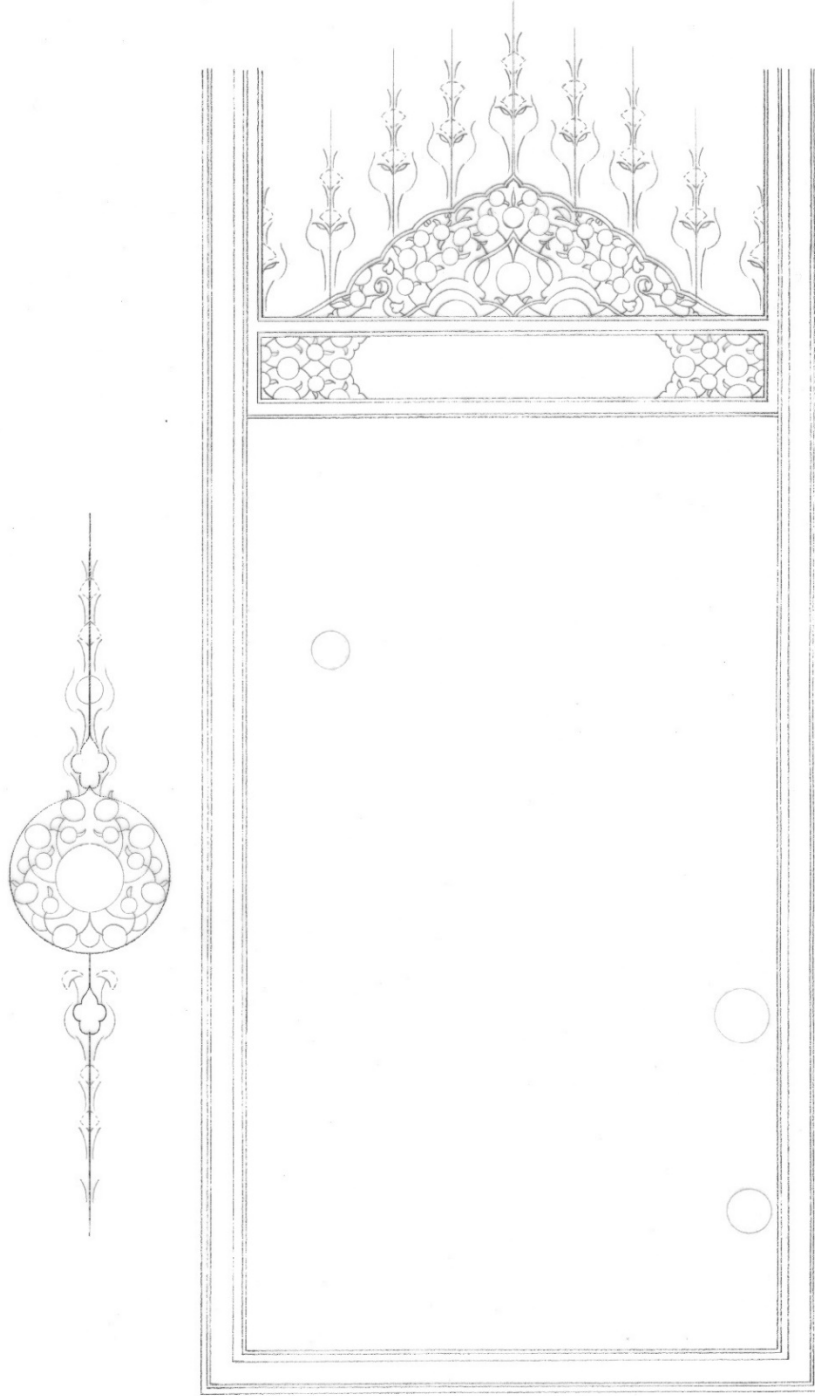
Resim 23: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0298/ v. 74a)

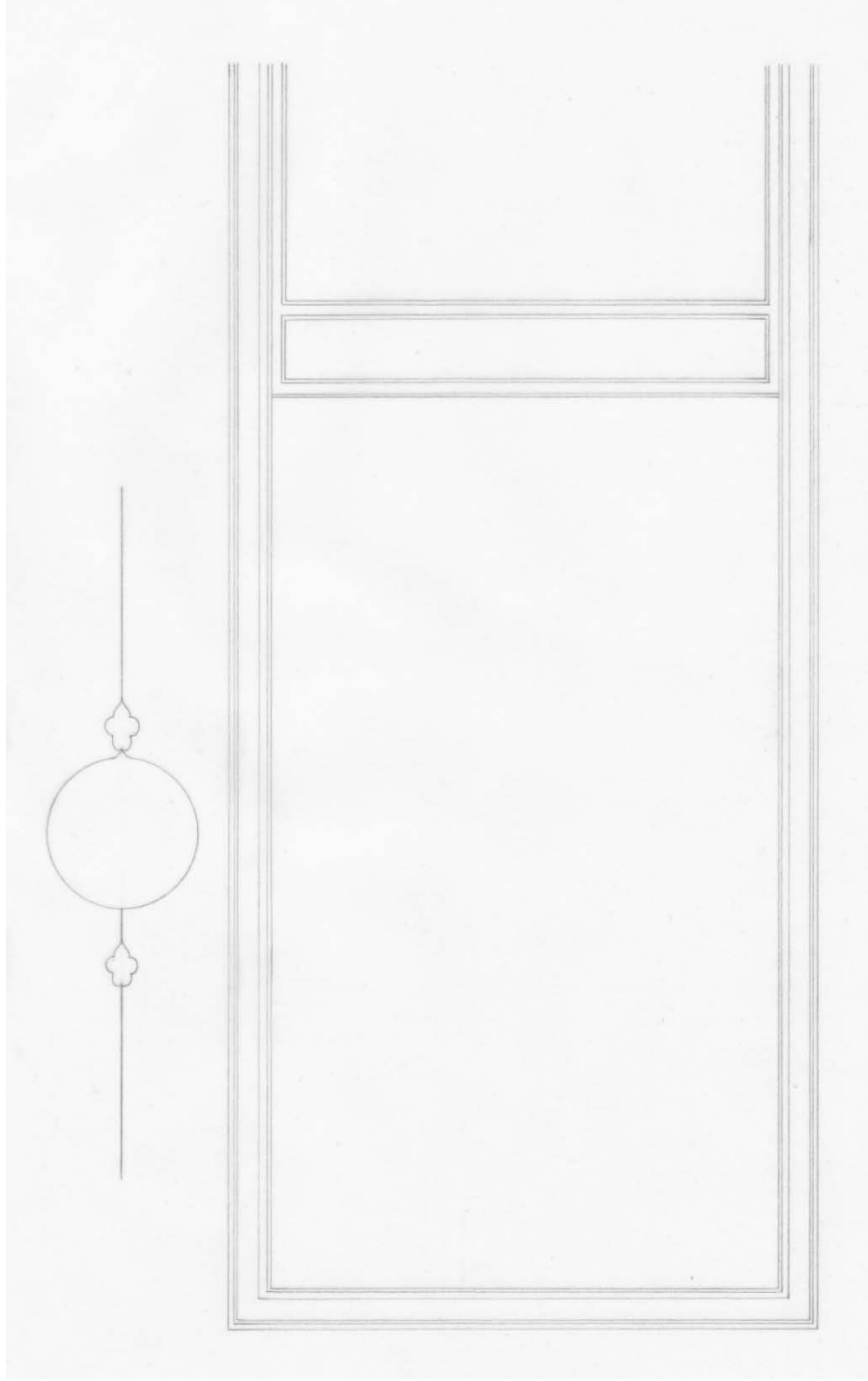
Çizim 19: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0298/ v. 74a)

Çizim 20: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0298/ v. 74a)

Çizim 21: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0298/ v. 74a)

Çizim 22: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0298/ v. 74a)

2.2.1.2. Sayfa Numarası: Varak 83b

İstinsah Tarihi : 1083 H. (1672-73 M.)

Boyutlar : 16.8 x 11 cm; 94 yaprak, sayfada 10 satır

Hattat : Derviş Ali (ö.1084/1673), Suyolcuzade Mustafa Eyyubi (ö.1097/1686), Ağakapılı İsmail (ö.1118/1706)

Yazı Cinsi : Nesih

Bulunduğu Yer : S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi

Müzeeye Geliş Tarihi : 2002

Renkler : Altın, lacivert, turuncu, beyaz, pembe, yeşil, sarı, kırmızı

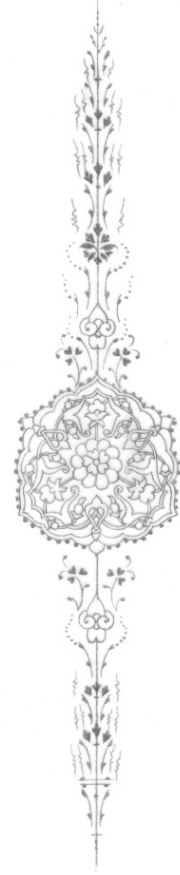
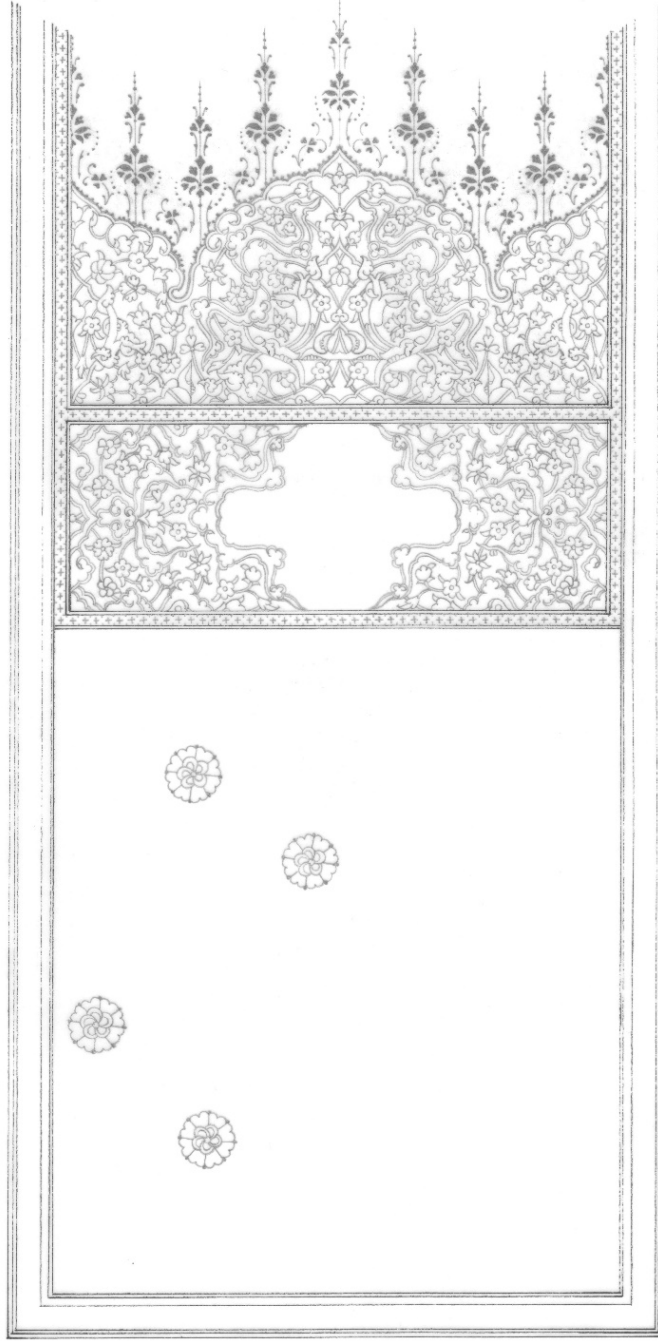
Desendeki Motifler : Rumî, hatâyî grubu motifler

Kompozisyon Özelliği : ½ Simetricali yarı ulama desen (üst kısım), ¼ simetricali ulama desen (surebaşı), ½ simetricali gül tezhibi

V.83b'de bulunan, kubbeli formda tasarlanmış unvan sayfası metninde cuma günü okunacak duaya yer verilmiştir. Surebaşında altınlı bulut motifleri yoğun olarak kullanılmış, altınlı yazı zemini haricinde hatâyî grubu motiflerin bulunduğu zeminde lacivert renk hâkim olmuştur. Kırmızı üzerine beyaz renkte :+ : şeklindeki ince arasuyu ile bölünen surebaşı tezhibinin üstündeki tezhipli alanda, hatâyî motifler arasına sıkıca yerleştirilmiş motiflerden ayırtılamayacak derecede altın bulutlara ve lacivert zeminde pafta oluşturan altın üzerine kırmızı gölgeli sarılma rumîler yer verilmiştir. Sarı ve yeşil altının bir arada kullanıldığı tezyinata yoğun tığ motifleri, altın zemin üzerine meşimesinde kırmızı, yeşil renkte beş katmerli ve sekiz dilimli penç duraklar, merkez noktasında on katmerli penç bulunan lacivert ve altın zemin üzerine rumî, hatâyî ve gonca motiflerinin yapıldığı yoğun bitkisel tığ motifli gül tezhibi yer almaktadır.

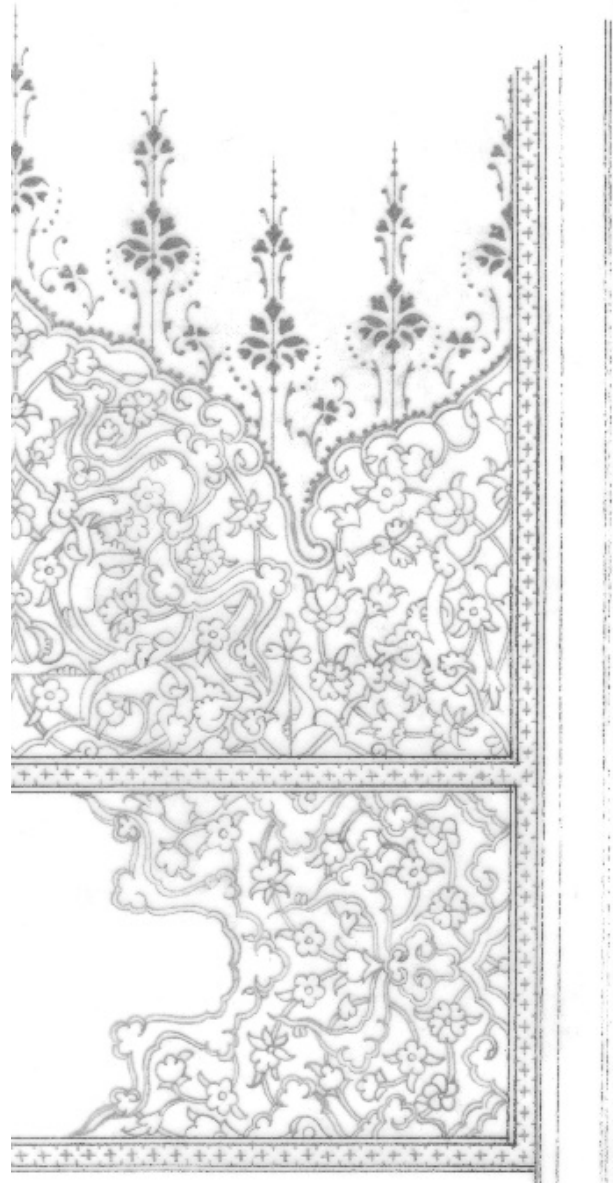

Resim 24: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0298/ v. 83b)

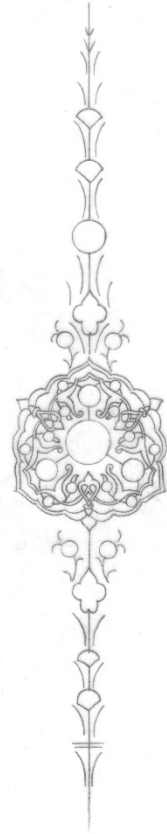
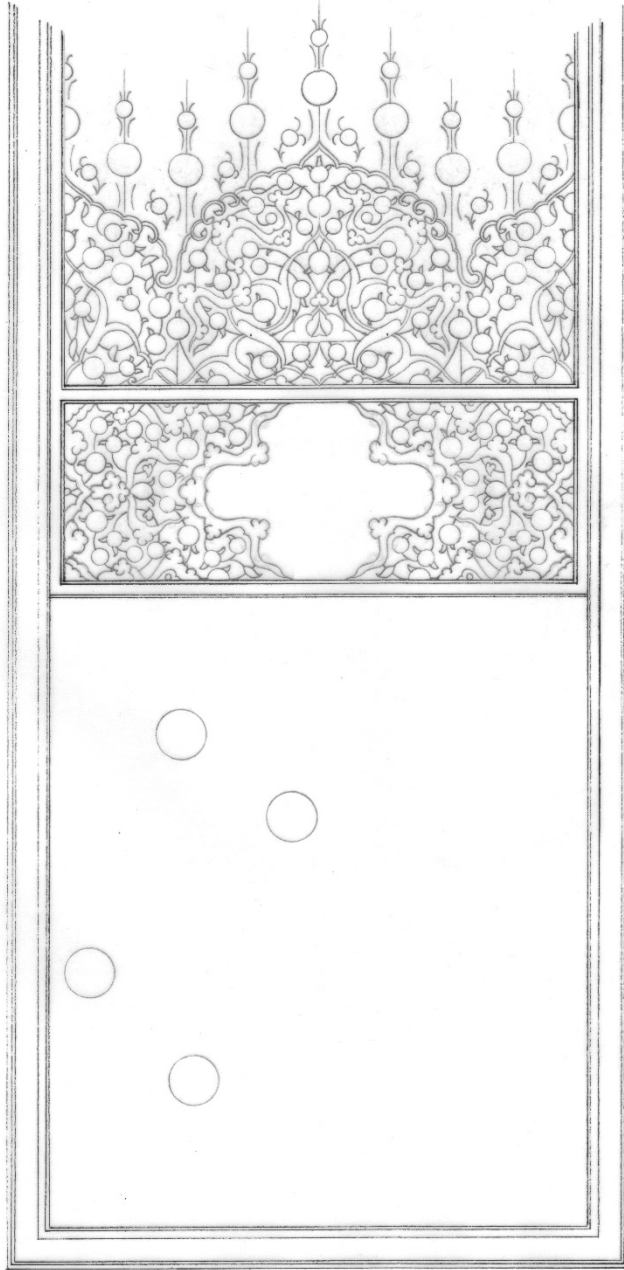

Çizim 23: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0298/ v. 83b)

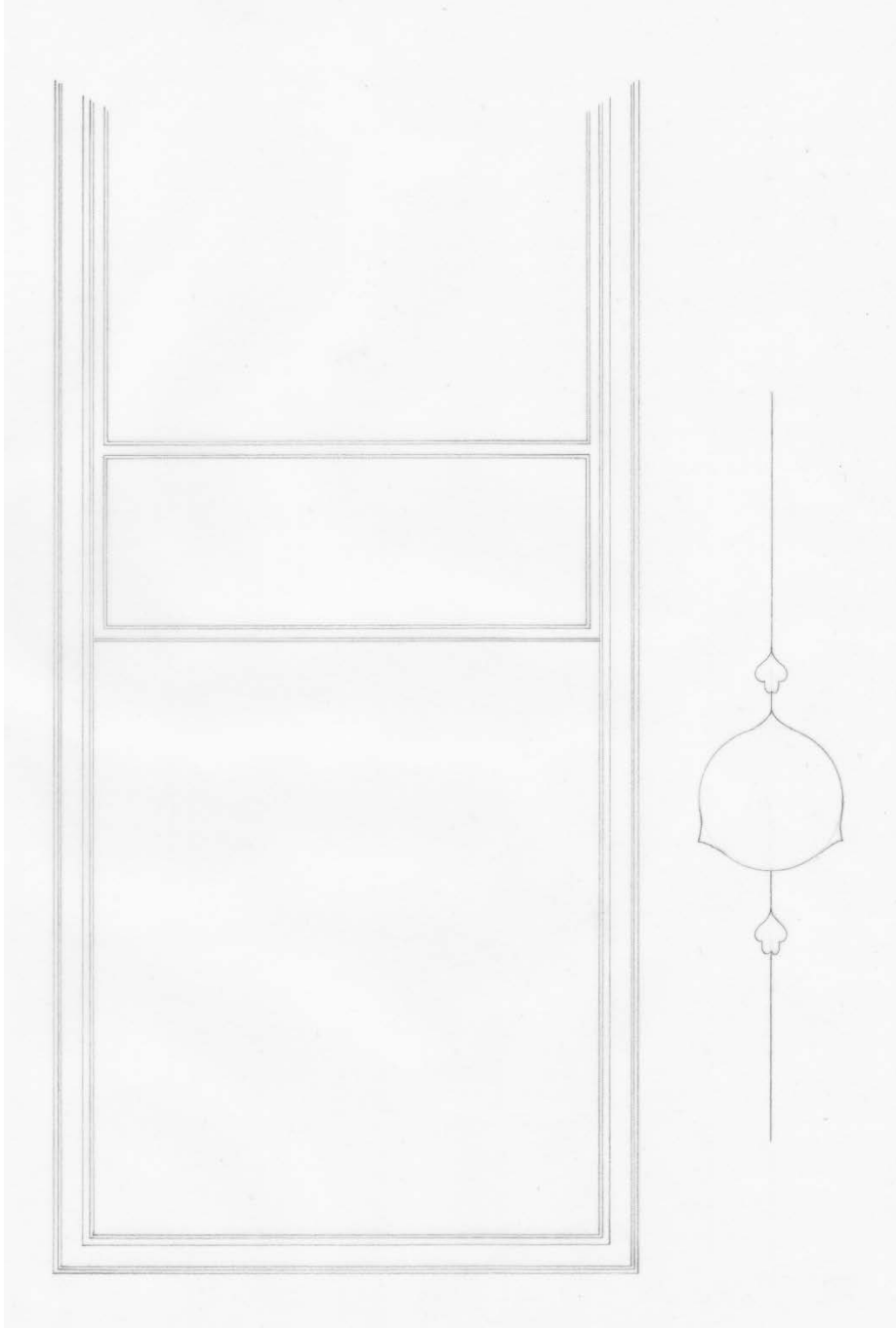

Çizim 24: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0298/ v. 83b)

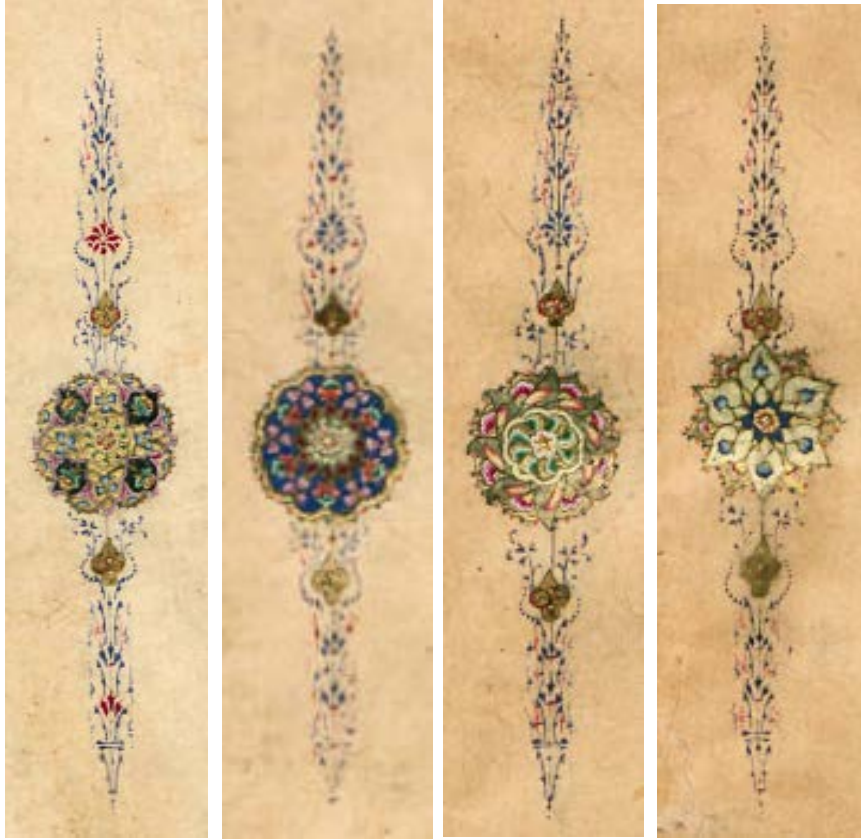

Çizim 25: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0298/ v. 83b)

Çizim 26: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0298/ v. 83b)

2.2.1.3. EKLER/ 101-0298

Resim 25: Sayfa Gülleri (SSM/ 101-0298/ v. 3a, 15b, 33b, 59b)

Resim 26: Surebaşları Tezhipleri (SSM/ 101-0298/ v. 2b, 55a)

Resim 27: Derviş Ali, Ketebe Sayfası, (SSM/ 101-0298/ v. 73b)

Resim 28: Mustafa b. Ömer el-Eyyubî, Ketebe Sayfası (SSM/ 101-0298/ v. 89b)

Resim 29: Kâtip İsmail b. Ali, Ketebe Sayfası, (SSM/ 101-0298/ v. 94b)

2.2.2. 101-0310 Envanter No'lu En'am-ı Şerif

Kitabın diğere sayfalarında; altın duraklar, birbirine benzer ve farklı surebaşları ile ketebe sayfasına (v.61b) yer verilmiştir. (Bkz. s.91)

Katalog Numarası	: 6
Sayfa Numarası	: Varak 1b
İstinsah Tarihi	: 17. yüzyıl
Boyutlar	: 15,7 x 11,5 cm; 61 yaprak, sayfada 9 satır
Hattat	: Suyolcuzade Mustafa Eyyubi (ö.1097/1686)
Yazı Cinsi	: Nesih
Bulunduğu Yer	: S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi
Müzeeye Geliş Tarihi	: 2002
Renkler	: Altın, lacivert, beyaz, pembe, kırmızı, yeşil, turuncu
Desendeki Motifler	: Rumî, hatâyî grubu motifler

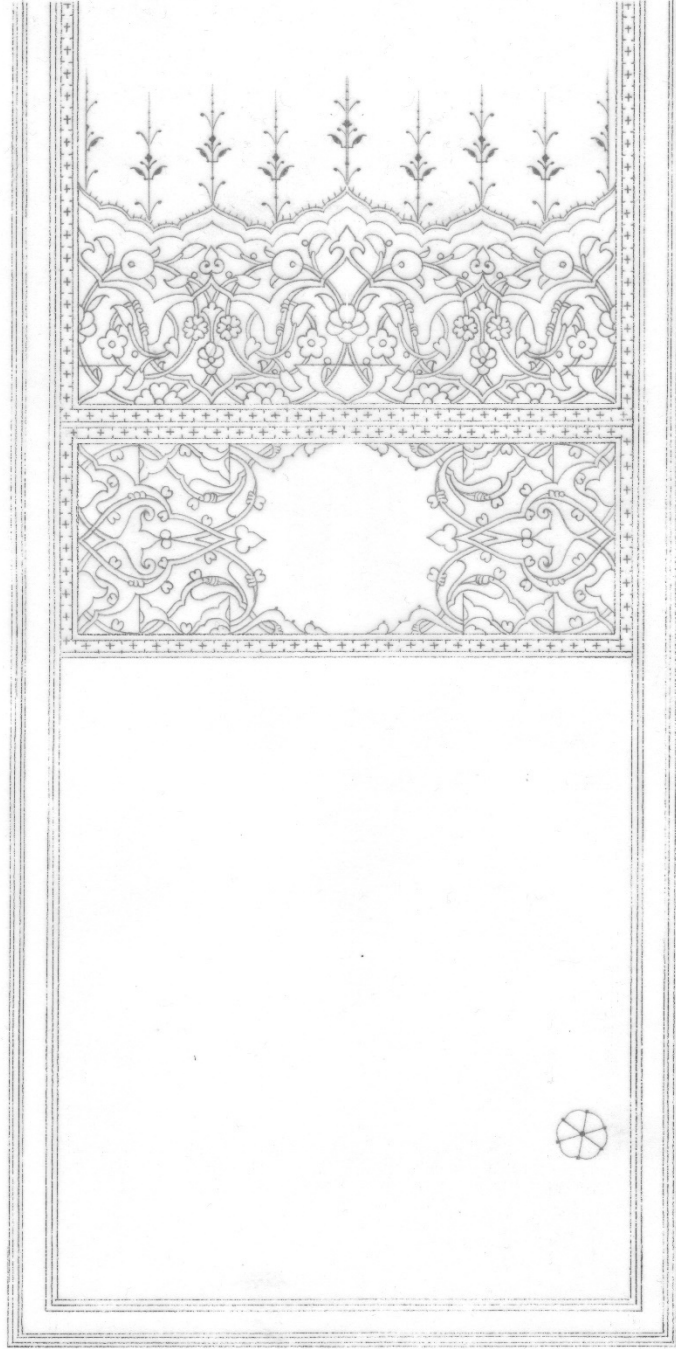
Kompozisyon Özelliği : ½ Simetrik yarı ulama desen (üst kısım), ¼ simetrik ulama desen (surebaşı)

İklil formda tasarlanan ve En'am suresinin yer aldığı 63 x 123 mm ölçülü unvan sayfası (v. 1b), 0,5 mm iplikler ile 2 mm altın toplama 4,5 mm kalınlığındaki dış cetvel içine, 1 mm'lik kırmızı ve lacivert renk üzerine beyaz renkte :+ : şeklinde ince arasuları yapılmıştır. ¼ simetrik ve 18 x 51 mm ölçülü surebaşı kompozisyonunda, hurdeli ayırma rumîler ve ortabağları yeşil, beyaz, soluk turuncu ve pembe ile tonlandırılmıştır. Sadece rumî motiflerinden oluşan desenin zemin renklerinde altın, lacivert ve kırmızıya yer verilmiştir. 20 x 51 mm ölçülü ve ½ simetrik yarı ulama desenli üstteki alan, altın rumî ipliklerle dandanlara bölünmüştür. Zeminde yine altın, lacivert ve kırmızı hakimken, helezonlar üzerinde yer alan motifler bazı yerlerde detaylı yapılırken bazı yerlerde yuvarlak şekilde bırakılmıştır. Kalınca bir altın iplikle kapatılan tezhipli alan, lacivert kuzuyla birlikte bitkisel motifli tığlarla bitirilmiştir. Altın üzerine altı dilimli, bir adet durak tezhibi yapılmıştır. Sayfa boşluğunda ise basılmış mühür ve "ve'hüvallahü" ibaresi yer almaktadır.

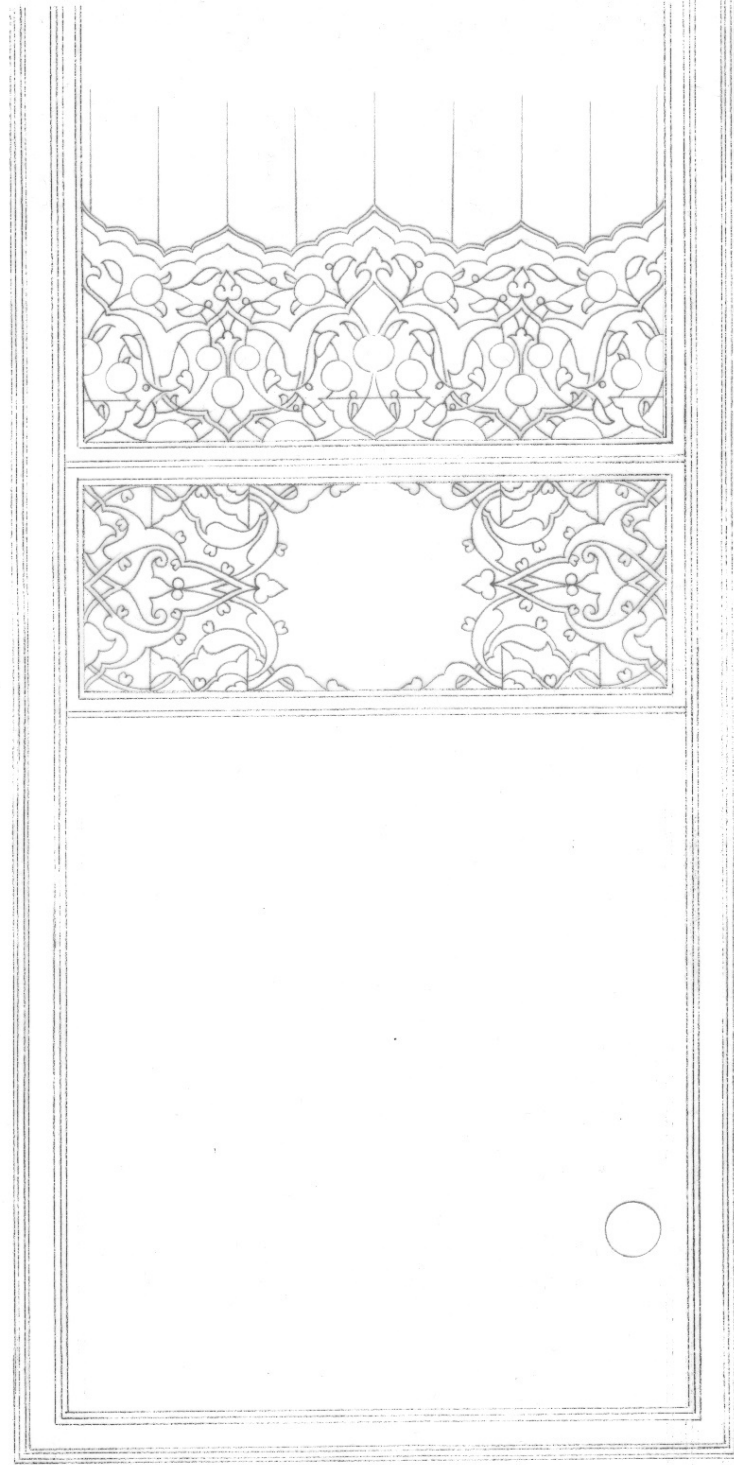

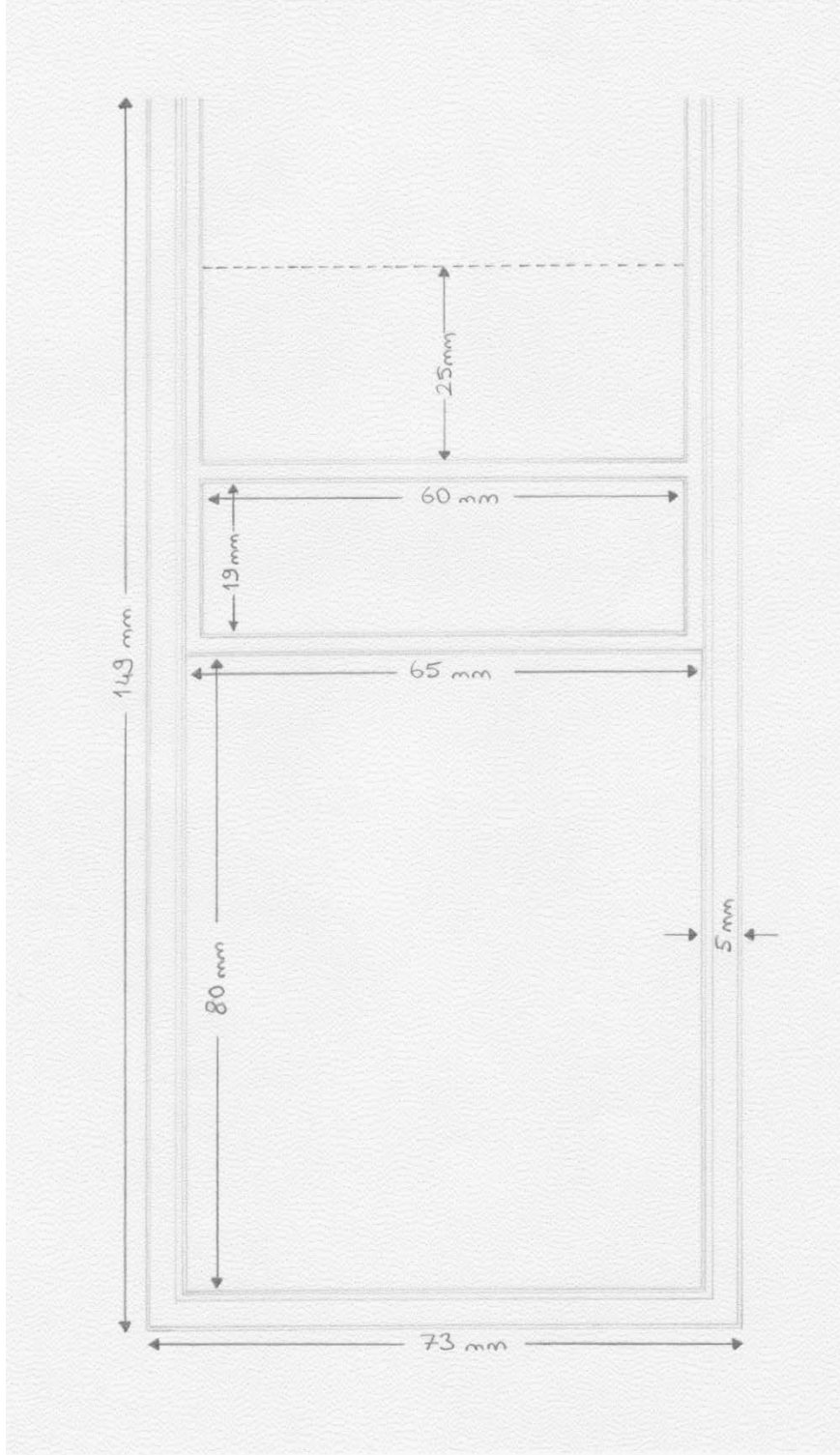
Resim 30: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0310/ v. 1b)

Çizim 27: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0310/ v. 1b)

Çizim 28: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0310/ v. 1b)

Çizim 29: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0310/ v. 1b)

2.2.2.1. EKLER/ 101-0310

Resim 31: Surebaşı Tezhipleri (SSM/ 101-0310/ v. 43b, 46b, 47a)

Resim 32: Ketebe Sayfası, (SSM/ 101-0310/ v. 61b)

2.2.3. 101-0052 Envanter No'lu Enâm-ı Şerif

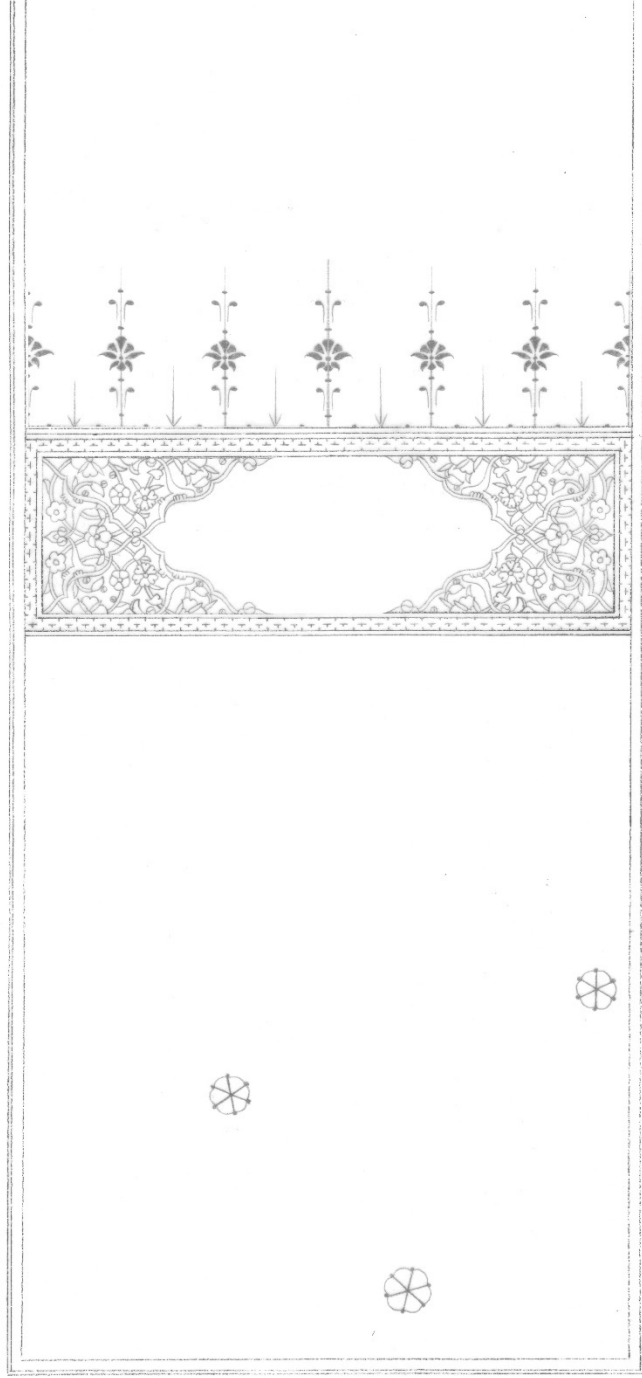
Kitabın diğer sayfalarında; altın durakların bulunduğu ketebe sayfasına yer verilmiştir. (Bkz. s.98)

Katalog Numarası	: 7
Sayfa Numarası	: Varak 1b
İstinsah Tarihi	: 1080 H. (1669-70 M.)
Boyutlar	: 21 x 14,8 cm; 20 yaprak, sayfada 10 satır
Hattat	: Derviş Ali (ö.1084/1673)
Yazı Cinsi	: Nesih
Bulunduğu Yer	: S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi
Müzeye Geliş Tarihi	: 2002
Renkler	: Altın, lacivert, pembe, kırmızı, sarı, yeşil, mavi
Desendeki Motifler	: Rumî, hatâyî grubu motifler
Kompozisyon Özelliği	: ¼ Simetrlili yarı ulama desen

İklil formda tasarlanan unvan sayfası (v. 1b) tezhibinde, ince ve sade cetvellerin çerçevelediği yazı alanında En'am suresi yer almaktadır. Zemini boyalı klasik tezhip tekniğinde yapılan sayfa süslemesinde, ¼ simetrlili yarı ulama desen içerisinde altın üzerine kırmızı gölgeli hurdelenmiş ayırma rumîler lacivert zeminden ayrılacak şekilde altın zeminli paftalar oluşturmuştur. Motifler oldukça renkli ve içleri detaylı bir şekilde bezenmiştir. Yeşil üzerine siyah renkte :-: şeklindeki ince arasuyunun sınırlandırdığı tezhipli alanın tığları lacivert ince kuzudan çıkış yaparak bitkisel motif, çizgi ve noktalarla bitirilmiştir. Sayfada üç adetten altı bölmeli altın duraklar yapılmıştır. Kitabın diğer sayfaları süslemesiz devam etmektedir.

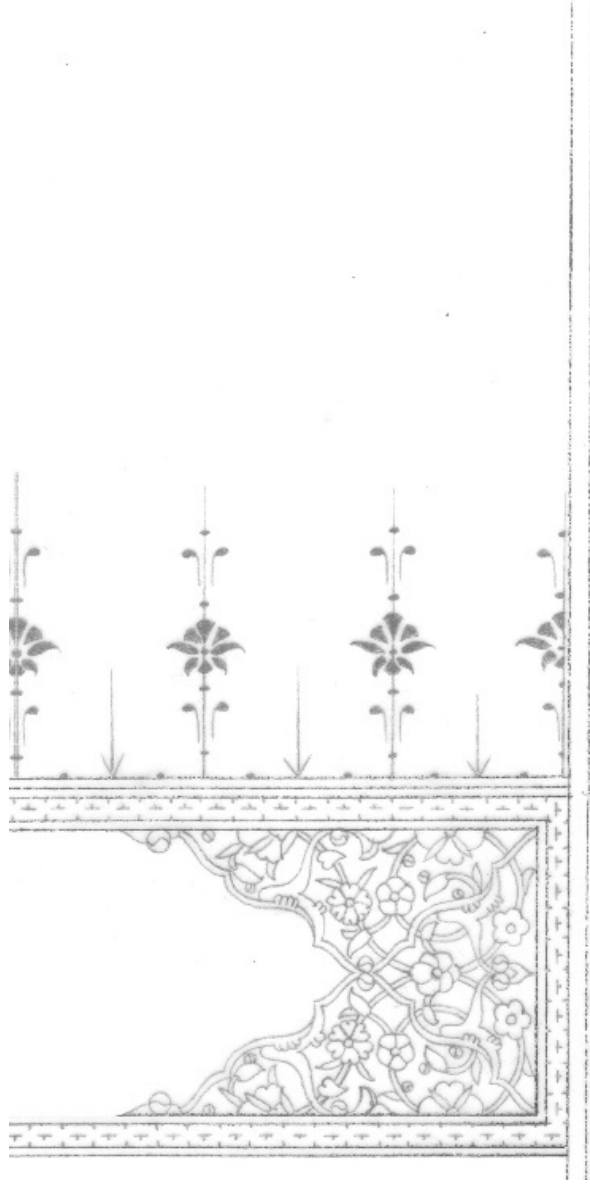

Resim 33: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0052/ v. 1b)

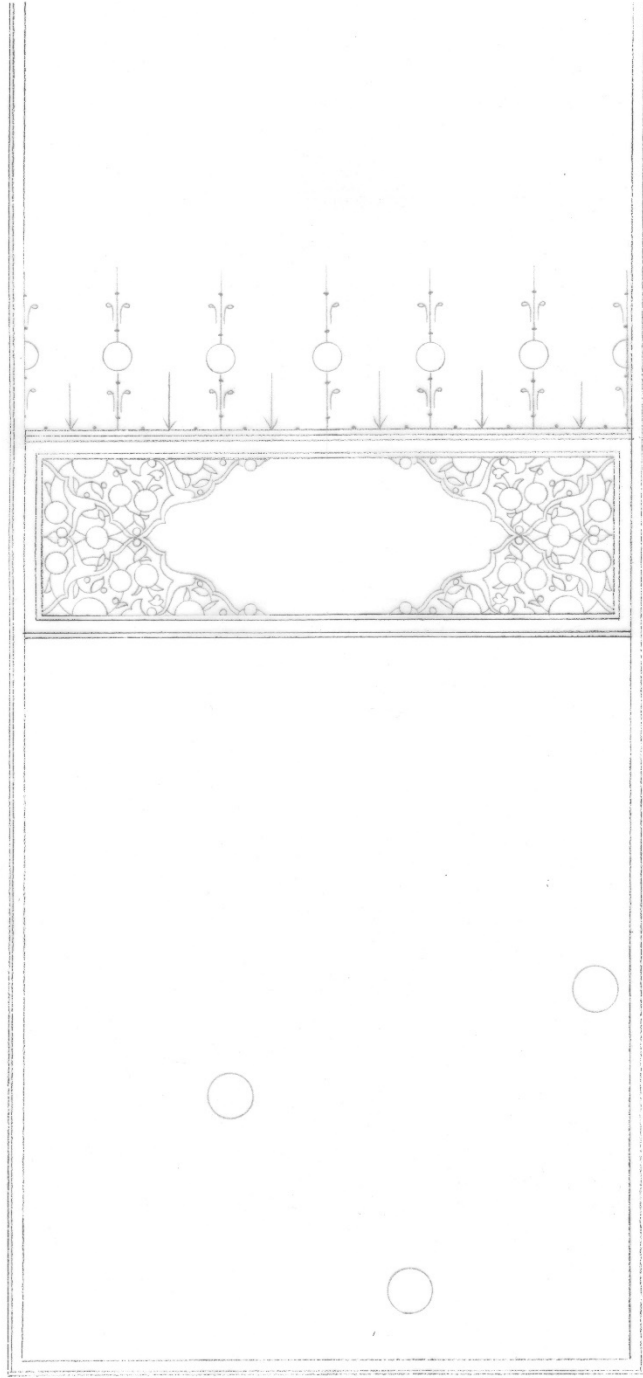

Çizim 30: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0052/ v. 1b)

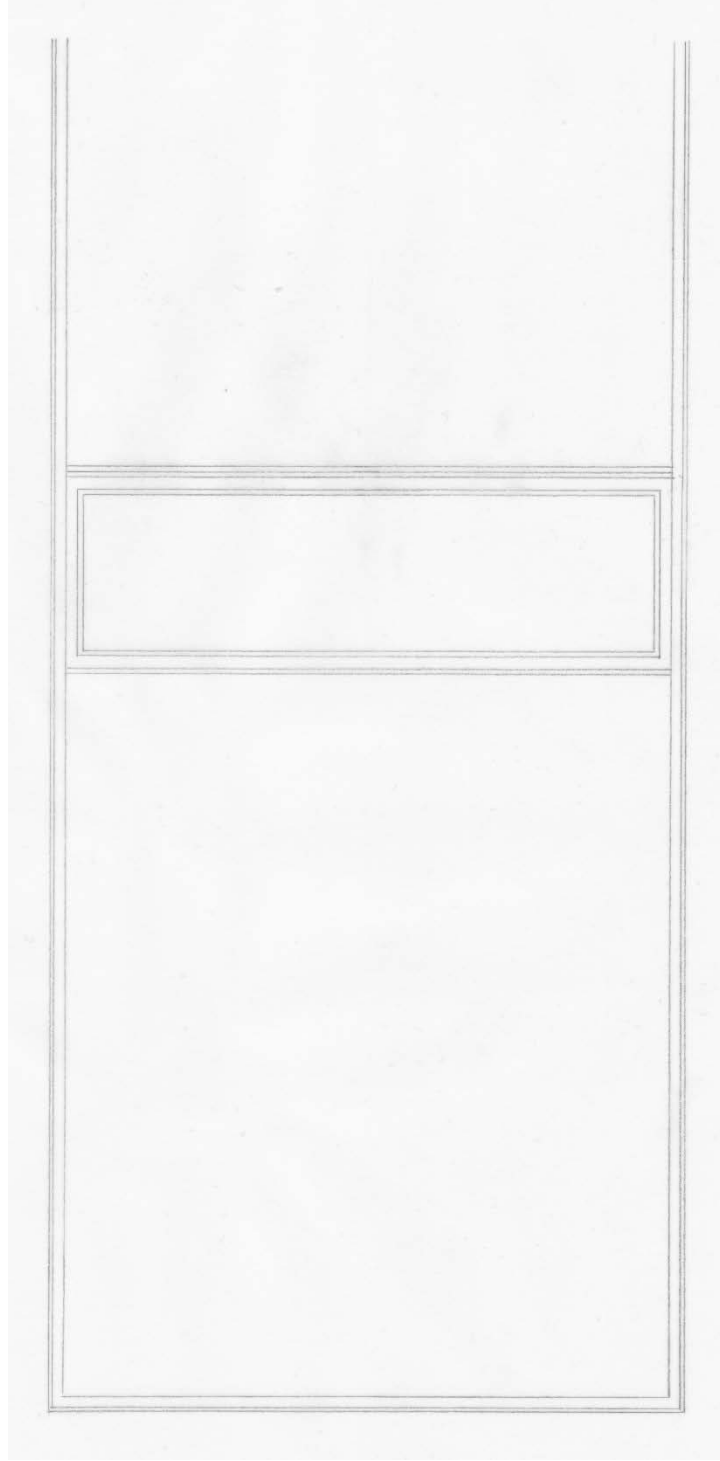

Çizim 31: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0052/ v. 1b)

Çizim 32: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0052/ v. 1b)

Çizim 33: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0052/ v. 1b)

2.2.3.1. EKLER/ 101-0052

Resim 34: Ketebe Sayfası, (SSM/ 101-0052/ v. 20b)

2.2.4. 101-0292 Envanter No'lu En'am-ı Şerif

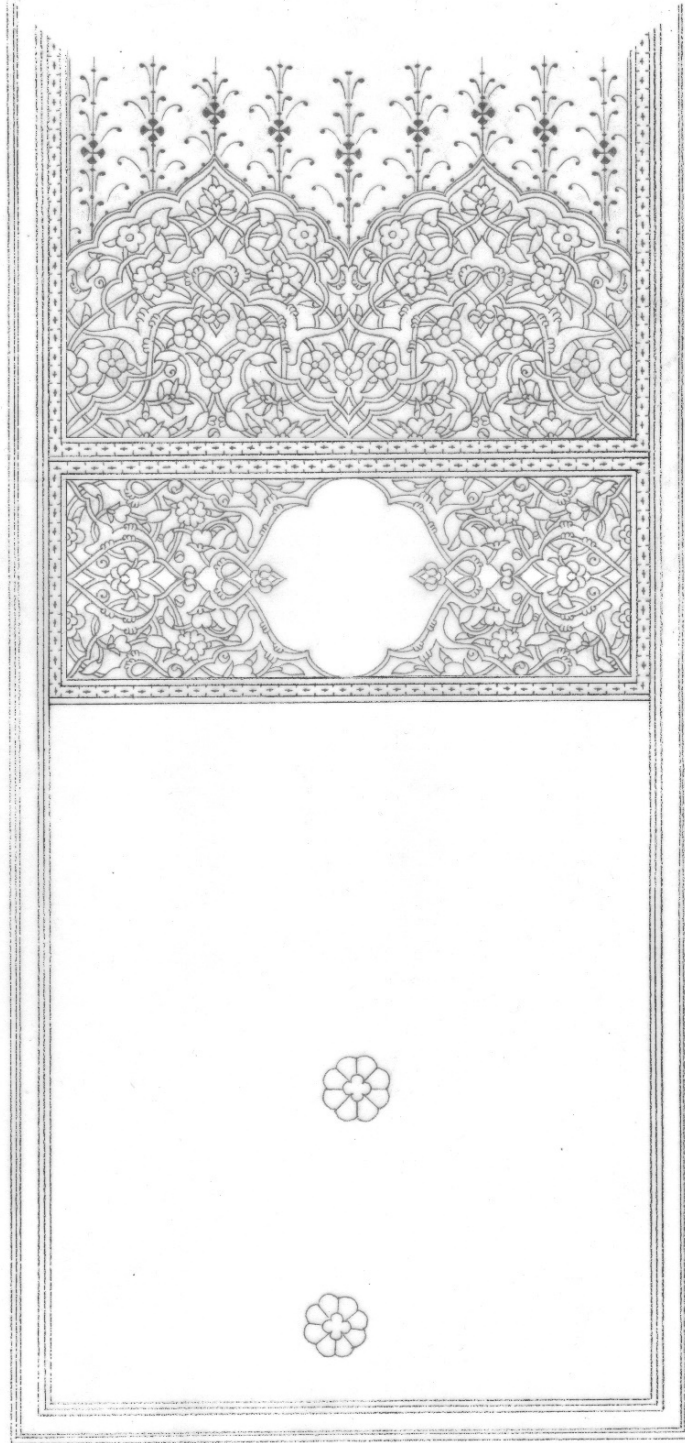
Kitabın hâtime sayfası da (v.27a) tezhiplidir. (Bkz. s.105)

Katalog Numarası	: 8
Sayfa Numarası	: Varak 1b
İstinsah Tarihi	: 17. yüzyıl
Boyutlar	: 20,2 x 14 cm; 27 yaprak, sayfada 9 satır
Hattat	: Derviş Ali (ö.1084/1673)
Yazı Cinsi	: Nesih
Bulunduğu Yer	: S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi
Müzeye Geliş Tarihi	: 2002
Renkler	: Altın, beyaz, sarı, pembe, kırmızı, mavi, yeşil, turuncu
Desendeki Motifler	: Rumî, hatâyî gurubu motifler
Kompozisyon Özelliği	: ½ Simetrili yarı ulama desen (üst kısım), ¼ simetrili ulama desen (surebaşı)

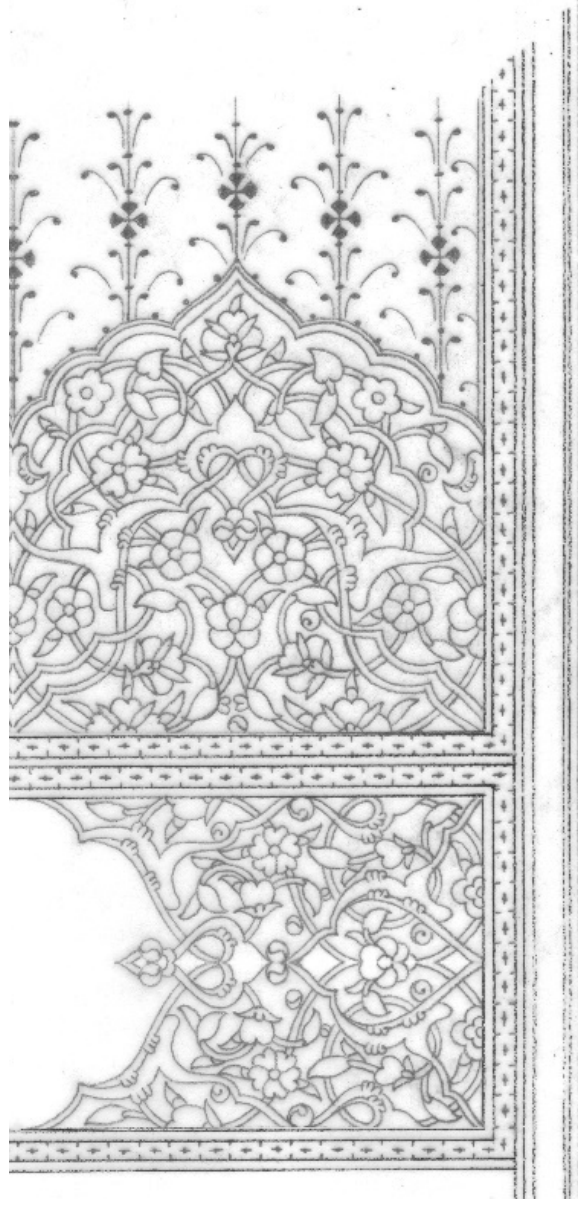
İklil formda tasarlanan ve En'am suresinin yazılı olduğu 78 x 164 mm ölçülü unvan sayfasında (v. 1b), zer-ender-zer tekniğinde yapılan tezhipte sarı ve yeşil renk altın kullanılmıştır. 2 mm altın ve 0,5 mm ipliklerle toplamda 4 mm kalınlığındaki dış cetvel içine, 2'şer mm'lik sarı ve pembe renk üzerine beyaz renkli $+$ şeklinde ince arasuları yapılmıştır. ¼ simetrili ulama ve 23 x 64 mm ölçülü surebaşı tezhibinde, yoğun ve renkli hatâyî gurubu motiflerle birlikte altın zemin üzerine, altınlı hurdelenmiş ayırma rumîler sarı ve yeşil altın tonlarında paftalar oluşturmuştur. Ortabağ motiflerinin içleri yeşil renkte boyanmıştır. ¼ simetrili yarı ulama ve 33x 64 mm ölçülü üst kısımdaki tezhipli alanda da aynı motif ve renk anlayışı devam etmiştir. Altın dandanlı iplik ve lacivert kuzularla bitirilen desenin tığları kırmızı ve lacivert renklerde oldukça zarif yapılmıştır. 2 adet altın zeminli durak tezhibinde, sekiz katmerden oluşmuş penç motifi kullanılmıştır.

Resim 35: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0292/ v. 1b)

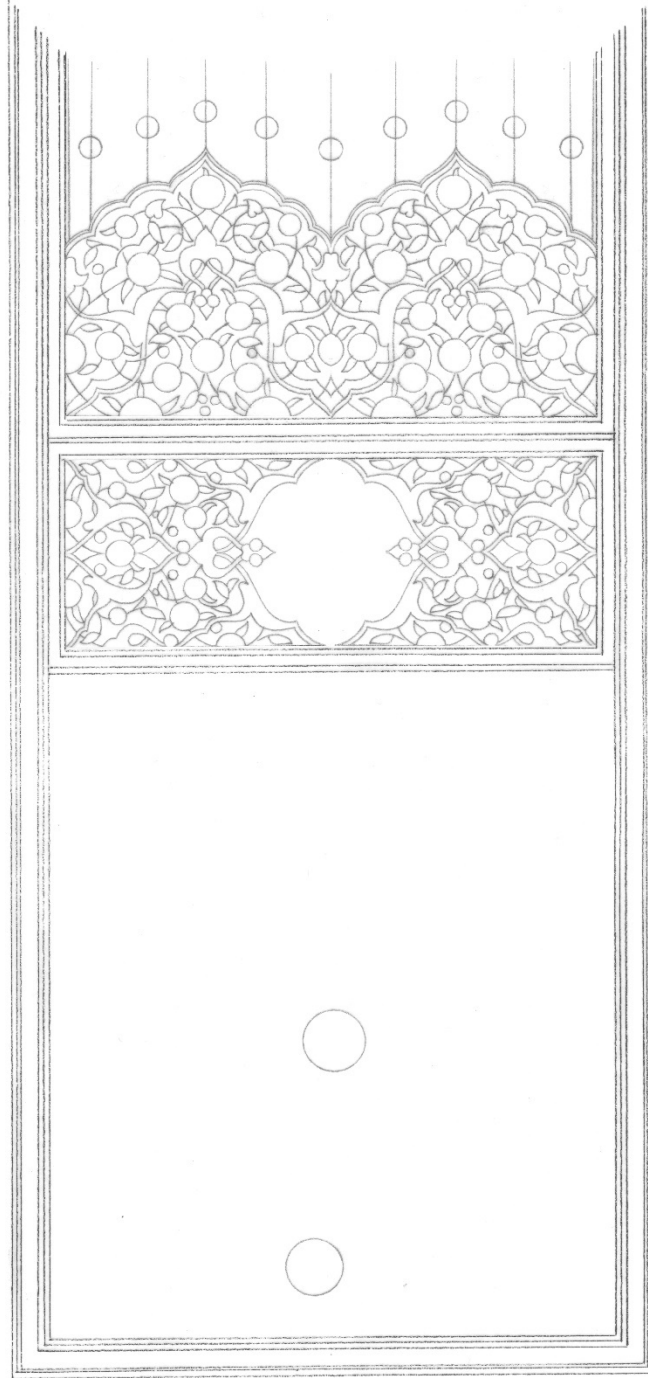

Çizim 34: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0292/ v. 1b)

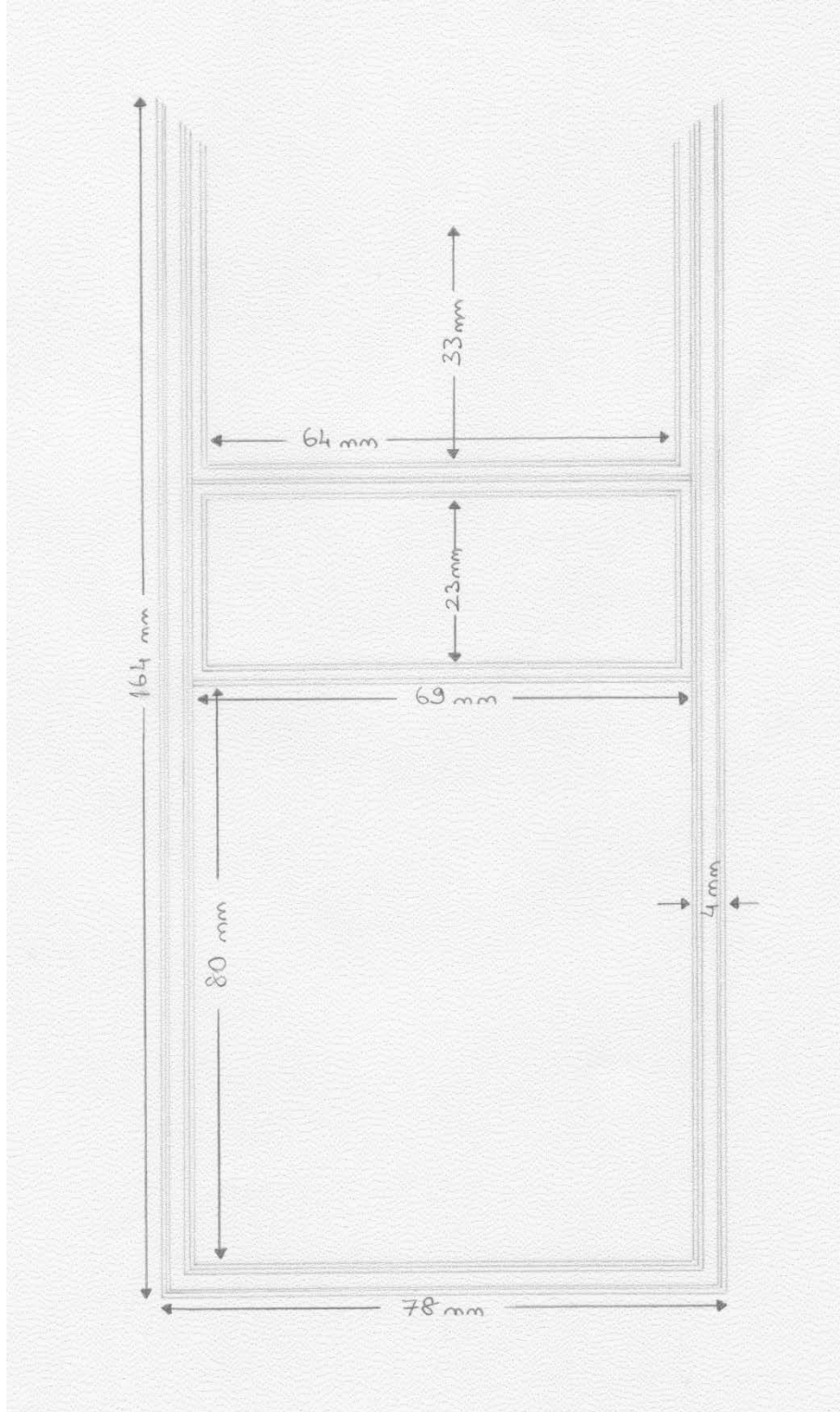

Çizim 35: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0292/ v. 1b)

Çizim 36: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0292/ v. 1b)

Çizim 37: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0292/ v. 1b)

2.2.4.1. EKLER/ 101-0292

Resim 36: Hâtime Sayfası, (SSM/ 101-0292/ v. 27a)

2.2.5. 101-0308 Envanter No'lu En'am-ı Şerif

Kitabın diğerk sayfalarında; zer-ender-zer tekniğinde yapılan surebaşları ve ketebe sayfasına (v.52a) yer verilmiştir. (Bkz. s.112)

Katalog Numarası	: 9
Sayfa Numarası	: Varak 1b
İstinsah Tarihi	: 1082 H. (1671-72 M.)
Boyutlar	: 16,5 x 11 cm; 52 yaprak, sayfada 10 satır
Hattat	: Hafız Osman (ö.1110/1698)
Yazı Cinsi	: Nesih / Rikâ'
Bulunduğu Yer	: S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi
Müzeeye Geliş Tarihi	: 2002
Renkler	: Altın, mavi, beyaz, pembe, kırmızı, yeşil, turuncu
Desendeki Motifler	: Rumî, hatâyî grubu motifler

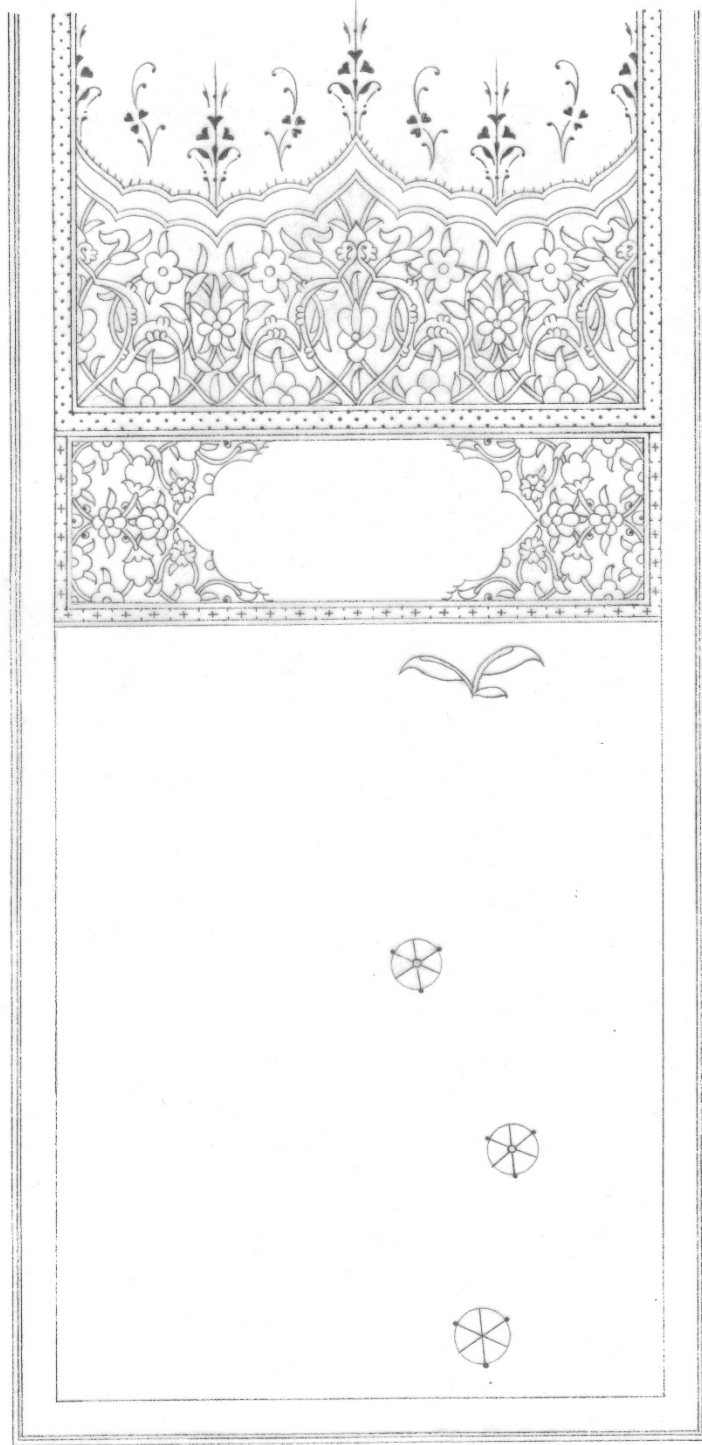
Kompozisyon Özelliği : ½ Simettrili yarı ulama desen (üst kısım), ¼ simettrili ulama desen (surebaşı)

İklil formda tasarlanmış ve En'am suresinin yazılı olduğu 68 x 135 mm ölçülü unvan sayfası (v. 1b), zemini boyalı klasik tezhip tekniğinde yapılmıştır. 0,5 mm iplikler ile 3 mm altınlı olan toplamda 4 mm'lik dış cetvel içine, 1mm'lik surebaşında kırmızıdan daha koyu renk üzerine beyaz renkli :+ şeklinde, üst tezhipli alanda 1,5 mm kırmızı üzerine beyaz renkli :: şeklinde ince arasuyu uygulanmıştır. 16 x 58 mm ölçülü ve ¼ simettrili surebaşı bezemesinde, altın zeminli pafta içerisine üstübeçle 'sûretül en'âm' ibaresi yer almaktadır. Paftanın etrafı soluk mavi ve altın zemin üzerine kırmızı detaylı motiflerle bezenmiştir. Zer-ender-zer tekniğinde yapılmış 28 x 57 mm ölçülü üst kısımdaki tezhipli alanda, motifler yeşil ve kırmızı gölge detayı ile çift tahrir tekniğinde yapılmıştır. Ayırma rumîlerin hurdelenmiş kısımlarına kırmızı gölgelerle derinlik verilmiştir. Ayrıca yaprak uçlarında kırmızı gölgeler ve iğne perdahı da bu alanın bezeme detaylarından olmuştur. Siyah ipliğin sınırlandırdığı alandan devam ederek geniş altınlı zemin üzerine siyah tahrir ve lacivert kuzu çekilmiştir. Kırmızı ve lacivert renkte bitkisel motiflerin yer aldığı tığlar yarım kalmış, tezhibin sığmadığı ve/ya sayfa başlarının kırıldığı hissini

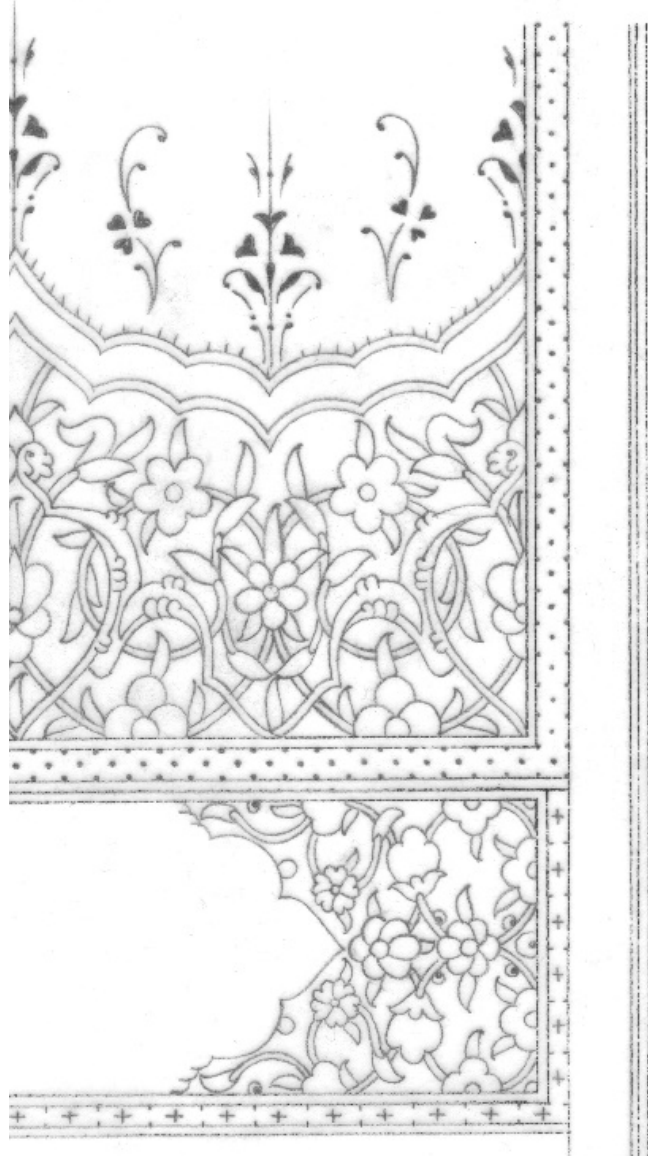
vermiştir. Sayfada üç adet altın zeminli ve altı dilimli durak, besmele üzerinde altın üzerine çift yönlü sivri uçlu yaprak motifi bulunmaktadır.

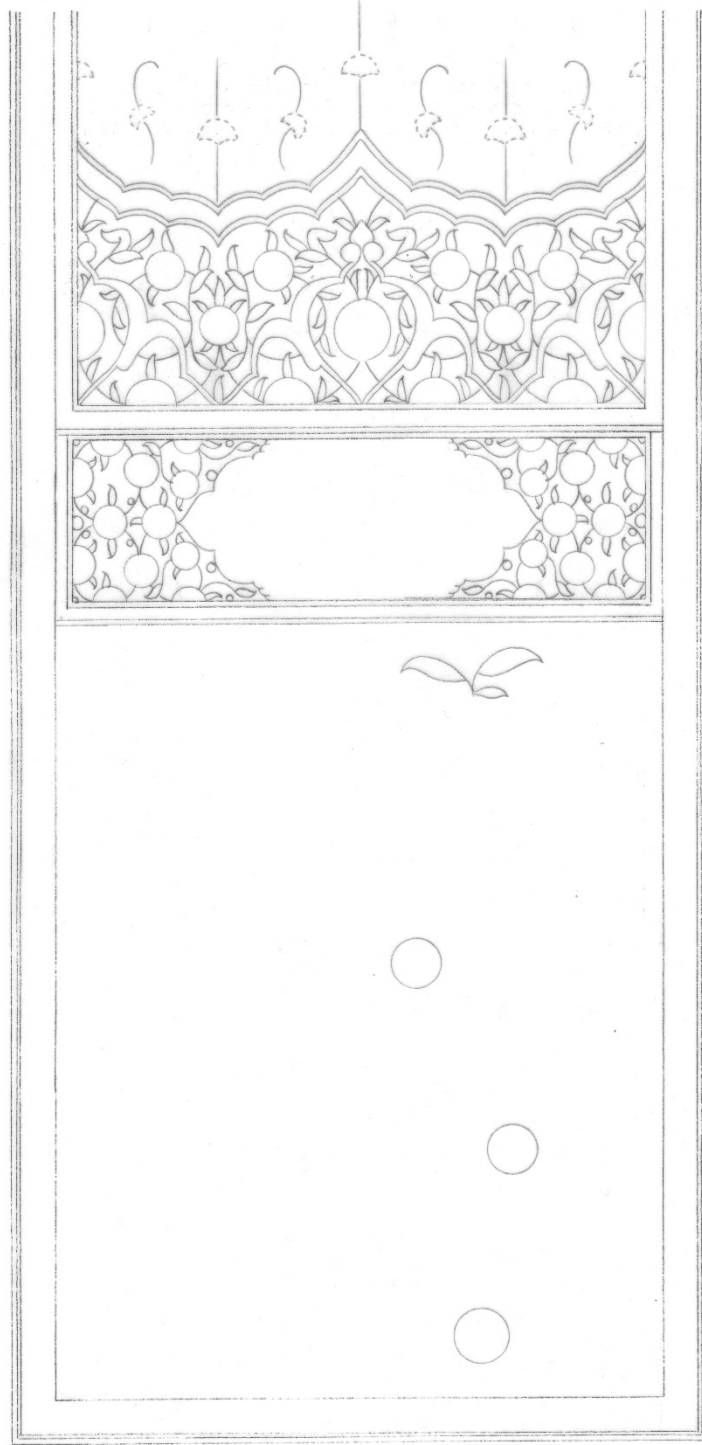
Resim 37: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0308/ v. 1b)

Çizim 38: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0308/ v. 1b)

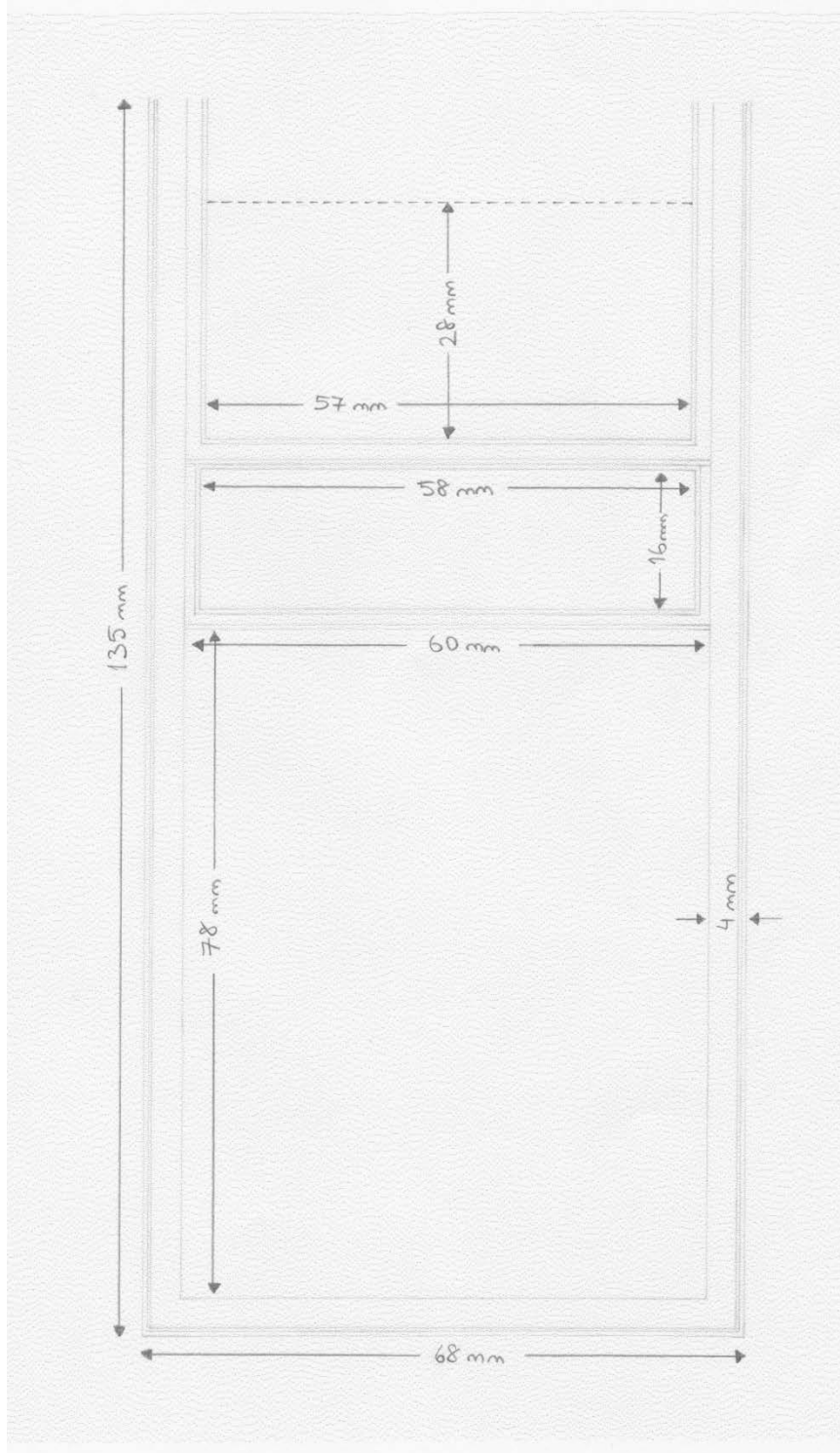

Çizim 39: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0308/ v. 1b)

Çizim 40: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0308/ v. 1b)

Çizim 41: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0308/ v. 1b)

2.2.5.1. EKLER/ 101-0308

Resim 38: Surebaşı Tezhipleri (SSM/ 101-0308/ v. 23b, 46a, 51b)

Resim 39: Ketebe Sayfası, (SSM/ 101-0308/ v. 52a)

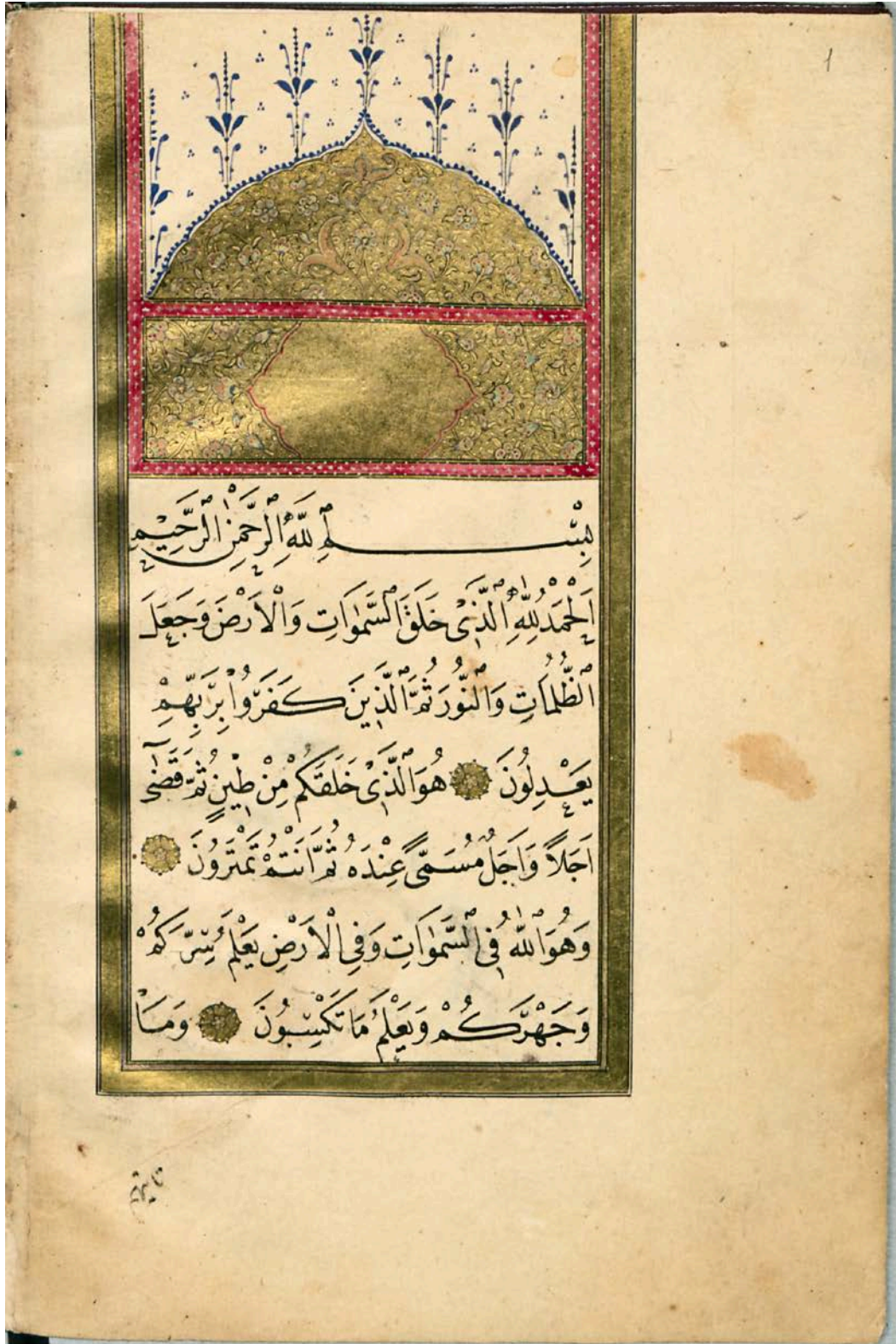
2.2.6. 101-0285 Envanter No'lu En'am-ı Şerif

Kitabın diğerk sayfalarında; hatîme sayfası tezhibine (v.23b) yer verilmiştir. (Bkz. s.119)

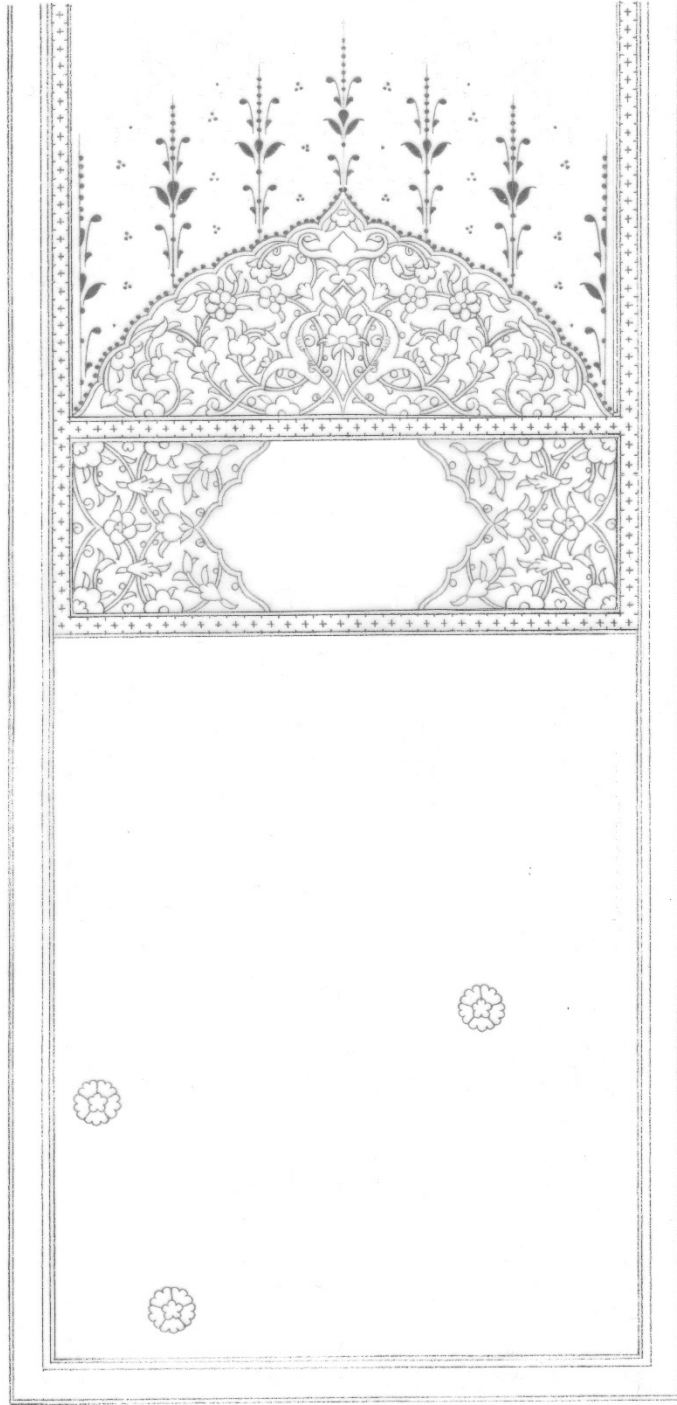
Katalog Numarası	: 10
Sayfa Numarası	: Varak 1b
İstinsah Tarihi	: 1095 H. (1684 M.) / 17.yüzyıl
Boyutlar	: 18,2 x 12,4 cm; 23 yaprak, sayfada 10 satır
Hattat	: Hafız Osman Efendi (ö.1110/1698)
Yazı Cinsi	: Nesih
Bulunduğı Yer	: S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi
Müzeeye Geliş Tarihi	: 2002
Renkler	: Altın, lacivert, kırmızı, beyaz, yeşil
Desendeki Motifler	: Rumî, hatâyî grubu motifler

Kompozisyon Özelliğı : ½ Simetrical desen (üst kısım), ¼ simetrical ulama desen (surebaşı)

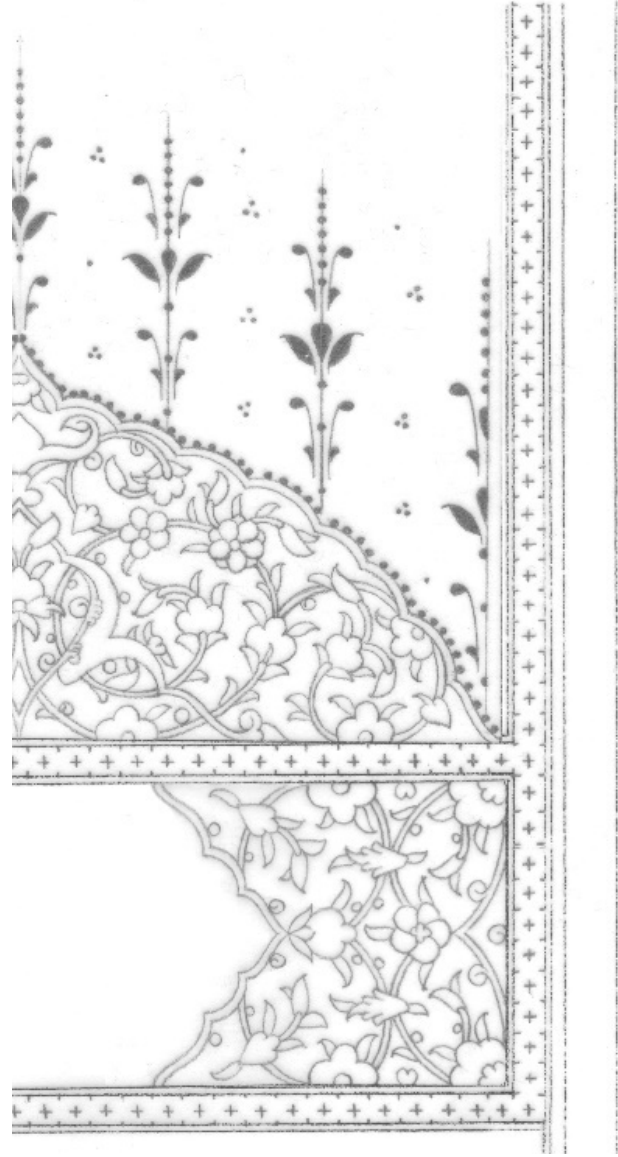
Kubbeli formda tasarlanan ve En'am suresinin yazılı olduğı 73 x 149 mm ölçülü unvan sayfası (v. 1b), zer-ender-zer tekniğinde yapılmıştır. 0,5/1 mm iplikler ile 3 mm altınlı olan toplamda 5 mm'lik dış cetvel içine, 2 mm kalınlığında kırmızı üzerine beyaz renk ile :+ : şeklinde ince arasuları uygulanmıştır. 19 x 60 mm ölçülü surebaşı tezhibinde ¼ simetrical ulama kompozisyon hakimdir. Orta kısımdaki altın zeminli ve iplikli boş paftanın etrafına yapılan hatâyî grubu motiflere kırmızı ve yeşil detaylar girilmiştir. 25 x 60 mm ölçülü üstteki kubbeli alan ½ simetrical olup tepelikli ayırma rumî ve hatâyî grubu motiflerle bezenmiştir. İğne perdahı her iki alanda da uygulanmıştır. Siyah tahrirle kapatılan tezhip, noktalı lacivert renkte kuzu çıkışlı bitkisel ve nokta detaylı tığlarla bitirilmiştir. Ayrıca tığların aralarına üç nokta detayları sıralı vaziyette yapılmıştır. Metin alanında üç adet pençberk motifli duraklar altın zemin üzerine uygulanmıştır.

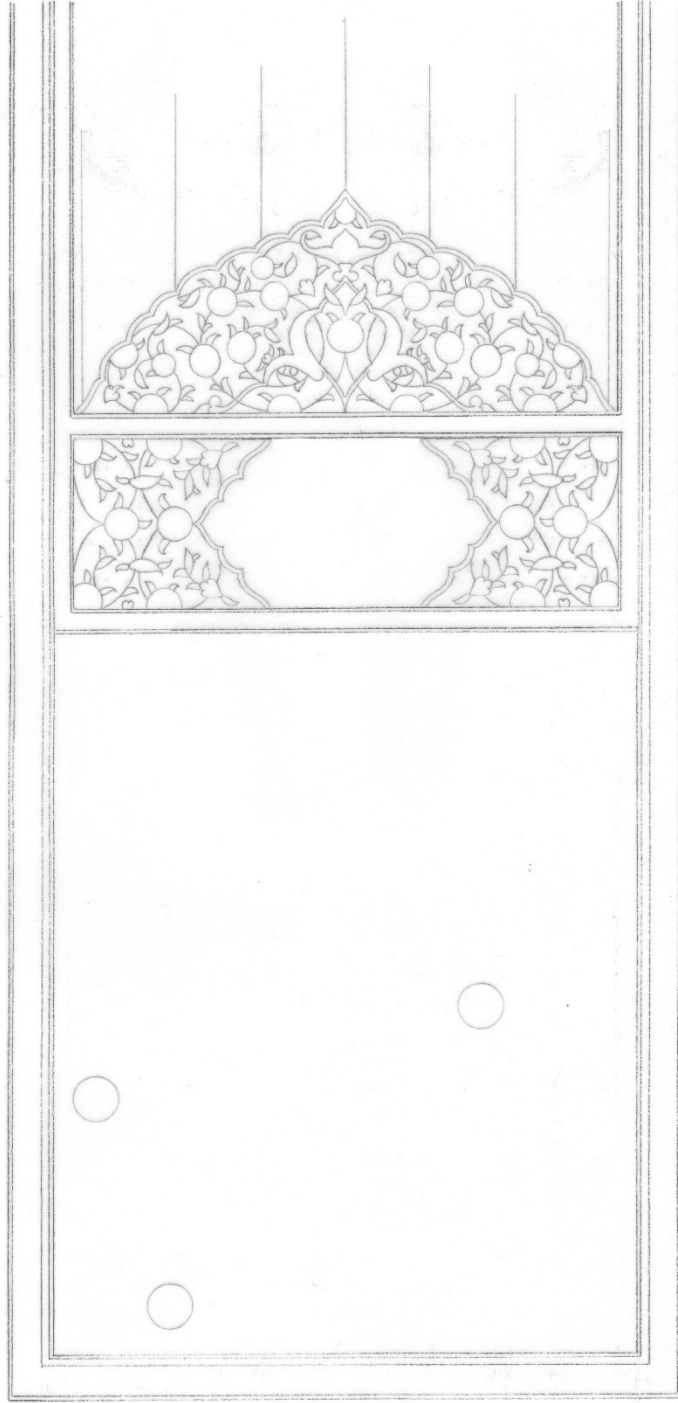
Resim 40: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0285/ v. 1b)

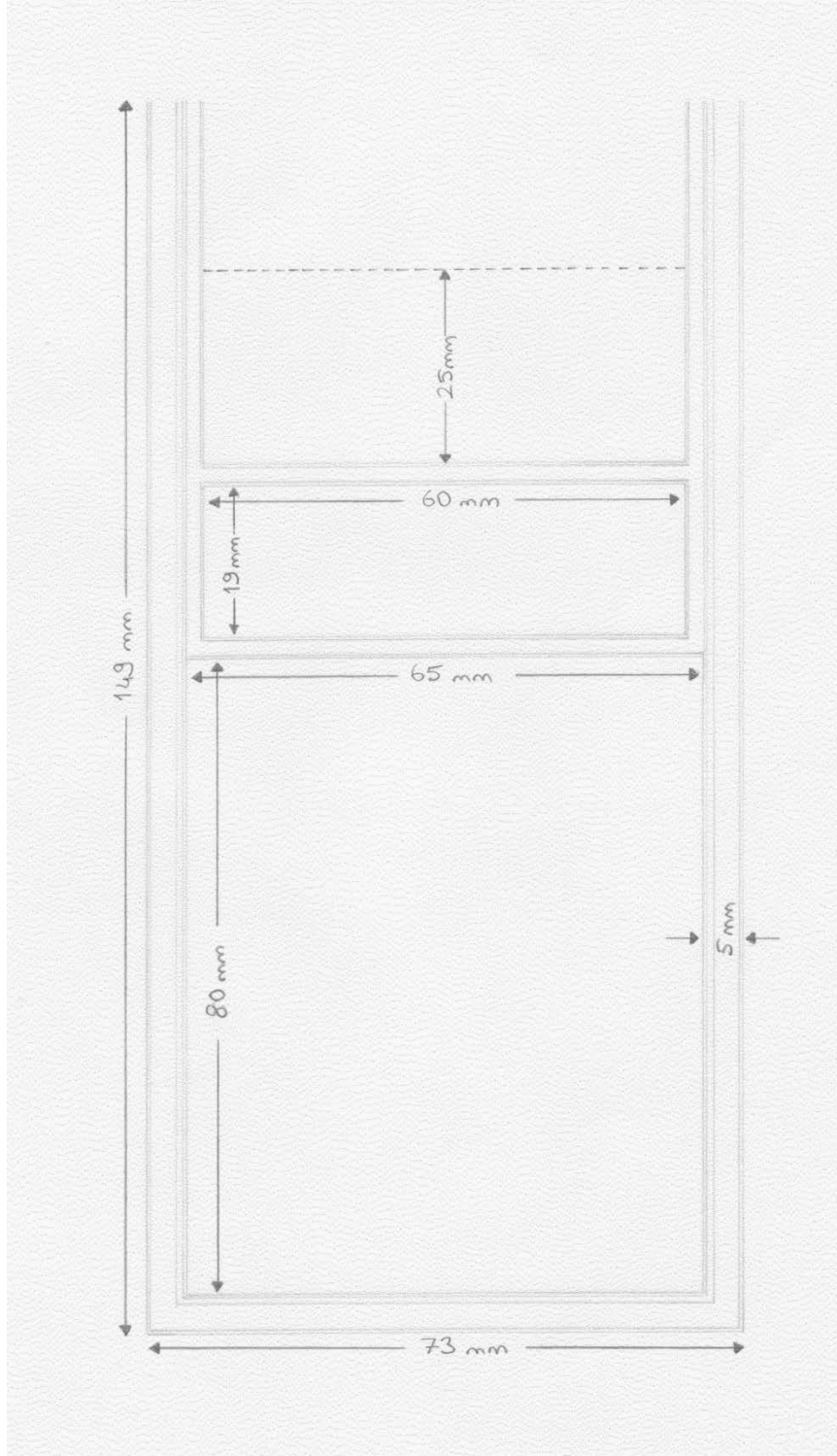
Çizim 42: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0285/ v. 1b)

Çizim 43: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0285/ v. 1b)

Çizim 44: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0285/ v. 1b)

Çizim 45: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0285/ v. 1b)

2.2.6.1. EKLER/ 101-0285

Resim 41: Hâtîme Sayfası, (SSM/ 101-0285/ v. 23b)

2.2.7. 101-0303 Envanter No'lu En'am-ı Şerif

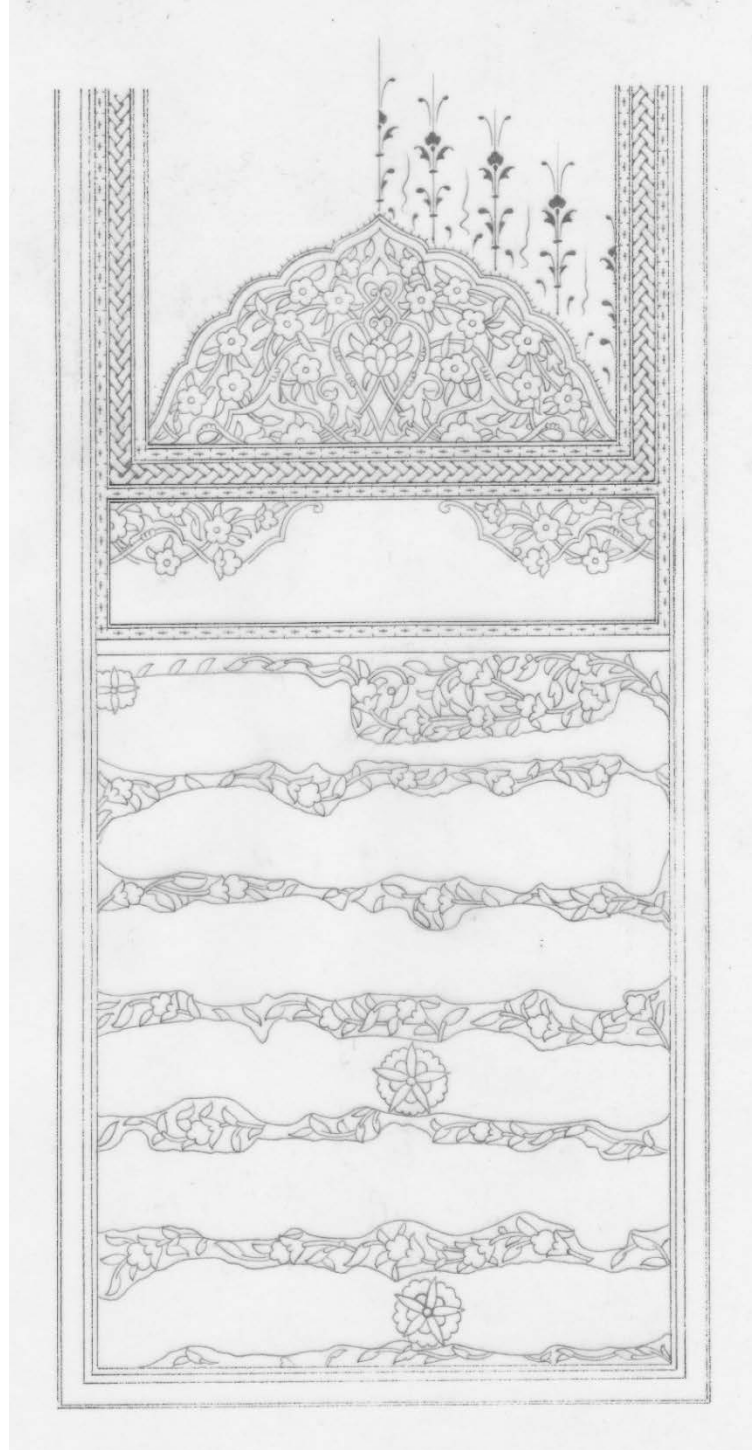
Kitabın diğer sayfalarında; surebaşı tezhiplerine ve sayfa kenarlarında birbirinden farklı halkârî bezemelerine yer verilmiştir. (Bkz. s.126-127)

Katalog Numarası	: 11
Sayfa Numarası	: Varak 1b
İstinsah Tarihi	: 1108 H. (1696-97 M.)
Boyutlar	: 18,7 x 12 cm; 59 yaprak, sayfada 8 satır
Hattat	: Yedikuleli Seyyid Abdullah (ö.1144/1731)
Yazı Cinsi	: Nesih
Bulunduğu Yer	: S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi
Müze Geliş Tarihi	: 2002
Renkler	: Altın, mavi, kırmızı
Desendeki Motifler	: Rumî, hatâyî grubu motifler, halkâr tezyinatı, zencirek
Kompozisyon Özelliği	: ½ Simetrik desen (üst kısım), ¼ simetrik ulama desen (surebaşı)

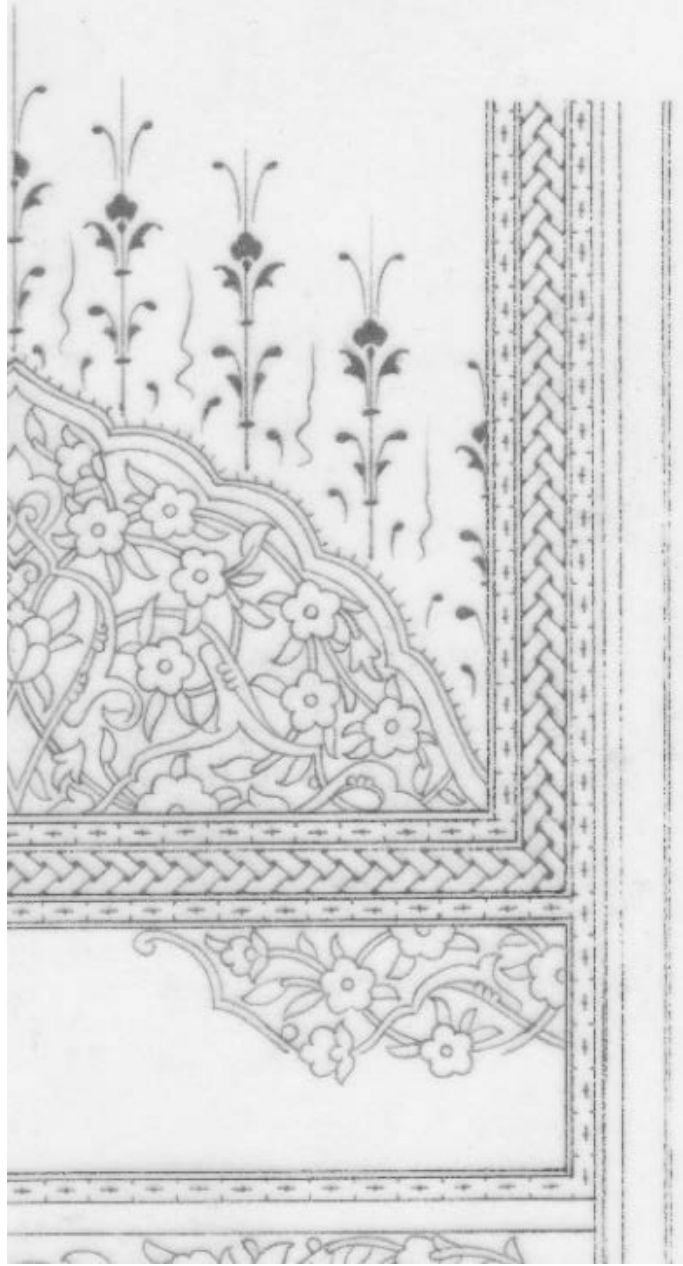
Kubbeli formda tasarlanan ve En'am suresinin yer aldığı sayfa (v. 1b), zer-ender-zer tekniğinde unvan tezhiplidir. Tezhipli alan cetvellerle, mavi ve kırmızı üzerine beyaz renk ile $:+$ şeklinde ince arasuyu ve altın zencirek bordürle çevrelenmektedir. ¼ simetrik surebaşı tezhibinde, hurdelenmiş ayırma rumî ve hatâyî grubundan oluşan bir desen yer alır. Kubbeli formdaki ½ simetrik tezhipli alanda, yine hurdelenmiş ayırma rumîler ve hatâyî grubu motifler yer almıştır. Motifler kırmızı nokta ile rumîler kırmızı renkle gölgeli şekilde bezenmiştir. Kalın ipliğin bittiği noktada soluk mavi kuzu ve bitkisel motifli tığlar yer almaktadır. Cetvel içindeki altın zeminlerde iğne perdahı tekniği uygulanmıştır. Yazı alanında altın zemin üzerine gonca ve yaprak motiflerinden oluşan satır arası tezhibi yapılmıştır. Penç şeklinde 3 adet durak tezhibi yer almaktadır. Yıpranmış sayfa boşluklarında, metnin etrafını ve cilt ortasını çevreleyen dönemin bezeme anlayışına uygun halkâr tezyinatı görülmektedir. Anlaşılmayan halkâr desenine, hataya pay vermemek için sayfa çizimlerinde yer verilmemiştir.

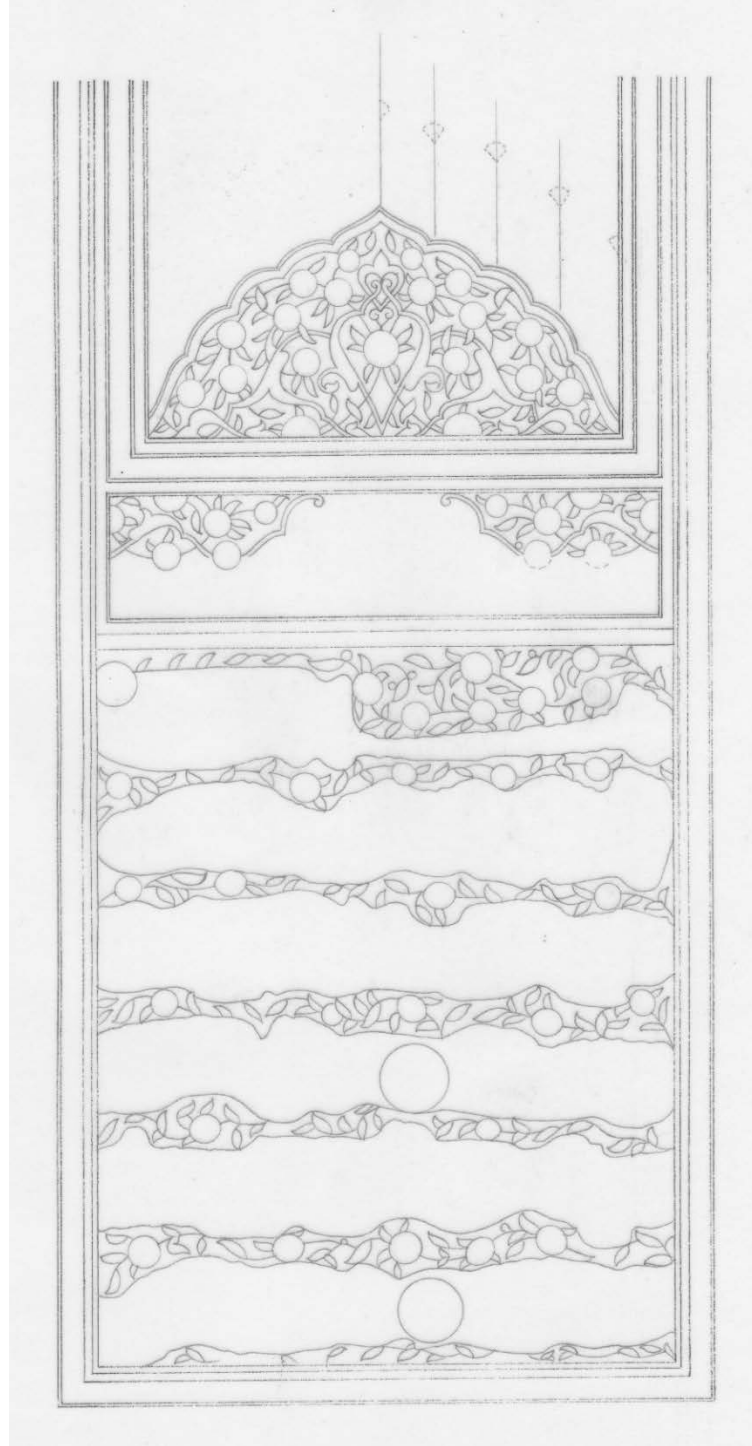
Resim 42: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0303/ v. 1b)

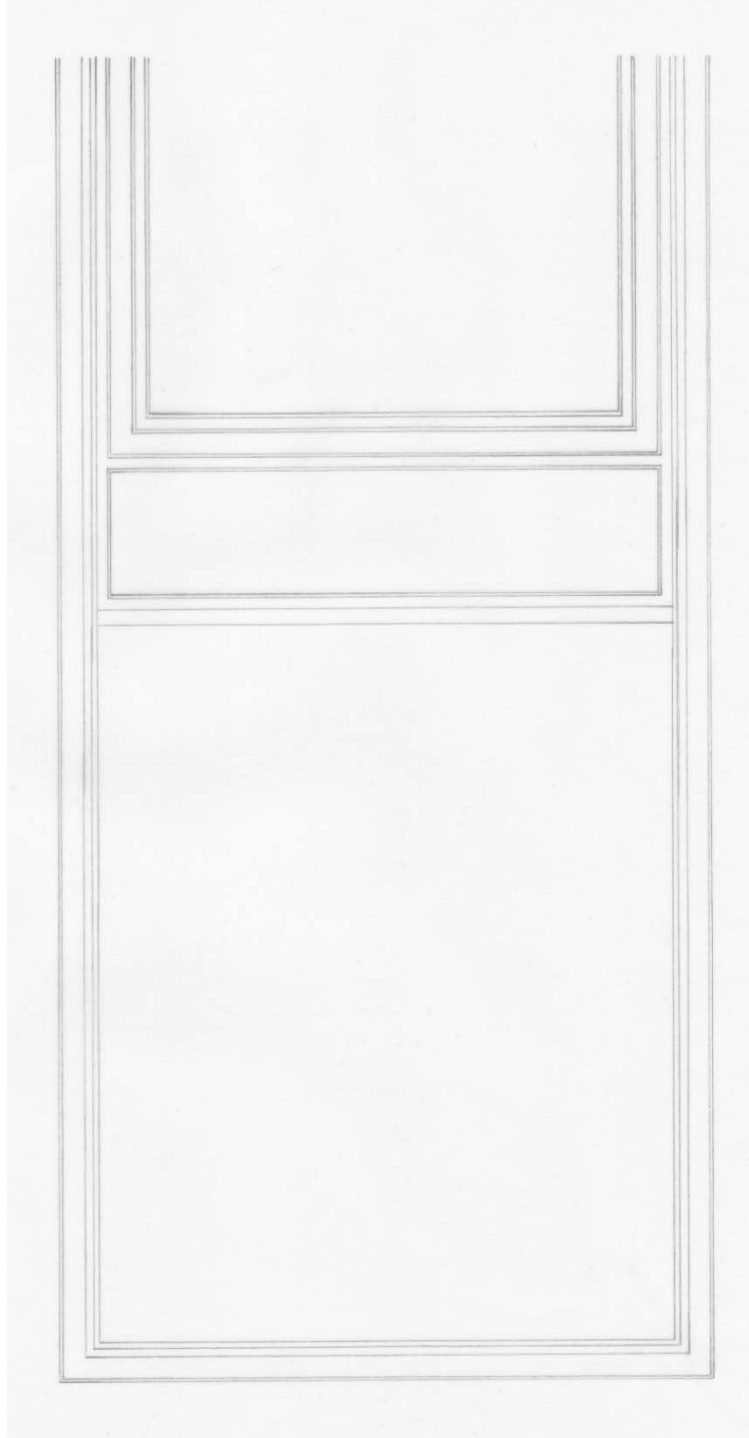
Çizim 46: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0303/ v. 1b)

Çizim 47: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0303/ v. 1b)

Çizim 48: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0303/ v. 1b)

Çizim 49: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0303/ v. 1b)

2.2.7.1. EKLER/ 101-0303

Resim 43: Surebaşı ve Halkârî Teyzinatlı Sayfa, (SSM/ 101-0303/v. 48b)

Resim 44: Surebaşı ve Halkârî Teyzimatlı Sayfa, (SSM/ 101-0303/ v. 58a)

2.2.8. 101-0002 Envanter No'lu En'am-ı Şerif

Kitabın diğer sayfalarında; sayfa gülleri, surebaşı tezhipleri ve metnin yazılı olduğu daire formu etrafına kabaca hatâyî grubu motiflerin dolandığı sekiz adet birbirine benzer tezhipli sayfalar yer almaktadır. (Bkz. s.141-142)

Katalog Numarası : 12

2.2.8.1. Sayfa Numarası: Varak 1b

İstinsah Tarihi : Tarihsiz

Boyutlar : 16,3 x 11,7 cm; 130 yaprak, sayfada 11 satır

Hattat : Bilinmiyor

Yazı Cinsi : Nesih / Rikâ'

Bulunduğu Yer : S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi

Müzeeye Geliş Tarihi : 2002

Renkler : Altın, mavi, kırmızı, beyaz, sarı, pembe, turuncu, küf yeşili

Desendeki Motifler : Rumî, hatâyî grubu motifler

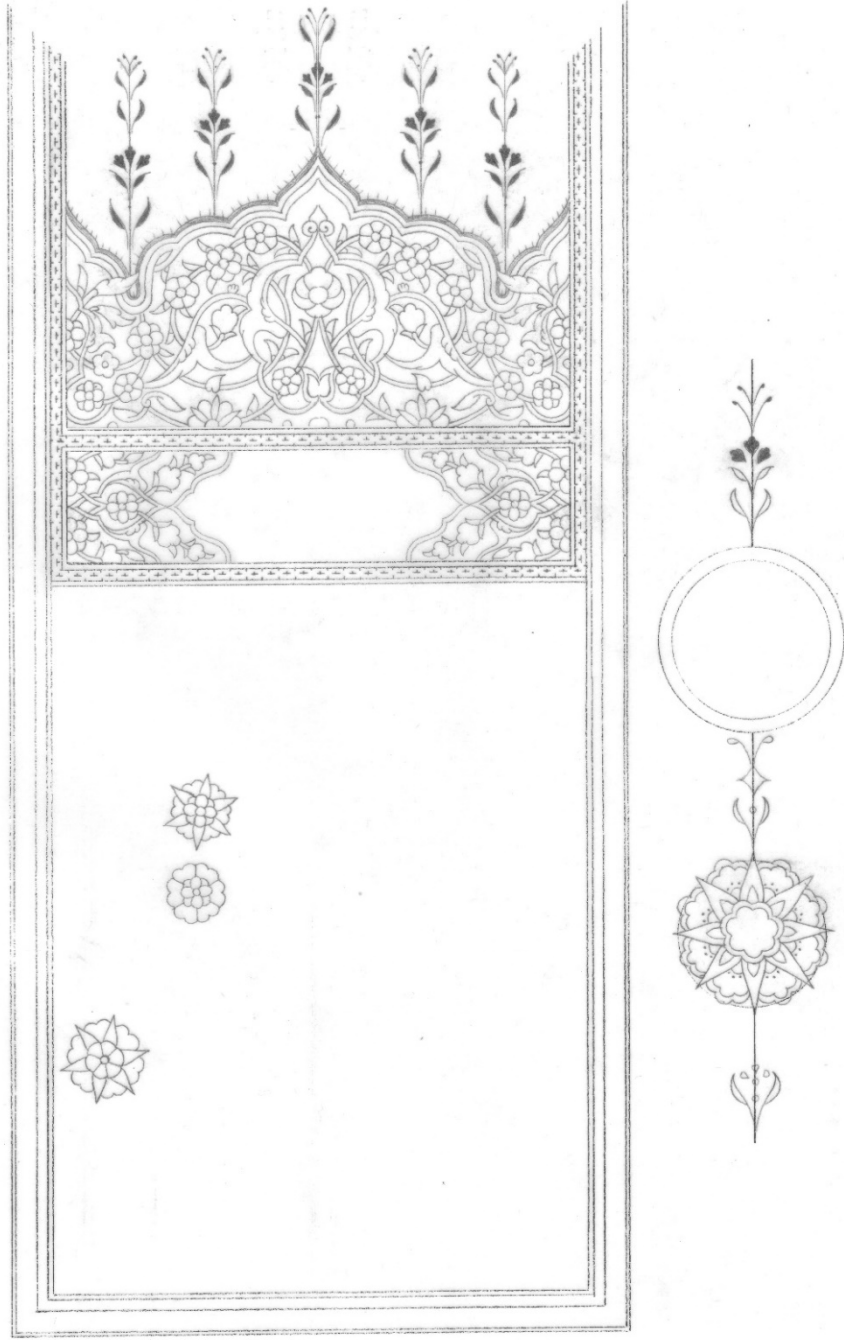
Kompozisyon Özelliği : ½ Simetrik yarı ulama desen (üst kısım), ¼ simetrik desen (surebaşı), ½ simetrik sayfa gülü tezhibi

V.1b'de bulunan, 17.yüzyıl sonu 18.yüzyıl başlarındaki motif ve kompozisyon özelliğine sahip olduğu tahmin edilen ve kubbeli formda tasarlanan 64 x 134 mm ölçülü unvan sayfasında En'am suresinin ilk dört ayetine yer verilmiştir. Surebaşındaki desen ¼ simetrik, üstteki tezhipli alandaki desen ½ simetrik yarı ulama ve kubbeli formdadır. 2 mm altın ve 0,5 mm ipliklerle birlikte toplamda 4 mm dış cetvel içine, 1,5 mm'lik kırmızı üzerine beyaz renk ile :+ : şeklinde ince arasuyu yapılmıştır. Tezhipli alanın zemininde altın ve soluk mavi hakimdir. Rumî, surebaşı ve üstteki tezhipli alanda kapalı formlarda kullanılarak farklı renklerle pafta hissi vermiştir. 11 x 51 mm ölçülü ve altın üzerine beyaz üstübeçe "Suret'ül-mekkê" ibaresinin yazılı olduğu surebaşındaki bezemede, yazı alanının her iki tarafındaki beyaz iplik, deseni yazıdan ayırmıştır. Motiflerde rumîler altın, hatâyî grubu motifler ise beyaz, sarı, pembe tonlarında kırmızı detaylar ile renklendirilmiştir. Üstteki 28 x 51 mm ölçülü tezhipli alanda, yarım penç motifinden çıkış yapılarak iri dallar

üzerinde yer alan desen simetri ekseninde hatâyî motifi ile bağlanmış, goncagül motifi ve turuncu, beyaz, altın tonlarında yapraklar ile bitirilmiştir. Sayfada altın üzerine penç görünümlü 6 katmerli ve 6 yaprak dilimli üç adet durak yapılmıştır. Durakların meşimleri 6 ve 8 katmerli dilimlerden oluşmuş, beyaz, kırmızı ve küf yeşili beneklerle renklendirilmiştir. Sayfanın sağ kısmında yer alan 82 mm ölçülü ve ½ simetrikli hizib gülü, aşağıdan yukarıya doğru; penç görünümlü 8 katmer ve 8 yaprak diliminden oluşmuş, merkezinde zeminin altın ve turuncu ipliğin çerçevelediği alan boş bırakılmış, katmer kısımları pembe üzerine kırmızı beneklerle işlenmiştir. Bu motifin üzerinde yer alan, altın daire etrafına çift tahrirli daire formu içerisinde ibareye yer verilmiştir. Tezhipli alandaki tığlar ile sayfa gülü tığı, zemindeki gibi soluk mavi renkte bitkisel olarak işlenmiştir.

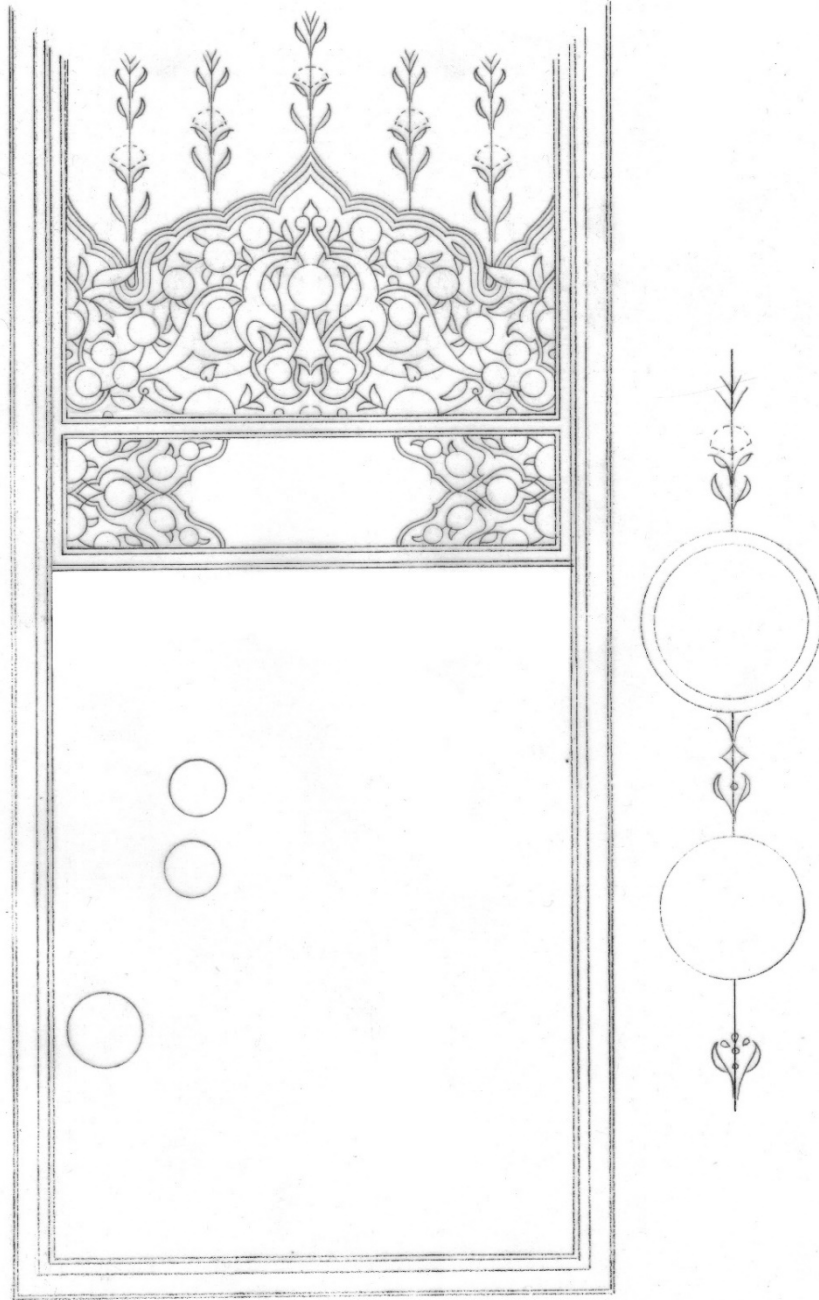
Resim 45: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0002/ v. 1b)

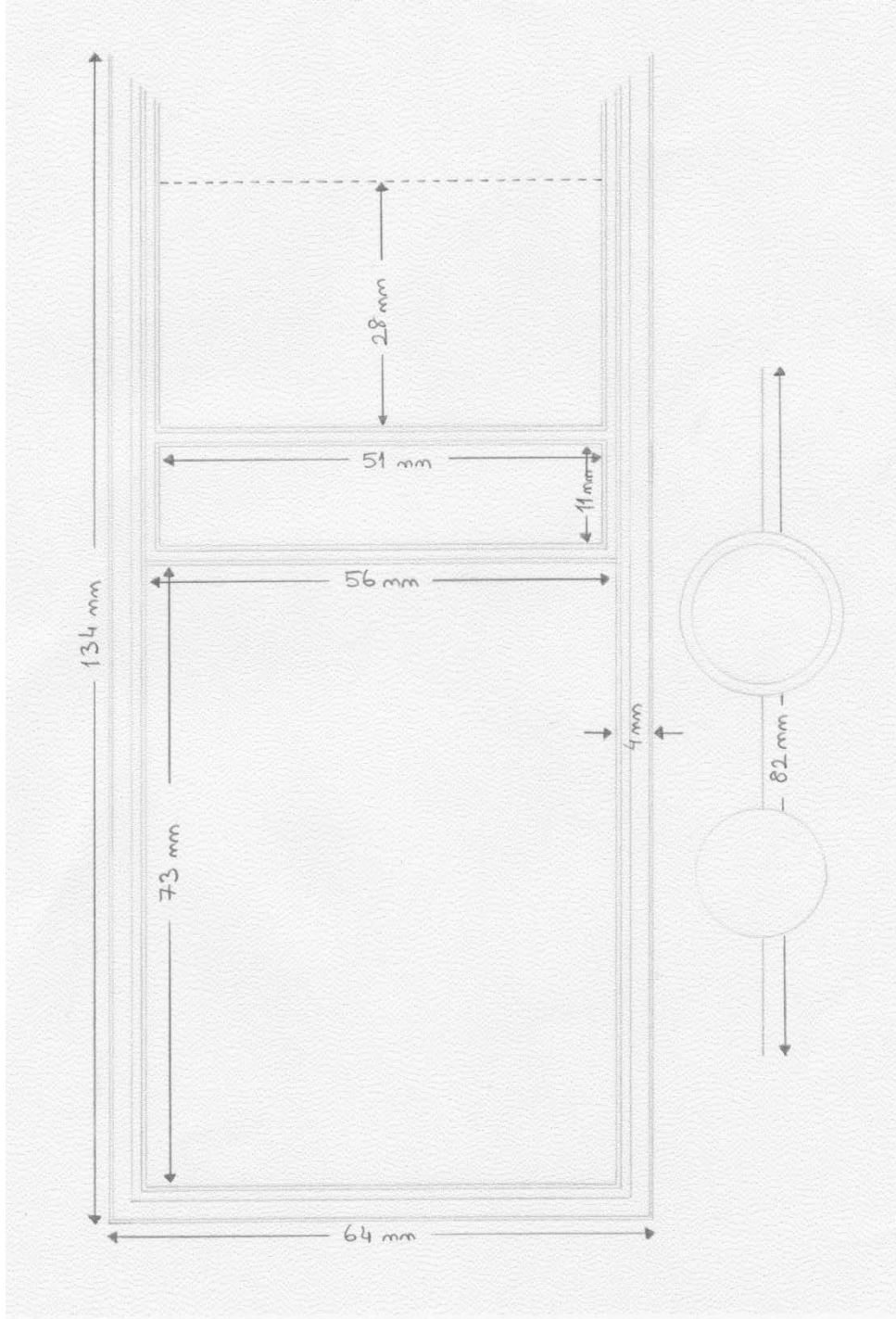
Çizim 50: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0002/ v. 1b)

Çizim 51: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0002/ v. 1b)

Çizim 52: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0002/ v. 1b)

Çizim 53: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0002/ v. 1b)

2.2.8.2. Sayfa Numarası: Varak 53b

İstinsah Tarihi : Tarihsiz

Boyutlar : 16,3 x 11,7 cm; 130 yaprak, sayfada 11 satır

Hattat : Bilinmiyor

Yazı Cinsi : Nesih / Rikâ'

Bulunduğu Yer : S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi

Müze Geliş Tarihi : 2002

Renkler : Altın, mavi, kırmızı, beyaz, sarı, pembe, turuncu, küf yeşili

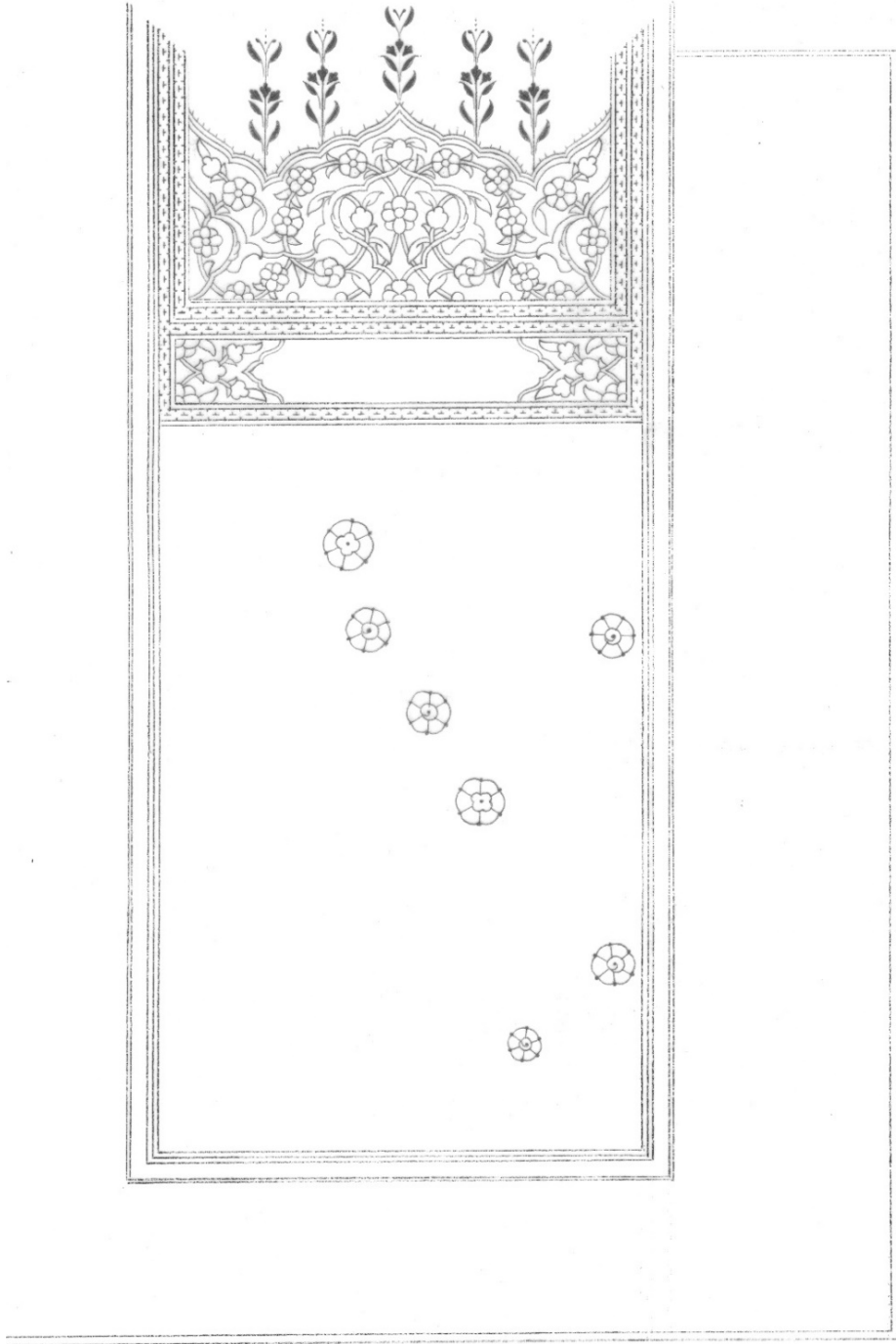
Desendeki Motifler : Rumî, hatâyî grubu motifler

Kompozisyon Özelliği : ½ Simetrik yarı ulama desen (üst kısım), ¼ simetrik desen (surebaşı)

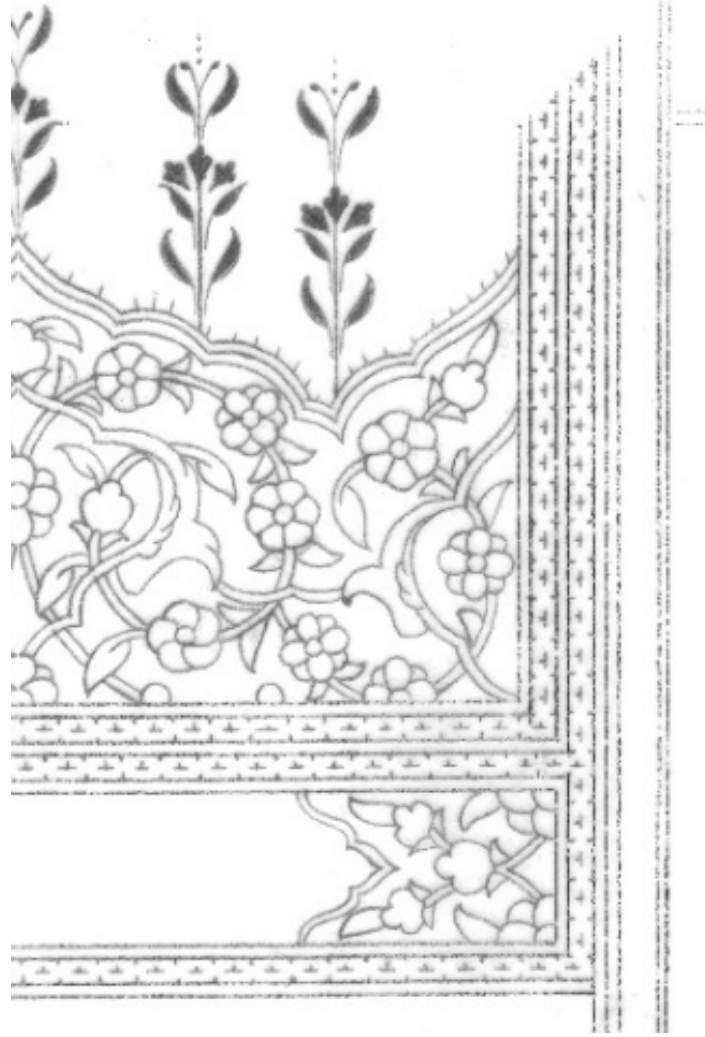
V.53b'de, ikilil formda tasarlanan ve Fâtiha suresiyle başlayarak devamında cumartesi günü okunacak duaların yer aldığı 63 x 130 mm ölçülü unvan sayfasında, 0,7 x 50 mm ölçülü ve ¼ simetrik surebaşına, beyaz üstübeçle ‘‘hazâ duâ yekraû yevmü sebt’’ ibaresi yazılmıştır. Üstteki ½ simetrik yarı ulama ve 21 x 45 mm ölçülü tezhipli alanda ve surebaşında zer-ender-zer tekniğinde yapılan hatâyî grubu motifler tekrarlanmıştır. 0,5/1 mm iplikler ile 2 mm altınlı toplamda 4 mm'lik dış cetvel içine, 1,5 mm kalınlığındaki parlak kırmızı ve açık mavi üzerine beyaz renk ile :+: şeklinde ince arasuları yapılmıştır. Hatâyî grubu motiflere beyaz ve kırmızı renklerle detay verilmiştir. Altın ayırma rumî, altın zeminli desen içerisinde oldukça kaba ve ayırt edilemez vaziyettedir. Dendanlı altın ipliklerle kapatılan tezhip, kaybolmaya başlamış lacivert renkte bitkisel motifli tıglarla bitirilmiştir. Sayfada yedi adet durak bulunmakta ve bunlar helezoni meşime etrafına beş ve altı katmerli penç duraklardan oluşmaktadır. Sayfa kenarında 24 mm genişliğindeki haşiyeye boşluğu, ince altın iplik ile kapatılmış ve bu alan içerisine muhtelif açıklamalar iliştilmiştir.

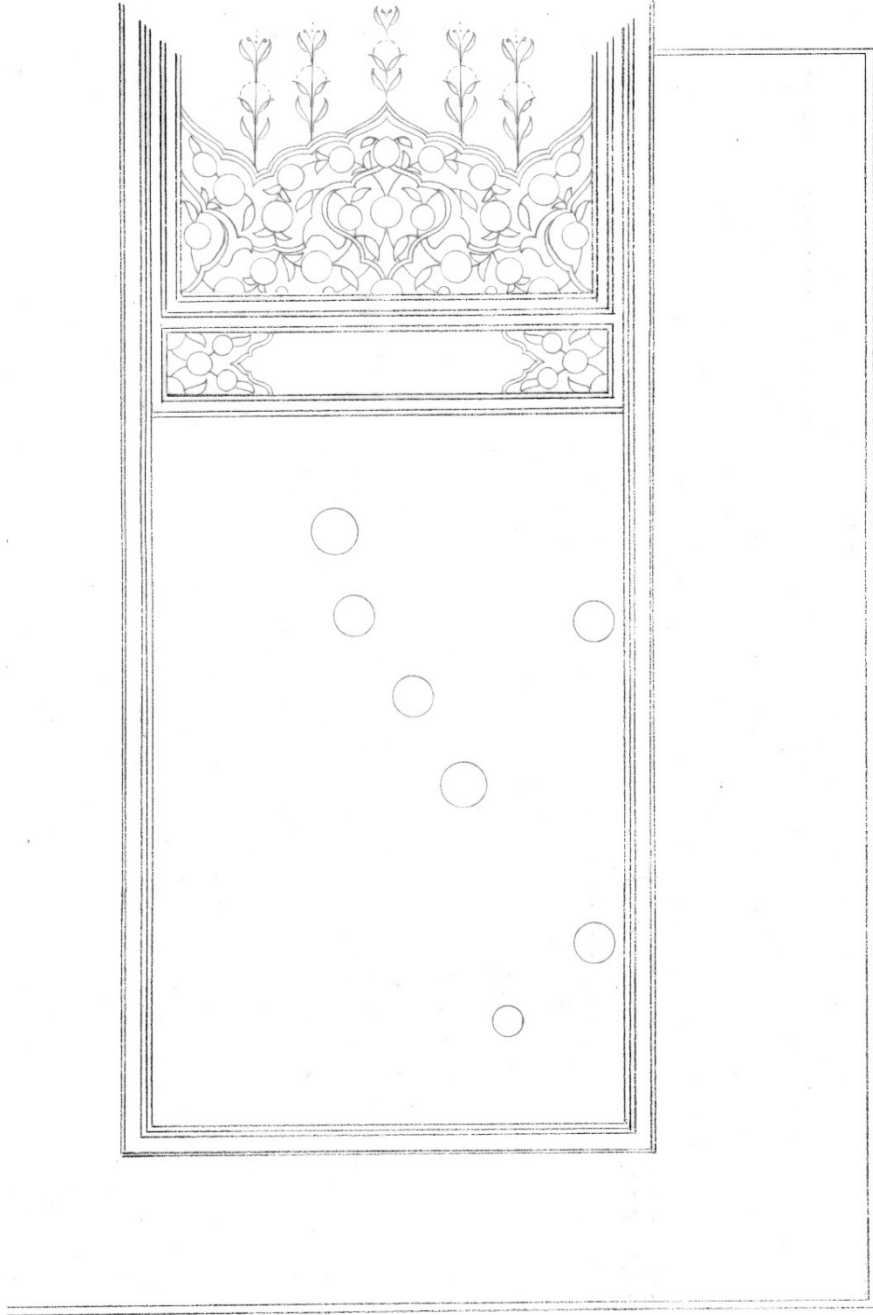
Resim 46: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0002/ v. 53b)

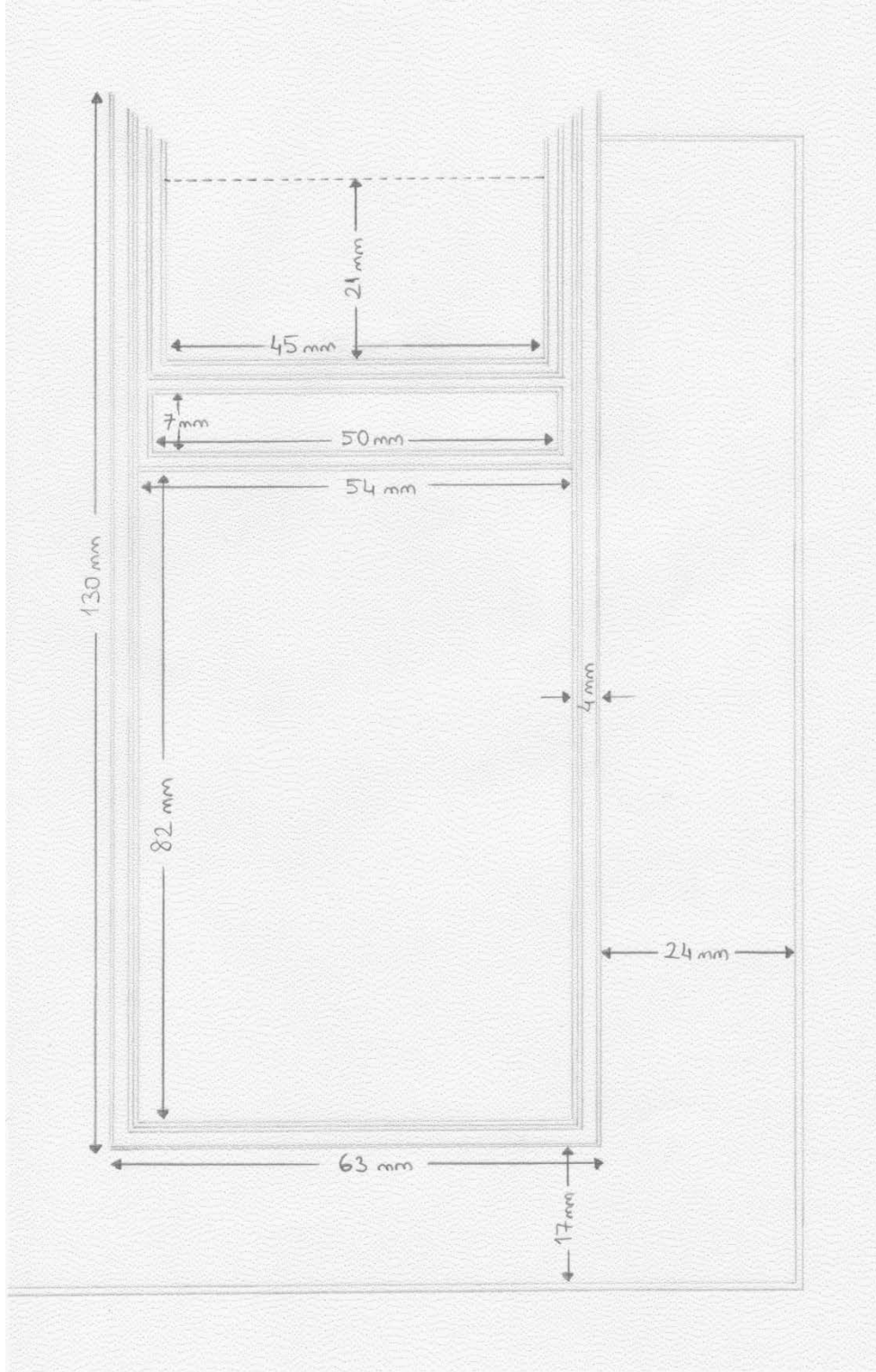
Çizim 54: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0002/ v. 53b)

Çizim 55: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0002/ v. 53b)

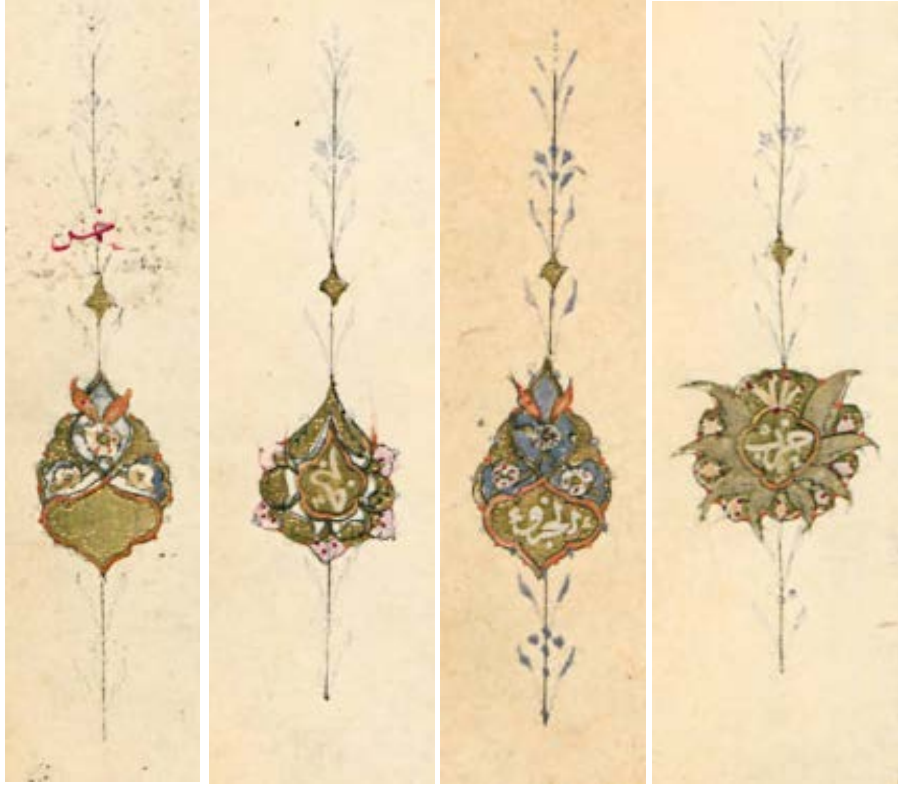

Çizim 56: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0002/ v. 53b)

Çizim 57: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0002/ v. 53b)

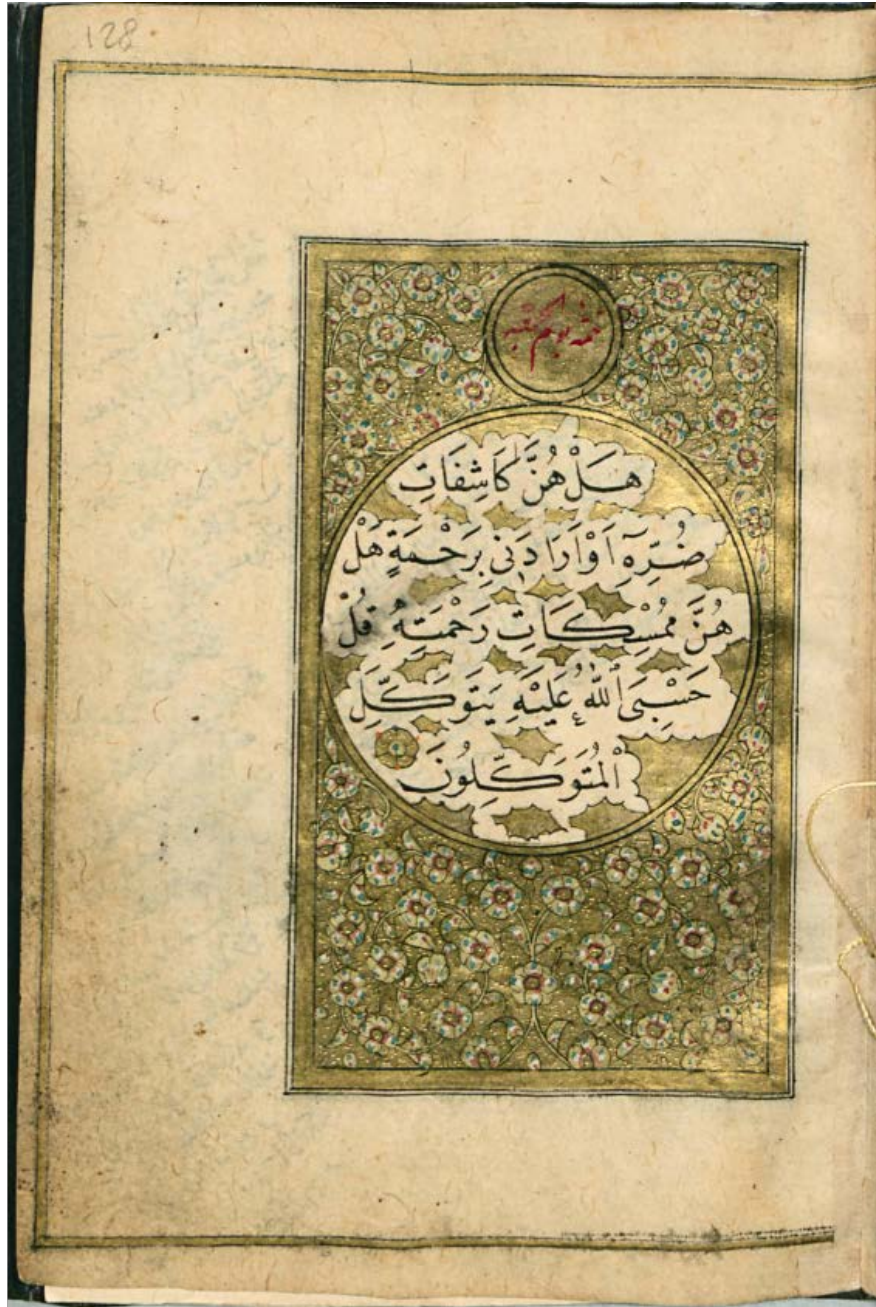
2.2.8.3. EKLER/ 101-0002

Resim 47: Sayfa Gülleri (SSM/ 101-0002/ v. 2a, 11a, 16a, 20a)

Resim 48: Surebaşı Tezhipleri (SSM/ 101-0002/ v. 24b, 33a, 93b)

Resim 49: Tezhipli Son Sayfa, (SSM/ 101-0002/ v. 128a)

2.3. 18.yy'a Ait SSM'den Seçilmiş El Yazması En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfası Analizi

2.3.1. 101-0407 Envanter No'lu En'am-ı Şerif

Kitabın diğer sayfalarında; serlevha, tezhipli surebaşı, suresonu ve dua başlıkları, Sultan I. Mahmud'a ait tuğra, Esmâ-i Hüsnâ, Esmâ-i Nebî, Hz. Muhammed ve halifelerin şekilli hilyeleri, sayfa kenarında halkârî bezemeleri, hâtîme ve ketebe sayfaları yer almaktadır. Kitabın ketebe kaydında, İmamzade unvanıyla bilinen "es-Seyyid el-Hac Muhammed tarafından Hicri 1248 senesinde yazıldı" sözlerine yer verilmiştir. (Bkz. s.150-156)

Katalog Numarası	: 13
Sayfa Numarası	: Varak 73b
İstinsah Tarihi	: 1148 H. (1735-36 M.)
Boyutlar	: 17,7 x 11,4 cm; 109 yaprak, sayfada 9 satır
Hattat	: Eğrikapılı Mehmed Rasim (d.1099/1688-ö.1169/1756)
Yazı Cinsi	: Nesih / Rikâ' / Sülüs
Bulunduğu Yer	: S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi
Müze Geliş Tarihi	: 2002
Renkler	: Altın, lacivert, siyah, fuşya pembe, beyaz, sarı, mavi, yeşil, turuncu
Desendeki Motifler	: Rumî, hatayî grubu motifler

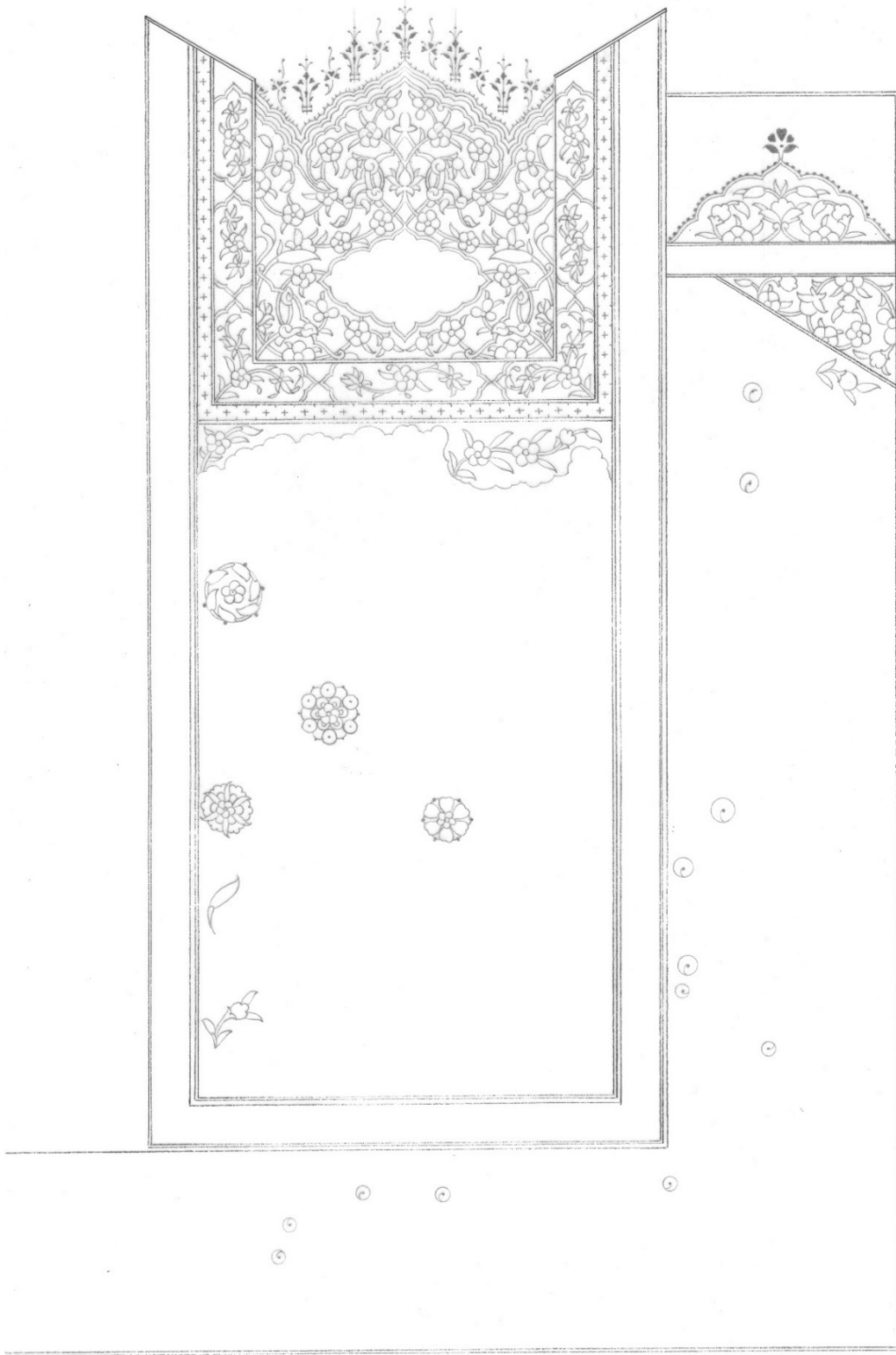
Kompozisyon Özelliği : ½ Simetrili yarı ulama desen

Kitap, En'am suresinin yazılı olduğu serlevha tezhibiyle (v.1b-2a) başlamaktadır. Kubbeli formda tasarlanan v.73b'deki unvan sayfası, Evrad-ı Muhammed Bahaî metinlerini kapsamaktadır. Genişçe altın ara pervaz ve ipliklerin çevrelediği dış cetvel içine, beyaz üzerine kırmızı renk ile +: şeklinde ince arasuyu ve altın zeminde kitabe içine hatâyî grubu motifli cetvel yapılmıştır. ½ simetrili yarı ulama desenin ortasındaki alanda, turuncu iplikli altın zemine üstübeçle "Evrad-ı Muhammed" ibareli hat yazılmıştır. Bu alanın üzerinde tepelik görünümünde çıkış yapan sarılma rumî yer almıştır. Rumilerin ayırdığı altın ve lacivert zeminlerin üzerindeki motifler oldukça titiz bir işçilikle yapılmıştır. Turuncu, siyah ve altın ipliklerin sınırlandırdığı tezhipli alanın tığları lacivert kuzudan çıkış yaparak çok özenilmeden yapılmış

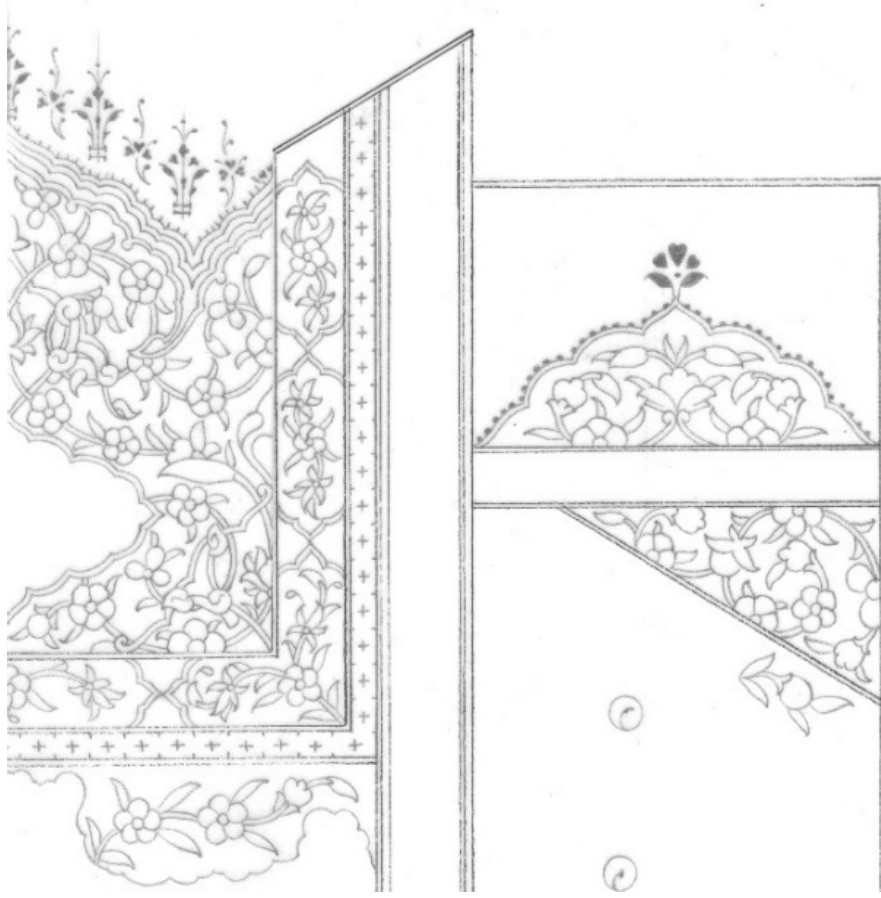
kırmızı ve lacivert bitkisel motiflerle bitirilmiştir. Yazı alanında ise bismelenin üzerine beyne's-sütur yapılmış, sadberk (birbirine sarılan yapraklar) ve şeşberk (altı dilimli) duraklarla birlikte yaprak ve gonca motifine yer verilmiştir. Sayfa kenarında yazılı alanı ince bir altın iplik ile çevreleyen cetvelin başlığına, zer-ender-zer tekniğinde hatâyî grubu motif bezemeleri yapılmıştır. Bu alanın altına dikdörtgen şekilde yazı yazılmış, bununda altına üçgen formda yapılan lacivert zeminli klasik tezhip ile yazıya meyil verilmiştir. Yazı alanında da helezoni küçük nokta duraklar ve bitkisel motif yer almıştır.

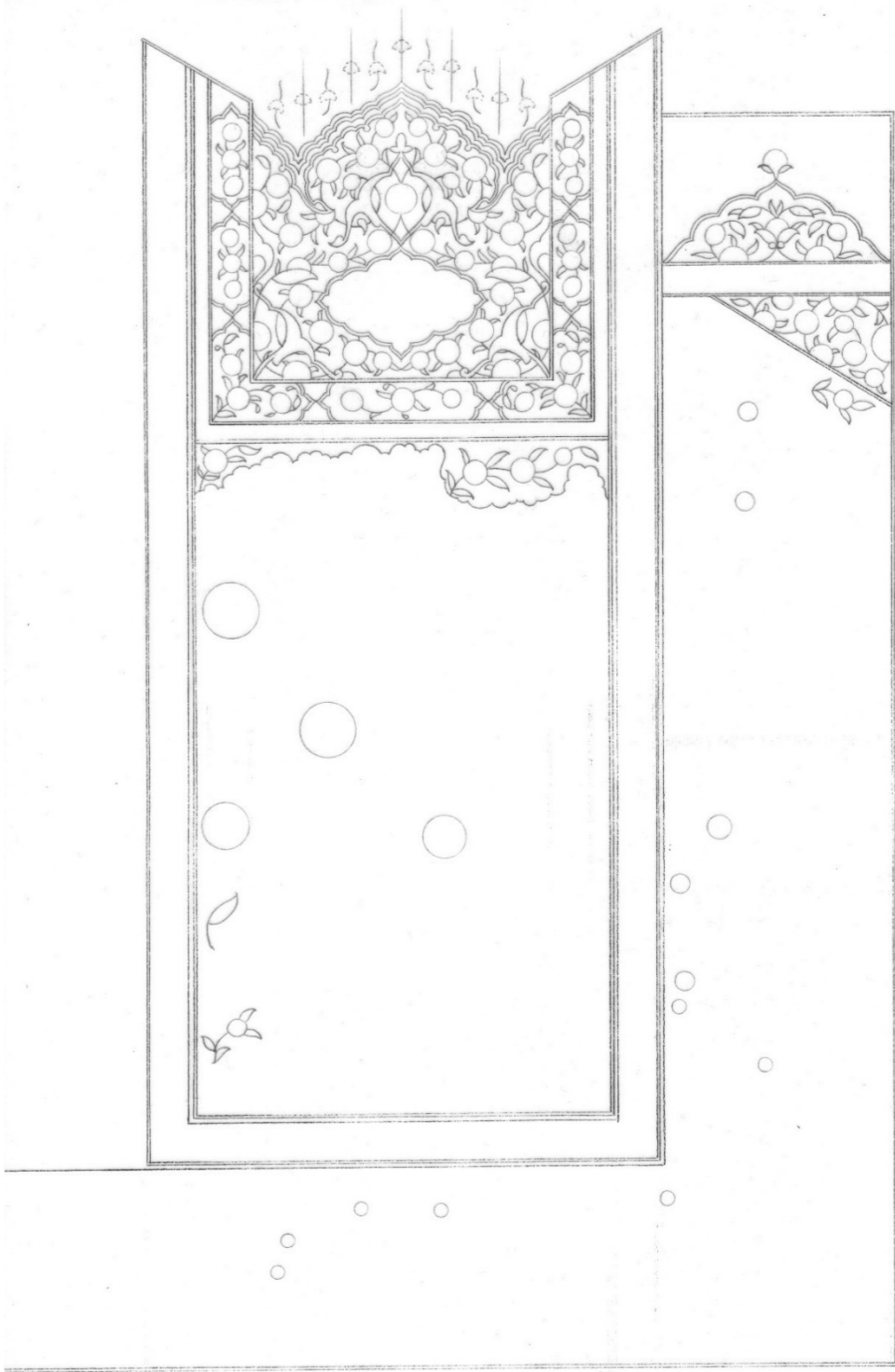
Resim 50: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0407/ v. 73b)

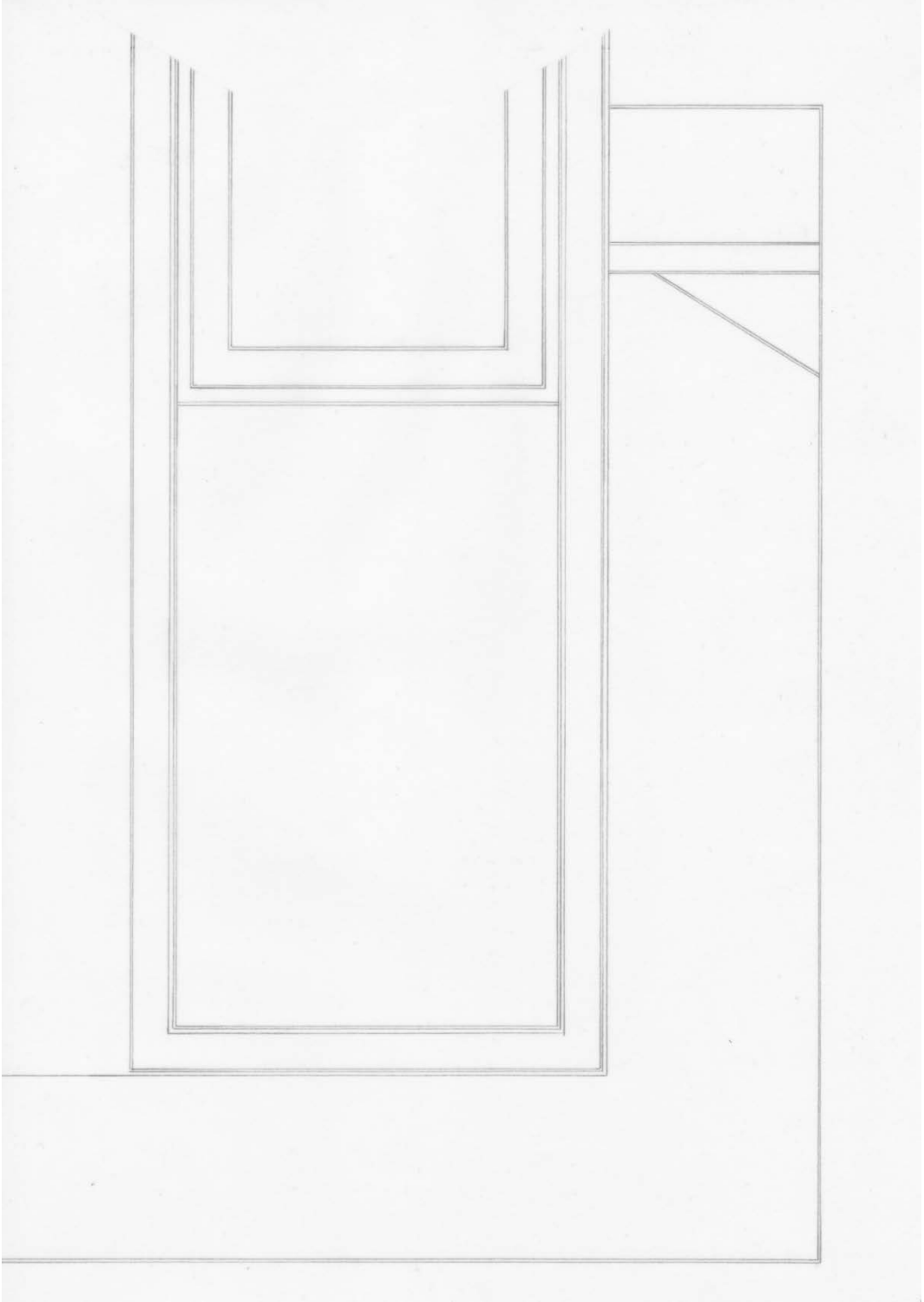
Çizim 58: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0407/ v. 73b)

Çizim 59: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0407/ v. 73b)

Çizim 60: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0407/ v. 73b)

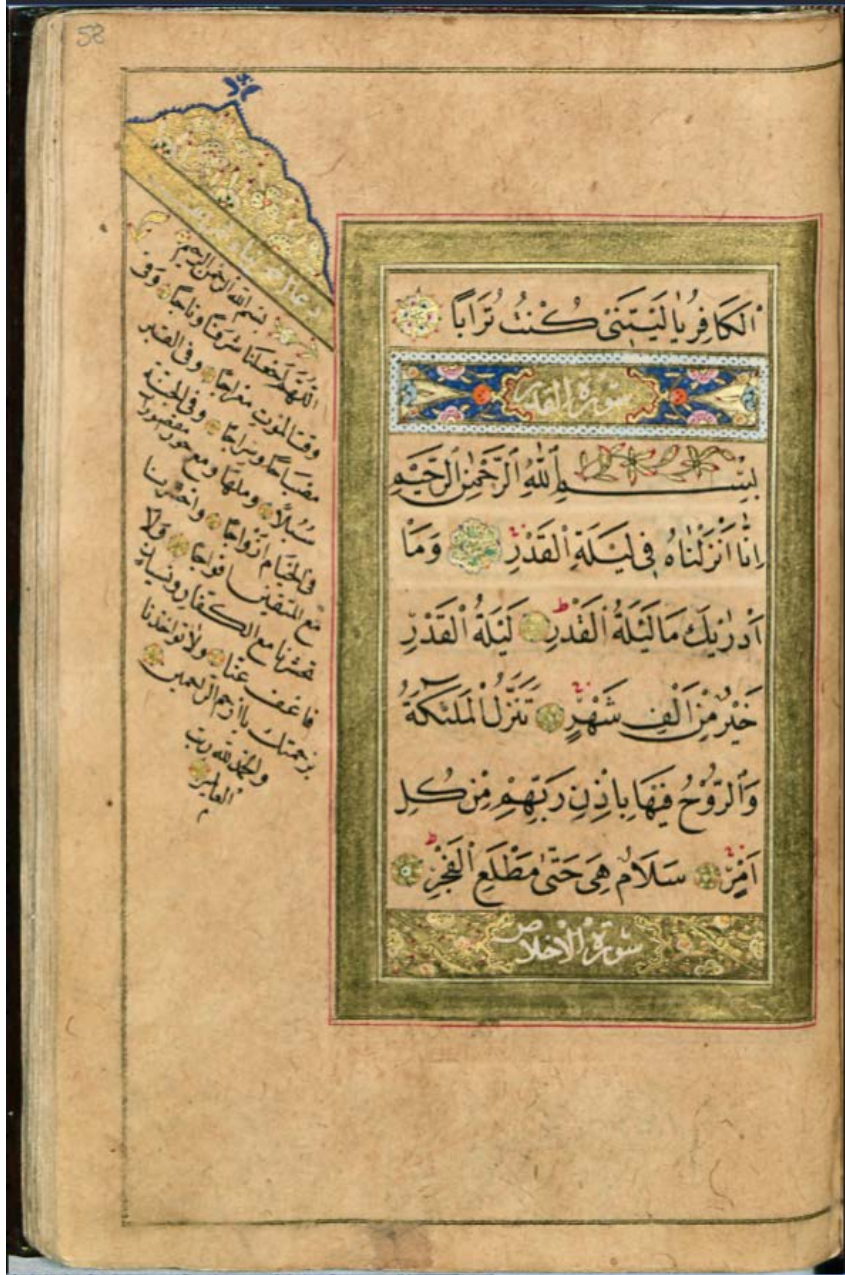
Çizim 61: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0407/ v. 73b)

2.3.1.1. Ekler/ 101-0407

Resim 51: En' am Sureli Serlevha Sayfası (SSM/ 101-0407/ v. 1b-2a)

Resim 52: Surebaşı ve Sonu, Haşiyesi Tezhipli Sayfa (SSM/ 101-0407/ v. 58a)

Resim 53: Sultan I. Mahmud'un Tuğrası (SSM/ 101-0407/ v. 67a)

Resim 54: Hz. Osman ve Hz. Ali'nin Hilyesi (SSM/ 101-0407/ v. 70b-71a)

Resim 55: Haşiyesi Tezhipli Sayfa (SSM/ 101-0407/ v. 97b)

Resim 57: Ketebe Sayfası (SSM/ 101-0407/ v. 109a)

2.3.2. 101-0189 Envanter No'lu En'am-ı Şerif

Kitabın diğer sayfalarında; surebaşı tezhipleri, Esmâ-i Hüsnâ, Esmâ-i Nebî, hâtime ve ketebe sayfaları yer almaktadır. (Bkz. s.165)

Katalog Numarası	: 14
Sayfa Numarası	: Varak 1b
İstinsah Tarihi	: 1169 H. (1756 M.) / 18. yüzyıl
Boyutlar	: 16,3 x 11,2 cm; 60 yaprak, sayfada 13 satır
Hattat	: Taşmektepli Mustafa Rakım (ö.1826)
Yazı Cinsi	: Nesih / Rikâ'
Bulunduğu Yer	: S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi
Müzeye Geliş Tarihi	: -
Renkler	: Altın, lacivert, siyah, kırmızı, pembe, beyaz, mavi, turuncu
Desendeki Motifler	: Rumî, hatâyî grubu motifler, halkâr tezyinatı, zencirek

Kompozisyon Özelliği : ½ Simetriden yarı ulama desen (üst kısım), ¼ simetriden ulama desen (surebaşı)

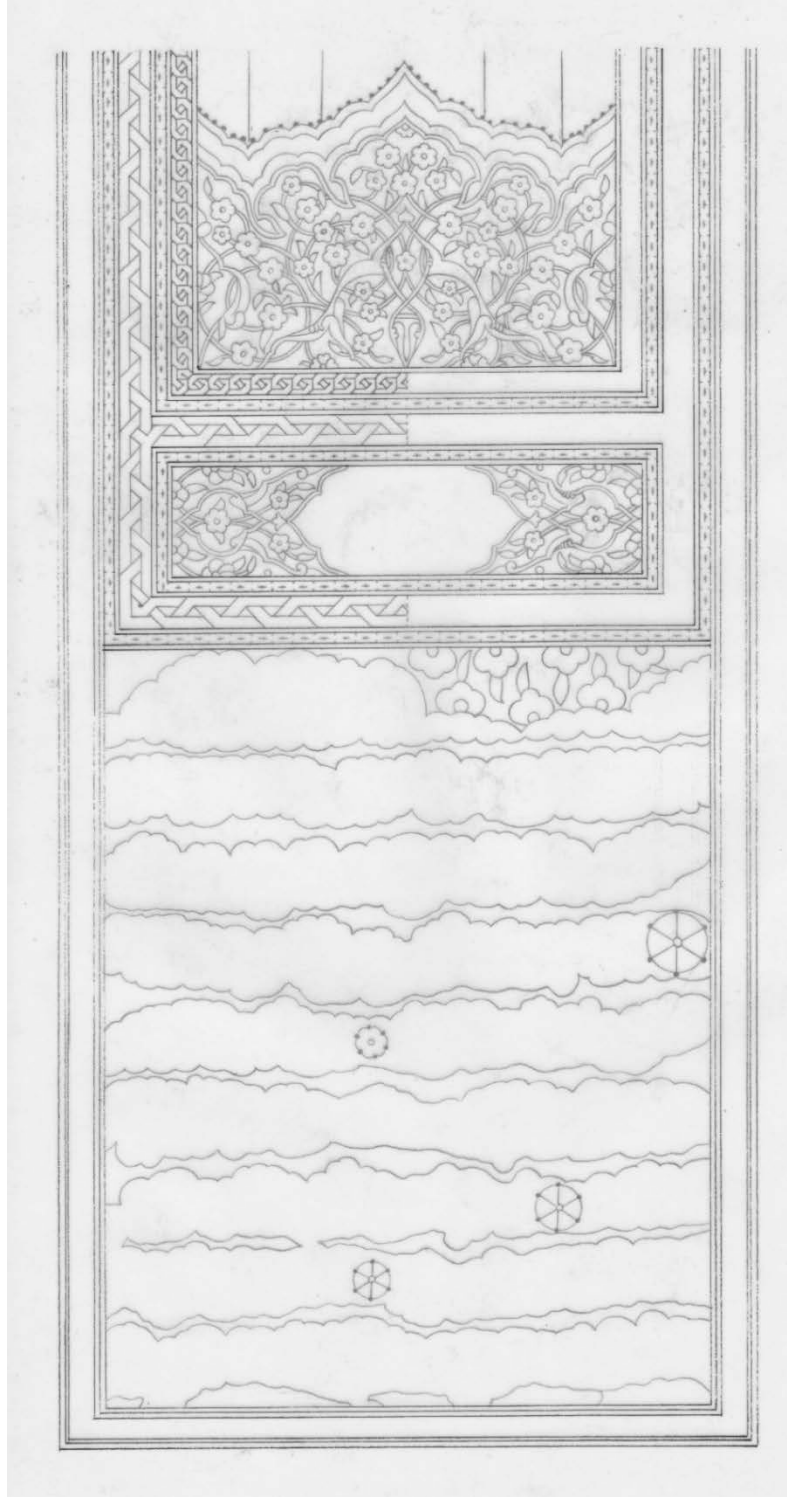
Kubbeli formda tasarlanan ve En'am suresinin yer aldığı 75 x 144 mm ölçülü unvan sayfası (v. 1b), zemini boyalı klasik tezhip tekniğinde yapılmıştır. 0,5/1 mm'lik ipliklerle birlikte 2,5 mm altınlı toplamda 5 mm'lik dış cetvel içine, 1,5 mm altın üzerine kırmızı renk += şeklinde ince arasularıyla birlikte 3 mm'lik iki farklı geometrik geçmeli zencirek yapılmıştır. 12 x 51 mm ölçülü ve ¼ simetriden ulama desenli, altın üzerine beyaz üstübeçle "suretül en'am" ibaresinin yazılı olduğu surebaşı tezhibinde, ayırma rumî ve hatâyî grubu motifler kullanılmıştır. Ortadaki altın zeminli pafta dendanlı iplikle lacivert zeminden ayrılmıştır. Üstteki 28 x 43 mm ölçülü ve ½ simetriden yarı ulama bitiş tezhibinde, rumî iplikler lacivert zeminli paftalar oluşturmuştur. Kaba hatâyî grubu motiflerin oluşturduğu desende, motiflerin altınlı taç yaprakları üzerine iğne perdahı yapılmıştır. Desen dendanlı siyah ve beyaz ipliklerin üzerinde kalınca altın iplikle bitmektedir. Lacivert kuzu üzerinde yükselen tığlar sayfa bitiminde olduğu için anlaşılmamaktadır. Muhtemelen yazma restorasyon geçirmiş olabilir. Yazı alanına altın ile beyne's-sütur ve dört adet durak

tezhibi yapılmıştır. Sayfanın üç tarafına, dikey olarak 23 mm ve yatay olarak 17 mm genişliğinde etrafı kabaca halkâr motifi ile bezenmiştir.

Resim 58: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0189/ v. 1b)

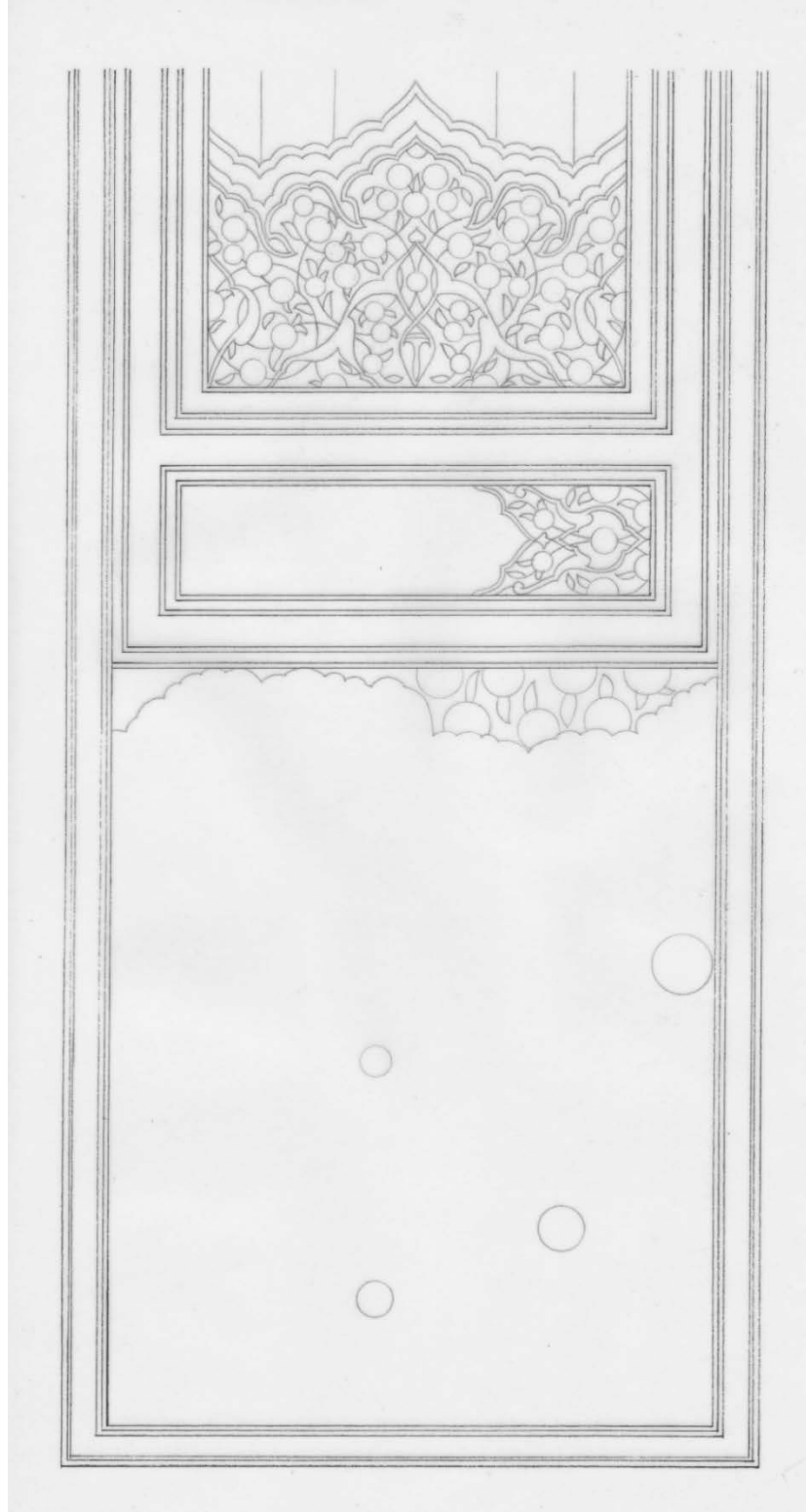

Çizim 62: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0189/ v. 1b)

Çizim 63: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0189/ v. 1b)

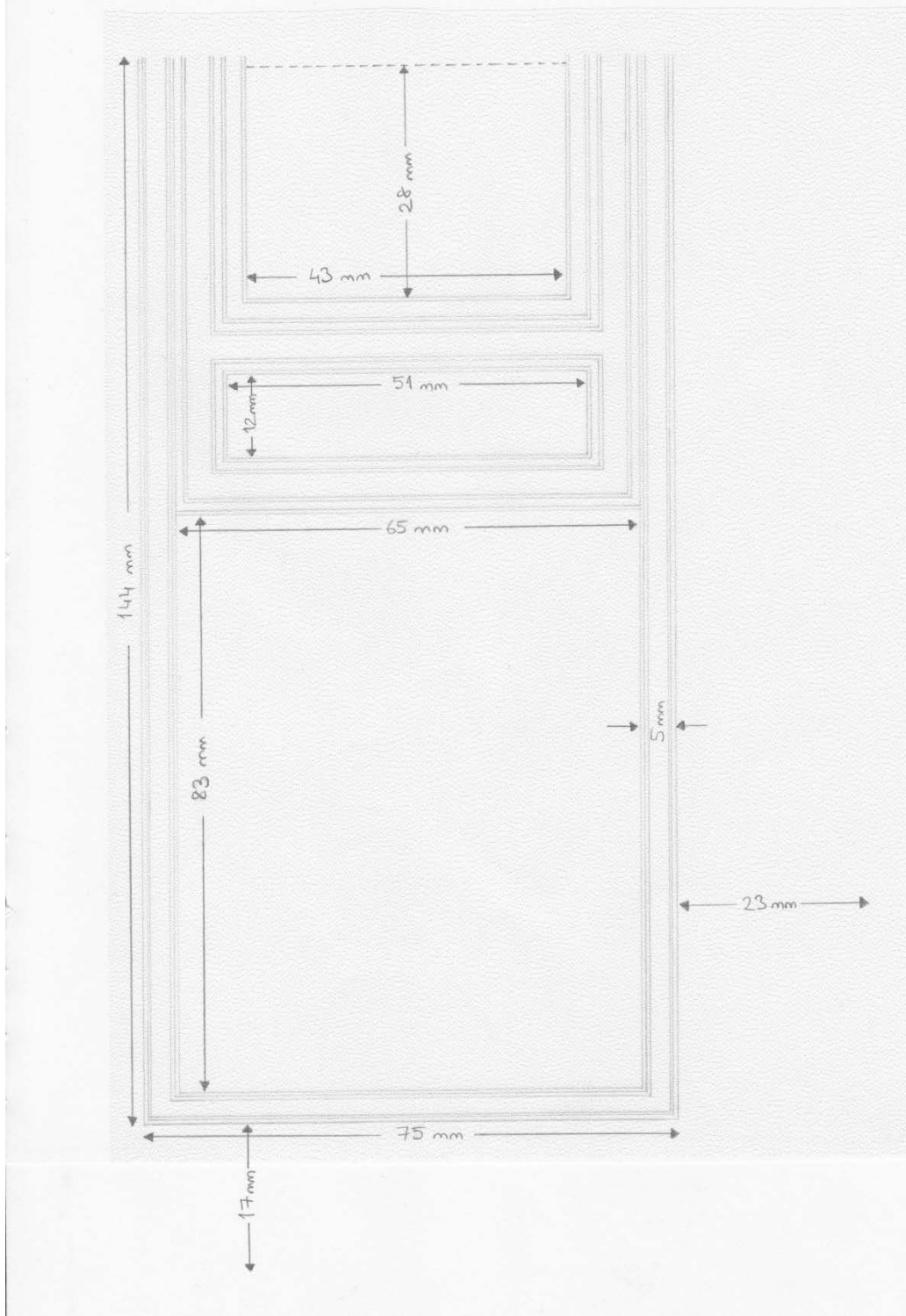
Çizim 64: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0189/ v. 1b)

Çizim 65: Unvan Sayfası Kenar Bezemesi (SSM/ 101-0189/ v. 1b)

Çizim 66: Kenar Bezemesinin Helezon Çizimi (SSM/ 101-0189/ v. 1b)

Çizim 67: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0189/ v. 1b)

2.3.2.1. EKLER/ 101-0189

Resim 59: Surebaşı Tezhipleri (SSM/ 101-0189/ v. 16b, 36b, 43a)

Resim 60: Ketebe Sayfası, (SSM/ 101-0189/ v. 60a)

2.3.3. 101-0289 Envanter No'lu En'am-ı Şerif

Kitabın diğer sayfalarında; surebaşı tezhipleri, Esmâ-i Hüsnâ, hâtîme ve ketebe sayfaları ile tezhipli çiçek buketi tasviri yer almaktadır. (Bkz. s.174-178)

Katalog Numarası	: 15
Sayfa Numarası	: Varak 1b-2a
İstinsah Tarihi	: 1178 H. (1764-65 M.)
Boyutlar	: 17,3 x 11 cm; 60 yaprak, sayfada 15 satır
Hattat	: Ahmed Hablî
Ketebe Kaydı	: “Bunu günahı çok Ahmed el-Hablî yazmıştır. Sene 1178”
Yazı Cinsi	: Nesih / Rikâ' / Sülüs
Bulunduğu Yer	: S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi
Müze Geliş Tarihi	: 2002
Renkler	: Altın, lacivert, siyah, pembe, kırmızı, mavi, sarı, turuncu
Desendeki Motifler	: Rumî, bulut, hatâyî grubu motifler, zencirek

Kompozisyon Özelliği : ½ Simetrik yarı ulama desen (üst kısım), ¼ simetrik ulama desen (surebaşı), ¼ simetrik ulama desen (sure sonu)

Kubbeli formda karşılıklı olarak tasarlanan unvan sayfası (v. 1b-2a) formundaki 63x 140 mm ölçülü serlevha sayfalarına Fâtiha ve En'am sureleri yazılmıştır. 0,5/1 mm'lik ipliklerle 3 mm'lik altınlı toplamda 6 mm kalınlığındaki dış cetvel içine, 2 mm kalınlığında üstteki altıgen formlu ve alttaki zencirek desenli cetvel etrafına 1/1,5 mm kalınlığında pembe üzerine kırmızı ve sarı üzerine siyah renk ile :-: şeklinde ince arasuları yapılmıştır. Metnin 0,9 x 45 mm ölçülü surebaşı ve 12x38 mm ölçülü sure sonundaki ¼ simetrik ulama desenler, hurdelenmiş ayırma rumî ve hatâyî grubu motiflerden oluşmaktadır. Ortada altın zemin etrafına dandanlı beyaz iplik, dışında lacivert zemin ve rumîlerin oluşturduğu yeşil altın zeminli alan birbirinden ayrılmıştır. 31 x 41 mm ölçülü ve ½ simetrik yarı ulama desenli bitiş tezhibinde zemini boyalı klasik tezhip tekniği uygulanmıştır. Bu alandaki bezemelerde, hurdelenmiş ayırma rumînin altından ve üstünden geçen basit bulut motifi, rumîlerin pafta oluşturduğu altın ve lacivert zeminler üzerine yoğun şekilde hatâyî grubu motifler yapılmıştır. Siyah ve beyaz iplikler üzerine kalın altın zemin ve son olarak

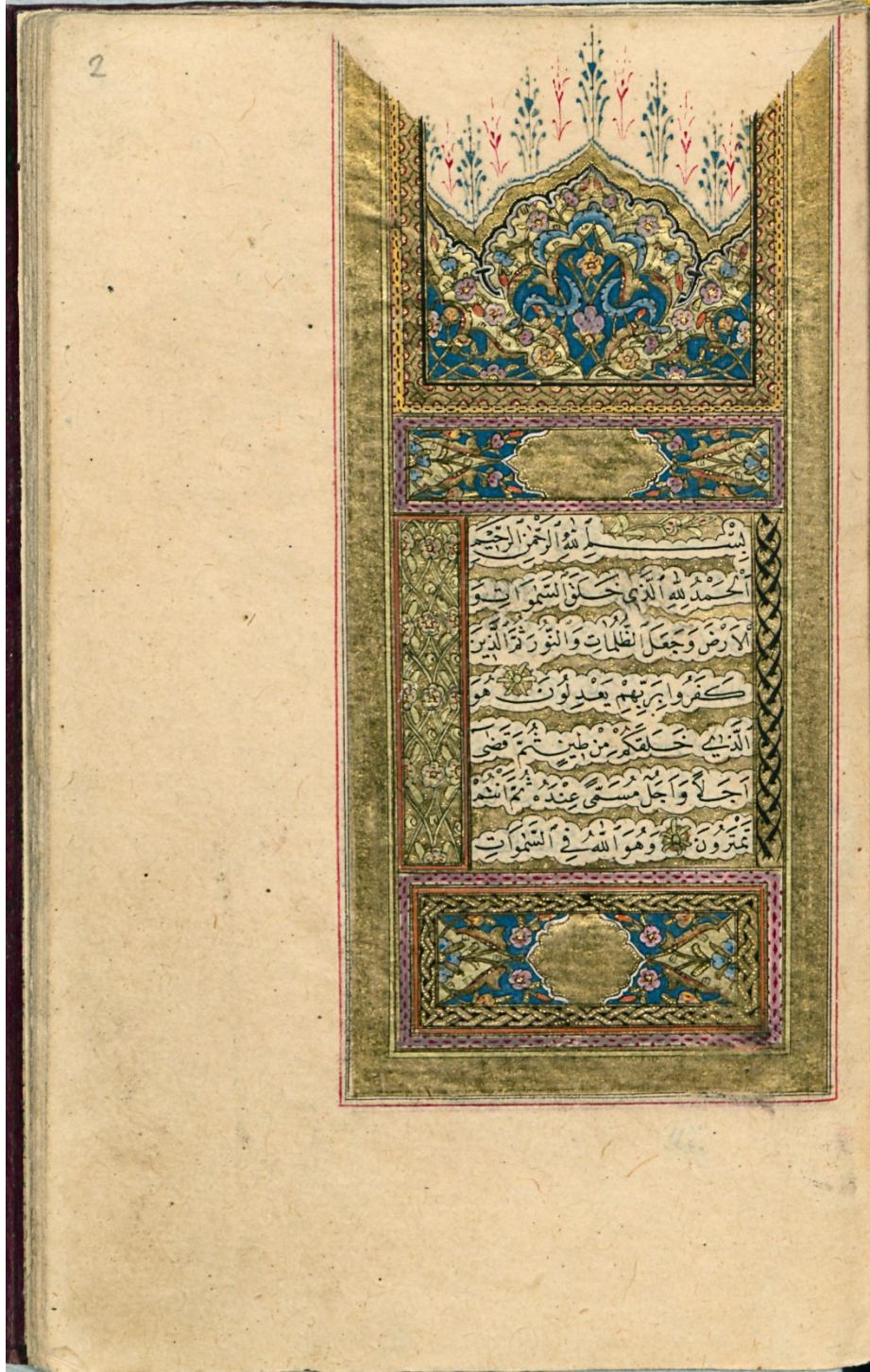
siyah tahrir ile lacivert kuzudan çıkış yapan lacivert ve kırmızı bitkisel motifli tığlarla desen bitirilmiştir. Karşılıklı sayfaların yazı alanına birbirinden farklılık gösteren beyne's-sütur ve penç motifli durak tezhipleri yapılmıştır. Yazının sağ ve sol kısımlarında, bir tarafa zer-ender-zer tekniğinde 0,7 x 44 mm ölçülerinde hatâyî grubu motifli koltuk tezhibi, diğer tarafına 0,3 x 45 mm ölçülerinde üç iplik rumî deseni yapılmıştır.

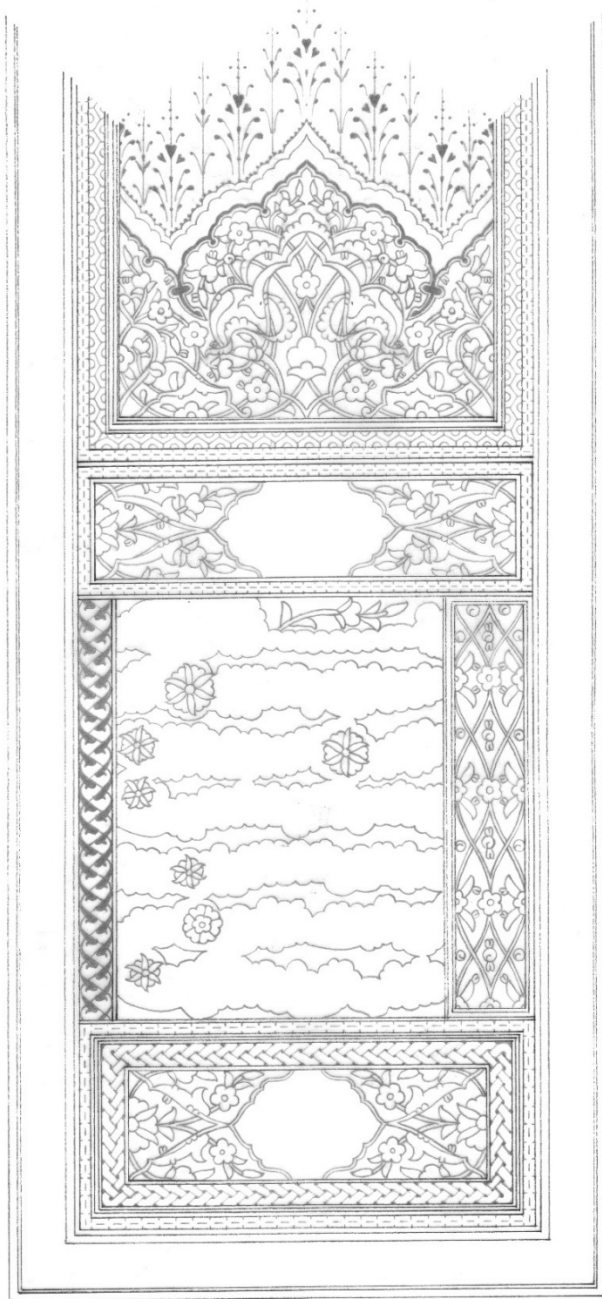
Resim 61: Serlevha Sayfası (SSM/ 101-0289/ v. 1b-2a)

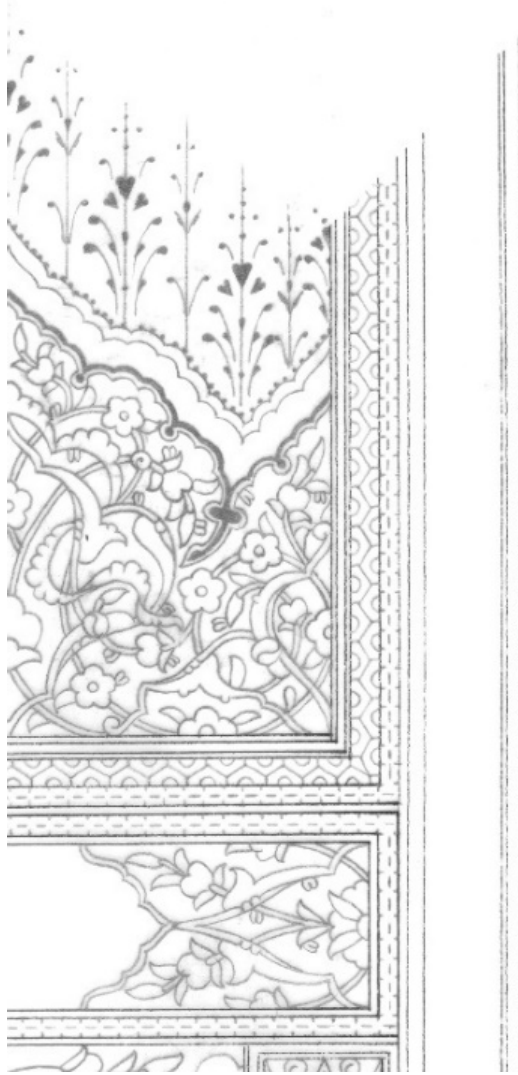
Resim 62: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0289/ v. 1b)

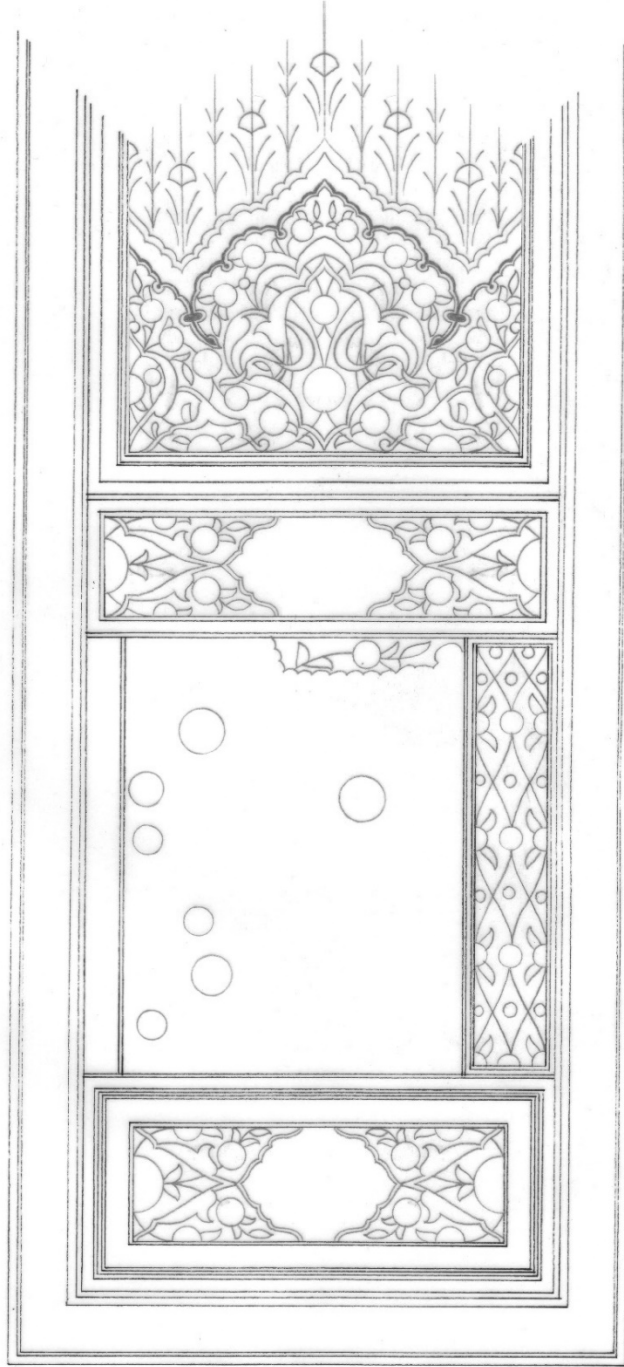
Resim 63: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0289/ v. 2a)

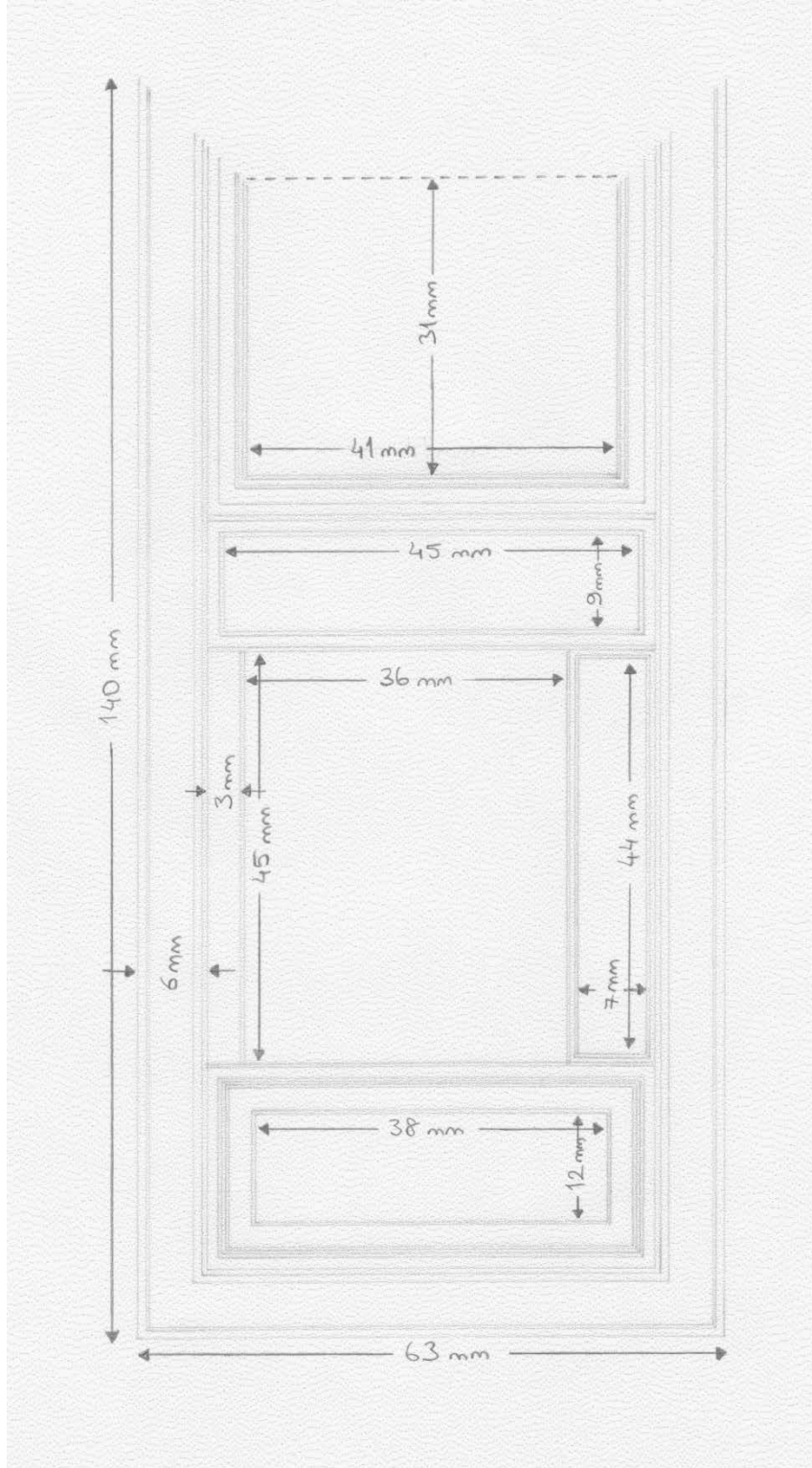
Çizim 68: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0289/ v. 1b)

Çizim 69: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0289/ v. 1b)

Çizim 70: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0289/ v. 1b)

Çizim 71: Unvan Sayfası Ölçülü Plan Şeması (SSM/ 101-0289/ v. 1b)

2.3.3.1. EKLER/ 101-0289

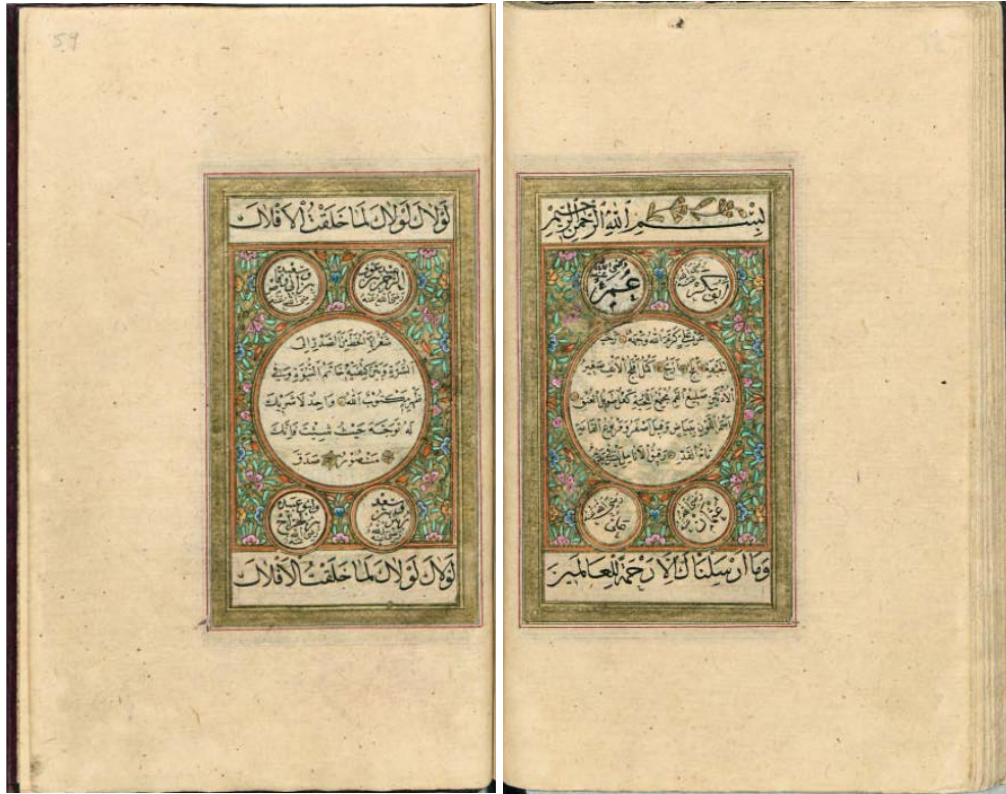

Resim 64: Surebaşı Tezhipleri ve Esmâ-i Hüsnâ, (SSM/ 101-0289/ v. 37b)

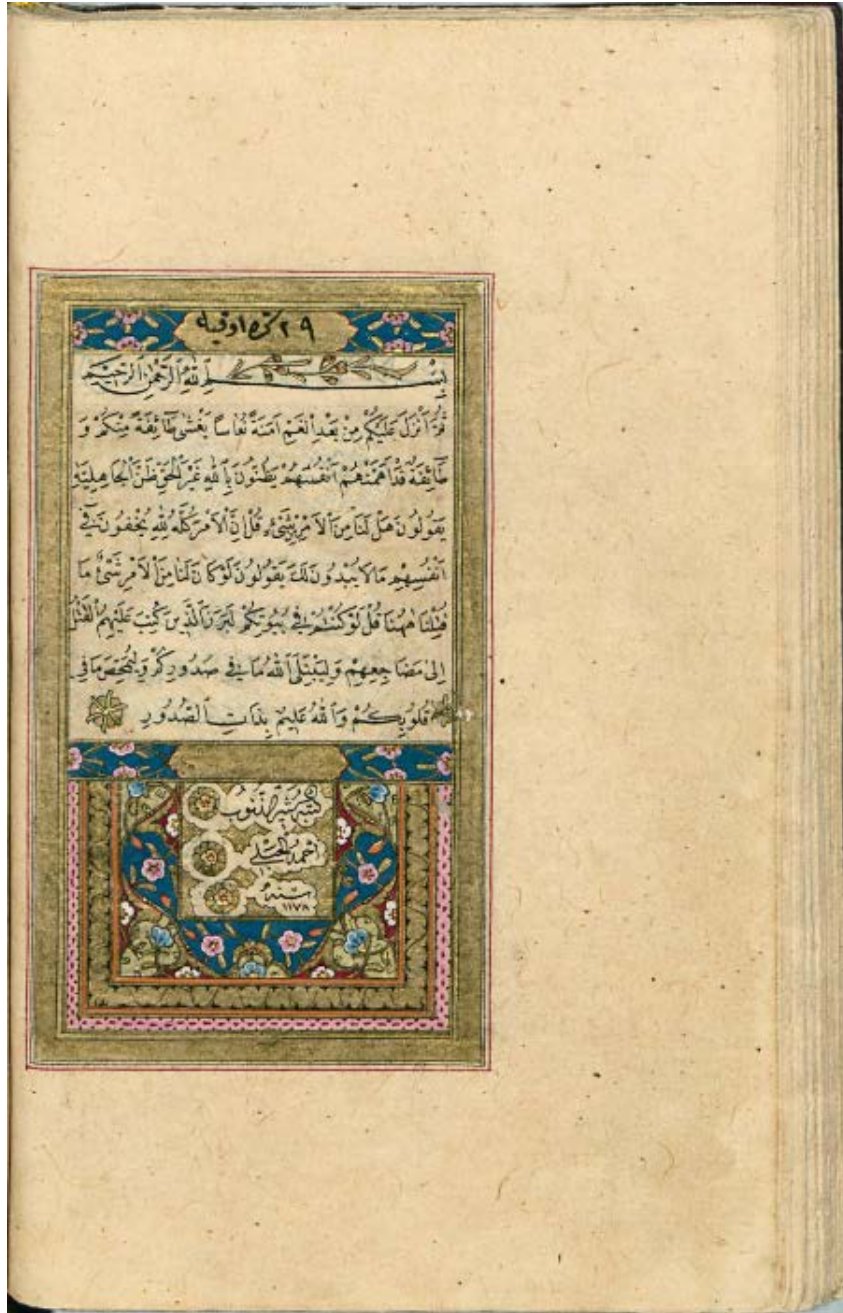

Resim 65: Hâtime Sayfası, (SSM/ 101-0289/ v. 58a)

Resim 66: Hz. Muhammed'in Hilyesi, (SSM/ 101-0289/ v. 58b-59a)

Resim 67: Ketebe Sayfası, (SSM/ 101-0289/ v. 59b)

Resim 68: Çiçek Buketi Tasvirli Son Sayfa, (SSM/ 101-0289/ v. 60a)

2.4. 19.yy'a Ait SSM'den Seçilmiş El Yazması En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfası Analizi

2.4.1. 101-0183 Envanter No'lu En'am-ı Şerif

Kitabın diğer sayfalarında; birbirinden farklı surebaşı tezhipleri, Esmâ-i Hüsnâ, Esmâ-i Nebî, Hz. Muhammed'in mührü, Hz. Ali'nin, Şii imamların ve Peygamber'in yakınlarının isimlerinin bulunduğu tasvirler, Haremü's-Şerif tasviri, Hz. Muhammed'in sancak, misvak ve alem tasvirleri, Gül-i Muhammed ve tuba ağacı tasviri, birbirinden farklı durak tezhipleri, hâtıme ve Hilye-i Şerif formlu ketebe sayfaları yer almaktadır. (Bkz. s.202-208)

Katalog Numarası : 16

2.4.1.1. Sayfa Numarası: Varak 1b

İstinsah Tarihi : 1800 civarı

Boyutlar : 17,4 x 11 cm; 112 yaprak, sayfada 11 satır

Hattat : Mehmed Şakir (1834'te sağ)

Ketebe ve Zehebe Kaydı: Ketebuhu es-Seyyid Mehmed Şakir (v.112a), Zehhebehu es-Seyyid Ahmed (v.111b)

Yazı Cinsi : Nesih / Talik / Sülüs

Bulunduğu Yer : S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi

Müzeye Geliş Tarihi : 2002

Renkler : Altın, lacivert, siyah, gri, fuşya pembe, kırmızı, mavi, sarı, turuncu, yeşil, mor

Desendeki Motifler : C ve S kıvrımlı akant yaprakları, hatâyî grubu motifler, stilize çiçek buketleri, geometrik zencirek, bitkisel zencirek

Kompozisyon Özelliği : ½ Simetrik desen

V.1b'de Kur'ân tilavetinden önce okunacak dua yer almaktadır. Unvan sayfası desen formuna göre kubbeli olarak nitelendirilebilir. Deseni altın ve renklerden oluşan bezemeli kısımdaki cetvele, kalın şeritli ikili geçme ve iğne perdahı yapılmıştır. Geçme desenin iki tarafını siyah üzerine beyaz renk ile :: şeklindeki ince arasuyu çevrelemektedir. Kompozisyonda yapıştırma altın varak üzerine pembe renkte gölgeli akant yapraklarının kıvrıldığı alanda altın üzerine beyaz üstübeçle "haza yekreû kable tilaveti'l-kur'ân" ibaresi yazılmış, bezemenin tepesinden yukarı doğru

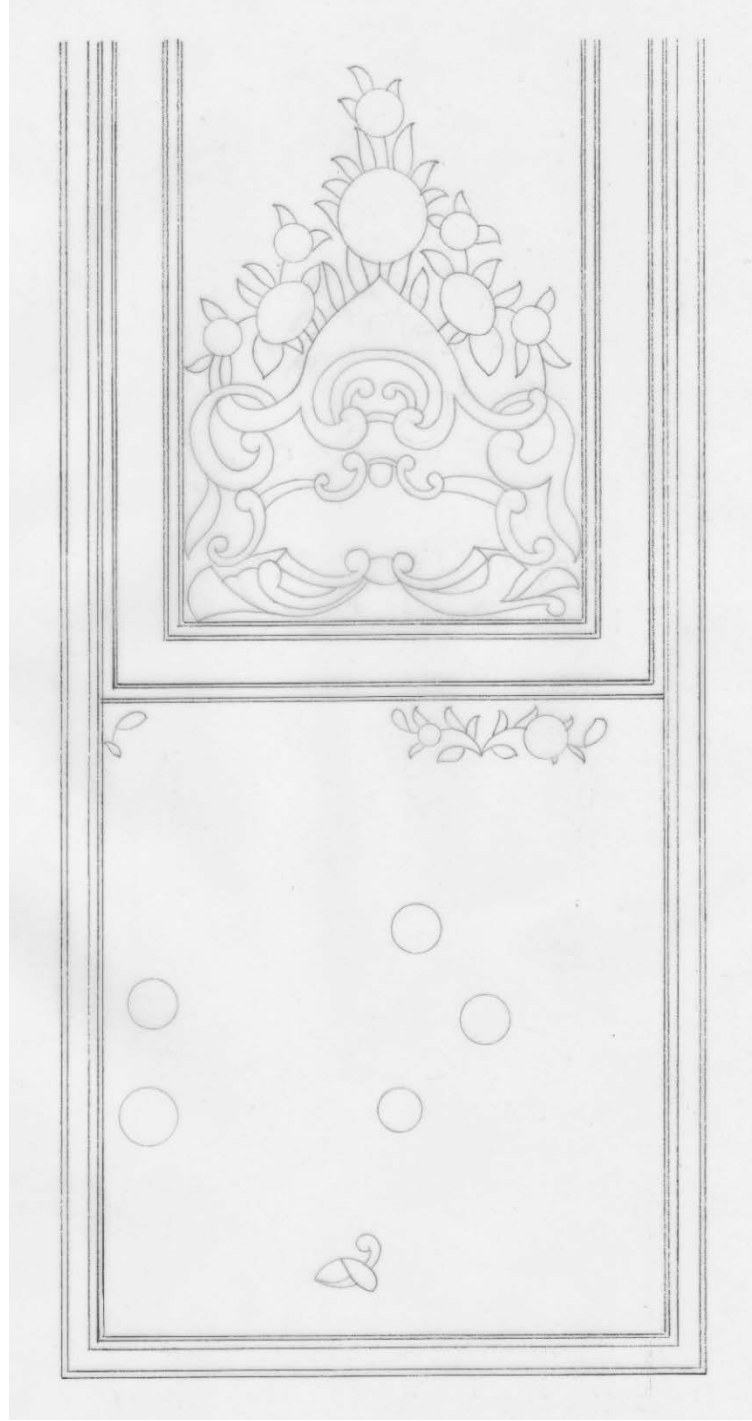
çıkan bağlanmamış serbest çıkışlı barok tarzı stilize çiçek motifleri yapılmıştır. Yazı alanı içerisinde yer alan beş adet müzehhep durak tezhibi ile keşide üstü bitkisel motifler görülmektedir.

Resim 69: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0183/ v. 1b)

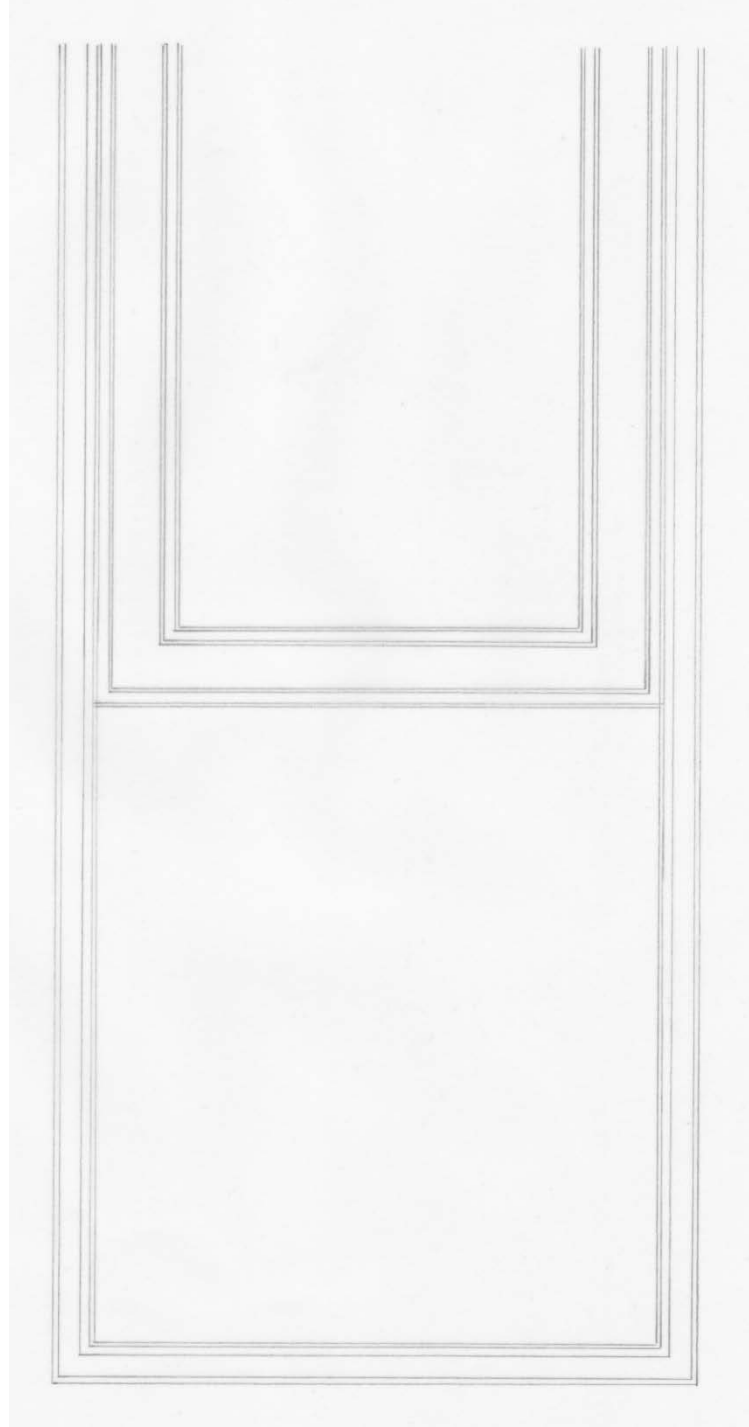

Çizim 72: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0183/ v. 1b)

Çizim 73: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0183/ v. 1b)

Çizim 74: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0183/ v. 1b)

2.4.1.2. Sayfa Numarası: Varak 2b

İstinsah Tarihi : 1800 civarı

Boyutlar : 17,4 x 11 cm; 112 yaprak, sayfada 11 satır

Hattat : Mehmed Şakir

Yazı Cinsi : Nesih / Talik / Sülüs

Bulunduğu Yer : S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi

Müzeeye Geliş Tarihi : 2002

Renkler : Altın, lacivert, siyah, gri, fuşya pembe, kırmızı, mavi, sarı, turuncu, yeşil, mor

Desendeki Motifler : C ve S kıvrımlı akant yaprakları, hatâyî grubu motifler, stilize çiçek buketleri, geometrik zencirek, bitkisel zencirek

Kompozisyon Özelliği : ½ Simetrik, pafta içi serbest kompozisyonlu natüralist üslupta çiçek buketli desen

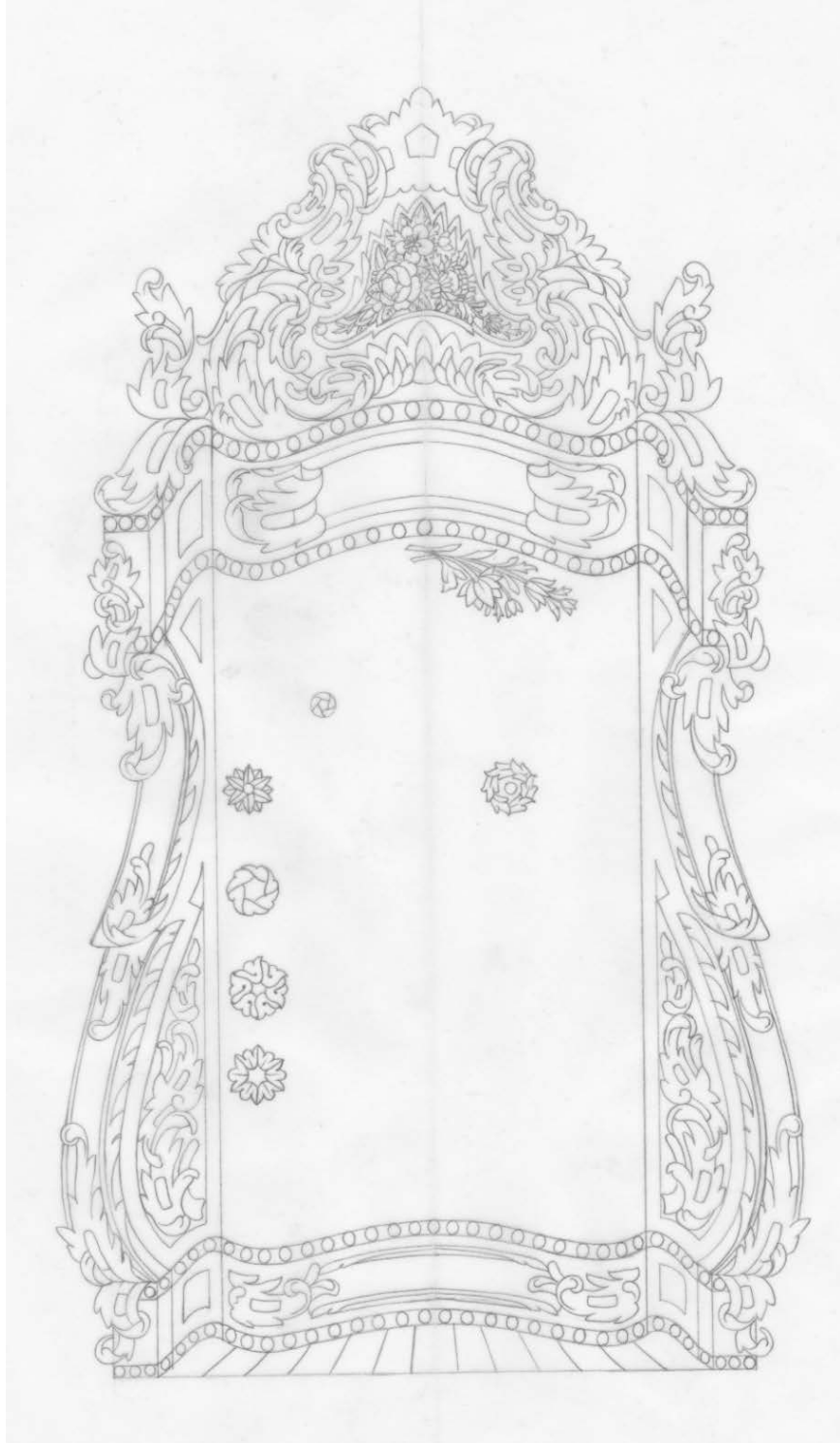
V.2b'de Fâtiha suresine yer verilmiştir. Sayfanın tezhibi; unvan görünümlü, ½ simetrikli serlevha tezhibiyle başlamaktadır. Unvan sayfası desen formuna göre kubbeli olarak nitelendirilebilir. C kıvrımlı sütunlar üzerine ve içindeki paftalara akant yaprakları, altın üzerine beyaz üstübeçle "Suret'ül-fâtiha" ibaresinin yazılı olduğu alanın üstünde C kıvrımlı tepelik şeklindeki akant yaprakları arasında bulunan paftanın içerisine yoğun çiçek demetleri yapılmıştır. Klasik tezhip üslubundaki basit şekilli ince arasularına kıyasla bu desende altın 'o' şeklinde ince arasularına yer verilmiştir. Yazı alanındaki yaprakların kitabe açmış şekildeki sure sonuna beyaz üstübeçle "sebâ ayât" ibaresi yazılmıştır. Metinde altı adet katmerli ve çark-ı penç durak tezhibi ile besmele keşidesinin üzerine natüralist çiçek buketi yapılmıştır.

Resim 70: Serlevha Sayfası (SSM/ 101-0183/ v. 2b-3a)

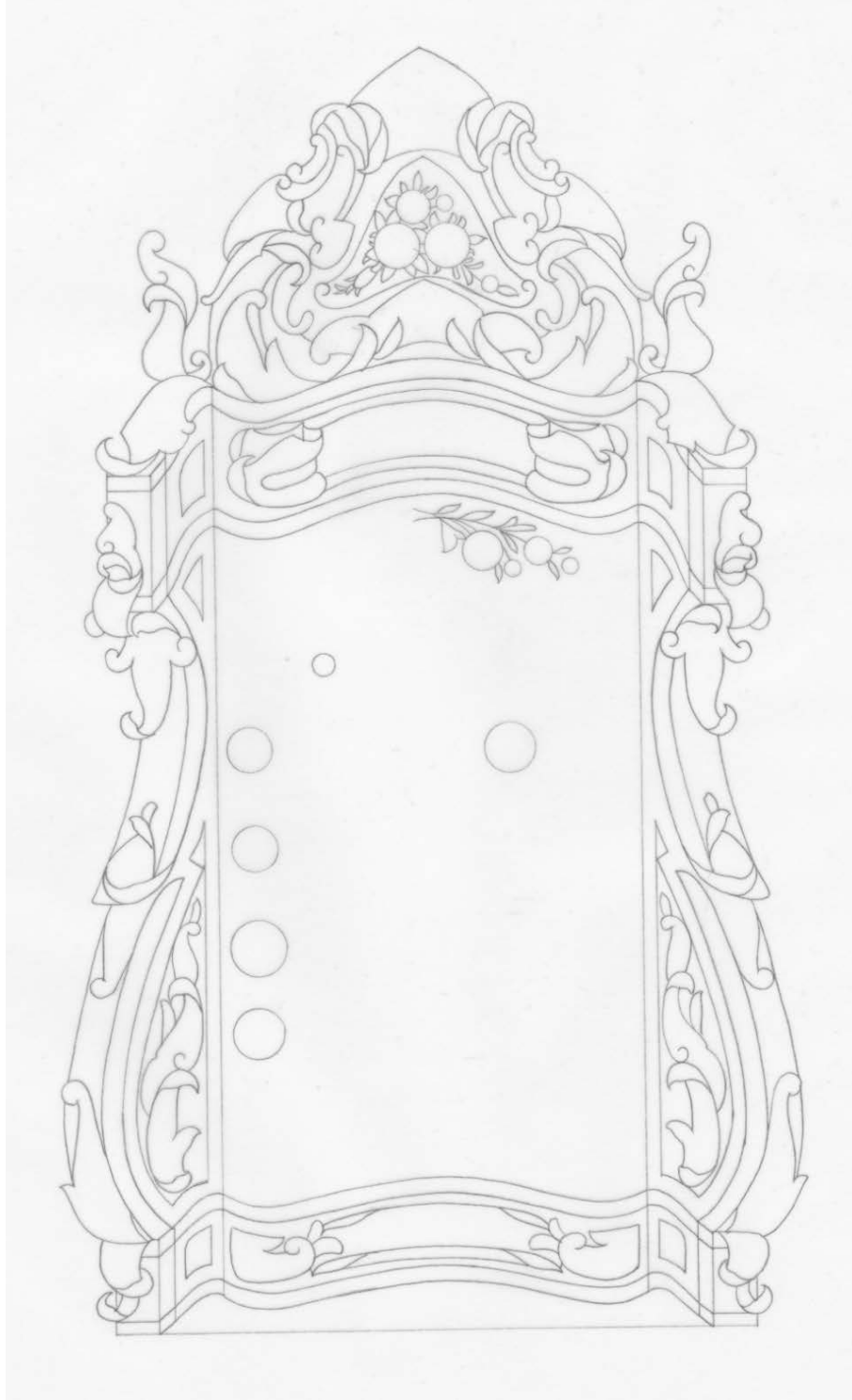
Resim 71: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0183/ v. 2b)

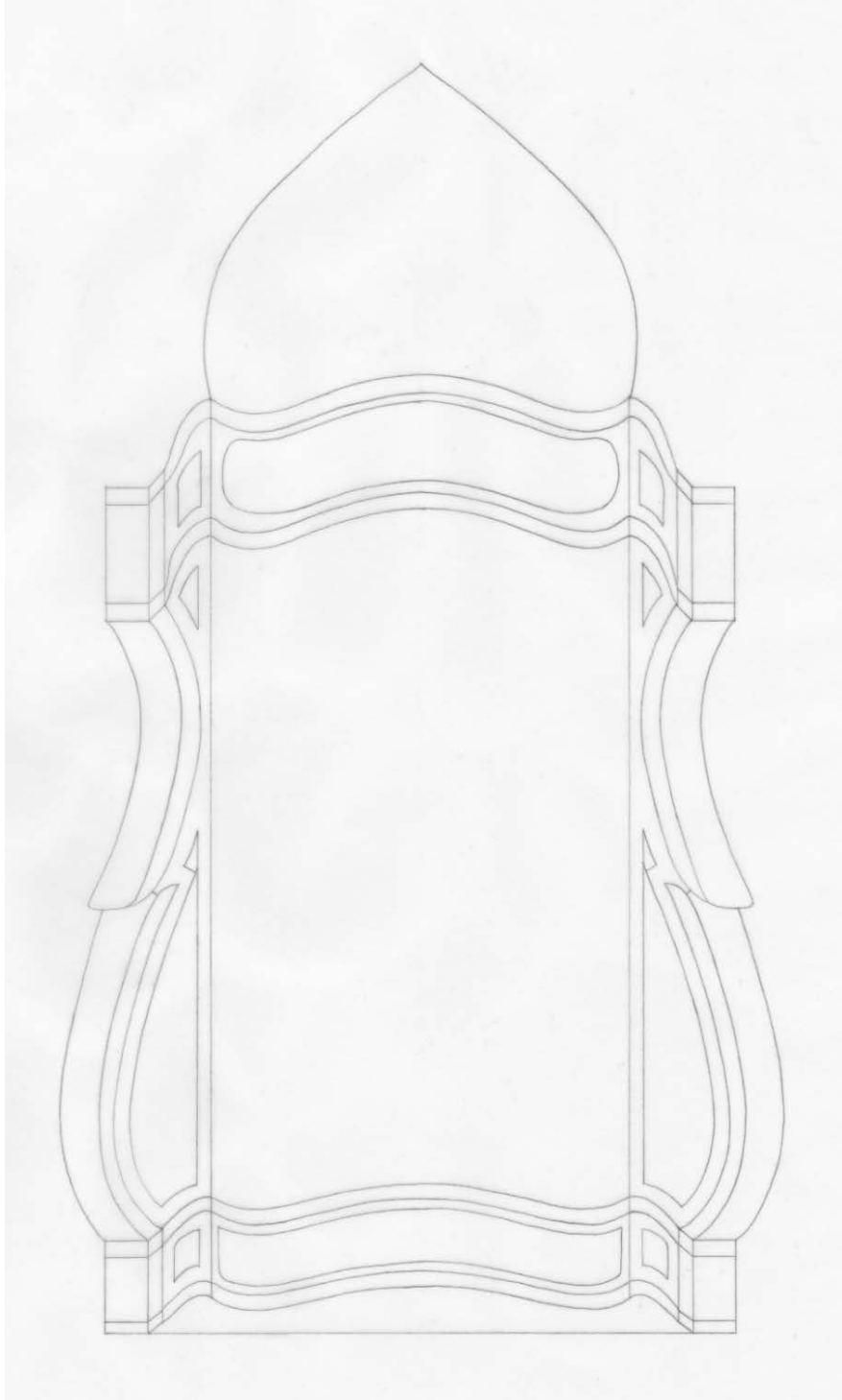
Çizim 75: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0183/ v. 2b)

Çizim 76: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0183/ v. 2b)

Çizim 77: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0183/ v. 2b)

Çizim 78: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0183/ v. 2b)

2.4.1.3. Sayfa Numarası: Varak 3a

İstinsah Tarihi : 1800 civarı

Boyutlar : 17,4 x 11 cm; 112 yaprak, sayfada 11 satır

Hattat : Mehmed Şakir

Yazı Cinsi : Nesih / Talik / Sülüs

Bulunduğu Yer : S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi

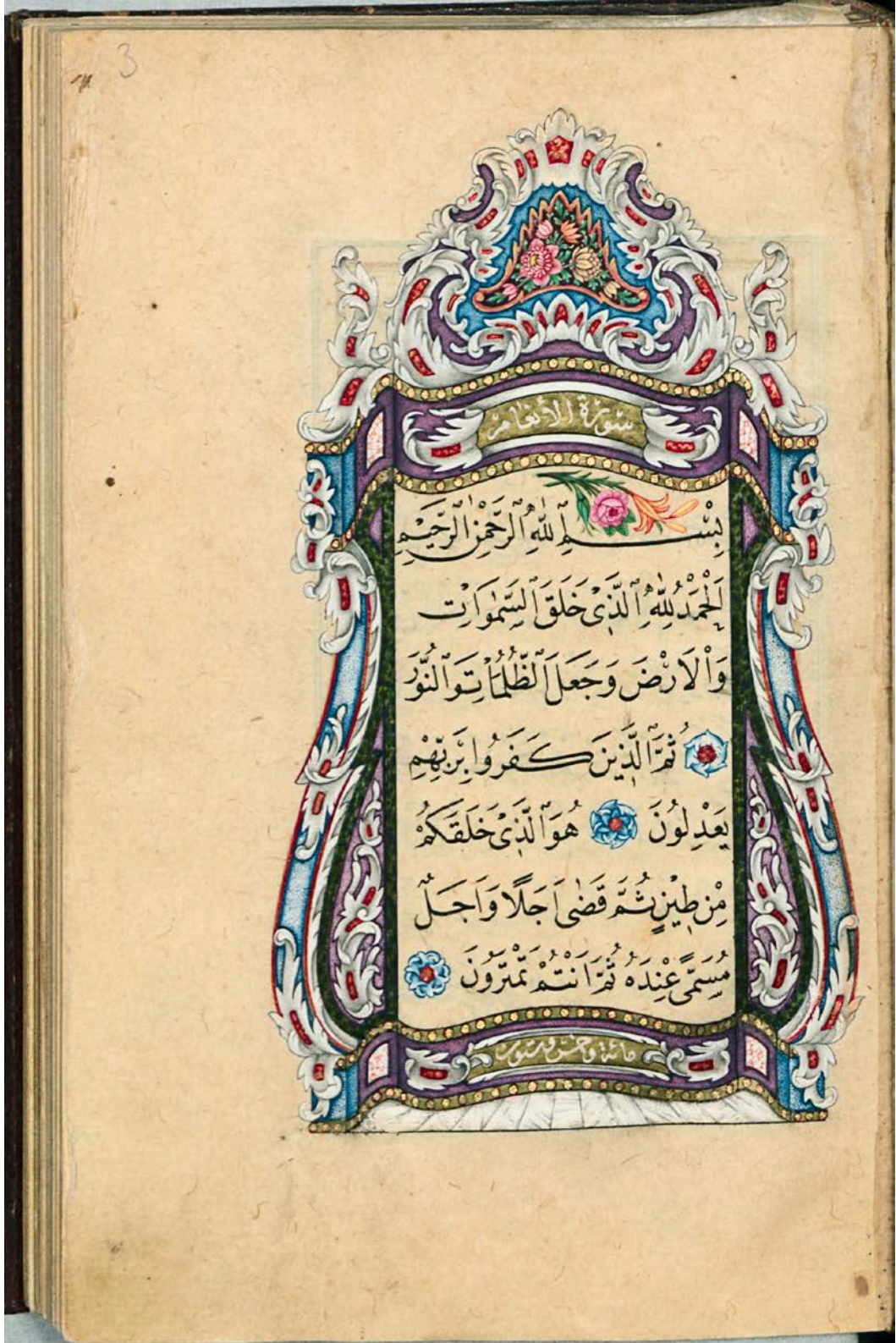
Müzeeye Geliş Tarihi : 2002

Renkler : Altın, lacivert, siyah, gri, fuşya pembe, kırmızı, mavi, sarı, turuncu, yeşil, mor

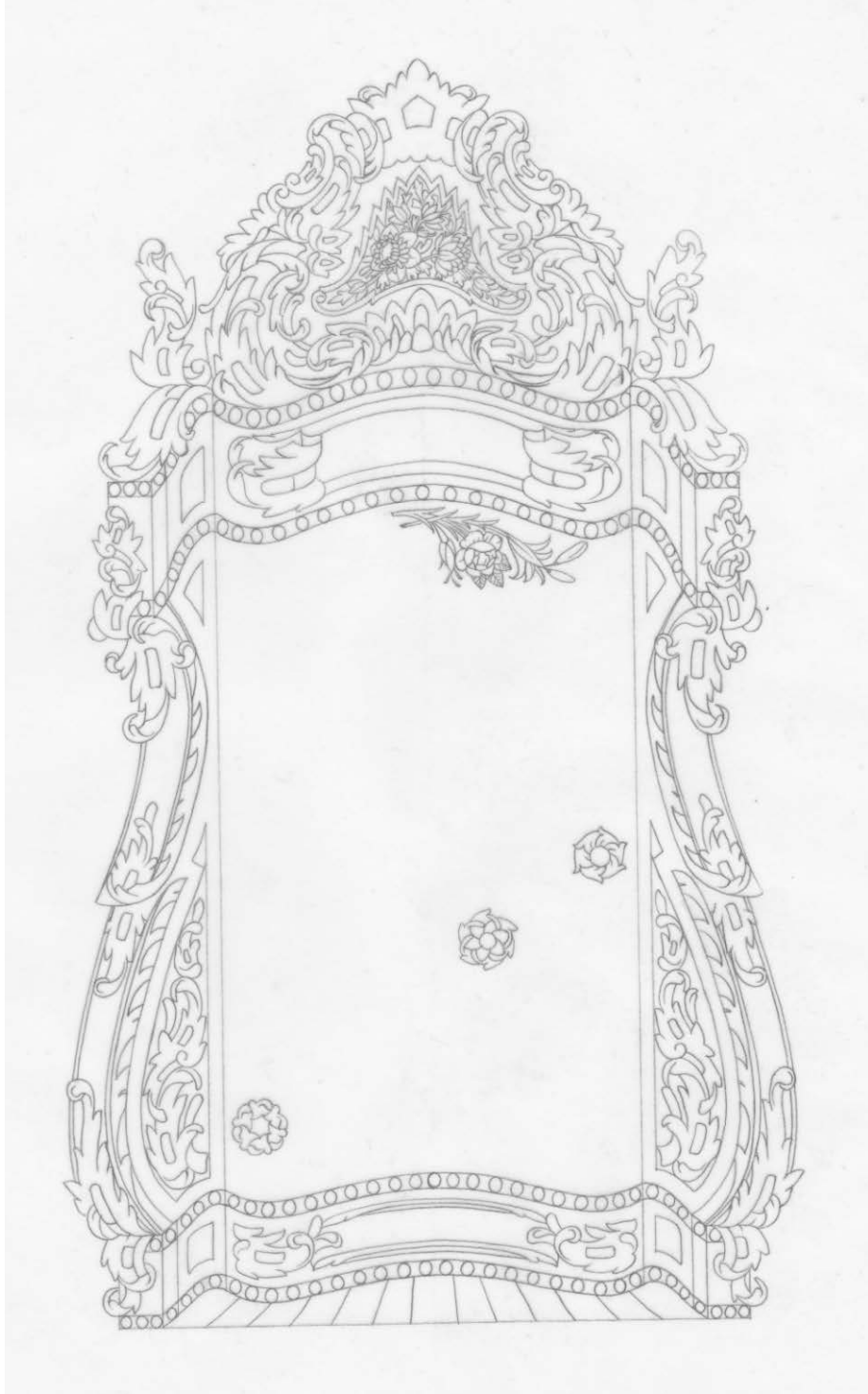
Desendeki Motifler : C ve S kıvrımlı akant yaprakları, hatâyî grubu motifler, stilize çiçek buketleri, geometrik zencirek, bitkisel zencirek

Kompozisyon Özelliği : ½ Simetrik, pafta içi serbest kompozisyonlu natüralist üslupta çiçek buketli desen

V.3a'da En'am suresine yer verilmiştir. Unvan sayfası desen formuna göre kubbeli olarak nitelendirilebilir. Sayfanın tezhibinde; pano görünümlü sütunlar üzerine ve içindeki paftalara akant yaprakları, tepelik şeklindeki akant yaprakları arasındaki paftanın içerisine yoğun çiçek demetleri yapılmıştır. Klasik tezhip üslubundaki basit şekilli ince arasularına kıyasla bu desende altınlı 'o' şeklinde ince arasularına yer verilmiştir. Yazı alanının kitabe açmış şeklindeki surebaşına beyaz üstübeçle 'Suretü'l-en'am', suresonuna 'Miyete ve hamse ve sittun' ibaresi yazılmıştır. Metin içerisinde her biri farklı üç adet durak tezhibi ile besmele keşidesinin üzerine natüralist çiçek buketi yapılmıştır.

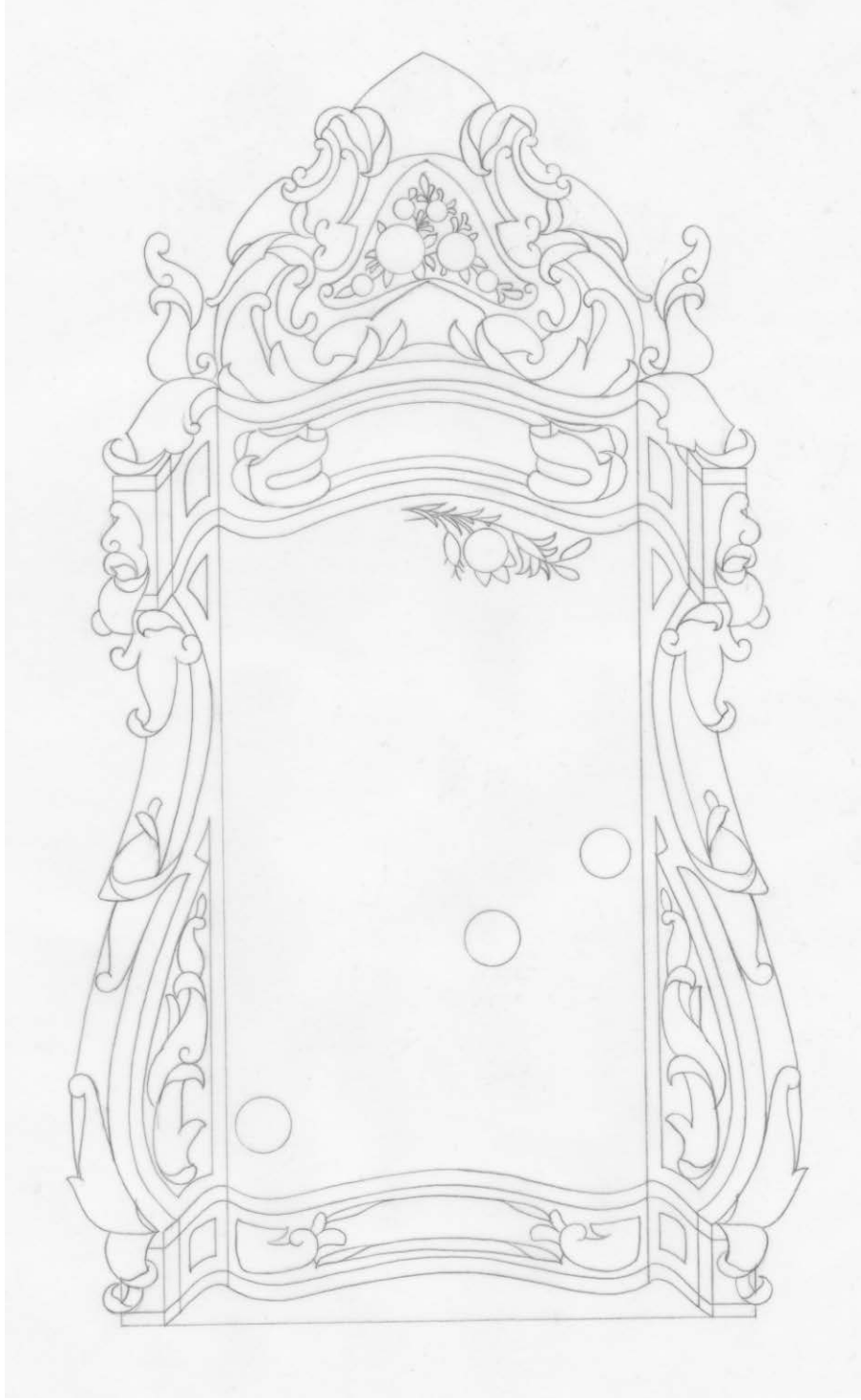
Resim 72: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0183/ v. 3a)

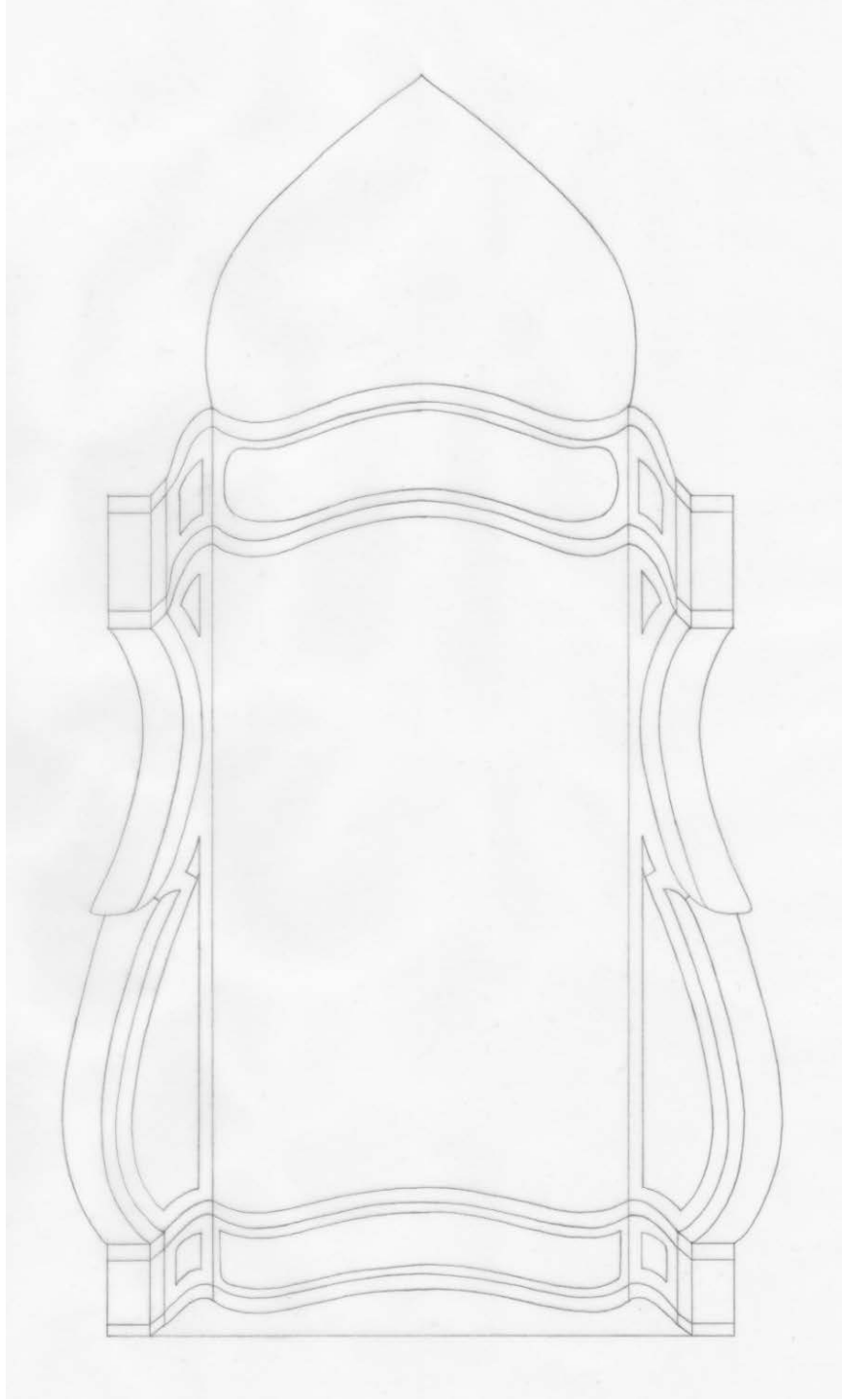
Çizim 79: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0183/ v. 3a)

Çizim 80: Unvan Sayfası Çiziminden Detay (SSM/ 101-0183/ v. 3a)

Çizim 81: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0183/ v. 3a)

Çizim 82: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0183/ v. 3a)

2.4.1.4. Sayfa Numarası: Varak 87b

İstinsah Tarihi : 1800 civarı

Boyutlar : 17,4 x 11 cm; 112 yaprak, sayfada 11 satır

Hattat : Mehmed Şakir

Yazı Cinsi : Nesih / Talik / Sülüs

Bulunduğu Yer : S.Ü. Sakıp Sabancı Müzesi

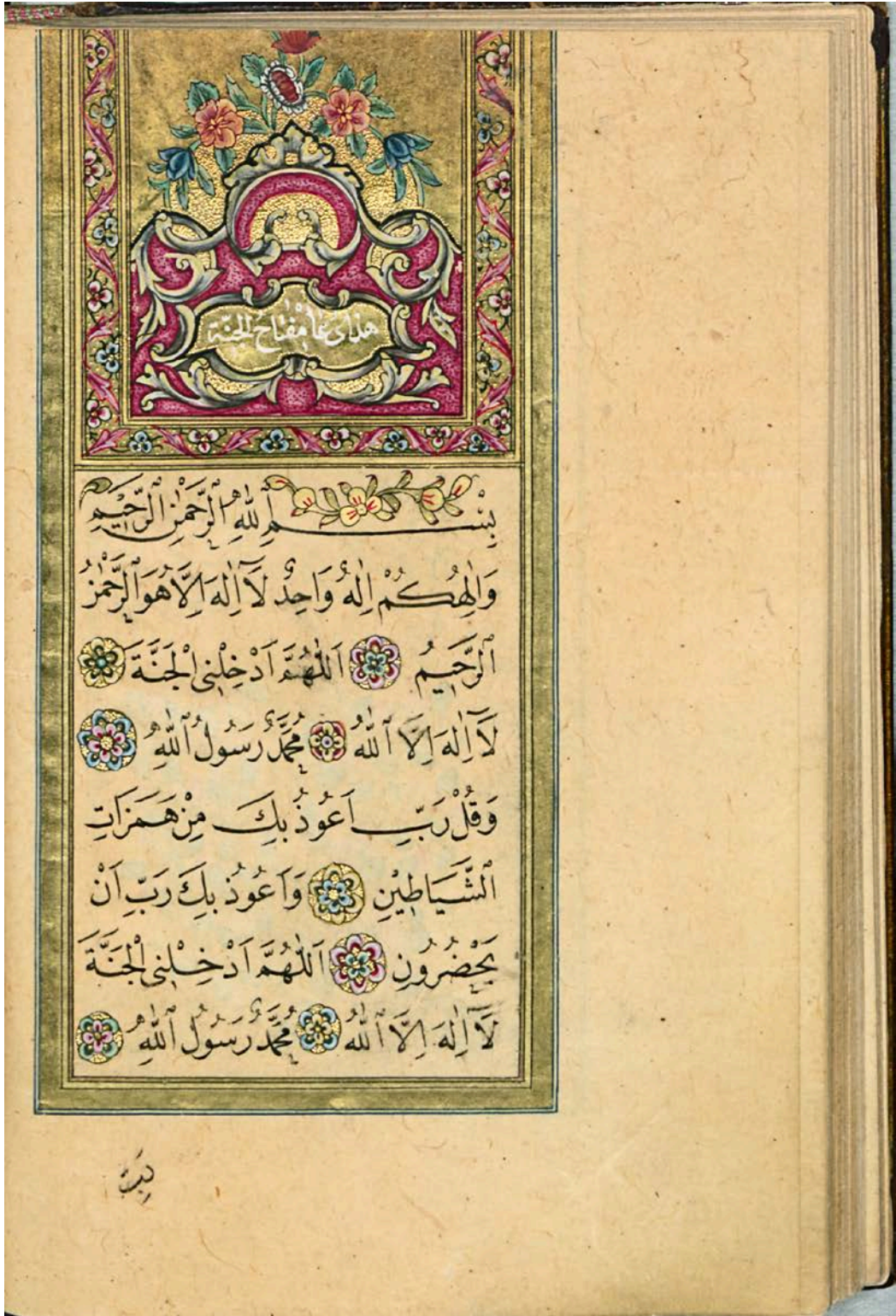
Müzeye Geliş Tarihi : 2002

Renkler : Altın, lacivert, siyah, gri, fuşya pembe, kırmızı, mavi, sarı, turuncu, yeşil, mor

Desendeki Motifler : C ve S kıvrımlı akant yaprakları, hatâyî grubu motifler, stilize çiçek buketleri, geometrik zencirek, bitkisel zencirek

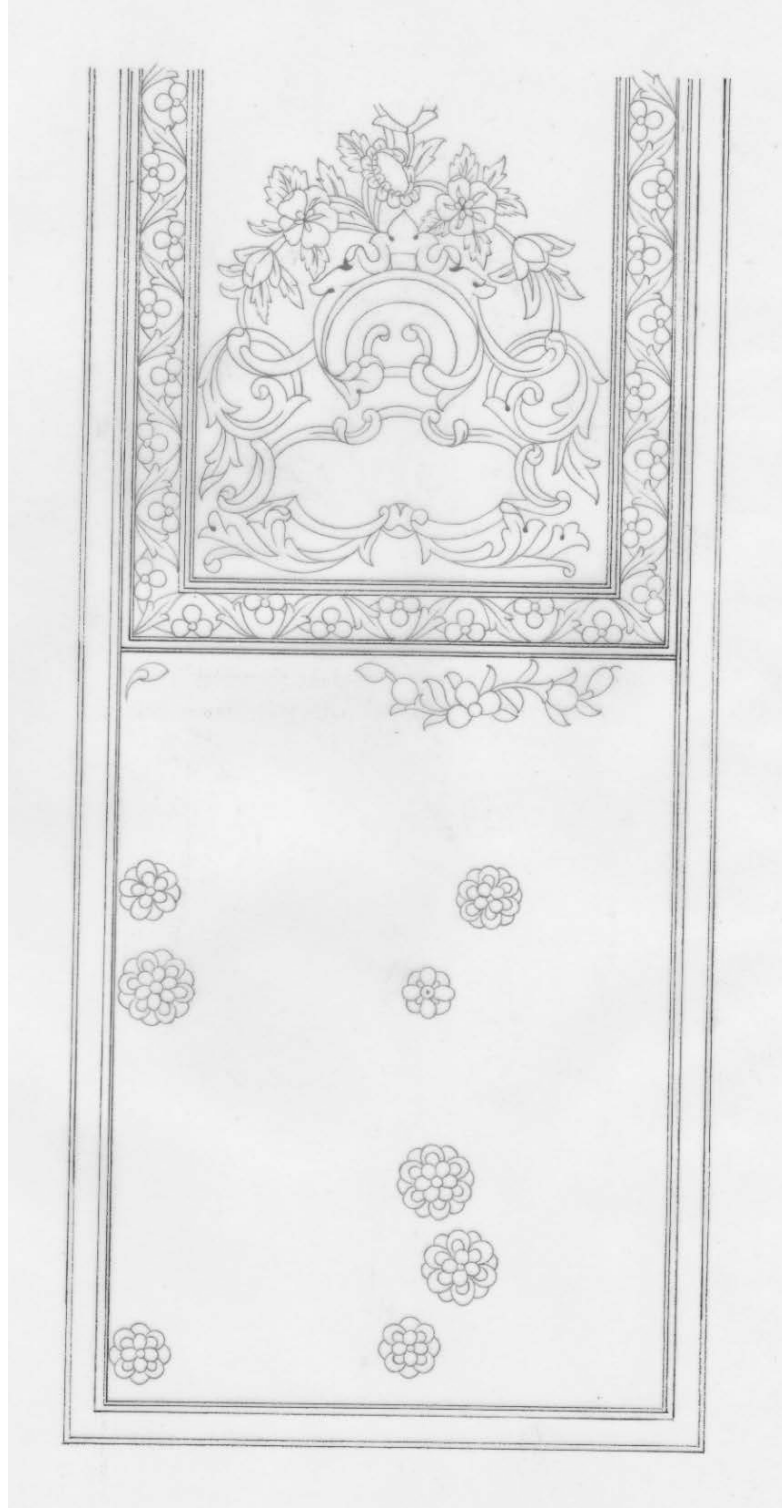
Kompozisyon Özelliği : ½ Simetrik desen

V.87b’de Cennet anahtarı duasının yer aldığı sayfa şeması genel hatlarıyla 8.sayfa tezhibine benzemektedir. Unvan sayfası desen formuna göre kubbeli olarak nitelendirilebilir. Bitkisel motifli cetvelin çevrelediği tezhipli alanda, gri gölgeli akant yapraklarının oluşturduğu pembe ve iğne perdeli zemindeki pafta içerisinde ‘‘Hazâ duâ miftah’ül-cenne’’ ibaresi yer almakta, süslemenin bitiminde bir yerden çıkarak hem yukarı hem de her iki yandan aşağıya doğru çiçek buketleri uzanmaktadır. Yazı alanı içerisinde sekiz adet ciharberk, pençberk ve şeşberk duraklarıyla birlikte besmele üzerine bitkisel bezeme yapılmıştır.

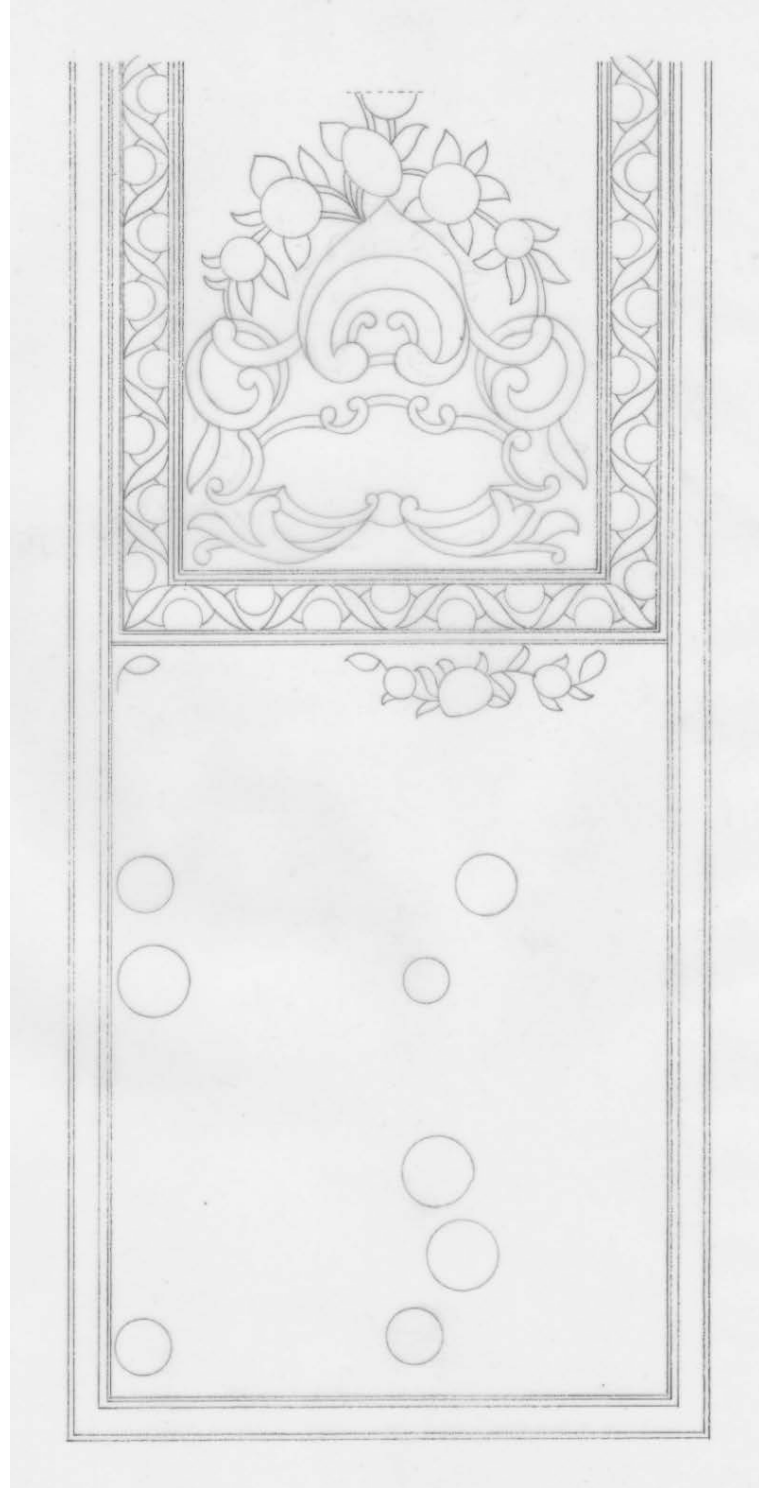

Resim 73: Unvan Sayfası (SSM/ 101-0183/ v. 87b)

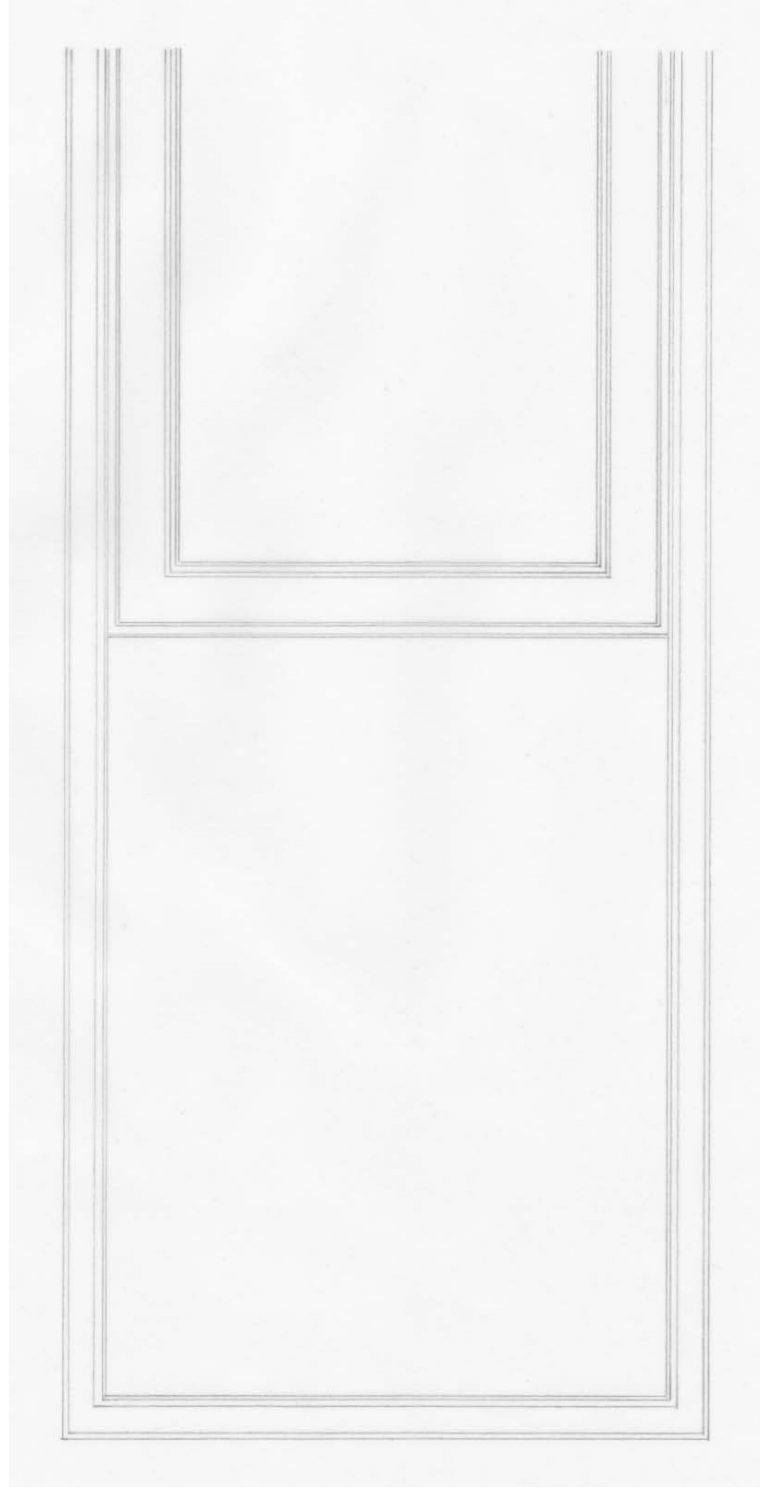

Çizim 83: Unvan Sayfası Çizimi (SSM/ 101-0183/ v. 87b)

Çizim 84: Unvan Sayfası Helezon Çizimi (SSM/ 101-0183/ v. 87b)

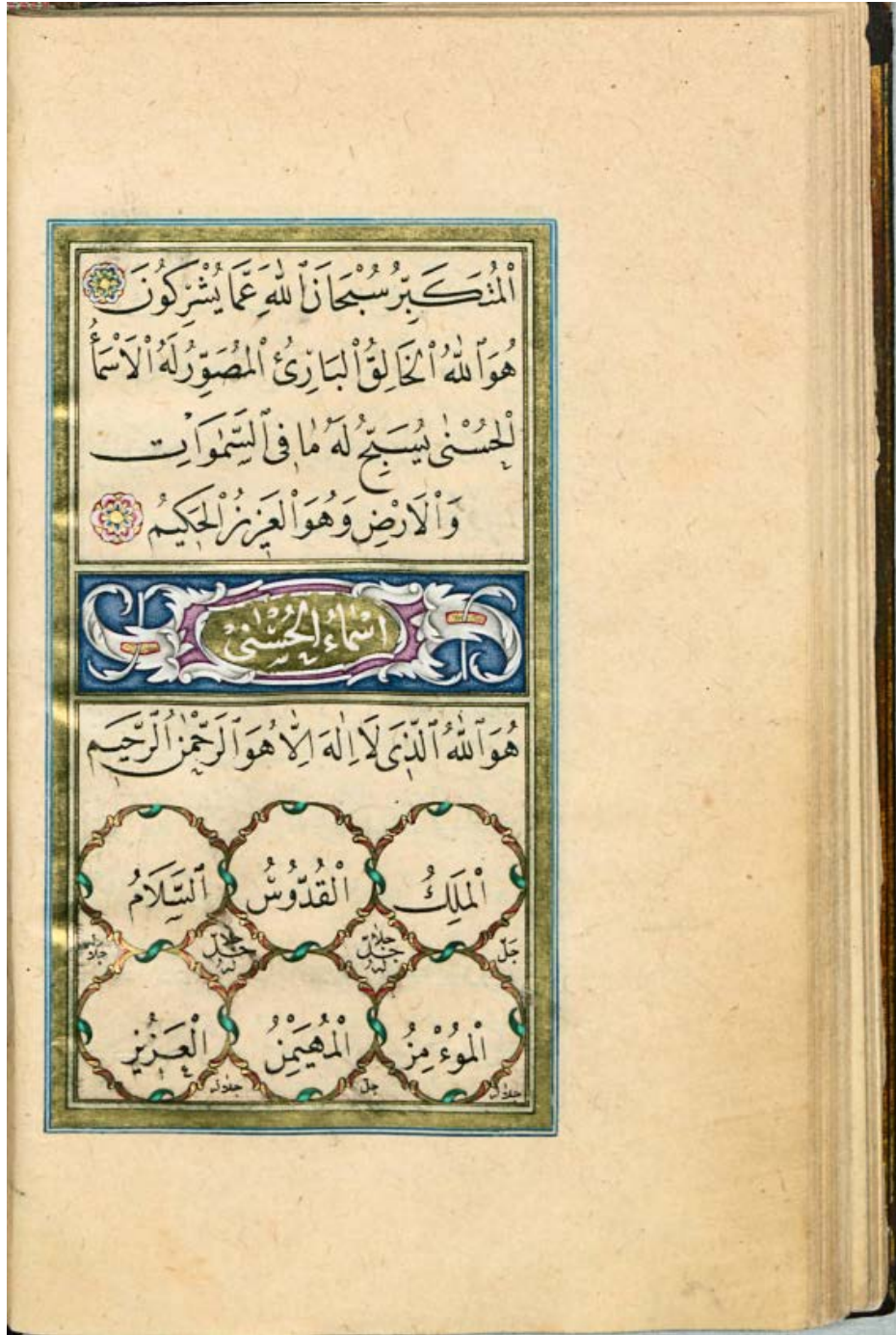

Çizim 85: Unvan Sayfası Plan Şeması (SSM/ 101-0183/ v. 87b)

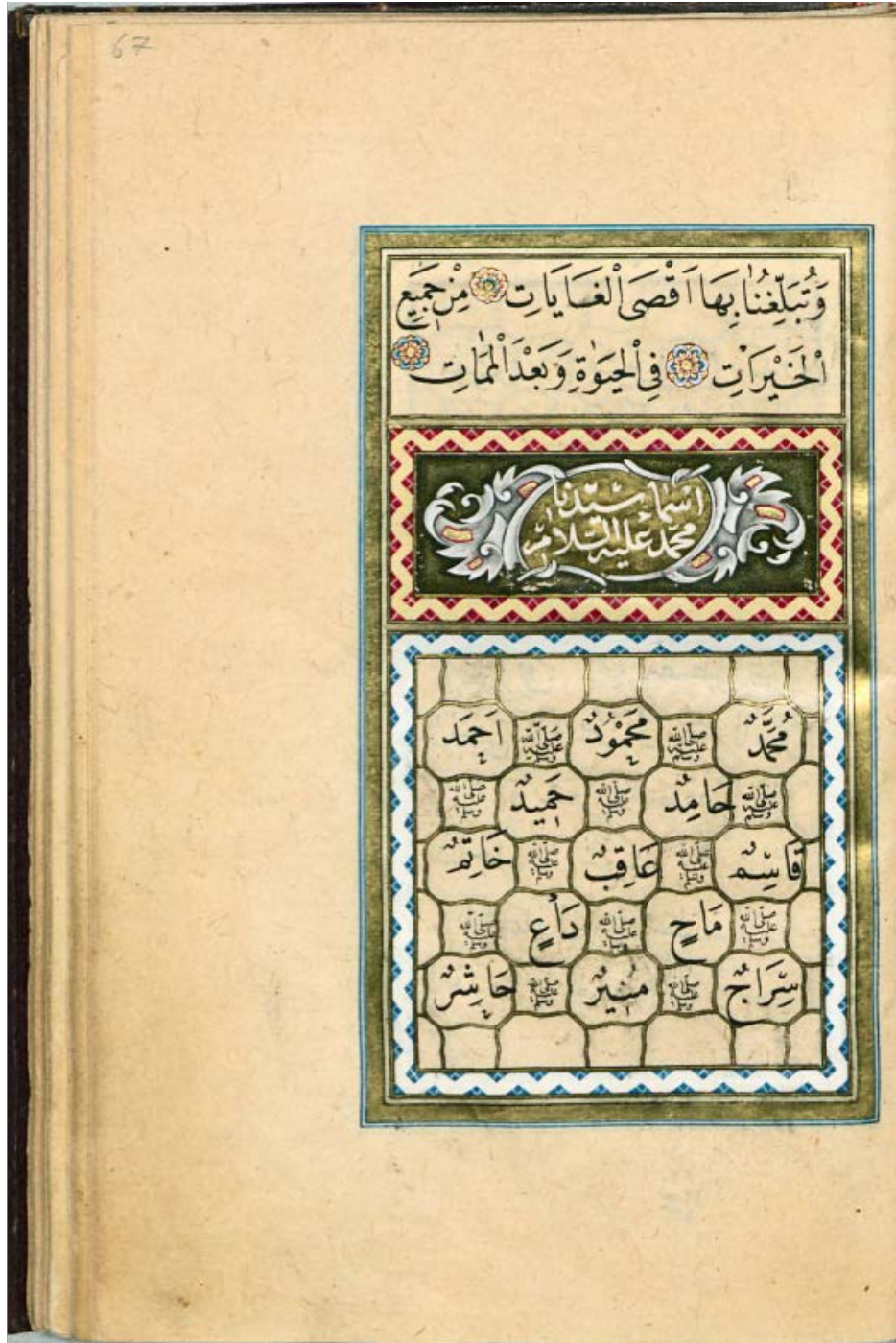
2.4.1.5. EKLER/ 101-0183

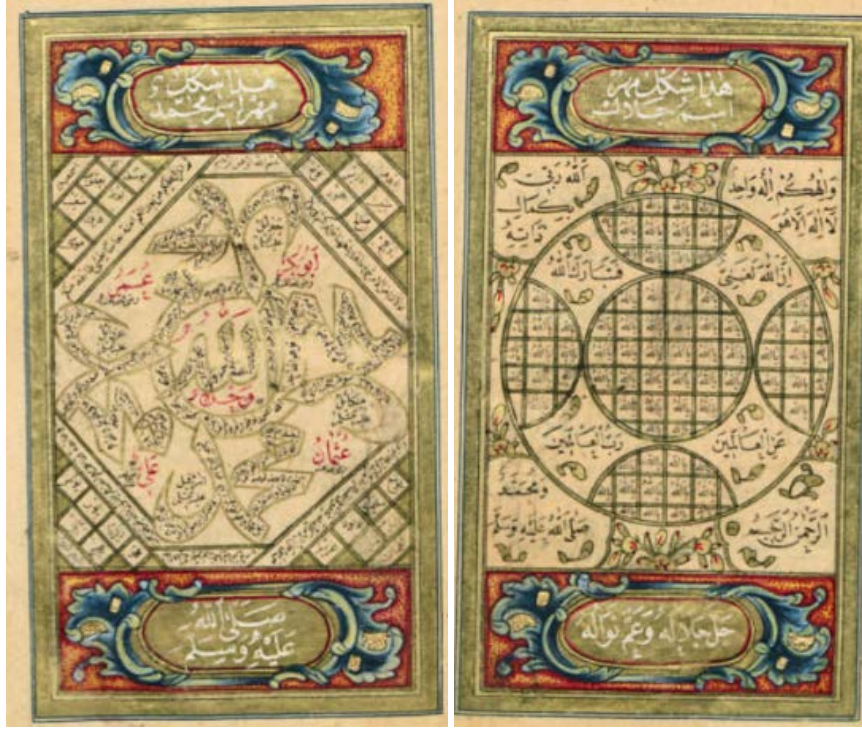
Resim 74: Surebaşları (SSM/ 101-0183/ v.30b, 53b, 59b, 61b, 69b, 107a)

Resim 75: Surebaşı Tezhipli Esmâ-i Hüsnâ Sayfası (SSM/ 101-0183/ v. 63b)

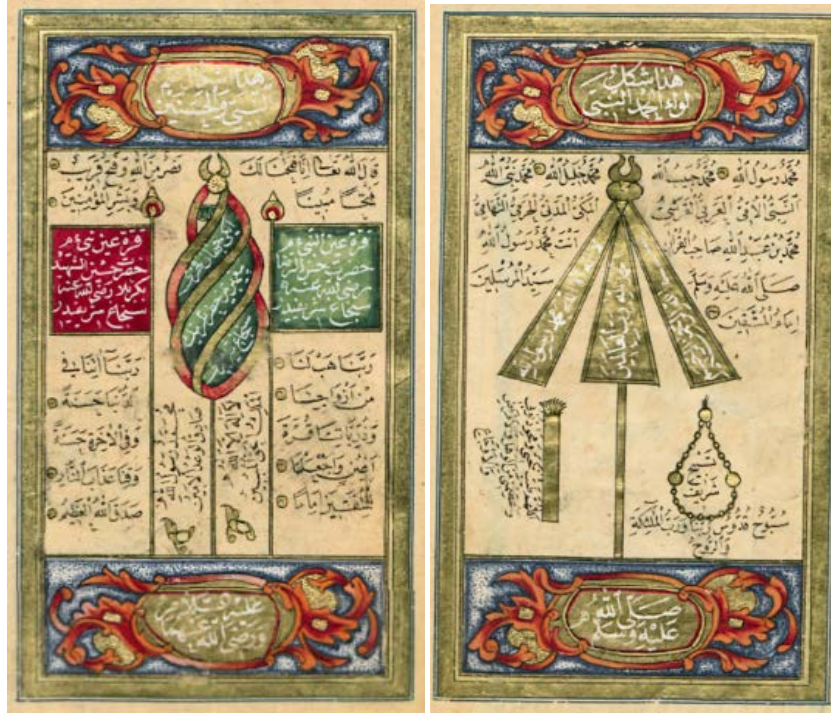
Resim 76: Surebaşı Tezhipli Esmâ-i Nebî Sayfası (SSM/ 101-0183/ v. 67a)

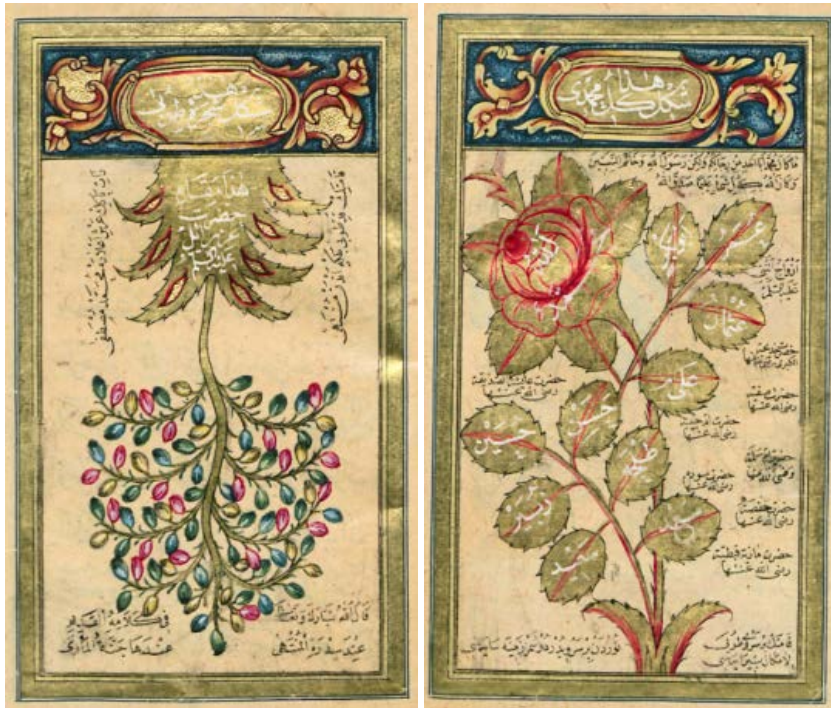
Resim 77: Tasvirli Sayfalar (SSM/ 101-0183/ v. 81b-82a)

Resim 78: Şekl-i Mührü Nübüvvet-i Resul (SSM/ 101-0183/ v. 82b-83a)

Resim 79: Tasvirli Sayfalar (SSM/ 101-0183/ v. 85b-86a)

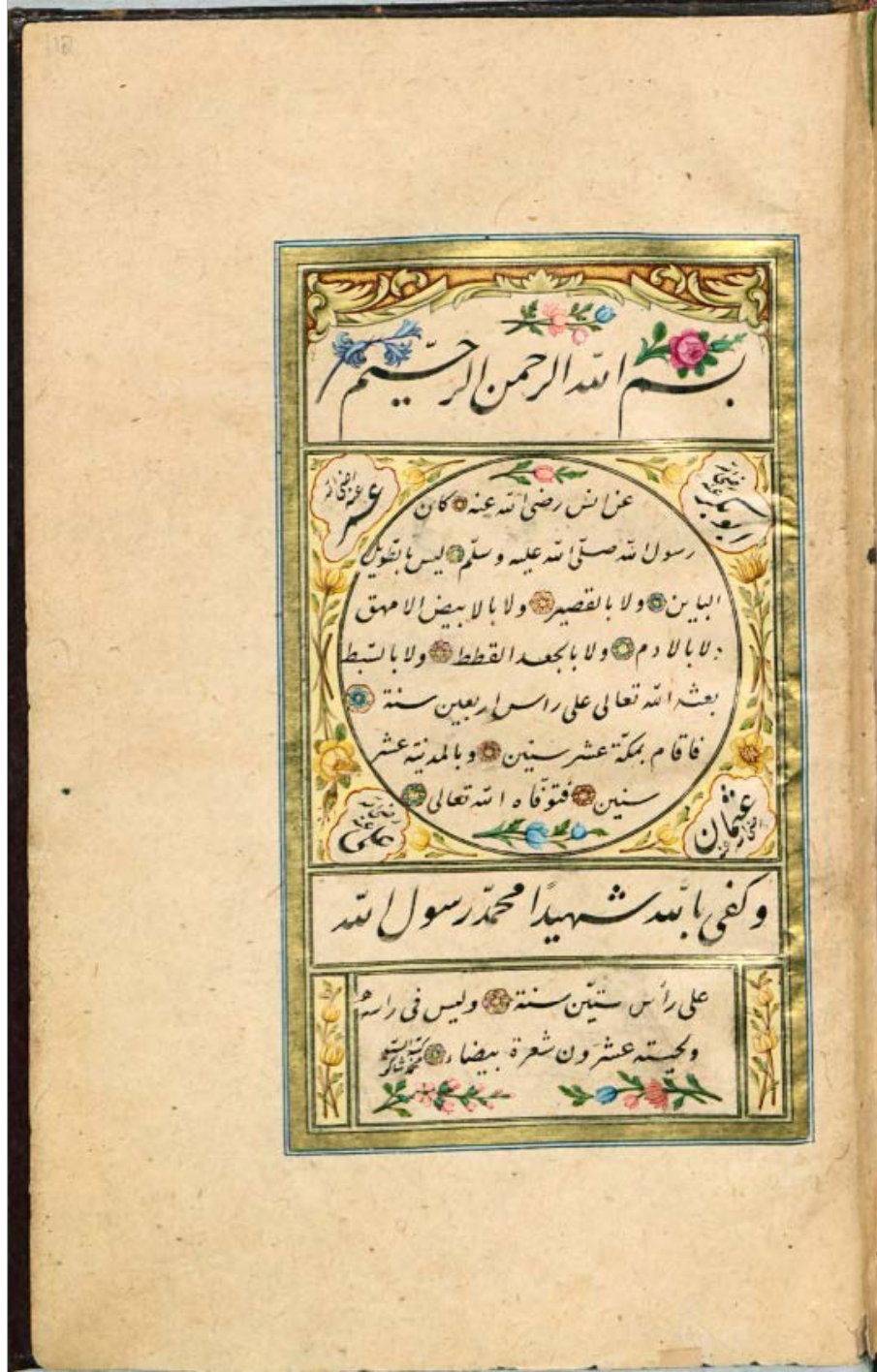

Resim 80: Tasvirli Sayfalar (SSM/ 101-0183/ v. 86b-87a)

Resim 81: Surebaşında Zehebe Kaydı (SSM/ 101-0183/ v. 111b)

Resim 82: Hilye-i Şerif Formunda Ketebe Sayfası (SSM/ 101-0183/ v. 112a)

2.5. SSM'den Seçilmiş En'am-ı Şerif Yazmalarının Hattatları

2.5.1. Şeyh Hamdullah (ö.926/ 1520)

Osmanlı hat ekolünün kurucusu olan Şeyh Hamdullah Amasya'da doğmuştur. Doğum tarihiyle ilgili kesin bir bilgi olmamakla birlikte hattatlar 1420-30 yılları arasına tarihlendirmişlerdir. Dini ve edebi ilimleri Hatib Kasım Efendi'den öğrenmiş, Amasya'da Hayreddin Mar'aşî hocalığında meşk ederek aklâm-ı sitte'den icazetini almıştır. Şeyh Hamdullah, Fatih Sultan Mehmed'in kütüphanesi için istinsah ettiği eserleriyle, II.Bayezid'in takdirini kazanarak saraydaki kâtip ve muallimlik görevleriyle, yetiştirdiği talebeleri ve verdiği eserleriyle İslam yazı sanatını doruk noktasına getirmiştir.¹⁰⁷ Sarayda verdiği eserlerinin ketebesinde "Kâtibü's-sultân Bâyezîd Han" unvanını kullanmış, yazdığı yazı ve kendine has üslubuyla "Kıbletül Küttab" şeklinde anılmıştır.¹⁰⁸

2.5.2. Derviş Ali (ö.1084/ 1673)

İstanbul'da doğmuştur. Sülüs ve nesih hattı Hâlid Erzurumî'den meşk ederek mezun olmuştur.¹⁰⁹ "Büyük, Birinci, Mâruf" lakaplarıyla anılan hattat Şeyh Hamdullah üslubunu unutulmaya yüz tutmaktan kurtarmış, bundan dolayı kendisine "şeyh-i sâni, vâzıu'l-aslı's-sâni" unvanları verilmiştir.¹¹⁰ Hattatın kırkdan fazla Kur'ân-ı Kerîm, çok sayıda En'am-ı Şerif ve Evrâd-ı Şerif, kıt'alar ve murakkalar yazdığı, eserlerinin tezhibini Sürâhî Mustafa adlı müzehhibin yaptığı bilinmektedir.¹¹¹ Ramazan ayında (1084) vefat eden hattat Topkapı Mezarlığı'na defnedilmiştir.¹¹²

---

¹⁰⁷ Muhittin SERİN, 'Hamdullah Efendi, Şeyh (ö. 926/1520)', TDV İslâm Ansiklopedisi, C.15, İstanbul, 1997, s.450

¹⁰⁸ Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU, 'Osmanlı Sanatının Oluşumunda Yazı', Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s.78

¹⁰⁹ Süleyman KINLI, 'Hat ve Hattâtân'da Osmanlı Hattatları', Marmara Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.94

¹¹⁰ M. Uğur DERMAN, 'Derviş Ali, Büyük (ö. 1084/ 1673)', TDV İslâm Ansiklopedisi, C.9, İstanbul, 1994, s.191

¹¹¹ Muammer ÜLKER, 'Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı', Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1987, s.26

¹¹² DERMAN, a.g.m., 'Derviş Ali, Büyük (ö. 1084/ 1673)', s.191

2.5.3. Suyolcuzâde Mustafa Eyyûbî (ö.1097/1686)

Suyolcu Ömer Ağa'nın oğlu olduğu için "Suyolcuzâde", İstanbul'un Eyüp semtinde doğduğu için de "Eyyûbî" lakaplarıyla anılmıştır. Hattı, hocası Büyük Derviş Ali'den meşk etmiştir. Ömrünü yazı yazmakla geçiren hattat başta Hafız Osman'a hocalık yapmış ve birçok talebe yetiştirmiştir. Elli'den fazla Mushaf, birçok En'am, Evrâd, kıt'a ve murakka yazmıştır. Kabristanı Eyüp'tedir.¹¹³

2.5.4. Hafız Osman Efendi (ö.1110/1698)

İstanbul'da doğmuştur. Küçük yaşta hâfız olduğu için Hâfız Osman adıyla anılmıştır. İlim bilgisini Köprülü Fâzıl Mustafa Paşa'dan, hat derslerini ilk hocası Derviş (Büyük) Ali'den almıştır.¹¹⁴ Daha sonra Suyolcuzâde Mustafa Eyyûbî ile hüsnühat eğitimine devam etmiş ve icazetini almıştır.¹¹⁵ Yirmi beş kadar Mushaf, birçok En'am, cüz, kıta, murakka, Hilye-i Şerif ve karalama kaleme almıştır.¹¹⁶ Hat sanatında akol olmuş Hafız Osman, II.Mustafa ve Sultan III. Ahmed'le birlikte çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Kocamustafapaşa Sancaktar mahallesinde bulunan evinde vefat etmiş, Sümbül Efendi Dergâhı hazîresine defnedilmiştir.¹¹⁷

2.5.5. Ağakapılı İsmail (ö.1118/1706)

İstanbul'da doğan hattat, Ağakapısı mektebinde yaptığı hocalığı ile "Ağakapılı" lakabıyla anılmıştır. Hattı hocası Büyük Derviş Ali'den meşk etmiş ve icazetini almıştır. Kırkdan fazla Mushaf, çok sayıda En'am ve kıta yazmıştır.¹¹⁸ Başta Anberîzâde (ikinci) Derviş Ali'ye hocalık yapmış, birçok talebe yetiştirmiştir. Kasımpaşa'da vefat etmiştir.¹¹⁹

---

¹¹³ M. Uğur DERMAN, 'Suyolcuzâde Mustafa Efendi (ö. 1097/ 1686)', TDV İslâm Ansiklopedisi, C.38, İstanbul, 2010, s.2

¹¹⁴ M. Uğur DERMAN, 'Hâfız Osman (ö. 1110/ 1698)', TDV İslâm Ansiklopedisi, C.15, İstanbul, 1997, s.98

¹¹⁵ 'VIII. Hattatların Hünerli Çalışmaları: Murakka ve Kıt'a', Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu Kataloğu, İstanbul, 2012, s.334

¹¹⁶ Ömer Faruk DERE, 'Hafız Osman Efendi', Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s.107

¹¹⁷ DERE, a.g.m., s.97

¹¹⁸ M. Uğur DERMAN, 'Ağakapılı İsmâil (ö. 1118/ 1706)', TDV İslâm Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 2010, s.461

¹¹⁹ YERLİKAYA, s.233

2.5.6. Yedikuleli Seyyid Abdullah (ö.1144/1731)

İstanbul Yedikule’de doğduğu için ‘‘Yedikule’’ lakabıyla anılmıştır. Aklâm-ı Sitte’yi Hafız Osman Efendi’den meşk etmiş ve icazetini almıştır. Sultan III.Ahmed’i hat konusunda eğitmiş ve sarayda hat muallimliğine tayin edilmiştir. Başta Eğrikapılı Mehmed Râsim ve Şekerzade Mehmed olmak üzere birçok talebe yetiştirmiştir.¹²⁰ Yirmi dört kadar Mushaf, En’am, Evrâd, Hilye-i Şerif ve kıta kaleme almıştır. Vefatından sonra Eyüp’deki aile kabristanına defnedilmiştir.¹²¹

2.5.7. Eğrikapılı Mehmed Râsim (d.1099/1688-ö.1169/1756)

1099’da (M.1688) İstanbul’un Eğrikapı semtinde doğduğu için bu lakapla bilinmektedir. Babasından sülüs-nesih hattı öğrendikten sonra ile Hâşimîzâde Yedikuleli Seyyid Abdullah Efendi’nin öğrencisi olmuştur. Aklâm-ı sitte’yi meşk ederek hocasından icâzetini almıştır. Önce Galata Sarayı’nda muallimlik, sonra Topkapı Sarayı’nda hat hocalığı yapmıştır. Çok sayıda talebe yetiştiren hattat, altmış Mushaf, cüz, bin kadar enâm, delâilü’l-hayrât, hilye, kıta ve murakka yazmıştır. 1169’da (M.1756) veremden vefat eden hattat Eğrikapı dışında defnedilmiştir.¹²²

2.5.8. Taşmektepli Mustafa Râkım (ö.1181/1767)

İstanbul’da doğan hattat, Merkez Efendi cami müezzini Leylek Ahmed Efendi’nin oğludur. Sıbyan mektebini bitirdikten sonra Yedikuleli Seyyid Abdullah Efendi’den aklam-ı sitte’yi meşk etmiştir. Eğitimini tamamlayan Râkım, Aşıkpaşa’daki Taş Mektep’te hat muallimi olmuş, haftanın bir günü de Molla Gürânî’deki Kazasker Ömer Efendi Medresesi’nde yazı dersleri vermiştir. Birçok talebe yetiştiren hattatın yüz kadar kaleme aldığı Kur’ân-ı Kerîm’i ve teze konu olan Sabancı Müzesi koleksiyonunda En’am-ı Şerif’i bulunmaktadır. 1181/1767 tarihinde vefat eden hattat Merkez Efendi Mezarlığı’nda babasının yanına defnedilmiştir.¹²³

---

¹²⁰ ‘VIII. Hattatların Hünerli Çalışmaları: Murakka ve Kıt’a’, Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu Kataloğu, İstanbul, 2012, s.336

¹²¹ Muammer Ülker, ‘Abdullah Efendi, Hâşimîzâde (ö. 1144/ 1731)’, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.1, İstanbul, 1988, s.98-99

¹²² Muhittin SERİN, ‘Mehmed Râsim, Eğrikapılı (ö.1169-1756)’, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.28, Ankara, 2003, s.514

¹²³ ‘Taşmektepli Mustafa Râkım Efendi’, <https://www.ketebe.org/sanatkar/tasmektepli-mustafarakim-efendi-953>, İstanbul

2.5.9. Ahmed Hablî (18.yy)

Tez konusu kapsamın incelediğimiz 101-0289 envanter numaralı En'am-ı Şerif'in, Sakıp Sabancı Müzesi Dijital Koleksiyonları ve Arşivleri internet sayfasının Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu arşivindeki künye bilgisinde ketebe sayfasında bulunan "Bunu günahı çok Ahmed el-Hablî yazmıştır. Sene 1178" şeklinde açıklamaya yer verilmiştir. Hattat hakkında yapılan araştırmada literatür ve dijital kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Araştırmasına konu olacak kişi ve/ya kişilerin kayda geçecek bilgiye ulaşması durumunda lüteratüre geçmesi temenni edilmiştir.

2.5.10. Mehmed Şakir (19.yy)

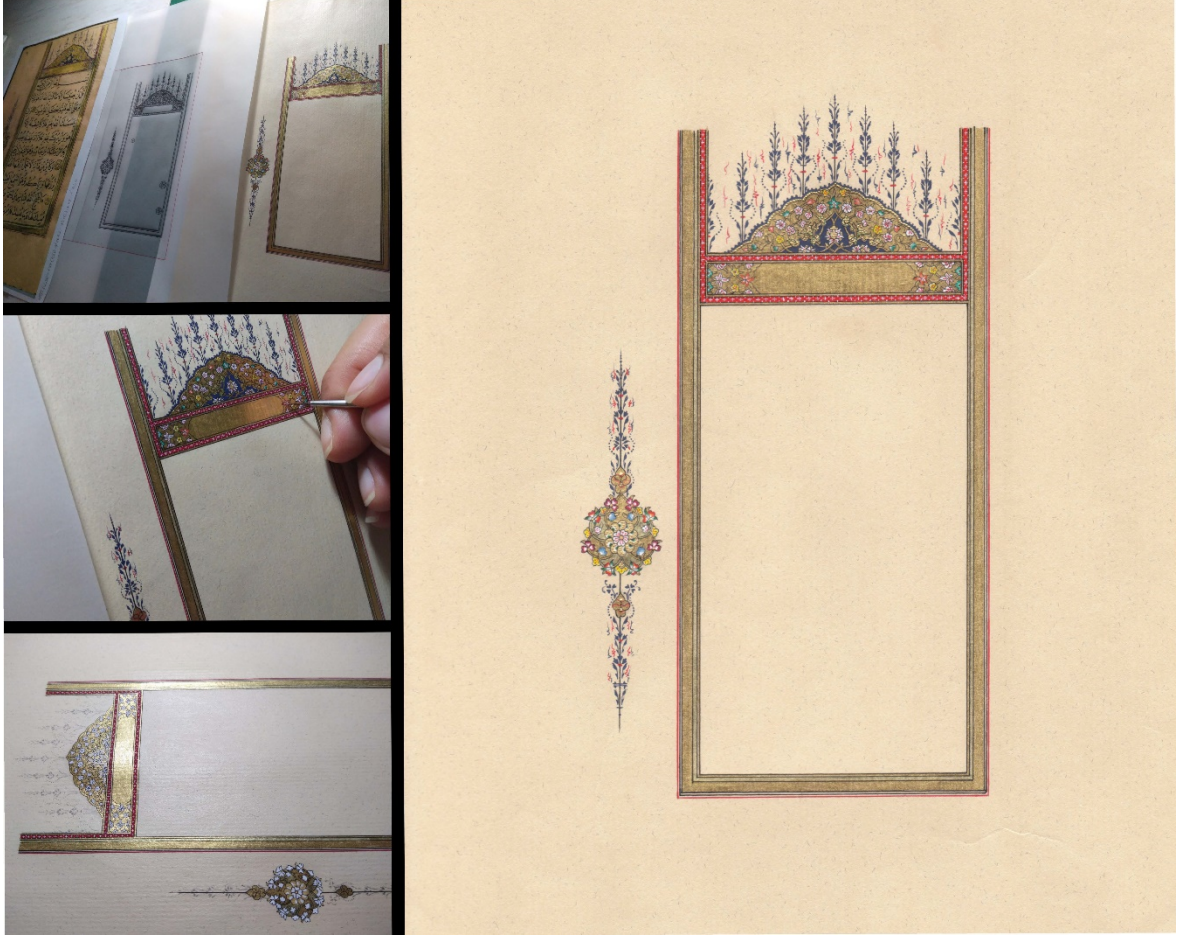
Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu kataloğunda (2012, s.67) Delâ'ilü'l-Hayrât (Env. no. 103-0180) kitabının hattatı olan Mehmed Şakir (?-1834) ile ilgili açıklama kısmında; "Bir şemse içine rıka hatla yazılan ketebede "Her şeye yeten Allah'ın rahmetine muhtaç, Sadr-ı Âli kaleminde çalışmış ve halk arasında Berberzade diye bilinen, değerli müderris Mehmed Said Efendi'nin öğrencilerinden Mehmed Şakir tarafından yazıldı. Allah onların günahlarını affetsin ve kusurlarını örtsün" sözleri yazılıdır (v. 3a). Mehmed Şakir, Sabancı Müzesi'ndeki bir En'am-ı Şerif nüshasını da (kat. no. 65) kopya etmiştir. Hattat hakkında yapılan araştırmada literatür ve dijital kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Araştırmasına konu olacak kişi ve/ya kişilerin kayda geçecek bilgiye ulaşması durumunda lüteratüre geçmesi temenni edilmiştir.

BÖLÜM 3: UYGULAMALAR

En'am-ı Şerifler'in unvan sayfası örneklerinde görülen desenler birebir şekilde çizilmiştir. Kâğıt rengi ve bezemelerdeki renkler röprodüksiyonu yapılan örneklerin asıl tonlamalarıyla birebir olacak şekilde uygulanmaya çalışılmıştır.

3.1. Uygulama 1- Unvan Sayfası

Uygulama için 17.yüzyıl unvan sayfası seçilmiştir. 16,8 x 11 cm ölçülerinde olduğu bilinen kitabın iç sayfa ölçüleri bilinmediği için sayfa boşlukları göz önünde bulundurularak ölçülendirilmeye çalışılmış, uygulama sarı renkte aharlı kâğıda yapılmıştır. Tez konusu gereği sınırlamaya gidildiği için uygulamada Nesih hat ile yazılmış unvan sayfası metnine ve metin aralarındaki durak tezhiplerine (hattatın kâşî kalınlığı gözetilerek durak tezhiplerinin nereye denk geleceği bilinmediğinden) yer verilmemiş, sadece desen uygulaması yapılmıştır. Unvan sayfası deseni ölçüler dikkate alınarak eskiz kâğıdına çizilmiş ve uygulama kâğıdına geçirilmiştir. Dijital ortamdan ulaşılan sayfanın desen ve renkleri dijital orijinallikte çıktı alınarak analiz edilmiştir. Klasik üslupta yapılan motiflerin oluşturduğu unvan sayfası desenindeki renklerin günümüz boya ile birebir tonları elde edilmeye çalışılmıştır. Unvan sayfasındaki metnin üst kısmında yer alan tezhipte ve sayfa gülü bezemesinde yer alan hatâyî grubu motiflerin, stilize rumîlerin ve tığ tezhiplerinin desen, renk ve detayları aslı örnek alınarak yeni bir nüshası uygulamaya geçirilmiştir. Desen ve cetvellerde ağırlıklı olarak yeşil ve sarı altınlı zemin uygulaması yapılmış, desen sınırında ve motif içlerinde aslındaki yerlerine göre iğne perdahı yapılmıştır.

Resim 83: 17.Yüzyıl Unvan Sayfası Uygulaması

3.2. Uygulama 2- Unvan Sayfası

Uygulama için 18.yüzyıl unvan sayfası seçilmiştir. 17,7 x 11,4 cm ölçülerinde olduğu bilinen kitabın iç sayfa ölçüleri bilinmediği için sayfa boşlukları göz önünde bulundurularak ölçülendirilmeye çalışılmış, uygulama sarı renkte aharlı kâğıda yapılmıştır. Tez konusu gereği sınırlamaya gidildiği için uygulamada Nesih hat ile yazılmış unvan sayfası metnine ve metin aralarındaki durak tezhiplerine (hattatın kamış kalınlığı gözetilerek durak tezhiplerinin nereye denk geleceği bilinmediğinden) yer verilmemiş, sadece desen uygulaması yapılmıştır. Unvan sayfası deseni ölçüler dikkate alınarak eskiz kağıdına çizilmiş ve uygulama kâğıdına geçirilmiştir. Dijital ortamdan ulaşılan sayfanın desen ve renkleri dijital orijinallikte çıktı alınarak analiz edilmiştir. Klasik üslupta yapılan motiflerin oluşturduğu unvan sayfası desenindeki renklerin günümüz boyaarı ile birebir tonları elde edilmeye çalışılmıştır. Unvan sayfasındaki metnin üst kısmında ve sağ taraftan itibaren haşiyeyi dolaşan meyilli yazının üst kısmındaki bezemelerde yer alan hatâyî grubu motiflerin, stilize rumîlerin, kitabeli cetvel süslemelerinin ve tığ tezhiplerinin desen, renk ve detayları aslı örnek alınarak yeni bir nüshası uygulamaya geçirilmiştir. Desen ve cetvellerde ağırlıklı olarak yeşil ve sarı altınlı zemin uygulaması yapılmış, desen ve pafta sınırlarında, cetvelin kitabeli kısımlarının içinde yer alan hatâyî grubu motiflerin zemin boşluklarında ve motif içlerinde aslındaki yerlerine göre iğne perdahı yapılmıştır.

Resim 84: 18.Yüzyıl Unvan Sayfası Uygulaması

3.3. Uygulama 3- Unvan Sayfası

Uygulama için 19.yüzyıl unvan sayfası seçilmiştir. 17,4 x 11 cm ölçülerinde olduğu bilinen kitabın iç sayfa ölçüleri bilinmediği için sayfa boşlukları göz önünde bulundurularak ölçülendirilmeye çalışılmış, uygulama sarı renkte aharlı kâğıda yapılmıştır. Tez konusu gereği sınırlamaya gidildiği için uygulamada Nesih hat ile yazılmış unvan sayfası metnine ve metin aralarındaki durak tezhiplerine (hattatın kamış kalınlığı gözetilerek durak tezhiplerinin nereye denk geleceği bilinmediğinden) yer verilmemiş, sadece desen uygulaması yapılmıştır. Unvan sayfası deseni ölçüler dikkate alınarak eskiz kağıdına çizilmiş ve uygulama kağıdına geçirilmiştir. Dijital ortamdan ulaşılan sayfanın desen ve renkleri dijital orijinallikte çıktı alınarak analiz edilmiştir. S ve C kıvrımlı akant yaprakları ve natüralist üslupta çiçeklerin oluşturduğu unvan sayfası desenindeki renklerin günümüz boya ile birebir tonları ve gölgelendirmeleri tespit edilmiş, aslına uygun şekilde yeni bir nüshası uygulamaya geçirilmiştir. Desen ve cetvellerde ağırlıklı olarak sarı renkte yapılandırma altın ile zemin uygulaması yapılmış, cetvellerdeki zencirek deseni ve motif içlerine aslındaki yerlerine göre iğne perdahı yapılmıştır.

Resim 85: 19.Yüzyıl Unvan Sayfası Uygulaması

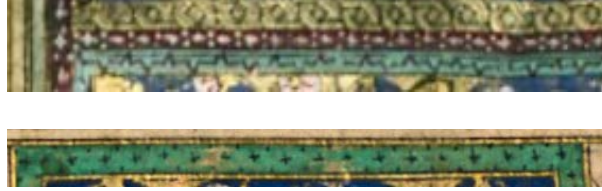
DEĞERLENDİRME- SONUÇ

Geleneksel sanatlarımız içerisinde yer alan tezhip, minyatür, hat, çini, dokuma, nakış gibi süsleme ve işçiliklerin bulunduğu eserler, çeşitli müze ve sergi alanlarında halka sunulmaktadır. Sakıp Sabancı Müzesi'nde sergilenen ve incelemeye değer görülen eserlerden yola çıkarak "Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonundan Seçilmiş En'am-ı Şeriflerde Müzehhep Unvan Sayfalarının Tezhip Sanatı Açısından İncelenmesi" konulu tez çalışmasında 16 adet el yazması kitabın unvan sayfası tezhipleri ayrı ayrı incelenmiş, yüzyıllarına göre sınıflandırılması yapılarak değerlendirilmiştir. İncelenen eserlerden;

- 16.yüzyıla ait 4 adet En'am-ı Şerif kitabın; 101-0358 envanter numaralı kitapta 2 adet, 101-0336, 101-0283, 101-0296 envanter numaralı kitaplarda birer adet unvan sayfasının olduğu,
- 17.yüzyıla ait 8 adet En'am-ı Şerif kitabın; 101-0298, 101-0002 envanter numaralı kitaplarda 2'şer adet farklı sayfalarda, 101-0292, 101-0052, 101-0285, 101-0310, 101-0308, 101-0303 envanter numaralı kitaplarda birer adet unvan sayfasının olduğu,
- 18.yüzyıla ait 3 adet En'am-ı Şerif kitabın; 101-0289 envanter numaralı kitapta karşılıklı olduğu için unvan sayfası formunda serlevhası olup, diğer 101-0189, 101-0407 envanter numaralı kitaplarda birer adet unvan sayfasının olduğu,
- 19.yüzyıla ait 1 adet En'am-ı Şerif kitabın; 101-0183 envanter numaralı kitabın içerisinde farklı sayfalarda 2 adet ve diğer ikisinde karşılıklı olduğu için unvan sayfası formunda serlevha sayfası olarak değerlendirilip, toplam 4 adet unvan sayfasının olduğu tespit edilmiştir. En'am-ı Şeriflerin incelenen unvan sayfaları haricindeki bezemeli sayfalar da göz önünde bulundurularak sülüs, nesih, tevki, rikâ', muhakkak hat türü ile yazıldıkları görülmüştür.

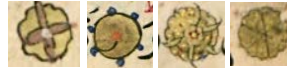
Tezhip sanatı da üslup ve sanatkarlarıyla yüzyıllar içerisinde değişim ve gelişmelerden etkilenerek ilerlemiş, 16.yüzyıl Kanuni Sultan Süleyman hamiliğinde en ihtişamlı çağına ulaşmıştır. Klasik dönemin ince işçiliğiyle verilen bu dönemdeki eserler, bu sanatın geçmiş yüzyıllardaki örneklerinde güzeli arayıp iyi olanı ekleyerek en muhteşem ürünler halinde ortaya konulmuştur.

Teze konu olan 16.yüzyıla ait En'am-ı Şeriflerin unvan sayfası süslemelerine bakıldığında; düz levha, ikلیل ve kubbeli formlarda tasarlanan unvan sayfalarındaki altın cetvellerin etrafı, sadece renk ve/ya :+;, :-:, -^ şeklinde ince arasularıyla bezenmiştir.

Resim 86: En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Cetvel Bezemeleri (16.yy)

Unvan sayfalarının genelinde surebaşı ve üzerindeki tezhipli alanlar, ½ ve ¼ tam ve/ya yarı simetrlili ulama, ters simetrlili ile serbest desen şeklinde tasarlanmıştır. Klasik hatâyî grubu motif ve stilize rumî motiflerinin yer aldığı sayfalarda altın, sıvama ve yapıştırma varak şeklinde uygulanmış, zeminde altın haricinde bedahşî laciverdî, koyu lacivert, pafta ve ince arasularında bordo ile küf yeşilinin tonları kullanılmıştır. Motifler; altın, siyah, beyaz, pembe, turuncu, kırmızı, yeşil tonlar ile renklendirilmiştir. Durak tezhiplerinde altın üzerine sade formda dilimli, helezoni, şeşhâne, pençhâne şeklinde farklı katmer ve yaprak sayısınca bezeme yapılmıştır.

Resim 87: En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Durak Tezhipleri (16.yy)

Tığlarda, çizgi, nokta gibi şekillerin yapıldığı kabaca bezenmiş unvan sayfalarıyla birlikte lacivert renkte hatâyî grubu motiflerin zarif ve ince işçilikte bezendiği, klasik üslupta bezenen Mushaf gülü tezhibinin de yer verildiği sayfalar görülmüştür.

Resim 88: En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Tığ Tezhipleri (16.yy)

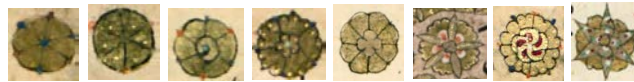
Tezhipli alanlarda uygulanan tekniklere bakıldığında, zer-ender-zer tekniği, zemini boyalı klasik tezhip tekniği ve çift tahrir tekniği uygulanmıştır.

Klasik dönem tezhip sanatı açısından bakıldığında, desenlerde batı etkilerinin hissedilmeye başlaması, matbaanın icadı gibi olumlu ve/ya olumsuz sebepler müzehhipleri düşünmeye sevk etse de tezhip sanatının 17.yüzyılında sanatçılar her şeye rağmen hem klasik anlayışından hem de yenilik arayışlarından vazgeçmemişlerdir. 17.yüzyıla ait En'am-ı Şeriflerin unvan sayfası tezhipleri değerlendirildiğinde; ikلیل ve kubbeli formlarda tasarlanmış tezhipli sayfalarda klasik üslubun hâkim olduğu hatâyî grubu motifler, stilize rumîlerin oluşturduğu paftalar ve bulut motifli bezemelere yer verilmiştir. Unvan sayfalarının genelinde surebaşı ve üzerindeki tezhipli alanlar, ½ ve ¼ tam ve/ya yarı simetrik ulama desen şeklinde tasarlanmıştır. Eserlerde kullanılan renkler incelendiğinde, bu yüzyıldaki eserlerin tümünde altın kullanılmış, cetveller ve motiflerde altınla birlikte lacivert, siyah, beyaz, kırmızı, pembe, turuncu ve yeşilin farklı tonları kullanılmıştır.

Resim 89: En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Cetvel Bezemeleri (17.yy)

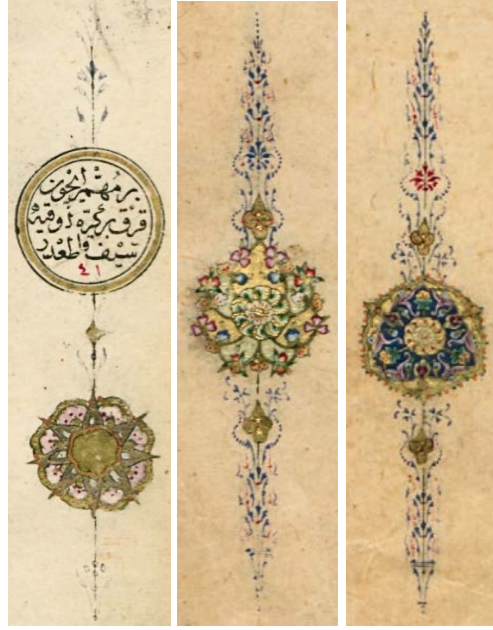
Tezhipli alanların etrafı ince altın cetveller ve :+., :-., :: şeklinde ince arasuyu, geometrik zencirek desenleri ile bezenmiştir. Motif ve kompozisyonlarda yüzyılın ilk ve ikinci yarısına göre işçilik bazen ince ve zarif bazense kaba ve gelişigüzel şekilde uygulanmıştır.

Resim 90: En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Durak Tezhipleri (17.yy)

Durak tezhipleri altın zemin üzerine, bazı sayfalarda helezoni nokta şeklinde sade bazılarında ise şeşhâne, pençhâne şeklinde farklı katmer ve yaprak sayısınca yapılmıştır. Tezhipli sayfalarda yer alan Mushaf gülü bezemeleri, bu yüzyıla ait 3 adet unvan sayfasında görülmektedir. Bunlardan 101-0002 envanter numaralı kitabın

unvan sayfasındaki büyükçe penç ve daire şeklinde tığ üzerinde üst üste tasarlanmış olup, diğer ikisi 101-0298 envanter numaralı kitabın farklı sayfalarında yer almış ve klasik tezhip anlayışıyla yapılmıştır.

Resim 91: En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Gül Tezhipleri (17.yy)

101-0303 envanter numaralı kitabın unvan sayfasında ise beyne's- sütün ve halkârî tekniği uygulanmıştır. Sayfaların tamamında ana tığlar lacivert renk ağırlıklı olup ara kırmızı tonlarda ve lacivert-kırmızı olarak sıralı vaziyette hatâyî grubu motif, çizgi, nokta gibi şekillerle bezenmiştir. Genel olarak hatâyî grubu motiflerden oluşan tığlardaki zarif işçiliğin yanı sıra kabaca çizgi ve noktalandan oluşan işlemlere de yer verilmiştir.

Resim 92: En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Tığ Tezhipleri (17.yy)

Tezhipli alanlarda, pafta sınırları ve metin aralarına, durak içlerine, desen zemini ve motif içlerine iğne perdahı uygulaması yapılmıştır. Sayfalarda uygulanan tekniklerde, zer-ender-zer tekniği, zemini boyalı klasik tezhip tekniği, sulu halkâr ve çift tahrir teknikleri uygulanmıştır.

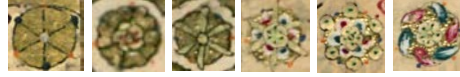
18.yüzyıl klasik üslubun yanı sıra yoğun olarak batı etkisinde oluşan Barok-Rokoko tarzı eserlerin verildiği dönemler olmuştur. Klasik anlayışta bezenmiş 18.yüzyıla ait En'am-ı Şeriflerin unvan sayfası süslemeleri değerlendirildiğinde; kubbeli formda tasarlanan sayfaların tezhiplerinde hatâyî grubu motifler, basit bulut motifi, deseni paftalara ayırmış rumîler yer almaktadır. Unvan sayfalarının genelinde surebaşı ve üzerindeki tezhipli alanlar, ½ ve ¼ tam ve/ya yarı simetrik ulama desen şeklinde tasarlanmıştır.

Resim 93: En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Cetvel Bezemeleri (18.yy)

Tezhipli alanlardaki ince altın cetvellerle birlikte hatâyî grubu ve geometrik geçmeli zencirek motifleri, üç iplik rumî ve :+., :-: şeklinde ince arasularına yer verilmiştir. Unvan sayfalardaki renklerde altınla birlikte lacivert, siyah, beyaz, sarı, kırmızı, pembe, yeşil, turuncu, mavi ve tonları kullanılmıştır. 101-0189 envanter numaralı kitabın unvan sayfasında metin aralarına beyne's-sütur tekniği, haşiyesine sulu halkârî tekniği uygulanmıştır. 101-0289 envanter numaralı kitabın unvan sayfasında ise farklı olarak metnin bir tarafında dikey bordür içerisine üç iplik rumî, diğer tarafında hatâyî gurubu motiflerin yer aldığı koltuk tezhibine yer verilmiştir.

Sayfalarda yer alan durak tezhipleri 101-0407 envanter numaralı kitabın unvan sayfasında, çark-ı felek ve şeşhâne formlarda oldukça renkli şekilde, döneme ait diğer kitapların unvan sayfalarında altın ile şeşhâne formlarda sade ve dilimli formlarda yapılmıştır.

Resim 94: En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Durak Tezhipleri (18.yy)

Dönemin unvan sayfası metinlerinde, besmele keşidesinin üzerine dendanlı iplikle kapatılan hatâyî grubu motiflerin yapılması ve beyne's-sütur tekniğinin uygulanması klasik bezeme anlayışı haline geldiği şekilde değerlendirilebilir. Bu dönemde de pafta sınırlarına, desen içerisinde zemine ve motif içlerine, metin aralarına, durak içlerine iğne perdahı yapıldığı görülmüştür.

Resim 95: En'am-ı Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Tığ Tezhipleri (18.yy)

Unvan sayfasının bitimine denk gelen ve yarım kalan (101-0407/101-0189 env. no.) tığ tezhipleriyle birlikte bu yüzyılda incelenen tüm sayfalarda tığlar bitkisele benzeyen çizgisel ve noktasal şekillerde bezenmiştir. Eserlerde uygulanan teknikler ise zer-ender-zer, zemini boyalı klasik tezhip tekniği, sulu hâlkâr ve çift tahrir tekniğidir.

19.yüzyıl unvan sayfalarında diğerlerinden farklı olarak klasik tezhip üslubundan çok uzaklaşmış, tamamen batı tarzı Barok-Rokoko ve Ampir tarzı desenlerin hâkim olduğu bezemelere yer verilmiştir. Bir adet kitabın içinde yer alan ve kubbeli olarak nitelendirebileceğimiz 4 adet unvan sayfasının ikisi farklı sayfalarda, ikisi ise karşılıklı yer almaktadır. Unvan sayfalarında, ½ simetrik desen içerisinde serbest desenlere de yer verilerek desen tasarımı yapılmıştır. Farklı sayfalarda yer alan unvan tezhiplerinin kompozisyonları birbirine benzer şekildedir. Akant yaprakları ve natüralist üslupta buketlerin oluşturduğu sayfalarda desen, yapıştırma varak altın

üzerine uygulanmıştır. Akant yapraklarının merkezindeki kısımda pafta oluşmuş ve buraya beyaz mürekkeple ibare yerleştirilmiştir. Tezhipli alanlardaki etrafı ince altın cetvellerin arası, ::: şeklinde ince arasuyu, hatâyî grubu motif ve zencirek desenleriyle bezenmiştir.

Resim 96: En'am-1 Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Cetvel Bezemeleri (19.yy)

Tezhipli sayfalardaki durak tezhipleri; pençhâne, şeşhâne ve çark-ı felek formlarda her biri birbirinden farklı şekilde oldukça renkli ve gösterişli yapılmıştır.

Resim 97: En'am-1 Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Durak Tezhipleri (19.yy)

Tezhipli alanlarda, desen haricindeki boşluklara, cetvel ve duraklara yoğun şekilde iğne perdahı uygulanmıştır. Üç boyutlu etki veren ve karşılıklı gelen unvan görünümlü serlevha sayfalarında metinler, duraklar ve çiçek buketleri dışında desenler birebir yapılmıştır. Metnin üst kısmında, akant yapraklarının serbestçe dolandığı alanın merkezindeki pafta içerisinde natüralist çiçek buketleri yer almaktadır. Durak tezhipleri, şeşhâne ve çark-ı felek formda her biri birbirinden farklı şekilde uygulanmıştır.

Resim 98: En'am-1 Şeriflerin Unvan Sayfalarındaki Çiçek Buketleri (19.yy)

Besmele keşidesinin üzerinde yer alan çiçek buketleri de karşılıklı sayfalarda birbirinden farklı şekilde tasarlanmıştır. Sayfalar, siyah, beyaz, gri, pembe, fuşya,

kırmızı, sarı, turuncu, lacivert, mavi ve tonlarıyla bezenmiştir. Tığ tezhibine yer verilmeyen sayfalarda zemini boyalı klasik tezhip tekniği uygulanmıştır.

Sabancı Müzesi envanter kayıtlarına göre incelenen;

- 16.yüzyıla ait En'am-ı Şeriflerin, katalog-2'deki eserin hattatının bilinmediği, diğerlerinin Şeyh Hamdullah'ın elinden çıkan eserler olduğu,
- 17.yüzyıla ait En'am-ı Şeriflerin, Derviş Ali, Suyolcuzade Mustafa Eyyubi, Ağakapılı İsmail, Şeyh Hamdullah, Hafız Osman ve Yedikuleli Seyyid Abdullah'ın ellerinden çıkan eserler olduğu,
- 18.yüzyıla ait En'am-ı Şeriflerin, Ahmed Hablî, Taşmektepli Mustafa Rakım ve Eğrikapılı Mehmed Rasim'in ellerinden çıkan eserler olduğu,
- 19.yüzyıla ait En'am-ı Şerif'in hattatının ise Mehmed Şakir olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak incelediğimiz kitap ve sayfalara genel olarak baktığımızda 16.-17.-18.yüzyıl unvan sayfası bezemelerinde klasik tezhip anlayışından vazgeçilmediği, batı etkileri de göz önünde bulundurularak 19.yüzyıl süslemelerinde, sanatçının üslup ve anlayışını batıya daha yakın hissederek verdiği eserler de görmemiz mümkündür.

KAYNAKÇA

- AKBAŞ, Muhsine vd. (1991), Tezhip Sanatında Tığ, Milli Kütüphane Yayınları Dizisi: 1, Ankara
- AKSOY, Şule (1977), Kitap Süslemelerinde Türk- Barok- Rokoko Üslûbu, Kültür ve Sanat 5, Ocak
- AKSU, Hatice (2008), Rokoko, TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.35, İstanbul
- ALPARSLAN, Ali (1977). El Yazma Mad., Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.1, İstanbul
- ARSEVEN, Celal E. (1927), Türk Sanatında Tezyinat, Hayât Mecmuası, C.1, S.20, Ankara
- AŞICI, Seher (2012), Kitap Dostu Bir Sultan: Fatih, Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara
- BAYSAL, A. Fuat (2010), Mushaf Tezyinatının Tarih İçindeki Gelişimi, Marife Dini Araştırmalar Dergisi, Konya
- BİROL, İnci A. (2012), Tezhip, TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.41, İstanbul
- DALBAŞ, Ebru K. (2018), XVIII. Yüzyılda Hazırlanmış Bir Dîvan Tezhîbi, ASOS Dergisi, Aralık
- DEMİRİZ, Yıldız (1986), Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler, Acar Matbaacılık, İstanbul
- DERE, Ömer. F. (2012), Hafız Osman Efendi, Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara
- DERMAN, F. Çiçek (2012), Tarihimizde Mushafların Bezenmesi, Diyanet İlmi Dergi Kur'an Özel Sayısı, DİB Yayınları, Ankara
- DERMAN, F. Çiçek (2012), Tezhip Sanatında Üslûplar ve Sanatkârları, TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.41, İstanbul
- DERMAN, F. Çiçek (2012), Türk Tezhip Sanatının Muhteşem Çağı: 16. Yüzyıl, Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara

- DERMAN, F. Çiçek (2014), Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçinde Değişimi, Türkler, C.12, Ankara
- DERMAN, Uğur (1994), Derviş Ali, Büyük (ö.1084/1673), TDV İslâm Ansiklopedisi, C.9, İstanbul
- DERMAN, Uğur (1997), Hâfız Osman (ö. 1110/1698), TDV İslâm Ansiklopedisi, C.15, İstanbul
- DERMAN, Uğur (2010), Ağakapılı İsmâil (ö.1118/1706), TDV İslâm Ansiklopedisi, C.1, İstanbul
- DERMAN, Uğur (2010), Suyolcu zâde Mustafa Efendi (ö. 1097/1686), TDV İslâm Ansiklopedisi, C.38, İstanbul
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2010), Tezhîb Mad., Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, 26. Baskı, Ankara
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2010), Münhanî Mad., Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, 26. Baskı, Ankara
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2010), En'âm Mad., Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, 26. Baskı, Ankara
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2010), Zahr Mad., Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, 26. Baskı, Ankara
- DURAN, Gülnur (2012), Tezhip Sanatının Kullanım Alanları, TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 41, Ankara
- DURAN, Gülnur (2012), 18. Yüzyıl Tezhip Sanatı, Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara
- DURAN, Gülnur (2018), Türk ve İslam Eserleri Müzesi 504 Numaralı Mushafın Bölümlemesindeki Tezhibli Sayfalar', Asos Dergisi, Temmuz
- EMLAK, Sevda (2013), Tire Necip Paşa Kütüphanesi'nde Bulunan 17.Yüzyıla Ait Tezhipli Yazma Eserler, Atatürk Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum
- ERSOY, Ayla (1988), Türk Tezhip Sanatı, Akbank Yayınları, İstanbul

- GÜNDÜZ, Filiz (2007), Osman Hamdi Bey, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.33, İstanbul
- GÜNDÜZ, Keziban (2014), 18.Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Basılan Eserlerin Kitap Sanatları Bakımından İncelenmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Isparta
- IŞIK, Emin (1995), En'âm Sûresi, TDV İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.11, İstanbul
- KELEŞ, Vedat (2010), Modern Müzecilik ve Türk Müzeciliği, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.1-2, Erzurum
- KESKİNER, Cahide (2011), Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler Hatai, İlke Kitap Sanat-1, 3. Baskı, İstanbul
- KINLI, Süleyman (2007), Hat ve Hattâtân'da Osmanlı Hattatları, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- KİLERCİK, Ayşe A. (2012), Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu Kataloğu, İstanbul
- KOCAKAHYA, Esra Ekin (2012), Ankara Vakıf Eserleri Müzesi Teşhirinde Bulunan Tezhipli El Yazmalarının Klasik ve Geç Dönem Süsleme Özelliklerinin Karşılaştırılması, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- KÜPELİ, Gülnihal (2009), Saray Nakkaşhânesi ve XV. Yüzyılda Osmanlı Tezhip Sanatını Şekillendiren Üslûplar, Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Elmi Mecmuası, Nisan
- MAHİR, Banu (2011), Ehl-i Hiref Kayıtlarında Müzehhipler ve Eserlerinden Örnekler, Tezhip Buluşması, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul
- MAHİR, Banu (2012), Osmanlı Bezeme Sanatında Saz Üslubu, Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara
- MESARA, Gülbün (2012), Kanunî Sultan Süleyman'ın Sernakkaşı Karamemi, Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara

- OKAN, Berna (2018), Günümüzde Müzecilik Anlayışındaki Yaklaşımlar ve Müze Oluşumunu Etkileyen Unsurlar, Düzce Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Yayını, C.3, S.4, Düzce
- ÖZCAN, Şehnaz B. (2012), Tezhip sanatında İhtişamlı Bir Dönem: Timur Devri Herat Üslubu, Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara
- ÖZEN, Mine E. (2003), Türk Tezhip Sanatı, Gözen Kitap ve Yayınevi, İstanbul
- PAKALIN, M. Zeki (1993), Tezhib Mad., Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul
- PERÇEM, Ersan (2017), Mushaf Tezhibinin Uygulama Safhaları Üzerine Bir Çalışma, Osmanlı'dan Günümüze Kur'an ve Hüsn-i Hat, DİB Yayınları, Amasya
- SANDIKLI, Büşra (2013), Hatice Sultan Vakfiyesi'nde Süsleme (1446 Numaralı Kasa Defteri-Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi), Sakarya Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya
- SERİN, Muhittin (1997), Hamdullah Efendi, Şeyh (ö.926/1520), TDV İslâm Ansiklopedisi, C.15, İstanbul
- SERİN, Muhittin (2003), Mehmed Râsim, Eğrikapılı (ö.1169-1756), TDV İslâm Ansiklopedisi, C.28, Ankara
- SERİN, Muhittin (2010), İslam Sanatları Tarihi/ Tezhip Sanatı, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir
- TANINDI, Zeren (2010), Kur'an-ı Kerim Nüshalarının Ciltleri ve Tezhipleri, 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, Antik A.Ş. Kültür Yayınları: 11, Eylül
- TANINDI, Zeren (2012), Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı, Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara
- TAŞKALE, Faruk (1994), Tezhip Sanatının Kullanım Alanları, Mimar Sinan Üniversitesi, Yayınlanmış Sanatta Yeterlilik Tezi, Eylül, İstanbul
- TAŞKALE, Faruk (2012), 20. Yüzyıl Tezhip Sanatı, Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara

TUNCEL, Mebruke (2002), Osmanlı Dönemi Tezhip Sanatında Barok- Rokoko Üslûbu (18.-19. Yüzyıl), Mimar Sinan Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

TÜFEKÇİOĞLU, Abdülhamit (2012), Osmanlı Sanatının Oluşumunda Yazı, Hat ve Tezhip Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara

ÜLKER, Muammer (1987), Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara

ÜLKER, Muammer (1988), Abdullah Efendi, Hâşimîzâde (ö.1144/1731), TDV İslâm Ansiklopedisi, C.1, İstanbul

ÜSTÜN, Ayşe (çev.), (1995), Doğu'dan Gelen Yenileşme Hareketi Selçuklular'ın İran ve Anadolu'ya Girişi, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir

YERLİKAYA, Dilek (2010), S.S.Ü. Sabancı Müzesi Koleksiyonundaki El Yazması Kuran-ı Kerimlerin Tezhip Yönünden İncelenmesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

YÜCEL, Erdem (2006), Müze, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.32, İstanbul

VIII. Hattatların Hünerli Çalışmaları: Murakka ve Kıt'a', Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu Kataloğu (2012), İstanbul

www.icomturkey.org, 13.09.2019

www.istanbularkeoloji.gov.tr, 13.09.2019

<https://www.sakipsabancimuzesi.org/tr/sayfa/muze-tarihi>, 15.09.2019

<https://www.sakipsabancimuzesi.org/tr/sayfa/ssm-resim-koleksiyonu-hakkinda>, 15.09.2019

www.tdk.gov.tr, 16.09.2019

<https://www.ketebe.org/sanatkar/tasmektebli-mustafa-rakim-efendi-953>, 01.10.2019

ÖZGEÇMİŞ

Büşra Ocakdan, 1992 yılında Sakarya'da doğdu. İlköğretimini Sakarya'da tamamladıktan sonra ikamet ve öğretimine İstanbul'da devam etti. 2010 yılında Türk Kızılayı Kartal Lisesi'nden mezun olduğu yılda Sakarya Üniversitesi'ne girdi. 2014 yılında Geleneksel Türk Sanatları, Tezhip Anasanat Dalı'ndan bölüm birinciliğiyle mezun oldu. 2014 yılında Sosyal Bilimler Enstitüsü Tezli Yüksek Lisans Programına kabul edildi. Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Öğretim Görevlisi Orhan Altuğ hattatlığında çeşitli kişisel ve karma sergilere katıldı.